

kırık testi

M. Fethullah Gülen

KIRIK 1 TESTİ

KIRIK TESTİ

KIRIK TESTİ - 1

M. Fethullah Gülen

ISBN
978-975-315-335-5

Yayın Numarası
283

Çağlayan A. Ş.
TS EN ISO 9001:2000
Ser No: 300-01
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Mayıs 2011

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31
Tek-Er İş Merkezi Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Nil Yayınları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No:1
Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Faks: (0216) 522 11 78
www.nil.com.tr

Önsöz

Kur'ân-ı Kerim öyle bir kitaptır ki, onun her bir cümlesinin, her bir kelimesinin, hatta her bir harf ve harekesinin çok yönleri vardır; o, her bir muhatabına ayrı ayrı kapılardan hissesini verir. Aynı âyeti okuyan sıradan bir insanla bir şairin, bir edibin, bir ilim adamının ya da bir filozofun anlayacağı şeyler farklı farklıdır.

Kur'ân, harika bir şekilde birbirine uzak ya da yakın bütün konuları ihtiva etmektedir. İnsan ve insanın vazifesi, kâinat ve "Kâinatın Yaratıcısı", yeryüzü ve gökler, dünya ve ahiret, geçmiş ve gelecek, ezel ve ebedle alâkalı konuları bir arada anlatmakla beraber; bir damla sudan yaratılan insanın ta kabre girinceye değin, yemek ve yatmak âdâbından kaza ve kader konularına, kâinatın altı günde yaratılmasından rüzgârların vazifelerine kadar pek çok mevzuyu beyan etmektedir.

Kur'ân-ı Hakîm, her asırdaki insanların her bir tabakasına, doğrudan doğruya sadece o tabakaya hususî müteveccihmiş gibi hitap etmektedir. İnsanlığın bütün tabakalarına, her nev'e, her taifeye muvafik gelecek bir ders vermektedir. Hâlbuki ders birdir, ayrı ayrı değildir. Öyleyse, aynı derste ayrı ayrı derece ve tabakalar vardır. Her insan kendi derecesine göre, Kur'ân'ın perdelerinden bir perdeden kendi ders hissesini almaktadır.

Evet, Kur'ân'da her şey vardır; fakat muhtelif derecelerde ve çeşitli hüviyetlerde içtimaî düsturlar ve kevnî kanunlar hâlinde, insanların çalışmasına ve gayretine terettüp eden nüve, çekirdek ve tohumlar şeklinde vardır.

Abdurrezzak'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *"Muhakkak her âyetin zâhiri ve bâtını, bir haddi ve müttalâ'ı (yani açık ve işaret yollu mânâları) vardır; bundan başka, her bir âyetin dalları ve şubeleri vardır."*[1] buyurmaktadır.

İmam Gazzâlî'nin *İhyâ*'sında işaret ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerim'in sarih ve zâhirî mânâlarını havas gibi avam da anlayabilir; batınî ve gizli mânâlar ise müdakkik ve mütefekkir ilim erbabına mahsustur. Kur'ân'ın *"İlimde kök salıp, derinleşenler."*[2] diye tavsif ettiği gavvâslar, o ummana dalıp inci mercan çıkarırlar. Ama herkes o ummana dalmaya güç yetiremez, herkes ondaki cevheri görüp takdir edemez. Antika bir eşyaya demirciler çarşısında ancak ağırlığı kadar kıymet verirler; fakat antikacının yanında paha biçilmez bir değeri vardır onun. Demek ki, Kur'ân'da çok şey, ancak çalışma, tefekkür ve ilhamla erbabının anlayabileceği nişanlar, işaretler, alâmetler ve ipuçları hâlinde bulunmaktadır.

Kur'ân, bu özellikleriyle bir üslûp ortaya koymuş ve onun her devirdeki has talebeleri üstatlarından öğrendikleri bu üslûbu kullanmışlardır. Muhataplarının anlayış ufuklarına göre konuşmuş; kendilerini dinleyen herkese onların idrak seviyelerine göre bir şeyler vermiştir.

Asıl ismi Hamid olan ve "Somuncu Baba" lâkabıyla bilinen Hak dostu, bu hususta çok meşhur olmuştur. Rivayete göre, Bursa Ulu Cami'nin açılışı sırasında başta Yıldırım Bayezid Han, sarayın damadı Seyyid Emîr Sultan, Molla Fenârî ve ulemadan pek çok kimse Ulu Cami'yi doldurmuş; padişah, caminin açılış hutbesini okumak üzere Emir Sultan'a vazife vermiş; o da "Sultanım! Zamanın büyük âlimi burada iken, bizim hutbe okumamız uygun değildir. Hutbeyi okumaya layık zat, şudur." diyerek, Somuncu Baba'yı göstermişti. Somuncu Baba, hutbede, Fatiha sûresinin yedi türlü tefsirini yapmıştı. O öyle bir tefsirdi ki, konuşmasının ilk bölümünü herkes anlamıştı; fakat daha sonra insanlar Somuncu Baba'yı başka bir lisan konuşuyor zannetmişti ve anlattıklarından nasiplenmek, sadece o dönemin en dikkatli ve bilgili âlimlerine nasip olmuştu. Meselâ, Molla Fenârî Hazretleri, "Somuncu Baba, bizim Fatiha sûresindeki pek çok müşkülümüzü halletti. Onun büyüklüğüne, bu yedi çeşit tefsir kâfidir." demişti.

Başlangıçtan buraya kadar söylediklerimiz kısa bir giriş sayılabilir. Bizim için önemli bir mevzuyu açıklama adına böyle bir girişi uygun gördük. Her şeyden önce ifade etmeliyiz ki, bu kitapta okuyacaklarınız Muhterem Hocamızın ilim, amel, zühd ve takva buudunu göstermekten âciz kalmıştır. Bu kitabın bir şanssızlığı, Hocamızı azamî derecede anlayan ve anladıklarını kaleme alıp başkalarıyla da paylaşan ilmi engin bir insanın elinden çıkmayışıdır.

Somuncu Baba'nın bir hutbede yedi perdeden tefsir yapmasının ne demek olduğunu Hocamızı dinlemeseydik anlayamayabilirdik. Oysa çoğu zaman, bir bardak çay içecek kadar bir zaman diliminde dinlediğimiz öyle ifadeler olmuştur ki, daha sonra onu aramızda mütalaa ettiğimizde, Kur'ân'a ve Sünnet'e vâkıf olan insanların "Şu kelime ile şu âyete imada bulundu; şu cümle falanca hadisin şerhi idi..." dediklerini duymuşuzdur. İşte, eğer bu kitaptaki mevzuları kaydeden ve bir araya getiren insan, ilmi engin, idrak ufku yüksek biri olsaydı, Hocamızın ifadelerindeki daha üst perdeleri aralar, derin ilmî tahlilleri de anlar, onları da kaydeder ve sizlere ulaştırırdı.

Kabaca ve avamca bir tasnif yapacak olursak göreceğiz ki, Hocamızın konuşmalarında, pek çok mevzuda yanlış mecralara çekilen ve *Kalbin Zümrüt Tepeleri'*yle tekrar kendi istikametine yönelen tasavvuf yedinci perde, fıkıh usulü altıncı perde, tefsir beşinci perde, hadis dördüncü perde, siyer üçüncü perde, vaaz u nasihate müteallik beyanlar ikinci perde ve normal konuşmalar da

birinci perdedir. Onu dinleyen herkes mutlaka bir şeyler öğrenir, içinden kendi nasibini alır. Fakat dinleyip anlayanlar arasında en tâli'liler, en çok zevk ve lezzet alanlar, en çok bilenlerdir. Belli bir ilmî seviyesi olan insanlar, onu dinlerken kelime, cümle ve paragraflar arasına pek çok hakikatin gizlendiğini, bazen tek bir kelimede bir kitaplık ders verildiğini görürler. Meselâ, bir hadisle alâkalı sadece "iltica buudlu haşyet" sözünü duyar; duyar da bu enfes ifadeye sığdırılan sayfalar dolusu mânâ karşısında mest olurlar. İşte sözlerimizin başında, onu gereğince anlamaktan ve anlatılan hakikatleri azamî derecede kaydedip değerlendirmekten âciz kaldığımızı itiraf ediyor; bu kitabın, Hocamızın ilim, kalb ve ruh hayatı, zühd ve takvası adına çok küçük bir ayna olduğunu belirtmek istiyoruz.

Öyleyse neden cüretkârca davranıp böyle zor bir işi yapmaya kalkıştık. Bunun tek bir cevabı var: Hani anlatılır ya, bir zamanlar devrin hükümdarı, otağını Fırat Nehri'nin başına kurar. Halk, sadece toprağa değil kalblere de hükmetmesini bilen sultanı çok sever ve herkes bu hayırlı insan tarafından tanınmak ve sevilmek ister. Bu sebeple bazı günlerde sultanın huzuruna çıkar, ona hediyeler götürürler. Zenginlerin ve imkânı olanların kıymetli hediyeler takdim ettiği bir gün, bir fakir de sultana yaraşır bir hediye arar. Değerli hiçbir şey bulamayınca evindeki bir tarafı kırık testi aklına gelir. Köyün buz gibi suyundan testiyi doldurur ve yola revan olur. Az sonra karşılaştığı birisi, ne yaptığını, nereye gittiğini sorup öğrenince alaylı bir şekilde, "Bilmiyor musun, sultan suyun kaynağında oturuyor. Hem sizin çeşmenin suyu da onun!" der. Fakir adam kızarır, yutkunur, kelimeler boğazında düğümlenir ve "Olsun" der, "Sultana sultanlık, gedaya da gedalık yaraşır. Sultana has hediyem yoksa da, onun suyunu ona takdim etmeye müştak ve onun sevgisiyle dolu bir gönlüm var."

İşte biz de, elimizdeki *Kırık Testi*'mizle "Sultan"a hediye takdim etmeye niyetlendik. Bizim hediyemiz de, onun nasip ettiği güzellikleri sizlerle paylaşmak olsun istedik. Bir iki arkadaş, mübarek bir çeşmeye yakın olma nimetinin şükrünü, o çeşmenin suyunu mümkün olduğu kadar çok insanla paylaşmakla eda edeceğimize inandık. Önceleri hatırlamamıza yardımcı küçük notlar tutuyorduk; fakat bu şekilde pek çok şeyi de kaçırmış oluyorduk. Daha sonra, anlatılanları eksiksiz ve değiştirmeden aktarmak için bir gazeteci hassasiyetiyle kayıtlar yapmaya başladık. Kaydettiklerimizi kompoze ve tashih ettikten sonra ortaya çıkan metinleri aramızda mütalaa ettik.

Aslında gönlümüzün arzusu daha başka, muradımız daha büyüktü... Keşke onun hayatını size olanca saflığı, duruluğu ve ötelerden gelen kokusuyla aksettirebilseydik. Keşke, hayatının her karesine sinen İslâm edebini ve

Müslüman tavrını bir sinema ekranıyla an be an gösterebilseydik. İşte herkesin görüp kendine ders çıkarmasını arzuladığımız sahnelerden bazıları:

Ziyaretçi kabul etmiyor. Randevu taleplerini uygun bir üslûpla geri çeviriyor. Çevrede üç dört tane Türk aile var. Onların çocukları bir çikolata kaynağı biliyorlar. Ne zaman canları çekse, Hocamızın bulunduğu salona giriyor, kapının hemen önünde boyunlarını büküyorlar. O, rahatsızlığına rağmen hemen kalkıyor, elleri çikolatalarla dolu olarak geliyor, çocukları sevindiriyor. Belki onlarca defa, çocuklar sevinçle giderken kendisinin yanaklarından domur domur yaşlar dökülüyor. Ve şöyle yakarışa geçiyor: "Ya Rabbi, bu el açan masum çocuklar, Senin rahmetinle beslenen şu fakirin gönlünde merhamet çağlayanı hâsıl ediyor. Sen erhamu'r-râhimînsin… Ben de el açıyor, Senin dergâhına yöneliyorum. Sen de benim elimi boş çevirme, ya Rabbi!... Bana rızanı ver ve beni de şu çocukların sevindiği gibi sevindir."

İşte, iki büklüm koltuğundan kalkıyor. Odasına girecek... Kapı koluna tutunuyor, başını duvara koyuyor, bir kere daha o neşeli çocuklara bakıyor... "Ey Halık-ı Kerim'im ve ey Rabb-i Rahîm'im! Senin şu mahlûkun ve masnûun ve abdin, hem asi, hem âciz, hem gafil, hem cahil, hem alîl, hem zelil, hem müsi', hem musin, hem şakî, hem seyyidinden kaçmış bir köle olduğu hâlde, kırk sene sonra nedamet edip Senin dergâhına avdet etmek istiyor. Senin rahmetine iltica ediyor. Hadsiz günah ve hatîatını itiraf ediyor..."[3] cümlelerini söylüyor… Söylerken de bir çocuk masumiyetiyle ağlıyor ve gözyaşlarını gizleyebileceği yere, odasına giriyor.

Bir mecmuada yazısını okuduğum bir arkadaşımız diyordu ki: "Ben bu dergiye her kelimesine gözyaşı dökülmemiş bir yazıyı göndermekten hayâ ederim." Evet, keşke Hocamızın yazı yazarken içinde bulunduğu ruh hâletini, beyin sancılarını da gösterebilseydik.

Saat gecenin biri... Kapısı açılıyor. Hemen koşuyoruz. Hocamızın elinde bir tomar kâğıt, gözlerinde yaş. Kâğıtları yakmak için ateş arıyor. Sebebini sorma edasıyla ve merakla bakıyoruz. "Ehadiyet-Vâhidiyet" yazısını yazmaya başlamış. Birkaç gün süren fikir ve irfan fırtınasından sonra "Zât-ı Ulûhiyet"le alâkalı yazının birkaç sayfasını tamamlamış. Bir madenci tavrıyla, altın arar gibi, uygun kelime ve tabirler aramış. Yanlış bir şey söylemekten korka rak, tir tir titreyerek bazı ifadeler kullanmış. Ve sonra çok ağlamış, yanımıza çıktığında da ağlamaya devam ediyor ve "Ya Rabbi! Yoksa, ulûhiyet haki katlerini çok mu hırpalıyorum? Kendi nefsimden mi konuşuyorum yoksa?" diyordu. Yazdıklarını, aldığı bütün notları, o bir tomar kâğıdı ve üç beş günlük emeği yakmaya niyetlenmişti. İstirham ediyoruz, tekrar okuyup bazı yerleri tashih etmesi teklifinde bulunuyoruz. O nazik insan, muhataplarını kırmamak için bir

kere daha odasına yürüyor.

Hastanede, boğazından bir delik açıp oradan kalbe ulaşmış ve herhangi bir ani değişiklik ihtimaline karşı muvakkaten ihtiyatî pil bağlamışlardı. Yoğun bakım odasındaydı. Kolları iğne ve serumlardan dolayı delik deşik olmuştu. Vücudunda, elbisesinde ve üzerindeki örtüde kan lekeleri vardı. Yanına girdiğimizde üç şey söyledi:

“Annemi anlayamamışım meğer, son zamanlarında onun da kollarında serumlar bağlıydı. Onu o hâlde görmüş, üzülmüştüm. Demek ki, acısını yüreğimde tam duyamamışım. Ah anacığım!...”

“Namazlarımı oturarak kılmam gerekiyor. Abdesti de teyemmümle alıyorum. Çok utanıyorum Rabbimden. Ölmeden namazlarımı bir kaza edebilseydim!...”

“Keşke mü’minler biraz daha mütevazi olsalar. “Ben” demeseler, nefislerini toplum içinde eritseler. Bencilliğe girmeseler. Ve keşke, kardeş olmanın hakkını verseler...”

Çoğu zaman, karşılaştığımız insanlar öyle büyük zatların kerametlerini sorarlar. Biz, Hocamıza dair o türden pek çok örnek anlatabileceğimiz hâlde, başka keramet aramaya gerek olmadığını zannediyoruz. Onun senelerdir dost olduğu hastalıklarına rağmen ortaya koyduğu kulluktan büyük keramet mi olur! Önce Müslümanların ve sonra topyekün insanlığın problemleri karşısındaki ızdırabı, gece boyunca odasından gelen Kur’ân ve dua sesi, her anını Allah’ı görüyor ya da O’nun tarafından görülüyor olma şuuruyla yaşaması ve bu şuurun onun bütün hareketlerine yansıması, engin tevazuu ve mahviyeti en büyük keramettir.

Gelin yine onu seyredelim: Doktorların ricası ve gözetimiyle bazen bahçeye çıkıyordu. Bir ağacın altına oturur oturmaz kitab-ı kebir-i kâinatın sayfalarını çevirmeye, onu dikkatle okumaya başlıyor. Etrafını müthiş bir tecessüsle süzüyor. Bir gün “yaprak” sayfasından ibret cümleleri okuyor; bir başka gün “çiçekler dünyası”nın sır perdelerini aralıyor. O konuşurken fizik “Allah” diyor, kimya “Allah” diyor, biyoloji “Allah” diyor. Onu dinleyenler hep bakıp da arkasını göremedikleri pencerelerin aralanmasıyla beraber karşılaştıkları manzaraya âdeta vuruluyor ve “Maşaallah!... Sübhanallah!” diyorlar.

Türkiye, onun için bir sevda... Anadolu’dan bahsederken Hocamızın yüzünde beliren hicran çizgilerini tariften âciziz. “Türkiye’nin değişik yerlerinden gelmiş topraklar var burada, Cennet’ten gönderilmiş Hacer-i Esved gibi hepsini odamın bir yerinde saklıyorum.” derken nasıl ağladığını resmetmeye gücümüz yetmez.

Fakat o, kader-i ilâhînin tecellîsine bin canla razıdır. Tek düşüncesi Cenâb-ı

Hakk'ın rızasına ulaşmaktır. Dilinde hep şu sözler vardır: "Ey bu yerlerin Hâkimi! Senin bahtına düştüm, Sana dehalet ediyorum ve Sana hizmetkârım. Senin rızanı istiyor ve Seni arıyorum.[4] (Ey bizi bu gurbete atan Allahım, bundan muradın ne ise onu vicdanlarımıza duyur!... Ve sadece duyurmakla kalma, bizi o duyguyla doyur. Bu işin hakkını vermeye, bu vazifenin gereğini yapmaya muvaffak eyle...)"

O, Cenâb-ı Hakk'ın bahsinden başka şeylerden memnun olmaz. Sadece Allah (celle celâluhu) konuşulsun ister ve şu tavsiyede bulunur: "Sözlerinizi 'Sevgili'yle açın, 'Sevgili'yle tatlandırın ve bir sonraki musahabeye kadar gönüllerinizi zinde tutacak 'Sevgili' bahsiyle tamamlayın. Önemli olan O'nu bulmaktır, başka şeyleri ve nefsimizi nazara vereceğimize 'O...' demektir. Niye öyle küçük şeylere takılacağız ki?... Kevn-ü mekânları evirip çeviren, kabza-i tasarrufunda tutan, tesbih taneleri gibi döndüren 'Sonsuz Kudret' varken, kıskançlık ve öldüren bir hırs derecesinde O'nu nazara vermek varken, niye sinek kanadı mahiyetindeki nefislerimizden bahsedeceğiz ki? Biz hep O'nu söylemeli, O'ndan bahisler açmalıyız. Mecnun'a deseniz ki; 'Gel seninle sohbet edelim...' Başlasanız söze; güllerden, çiçeklerden dem vursanız; o hayret içinde kalacak, 'Bunlara ne oluyor ki, Leyla varken başka şeyden bahsediyorlar!' diyecektir. O hâlde, biz niçin bütün gönüllerin 'Leyla'sına karşı gafil yaşayalım? Gelin, hep onu konuşalım."

İşte, bu kitapta bulacağınız hikmet incilerinden bazı örnekler:

"Kendi aklımla buldum, bu başarılar benden' sözü firavunların ifadesi. 'Estağfirullah ya Rabbi, Sen verdin, Sen ihsan ettin! Tutmasaydın, biz burada duramazdık; bakmasaydın, görülüp gözetilen olamazdık. Tut bizi Allahım, tut ki edemeyiz sensiz!...' yakarışı imanlı gönüllerin sesi."

"Sadece 'Allah' deyin, her işinizin bereketini görün; kendinizi kat'iyen karıştırmayın işin içine. Yırtınsan da, çırpınsan da, ağlasan da, eğer kalbindeki ses O'na ait bir ses değilse, samimi değilsen sükût etmen, susman senin için daha hayırlıdır. Bir 'Sübhanallah' der ken bile baktın ki gönlünün sesi değil; 'Süb...' de, kes onu."

"Cennet'ten içeriye gireceğimiz ana kadar bizim kalbimize her şey girebilir. Kırdaki, bayırdaki deliklerde yılan, çıyan arayacağına, elindeki fenerini kalbine çevirmesi gereken bizlerin her hâlükârda çok dikkatli olmamız lazımdır."

"Benciller derler ki, 'Ateş düştüğü yeri yakar.' Bu söz, hodbîn ve egoist ruhların sözüdür. 'Ateş çevresini de yakar.' ifadesi ise bir parça diğergâm ruhların sözü. 'Ateş nereye düşerse düşsün beni de yakar.' sözüne gelince,

bu, kâmil ruhların vicdanlarının sesidir. Günümüzde, dünyanın neresine ateş düşerse düşsün, kendi bağırları da yanacak duyarlılıktaki insanlara ihtiyaç vardır. Bilmem nerede, hangi vadide, hangi dağın arkasında, hangi mazlum çocuğun hâli, içine bir kıvılcım gibi düşecek insanlara..."

"Bugün İslâm âlemi öyle hâdiselerle karşı karşıyadır ki; mü'minler ölesiye dua etmeli ve ancak 'Ya Rabbi! Saatlerdir yüreğimi yırtarcasına yalvarıyorum. Dahası, Senin rahmet ve mağfiretine güvensizlik izhar etmek olur' duygusuyla ısrardan vazgeçmeli."

"Tevbe arzusu gönlünüzde hâsıl olmuyor ve tekrar ona dönme ihtiyacı duymuyorsanız, çaresiz bir derde mâruz kalmışsınız demektir."

"Rica ederim, O'nun uğrunda yüreğinizi parçalamadan yüreği parçalanmış insanlara lütfedilen şeyleri beklemeyin. O bazen ekstradan da lütfedebilir; ama umumiyetle aldığınız risk kadar, gösterdiğiniz gayret ve cehd kadar mükâfat vardır. Hele siz bir gecenize gündüz boyası çalın, O da sizin gecenizi gündüz yapsın. Siz dünya gecelerinizi gündüz yapın, O da ahiret karanlıklarını aydınlığa tebdil eylesin... Allah, eşiğine baş koyan yüzleri çiğnetmez ve mahcup etmez; yeter ki siz yürekten O'na yönelin ve '... edemem, Sensiz asla edemem...' deyin."

"Firdevsî gibi uzun ve yaldızlı bir destan keseceğinize Yunus gibi gönülden bir iki mısra ile seslenip, içinizin sesini gözyaşlarınızla ifade etmeniz daha kıymetlidir."

"Ümmet-i Muhammed'in çektikleri, sineme bir hançer gibi saplanıyor. Dünyanın dört bir tarafında ezilen, horlanan, mazlum ve mağdur durumdaki insanların hayali gözümün önünden bir türlü gitmiyor. Onların ızdıraplı hâli yanında yüce dinimizi tanımayan insanların vaziyeti de içime dert oluyor. Hatta bazen, 'Benim en başta vereceğim bir canım var. Cenâb-ı Hak insanları barış içinde, diyaloğa açık, kendisine ve kullara karşı saygılı yapacaksa; bunun karşılığında da canımı alacaksa hemen alsın da o neticeyi hâsıl etsin' diyorum."

"Herkesin O'na doğru koştuğu, uçtuğu Cemâlullah'ı müşâhede meselesinde bile 'Ya Rab! Tek gelmemek için şunu da yanımda getirmek istiyorum, bana bir dakika müsaade buyur' desek sezâdır. Gerçi, vuslata karşı dayanma âşığın ölümüdür. 'Bir dakika müsaade et' demek bu mesleğin yolcuları için bir ölüm olsa da, onlar 'Hele biraz daha yanayım…' der ve bir insanın daha imanının kurtulmasını her şeye tercih ederler."

"Hiç hazmedemedim bu milleti ayaklar altına düşürenleri... Hiç hazmedemedim milletimizin büzüşüp, sıkışıp küçük, muhtaç, başkalarının

eline bakan bir topluluk hâline gelmesini. Koskocaman, cihanlara sığmayan bir millet nasıl oldu da böyle iki gölün arasına sıkıştı kaldı? Nasıl bu hâlle övünüyor insanlar? Küçüklüğü nasıl öyle allı pullu gösteriyorlar? Hiç hazmedemedim...”

“İslâm’ı gadre uğratan iki cephe vardır: Birisi, onda sürekli şok tesiri yapacak taarruzlar peşinde olan, kin ve inat cephesi. Diğeri de Müslümanlığı yolda bulmuş, kültür Müslümanlığı tavrı sergileyen vefasızlar cephesi.”

“İnsanları sıfatlarıyla, ahlâkî değerleriyle tartsalar; inanmayanların yüzü güler ve hakikî Müslümanlar mahcup duruma düşer, çok utanırlar. Çünkü inançsızlar derler ki, ‘Hayret! İslâm topluluğunda bile bizim sıfatlarımızdan ne kadar çok var!...’ ve sevinirler bu kadar nüfûzlarına. Yalan var, dalavere var, sözünde durmama var... Yani İslâm dünyası bâtılın alfası değilse betası, betası değilse gaması tesirindedir... Ve maalesef, Müslümanların hâli iç açıcı değildir, durumumuz yürek kanatıcıdır.”

“Kur’ân canlı, şuurlu ve iradeli temsilcilerini bulamadığı her devirde hazin bir gurbet yaşamıştır. O mükemmel kitap, ancak mükemmel bir temsilci kadrosuyla sesini soluğunu duyurabilir. Eğer onun sesini gerçekten aksettirecek insanlar olsaydı; ilk nefeste onu duyar, ikinci nefeste de seslerini ta göklerin ötesine duyururlardı. Ve melekler ‘Meğer yerde ne gönül erleri, ne kahramanlar varmış!...’ derlerdi.”

“Kat’iyen bilinmelidir ki, bu asırda şahıs yok, şahs-ı mânevî vardır. Vilâyet varsa şahs-ı mânevînin, kutbiyet varsa yine şahs-ı mânevînindir. Bundan sonra esas olan kolektif şuurdur. İçtihat yapılacaksa da kolektif şuur; hadis yorumlanacak, Kur’ân tefsir edilecekse de takım hâlinde çalışma esastır. Milletine hizmet edecek olanlar da, bu kolektif şuura bağlı hareket edenler olacaktır. Allah’ın rahmeti onların arasında; nikmet ve azabı da, dâhi bile olsa, yolu tek başına yürümeye çalışan, kendine yetme duygusuyla başını alıp bir tarafa gidenlerle beraber olacaktır.”

“Benim şimdiye kadar bütün duam, bütün ızdırabım, insanların Allah’ı bulması, O’na inanması yolunda oldu. Her gün, yana yakıla dua ediyorum: ‘Allahım, ne olur, bahtına düştüm!’ diye sızlanıyor ve ‘Ne olur Allahım, insanlar Seni tanısın, Sana inansın!’ diyorum. O kadar ki, bunun için her gün birkaç defa ölüp ölüp dirilmeye razıyım. Bunu anlamayanlar, imanın ne olduğunu bilmeyenler, onun hâsıl ettiği zevk-i ruhanîyi tatmamış olanlar, Cennet’in lezzetini, Cehennem’in işkencelerini ruhlarında hissetmeyenler, insanlığın ızdırabını bir defa olsun vicdanında duymamış olanlar kalkıyor;

sizin ızdırabınızı, derdinizi, çabanızı başka mecralarda görmek istiyorlar. Devletmiş, hükümetmiş, siyasetmiş... Maksatları bunlar olup, bütün hayatlarını bu yolla elde edecekleri menfaate bağlamış bulunanlar, iman adına, Kur'ân adına çekilen ızdırapları da aynı kategoride değerlendiriyorlar."

"Milletimizin gelişip büyümesini istemeyen bazı dış güçlerin piyonluğunu yapan bu zavallılara kanıp, onların ardına takılanları anlamıyorum. Marjinal bir grup tarafından kandırılıp Türkiye'nin aydınlık geleceğini karartma hususunda onlarla beraber çalışanlara hayret ediyorum. Ve belli senaryolarla ortaya konan milyonda bir ihtimali dahi değerlendirip bu hizmetlerin altında menfî garazlar aramalarına rağmen, önlerindeki binlerce güzel örnekten hiçbirini görmeyen, bir kere bile olsa müspet düşünmeye yanaşmayanlara şaşırıyor ve gönül koyuyorum. Kendi kendine 'Acaba on binlerce kilometre uzakta İstiklâl Marşı'mızın okunması, siyahî çocukların bile Türkçe konuşması kimlerin hoşuna gitmez; millî kültürümüzün tanıtılması ve temsil edilmesi kimleri rahatsız eder?' sorusunu bir kerecik olsun sormayan ve vicdanındaki cevabı dile getirmeyen kendi insanımıza kırgınım..."

"Ben, dünya namına bir şeye sahip değilim ve Hacı Kemal'le sözleştiğim şekilde kendime ait bir evim bile olmadan ötelere yürüme muradındayım. Bir başka münasebetle dediğim gibi, 'Kendime ait bir zeytin dalım bile yoktur. Eğer olsaydı, onu da barış namına onlara uzatırdım.' "

Evet, işte bu ve buna benzer sözleri, hakikat derslerini, hikmet incilerini bulabileceğiniz *Kırık Testi*'yi bir kitap hâlinde sizlere arz etmenin uygun ve yararlı olacağını düşündük. *Kırık Testi*'nin bir bölümü daha önce *www.herkul.org* adresinden ulaşılabilen *Herkül İnternet Dergisi*'nde neşredilmişti. Bu kitapta hiçbir yerde neşredilmemiş önemli ilaveler de bulacaksınız. Bu kitap her şeyden önce bir mahviyet, ubûdiyet, hicran ve hasret kitabıdır.

Aslında, kitabın ismi "Menhelü'l-azbi'l-mevrud" yani "Tatlı Su Kaynağı" olmalıydı. Zira, testimizi doldurduğumuz kaynak, etrafına âb-ı hayat dağıtan bir kaynaktı. Ne var ki, biz hem kendi eksiklik ve yetersizliğimizi hem de Hocamızın örnek tevazuu ve mahviyetini göz önünde bulundurarak *Kırık Testi* demeyi uygun bulduk.

Evet, bu kitapta okuyacağınız her güzellik, ondan duyup dinlediğimiz ifadelerdir. Kusurlar, bizim eksik idrakimize; hatalar, kavrama ve ifadedeki nakîsemize aittir.

Bu vesileyle, takdir, tenkit ve teklifleriyle bize destek olanlara; hususiyle de kayıt, tebyiz ve tashih sırasında çok büyük yardımlarını gördüğümüz, arkadaşlarımıza sonsuz teşekkürlerimizi arz ediyoruz.

Yüce Rabbimizin merhameti, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve Kur'ân-ı Kerim'in şefaati ve mü'minlerin duası recasıyla...

Cevdet Türkyolu

1 Bkz.: Abdurrezzak, *el-Musannef* 3/358; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 9/278; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 1/236.

2 Âl-i İmrân sûresi, 3/7.

3 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.162 (On Yedinci Lem'a, On İkinci Nota).

4 Bediüzzaman, *Sözler* s.37 (Sekizinci Söz).

Takdim

F*ethullah Gülen Hocaefendi, sağlık sorunları nedeniyle gurbette, Amerika'da. Doktor kontrolünde sürdürdüğü çileli hayat, onu okumaktan, düşünmekten, düşüncelerini paylaşmaktan alıkoyamıyor. Onca meşakkate rağmen, kendini iyi hissettiği birkaç dakika içinde bile sorulara cevap veriyor.*

Önce internet sayfalarına yansıyan ve büyük ilgi gören bu bereketli sohbetler, *"Kırık Testi"* başlığı altında toplandı. Neden Kırık Testi? Hocaefendi, şiirlerini topladığı kitabına da *"Kırık Mızrap"* adını vermişti. Bu teşbihlerin özünde engin bir tevazu gizli, ilkin onu görmek gerekiyor; bir de ifadesi tam mümkün olmayan düşünce çilesini... Kırık bir mızrapla dile gelen sazın, kalbin en derin noktalarından derlenen nağmeleri bihakkın terennüm etmeye gücü yetebilir mi? Bunu en iyi o derin noktalarda çok boyutlu seyahat eden gönül fatihleri bilir...

"Kırık Testi" önemli bir teşbih, üzerinde durulması gereken bir sembol... Sızıntısına ancak muttali olunabilen bir âb-ı hayatın remzi. Sathî nazarlar için o, cılız bir sızıntıdan ibaret. Hâlbuki o küçücük emare, iz sürmek içindir yol bulup gerçeğe erişmek isteyenlere... Bu açıdan bakıldığında yazarın tevazu ile bezediği sembolden öte, okurun ihtiyacı çıkar ortaya.

"Kırık Testi" benzetmesi, kültür atlasımızda yer alan diğer motiflerle birlikte de düşünülmeli. Ruh inceliğinden tebellür etmiş bu sembol, mânâ dünyamızın mimarları tarafından daha önce kristalize edilen başka sembollerle kesişiyor. Yunus'un diline pelesenk olmuş "dertli dolap" ne anlam ifade ediyor acaba? Niçin yalap yalap akan su, bir inlemenin ve o inleme içinde "Böyle emreylemiş Çalap" demenin sırrı oluyor? Kaderin çizdiği yol bu çünkü. "Sular gibi çağlamadan / Eyyub gibi ağlamadan / Ciğergâhını dağlamadan" ahvalin sorulmuyor...

Su, bereket demek; aynı zamanda sancı demek, çile demek... "Başını taştan taşa vuran su" üzerine kaside yazanlar, o nebevî özlemi yüreğinde duyanlardır. O ruh tecrübesini tadanlar çok iyi bilir ki, kalbin en derin yerlerinden yükselen med-cezirler, ancak küçük titreşimler çağrıştıran sembollerle anlatılabilir. O yüzden mukaddes ızdırap, Mevlâna'nın dilinde yanık bir neye dönüşür. Kâinatın ruhuna hasret üfler bu ney iniltilerle. Aslında o hasret, bir vuslat arzusudur; "vatan-ı aslî"ye doğru kanatlanan yüreklerin özlem dolu çırpınışıdır.

Bu sancı, asla ayrılığın feryadı değildir. "Derdim bana derman imiş…" diyen kalbi kırık gönül erleri, asla şikâyet etmez hâllerinden; çünkü bu

mukaddes inilti, hüzün içinde huzur, itminan içinde elemdir.

Duymanın, duyup da tam ifade edememenin “Dili bağlı kalbimin, bundan pek bîzarım…” demenin yeni bir sembolüdür “Kırık Testi”.

Gurbet gölgesi düştü bu kitabın üzerine. Sağlık nedeniyle başlayan hasret günlerine, yeni bir süreç ekledi. Bu kitabı okurken o hüznü hep duyacaksınız, içiniz burkulacak... Kırık Testi “Volga Nehri’nin hazin şırıltıları”na doğru alıp götürüyor okuru kimi zaman. Kâh Erek Dağı’nın eteklerinde duyulan “Davam!” sözü yankılanıyor kitapta, kâh Ararat Dağı’nın müthiş infilakı içinde rüyalara sızan bir cümle: “Ana korkma, Cenâb-ı Hakk’ın emridir; O, Rahim’dir ve Hakim’dir!” Yüreklerimize su serpiyor bu cümle. Umutsuzluğa kapıldığımız an “Çiçekler baharda gelir. Öyle kutsî çiçeklere zemin hazır etmek lazım gelir…”[1] sözleri elimizden tutuyor; Bozyaka’ya, Altunizade’ye kadar götürüyor bizi. Ve gurbet ufuklarına raptediyor nazarlarımızı. Beşinci kat geleneğinin itminan ve sekine dolu atmosferi, diyar-ı gurbette daha bir uhrevîleşiyor. Sonra mehîb iki siluet, tek bir şahs-ı mânevîye dönüşüyor ve çağı kucaklıyor şefkatle. Şefkatin aşktan daha keskin bir iksir olduğunu bir kere daha öğreniyoruz böylece...

Fikrin namusu, düşünce adamını dimdik durmaya mecbur ediyor. O yüzden fikrin dedikodusunu yapmıyor Kırık Testi. Günlük telaşlara kapılmıyor, zalim tahriklere boyun eğmiyor. Vicdan kültürünü sadece hissedilerek elde edilebilen tecrübe olmaktan öteye götürüyor. Tasavvuf bahçelerinden çiçekler derliyor ve her bir çiçeğe yansıyan güzelliğin asıl kaynağına çağırıyor herkesi. Kitap ve Sünnet başta olmak üzere, dinin özünü oluşturan referanslar, herkesin anlayabileceği ve anlama ufkuna göre istifade edebileceği metinler hâline dönüşüyor Kırık Testi’de.

Fethullah Gülen, tasavvufun sırlarını, kavram ayrıntılarından kaçınmadan telif ettiği *Kalbin Zümrüt Tepeleri*’nde şerh etmişti. Halen devam eden o “zümrüt tepeler”deki seyahat, her geçen gün avamdan havâsa doğru derinleşmekte, havâsın da sınırlarını zorlayarak ehass-ı havâsın anlayabileceği yeni buudlar kazanmakta. Tasavvufun temel kavramları üzerine yoğunlaşan bu fikrî serüven, İslâm dünyasına zenginlik katan tarihî bir kitaba dönüşürken, konulara, hatta terminolojiye hakkıyla vâkıf olamayanlar için de bir boşluk meydana getirme riskini taşıyordu. İşte *Kırık Testi* bu açıdan da bir boşluk dolduracak. Bir yandan her yeni cildinde daha bir derinlik kazanan *Kalbin Zümrüt Tepeleri*’ndeki seyahat devam ediyor. Diğer yandan, inceden inceye işlenmiş konulardaki mânâ farklarını anlama zorluğu çekenler için *Kırık Testi* âdeta küçük bir rehbere dönüşüyor. Bu rehber, kavramları ve onların vicdanlara yansıma biçimini basite indirgemiyor; aksine yalın bir dille tercüman olduğu gerçekleri daha derinden araştırmaya sevk ediyor. “Daha yok

mu?” diyenler için, daha derinlemesine analizler barındıran eserlere çağırıyor...

İlâhî hakikatleri gönül zenginliğine odaklayarak kaleme alan eserler, coşkun duyguların oluşturabileceği riskler de taşıyabilir bünyesinde. O yüzden büyük mütefekkirler, aşk u şevkin bağrında oluşabilecek iltibaslara dikkat çekmiş; mânevî âlemin yansımalarını temâşâ esnasında oluşabilecek his yanılgılarına karşı “vartalar” mührüyle uyarıda bulunmuşlardır.

Kırık Testi, itidalin, daha açık bir ifadeyle sırat-ı müstakîmin kristalize edilmiş bir örneğini sunuyor; tepeden tırnağa iç kontrolüne, nefis muhasebesine davet ediyor.

Bir yandan hizmet şevkini mayalıyor gönlümüzde muştularla; diğer yandan ilâhî mahkemenin her bir ferdi tek tek hesaba çekeceğini hatırlatıyor, kalblerimizde ürpertiler hâsıl ediyor. Havf ve recâ arasında yaşadığımız ölüp dirilmeler, bizi Rabbimize daha çok yaklaştırıyor; O’nun şefkatine, merhametine, inayetine sığınıyoruz. O sığınmanın bahşettiği huzur, bu kitabın satırları arasından yayılıyor yaralı gönüllerimize ve bizi yeni ufuklara taşıyor.

Bu mutluluğu bize lütfeden kitabın müellifi M. Fethullah Gülen’e ve bu kitabın hazırlanması aşamasında emeği geçen herkese sonsuz şükranlarımı arz ederim.

Ekrem Dumanlı

1 Bediüzzaman, *Mektubat* s.415, 417 (Yirmi Sekizinci Mektup, Yedinci Mesele).

İbadet Hayatımız

Kulluk Sırrı

Cenâb-ı Hakk'a teveccühte, ibadet ve dualarda bir kulluk sırrı (sırr-ı ubûdiyet) vardır. Yani onlara yüklenen mânâları kul bilemeyebilir; ama sırf emredildiği için onların gereğini eda eder ve böylece emre âmâde bir kul olduğunu gösterir. Kulluk vesilesiyle, kalbin, ruhun, hissin ve sırrın beslenmesi; Allah'a teveccühü gibi maslahatlar hâsıl olabilir. İnsan biraz düşündüğünde bunlar dışında başka bir kısım hikmet ve faydaların meydana geldiğini de görebilir.

Meselâ, zekâtın bir İslâm köprüsü ve fakir ile zenginleri yan yana getirici, ısındırıcı, nifak ve şikakı önleyici bir tedbir olduğu akılla anlaşılabilir. Haccın bir seyahat ve tenezzüh olarak insanı dinlendirdiği, ona yeniden kendine gelme fırsatı verdiği ve aynı zamanda onun âlem-i İslâm çapında bir kongre olduğu düşünülebilir. Oruçla, insan nefsinin itaati öğrendiği, bir nevi perhiz yaptığı ve sıhhat bulduğu neticesi çıkarılabilir.

Fakat bir mü'min ibadetlerini kat'iyen bu fayda ve maslahatlara bağlamaz. Çünkü o bilir ki, ibadetlerde "taabbüdîlik"; yani hikmet ve maslahatları ne olursa olsun, onları anlasın ya da anlamasın, nasıl bildirildi ve emredildi ise ona göre hareket etmek ve o emirde kendi aklının almadığı daha pek çok hikmetler olabileceğini düşünmek esastır. Zekât, oruç ve hacda olduğu gibi namazın belirli vakitlere tahsisi, rekât sayısındaki farklılıklar, rükû, sücud ve kıyam gibi hususî hareketler için bazı hikmetler aklına gelse de mü'min, bunları her şeyden önce Rabbimiz böyle emrettiği için bu şekilde yerine getirir ki, fıkıh metodolojisinde ibadetlerde gözetilen bu hususiyete "taabbüdîlik" denir.

Taabbüdî olan şeylerin önemli bir yanı şudur: Siz yaptığınız şeyle, ondan sonra Cenâb-ı Hak tarafından size lütfedilen şey arasında tenasüb-i illiyet (sebeb-sonuç ilişkisi) prensibine göre bir münasebet göremezsiniz. Meselâ, namaz kılarsınız, dünyevî-uhrevî, kalbî-ruhî, aklî-hissî öyle matluplarınız hâsıl olur ki, "Bu nasıl oldu?" diye şaşırırsınız. Burada ince bir nokta vardır; taabbüdîlik, taabbüdîlik hesabına işler ve sizde sadece emredildiği için ibadet etme duygusunu geliştirir.

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mucizelerini düşünürseniz,

yerdeki bir parmağın kalkmasıyla kamer nasıl iki parça oluyor; parmağıyla işaret edince ağaç nasıl O'nun yanına geliyor; mübarek elini bir yemeğin üzerinde bir iki defa gezdirince o yemek nasıl bereketleniyor, on kişilikken yedi yüz kişiyi doyuruyor!... Bütün bunlarda tenasüb-i illiyet prensibine göre, meselenin mâkul yanı olmadığından öyle anlaşılır ki Allah (celle celâluhu), hususî bir lütufta bulunuyor. Aynen öyle de, insan kendi ibadetleri ve onlardan hasıl olan neticeyi gördükçe; tavırları, davranışları, ruhî ve kalbî hayatı açısından lütuf ve nimetlere mazhar oldukça taabbüdîlik mülâhazası da artar.

Ayrıca taabbüdîlik, kulluk vazifesinin arkasında hiçbir şey aramama ve amelleri sadece Allah'ın emrine bağlama duygusunu, Allah'a halisane teveccüh hissini meydana getirdiği için çok önem arz eder. O'nun rıza ve hoşnutluğunu arama duygusunu besler. Hatta sadece farz ibadetlerde değil; insanın ferdî, ailevî ve içtimaî hayatıyla alâkalı vaz'edilmiş esaslarda da bir taabbüdîlik vardır. İnsan günlük hayatında yapageldiği işlerde ve muamelatta da sadece emredildiği için yapma niyetini gözetebilir. Âdiyât ve muamelatta akla, mantığa ve hikmete muvafik mânâların olduğu hususu daha çok görülse de, onlarda bile "emredilmiş olmaları"nı esas alabilir. Ve kul, ister ibadetlerini , isterse günlük hayatta yapageldiği şeyleri taabbüdîlik mülâhazasına bağlı yaparsa, kendisini hâlisane kulluk ruhuna alıştırmış olur. Bunu Üstad Hazretlerinin sözüyle irtibatlandırabilirsiniz: İnsan yaptığı bir kısım âdetlerini Allah rızası için yapar, onları sağlam bir niyete bağlarsa, meselâ Efendimiz'in sünnet-i seniyyesine uyma niyetiyle O'nun gibi yer, O'nun gibi oturur kalkar ve her hareketinde O'na benzemeye çalışırsa âdetlerini dahi ibadete çevirmiş olur.[1]

Taabbüdîlik esasının temelindeki espri şudur: Cenâb-ı Allah hakikî Mâlik ve hakikî Mutasarrıf'tır; insanlar da O'nun kulları ve dolayısıyla mülküdürler. Mülk sahibi, mülkünde istediği tasarrufu yapar. Öyleyse, O bizim tavır ve davranışlarımızı belirlemede de "Mutlak Hâkim"dir. Bununla beraber, Allah âdiyât içinde insanlara bir hilafet mânâsı vermiş, eşyaya müdahale etme hakkı tanımıştır ki, bu izafî bir mâlikiyettir. İnsanlar, "Mutlak Hâkim"e, "Mutlak Mutasarrıf"a taabbüdîlik mülâhazasıyla mutlak teslim ve tâbi olmalı; âdiyatta da eşyaya müdahale etme mevzuunda kendilerine tanınan izafî ve nisbî hakkı kullanmalıdırlar. Ama bu hakkı kullanırken de bilmelidirler ki, asıl mal sahibi ve "Müsebbib-i Hakikî" Allah'tır.

Allah Teâlâ kâinatta âdât-ı Sübhâniye diyebileceğimiz, dâfia-câzibe (itme-çekme) kanunu, sürtünme kanunu, yerçekimi kanunu gibi bazı kanunlar yaratmıştır. Meselâ, otlar ve ağaçlar toprakta kuvve-i inbatiyesini bulduğu, güneşle temasını devam ettirdiği ve bir de suyla buluştuğu sürece büyür, gelişir ve verimli olur. Bitkilerin su vesilesiyle gelişip büyümesi, meyve ve ürün

vermesi de Allah'ın bir kanunudur. Aslında sulamadan hâsıl olacak neticeyi yaratan Allah'tır; ama onu bir sebep olarak halk etmiştir. Biz bu sebebi bilince devrin şartlarına, ilim, teknoloji ve idrakine göre değişik sulama usûlleri geliştirir ve onları tatbik ederiz. Tohumu atarken, o tohumdan beklenen neticenin en azamî derecede hâsıl olması için nasıl bir ekme metodu uygulamak gerekiyorsa onu arar, bulur ve uygularız.

Fakat daha tohumu atarken de "Benim yapıp ettiklerim sadece bir sebeptir. Ürünü verecek Allah'tır. Bunları büyütürse O büyütür. Bire iki verirse O verir. Fakat izzet ve azametine sebepleri perde yapar." deriz. "İzzet ve Azamet ister ki, esbab perdedârı dest-i Kudret ola aklın nazarında. Tevhid ve Celâl de ister ki, esbab elini çeksin tesir-i hakikîden" mülâhazasına bağlı kalırız. İşte böyle bir meseleyi dahi taabüdîliğe bağlayarak Allah'a (celle celâluhu) kulluk eder; O, bize izafî de olsa eşyaya müdahale hakkı ve imkânı verdiği ve bunu da emrettiği için sebepleri yerine getirirsek asıl kulluk şuurunu yakalamış oluruz.

İbadetlerde Beklentisiz Olma

Evet, ubûdiyet sırrını kavramış bir mü'min, bütün amellerini sadece Allah'ın hoşnutluğuna bağlar. Sadece Allah Teâlâ'nın rızasına giden kapıyı açmaya, koridoru kullanmaya çalışır. Cenâb-ı Hak, onun ruhuna da kendi gücünü kazandırırsa ve aynı zamanda onu kalbî hayat seviyesine çıkarırsa, bunu Rahman u Rahîm'in ayrı bir lütfu olarak görür. Böyle bir neticeyi hâsıl etse de etmese de, o Yüce Yaratıcı'ya tahsis-i nazar ederek kullukta direnir. Hatta bazı harikulâdeliklere, hâlisane bir tavırla, ehlullahın baktığı gibi bakar; "Değildir bu bana lâyık, bu bende; bana bu lütf ile ihsan nedendir! Ben istenmesi gerekli olan şeylerin en büyüğünü istemiştim. Ben Seni istemiştim. Sen benim ol, başka hiçbir şeyim olmasa da olur. Çünkü ancak Seni bulursam her şeyi bulmuş, fakirlikten kurtulmuş olurum." mülâhazasını seslendirir ve tam bir ubûdiyet şuuruyla yaşar.

Bu çetin yolda yalnızca beklentisiz olanlar takılıp yollarda kalmaz, diğerleri her zaman aldanabilirler. Beklentisiz insanın kalbi hep şu mülâhazalarla atar: "Ya Rabbi, Sen bana meccânen sonsuz nimetler vermişsin! Ben her şeyi zaten peşinen almışım. Bana hayat nimetini vermişsin, beni insan olmakla şereflendirmişsin, İslâmiyet nuruyla gönlümü aydınlatmışsın, mârifet ve muhabbet koridorunda yürüme imkânı lütuf buyurmuşsun. Dine, vatan ve millete hizmet etme imkânları bahşetmişsin. Ben alacağımı zaten almışım ve beni bütün bu nimetlere karşı ubûdiyet gibi lezzetli, rahat ve hafif bir hizmetle mükellef kılmışsın. İşte şimdi bana düşen, Senin o ihsanlarını iyi değerlendirmek suretiyle hoşnutluğunu kazanmak. Gücümün yettiğince Sana kul olmak, sonra da

Senin rahmet ve keremine iltica etmek."

İşte bu mülâhazalardan dolayı Hak dostları dualarında çok defa şöyle yakarırlar: "Ya Rabbi! Bizim var olmaya, şuna buna hiç ihtiyacımız yokken, Sen bize ihtiyacımız olmayan şeyleri bile nimet olarak verdin. Şimdiyse hâlisane kulluğa ihtiyacımız var. Senin lütf u keremine muhtacız. Biz yoktuk, var olmayı da hiç düşünemezdik, insan olmayı hiç mülâhazaya almamıştık, alamazdık. Bunlar bizim ihtiyacımız değildi. Ama Sen kereminle lütfettin. Oysaki bundan sonra ayakta durabilmek için Sana çok muhtacız; sürçmemek, düşmemek için Sana çok muhtacız... Cennet yolunda kalabilmek için Sana çok muhtacız; zaaflarımıza takılmamak ve rızana yürümek için Sana çok muhtacız. Ey ihtiyacımız olmayan şeyleri nasip eden Allahım! İhtiyacımız olan şeyleri de Senden dileniyoruz..."

Evet, Cenâb-ı Hakk'ı nasıl bilmemiz lazım geliyorsa o ölçüde bilmemiz çok önemlidir. Bize baktığı gibi O'na bakmamız; bize teveccüh ettiği gibi teveccühte bulunmamız çok önemlidir. Daha ne diyeyim, bunu da yine O'nun kapısında arıyor, "Ya Rabbi! Bize Kendini tanıt, mârifetini gönüllerimize duyur, muhabbetinle ruhlarımızı doyur. Kalblerimiz hiç inhiraf etmesin. Bize şeytan ve nefs-i emmârenin üstesinden gelme irade gücü ver!" diyorum.

İbadette Şirk ve Riya

Bir insanın yalnızken derince ibadet edip başkalarının yanında sığ yapması riya; kendi kendine yaptığında verip veriştirip başkalarının yanında özenip bezenmesi ise şirk kabul edilmiştir. Rabbinle arandaki münasebete bakacaksın; insanların mülâhazalarını nazar-ı itibare aldın mı, kirletiyorsun demektir. Biz kendi boyumuzun kulluğunu ortaya koymalı; gösteriş ve taklite girmemeliyiz.

Bununla beraber, "Herkes kendi mârifet ufkuna göre ibadet eder; benim mârifet ufkum uyuklamaya, uyuşukluğa müsaade ediyor." şeklinde bir düşünceyle meseleyi hafife almak da yanlış olur. Kalbimize saygılı olmak mecburiyetindeyiz. Kulluk şuuruyla dopdolu olarak iradelerimizin hakkını vermeliyiz.

Yorgunluk

Biz aslında kulluktan yana bir yorgunluk yaşıyoruz. Hepimiz yorgun asker gibiyiz, âdeta ibadetlerden yorulmuşuz. Bir bıkkınlık var. Müslümanlığa çok avamca bakıyoruz. Kalblerimizde onu çok daraltıyor, sığlaştırıyoruz. Bütün Ramazan boyunca ekranlarda bir şeyler konuşuldu, din anlatıldı; ama hiçbirisi yeni Müslüman olmuş bir zenci kadının konuştuğu kadar anlamlı konuşmadı. O

ne güzel şuur, meseleleri ne güzel kavrama…

Biz ülfetin zebunu olmuşuz. Değerler, gözümüzde renk atmış, matlaşmış; içimizde heyecan uyarmıyor. İbadetleri şeker şerbet yudumlar gibi eda edemiyoruz. Nedir bu mekr-i ilâhî bilemiyorum? Neden duyamıyoruz? Neden heyecan yok? Her namazda cemaatten bir iki insanın içi geçse bu konsantrasyon ruhlarda çok şey ifade edebilir. Ama neden olmuyor, bilemiyorum?

Heyecansız, Derinliğe Ulaşmak İmkânsız

Okuduğumuz Kur'ân-ı Kerim ve yaptığımız evrâd u ezkârın şuursuzca yapılması matlup değilse de, böyle yapılırsa da bir kısım duygularımıza hitap eder ve bu itibarla istifade etmiş oluruz. Ümit ederiz ki; o kadarcık bir gayret bile tıpkı yağmur taneleri gibi, toprağın bağrındaki tohumların uyarılmasına vesile olur. İnsana düşen ise daha derince istifade edebilmesidir. Daha derin mülâhazalara açılabilmek için de insanın kendini biraz zorlaması lazımdır. Her kelimeyi, her ifadeyi bir idrak ve şuur içinde, bir cehd ile kalbin derinliklerine indirmek gerekir. Şuurluca duyabilme, biri bin yapar. "Şuurluca okuyamıyorum" diyerek terk etmek de hata olur.

Her zaman aynı yüksek ruh enginliğini yaşayamama, kabz hâlinden kaynaklanıyor olabilir. Aslında bu durum da müspet yolda değerlendirilebilir. Zira, kabz hâli, basta açılmanın yoludur. Kabz, bast kapısının tokmağıdır.

Hasan-ı Basrî'den İki Söz ve Hatırlattıkları

Hasan-ı Basrî der ki; "İlimce diğer insanlardan üstün olan kimseye yakışan, amelce de onlara üstün olmasıdır." Vatana millete hizmet ederken önde görünenler normal insanlardan daha çok evrâd u ezkâr yapmalı. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Sorumluluğu ağır olan insanlar duaya, evrâd u ezkâra ve inayet eli istemeye daha çok muhtaçtır.

2. Kendi konumunda derince inanmanın gereği olarak kulun ibadet ü taati artmalıdır. Yani, kulun imandaki derinliği zaten onu daha çok zikre sevk eder.

3. أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا[2] sırrına göre o şükreden bir kul olmak için sürekli ibadete yönelmeli. Ayrıca, o konumdaki insanlar harem dairesinde bulunmaktadırlar. Orada bulunan kimseler, koridorda duranlar gibi davranamazlar.

Hasan-ı Basrî'ye nispet edilen bir başka sözde de şöyle denilir: "Biz ilmi dünya için istemiştik, o bizi ahirete çekti."[3] Bu söz ondan daha önce de söylenmiş olabilir; ama ona dayandırılır. Sanki onunla iştihar etmiştir. "Tâbiîn

ubûdiyette ve ilimde sahabeden önde görünüyor.” desek doğru olabilir. Ancak sahabe iman ve ubûdiyetin başka bir yönünü temsil ediyordu. O da, dini muhafaza, sıyanet ve emaneti sağ salim yeni nesle nakletme, ubûdiyet ve ilim için uygun zemin hazırlama meselesiydi. Sahabe olmasaydı din olmazdı. Bundan dolayı, onların asrı en hayırlı asırdır ve onlar, sonrakilerin sevaplarından da hissedardırlar.

Evet, tâbiîn devri ilmin ve o ilimle amelin zirvede olduğu bir devirdir. Hadiste buyrulur ki: *İlimden ilk kaldırılacak şey huşûdur.*[4] Şu an ilimde huşû kaybedildi; o kaybedilince de âdeta her şey bitti. Hayatımda tanıdığım birkaç insan vardı. Meselâ, birisi namazını o kadar temkinle kılardı ki, birkaç kişi bana şöyle demişti: “Onun dükkânının önünden geçerken bir kere baksam ahireti hatırlıyorum.” Evet, mü’min, hele ki ilim sahibi bir mü’min görüldüğünde Allah (celle celâluhu) hatırlanmalı.

Halis İbadet ve Kulak Hırsızları

İnsan, ibadet ü taatine, evrâd ü ezkârına, dua ve yakarışlarına başka mülâhazaları karıştırdığında da bazı neticelere ulaşabilir. Meselâ, cinlerle uğraşanlar, muska yazanlar bazı fevkalâde şeylere ulaşabilirler. O yolda yaptıkları bazı şeylerle metafizik dünya adına bir kısım keşiflerde bulunabilirler. O neticeleri görünce akla gelebilir ki, bunlar ruha kendi gücünü kazandırıyor ve ruh hayatına yükseliyorlar; latîfe-i Rabbâniye yörüngeli hayat ufkuna ve sır seviyesine yürüyorlar. Oysa, Hristiyan mistikleri ve Budist rahipler de bir kısım fevkalâde şeyler sergiliyorlar. Kendini tamamen kozmosa kaptırmış olan insanlar ve Brahmanistler de o türlü şeyleri elde edebiliyorlar. Biz de o yolla bazı şeylere ulaşıyorsak, aramızdaki fark nedir?

Bu iki şey arasında çok önemli bir fark vardır. Kur’ân da bu farka işaret eder. Vahiy bize gelirken veya melekler aralarında muhâverede bulunurken, Cenâb-ı Allah’tan duydukları bir şeyi aralarında konuşur, birbirlerine fısıldarken orada şeytanlar da istirâk-ı sem’de, yani “kulak hırsızlığı”nda bulunuyorlar. Şeytan ve onun avenesi kulak hırsızlığı yaparken ve bir kısmını çalıp geri kalanını kendi asılsız sözleriyle tamamladıkları haberleri insî dostlarına hevâcis (şeytanî vesveseler) olarak iletirken; melekler Allah’tan doğrudan doğruya haber alıyor, kendilerine bahşedilen meşru haklarını kullanıyor, nimet olarak verilen şifreyi işletiyor, o kapıyı açıyor ve o kapıdan marziyât-ı ilâhiyeye yürüyorlar. Bu da yine sadık elçiler vesilesiyle vahiy ya da ilham olarak sadık insanlara ulaştırılıyor. İkisine de aynı kapıdan giriliyor gibi oluyor; fakat birinde hedef Allah’ın rızası olduğundan ve Mâlik-i Hakikî’nin izni dairesinde gerçekleştiğinden o makbul; diğeri de mezmum kabul

ediliyor.

İşte ruha kendi gücünü kazandırmaya, kalbî ve ruhî hayat seviyesine ulaşmaya, meselâ seyr u sülûk-i ruhanîyle kat-ı merâtip etmeye çalışan samimi bir mü'min (samimi diyorum; zira ubûdiyetiyle başka neticeleri beklemeyenleri kastediyorum) ubûdiyet mülâhazası içinde Allah'ın rızasını hedefleyerek bu yolda yürür. Sadece O'nun hoşnutluğuna kilitlenir. O razı olduğu için de bu gayretiyle bir sır kapısını aralar. Bu konuda ona müdahale de edilmez. İstirâk-ı sem'de bulunmadığından dolayı ervâh-ı tayyibe onun önünü almaz, üzerine şahablar yağdırmaz, başına dert açmaz. Çünkü o sadece içeriye girmede serbest bırakıldığı bir kapıyı açmaya çalışıyordur. Bir kapıyı, bir çantayı, bir kasayı açmada kullanılan anahtar ya da şifre gibi bir vesileyle o sır kapısını açmaya gayret ediyordur. Diğerleri ise, tıpkı şeytanların istirâk-ı sem'i gibi, bankaları boşaltıp insanların paralarını soyan hırsızlara benzer, gayrimeşru bir iş yaptıklarından her an başlarına şahaplar yağabilir; yakalanıp derdest edilebilirler. Çünkü yürüdükleri yol gayrimeşrudur ve o şekilde yürüme izinleri de yoktur.

İşte, ruha kendi gücünü kazandıracağım derken, Allah'ın rızasını gözetmeyenler ve kendilerine müsaade edildiği yolda ve izin verildiği şekilde yürümeyenler, yolda kalır ve ruhlarından da olurlar. Bu konuda acı ve ibret dolu örnekler vardır. Bunlar metafizikle alâkalı güçlerini ortaya koymak için ruhî tecrübelere girerler. Fakat başlangıç noktaları, yürüdükleri yol ve hedefleri Cenâb-ı Allah'ın rıza ve iznine uygun olmadığından zamanla şirazeden çıkarlar. Şeytanlar onlara birkaç tane doğru haber söyler. Meselâ "Bugün Türkiye'den şunlar gelecek." der. Sonra bir haber daha... Bir tane daha... "Ganj Nehri'nin suyu bir metre kadar çekilecek, gidin bakın!" derler. Bakarlar ki, gerçekten nehrin suyu çekiliyor. "Bugün orada şu kadar insan yakılıp külü savrulacak!" derler, doğru çıkar. Beş on defa böyle yapıp bir gün de gelir derler ki, "Biliyor musun, sen müceddidsin!..." Aradan bir süre geçer, birkaç tane daha doğru haber söylerler ve sonra "Sen öyle normal, sıradan bir müceddid değilsin, Mehdî'sin." derler. Bir zaman sonra da "Sen Mesîh-i mev'udsun" sözüyle onu beklenilen kurtarıcı olduğuna inandırır ve hulûl sapıklığına kadar uzanan bu çirkin yolda baş aşağı getirirler.

Görüldüğü gibi onlar da aynı anahtarı, aynı şifreyi bulup kullanıyorlar. Aynı şifreli kapıyı açıp giriyorlar. Giriyorlar; ama mülk sahibinin iznini almadıkları ve ancak onun müsaade ettiği şekilde davranmadıkları için bir hırsız muamelesi görüyorlar. Ve istirâk-ı sem'in cezası olarak maksadın aksiyle tokat yiyor, ebedî hasârete düşüyorlar. Tarih ve günümüz, İslâm'ın ubûdiyet anlayışından mahrum kaldığından istidraçlara aldanmış, değişik sistemlerin kurbanı olmuş

ve şirazeden çıkmış binlerce insana şahitlik etmiştir, etmektedir.

1 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.64 (On Birinci Lem'a, Birinci Nükte).

2 Buhârî, *teheccüd* 6; Müslim, *sıfâtü'l-münâfikîn* 79-81.

3 İbn Abdilberr, *Câmiu beyâni'l-ilm* 2/22.

4 Tirmizî, *ilim* 5; ed-Dârimî, *es-Sünen* 1/59.

Namaz

Kalıplar Mânâları Taşıyıcı Olmalı

İnsanın, Rabbiyle münasebetinde asıl olan mânâdır, özdür, ruhtur. Fakat onları taşıyan da lafızlardır, şekillerdir, kalıplardır. Bundan dolayı, mutlaka o lafızlara, kalıplara da dikkat edilmelidir. Esas alınan mânâyı, mazmunu o kalıpların taşıması lazım. Dolayısıyla, kalıp ve şekillerin hiçbir mânâsı yok denilemez. Zâhirî ahkâm onlara bina edilir. Ne var ki, namaz vardır namazdan içeri, oruç vardır oruçtan içeri. Onun için buyurulur ki, قَـدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ۝اَلَّذِينَ... *"Mü'minler kurtuldu. O mü'minler ki..."*[1] Bu âyetteki ism-i mevsûlün sılası [2]هُمْ فِي صَـلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ şeklinde geliyor. Yani, *"Onlar, her zaman namazlarında huşû içindedirler."* هُمْ يُصَلُّونَ *"Onlar namaz kılarlar"* denmiyor. Sebata ve devama işaret eden bir kalıp kullanılıyor. Yani, buyuruluyor ki; ne zaman olursa olsun namazda haşyet yaşayanlardır, huşû arayanlardır kurtulanlar.

Biz bir insanın sadece namazına bakarak onun namazda huşû arayan biri olup olmadığını belirleyemeyiz. Bu, insanın vicdanı ile Allah arasındadır. Dolayısıyla biz kendimizi hüsnüzan etmeye zorlarız. Ama bazı kimseler namazlarında, oruçlarında öyle dikkatsizdirler ve iffetleri mevzuunda çarşıda pazarda öyle sulu hareket ederler ki; insan ne kadar hüsnüzan ederse etsin, şahit olduğu hareket hakkında olumlu düşünceyi İslâmî çerçevede bir yere koyamaz. Meselâ, birisi hemen tekbir alır ve sen daha Fâtiha'nın yarısına gelmeden rükûa varır. Burada kendini ne kadar zorlarsan zorla ona namaz kıldı diyemezsin. Meselâ, rükûda hakkını vere vere, kelimeleri güzelce telaffuz ederek –bazı fukahaya göre– bir kere *"Sübhâne Rabbiye'l-Azîm"* demek şarttır. Çok hızlı söyleniyorsa mânâsı yoktur onun. Bazı fukahaya göre ise, onu en az üç defa söylemek gerekir. Onun için, rükûda ve secdede en az üç defa, yavaş yavaş, kelimeleri tam telaffuz ederek bu tesbihi söylemeliyiz. Daha az söylüyorsak, başkalarını hakkımızda müspet düşünme hususunda zorlamış oluruz. Böylece bazı kalıplar, bizim onunla eda etmeye çalıştığımız mânâ, muhteva ve mazmunu taşıyıcı olmaz. Dolayısıyla, hakkımızda hüsnüzan edenler, vehme ve kuruntuya hüsnüzan etmiş olur.

Çok kimselerin hızlı hızlı okuduğu Fâtiha, Kur'ân değildir. Çünkü, Kur'ân öyle inmemiştir. Böyle alelacele okunan Fâtiha ile kılınan namaz, namaz değildir. Bir nefeste, o nefes bitmeden sûreyi sona erdirme telaşıyla, soluğun tıkandığı yerde hızlıca ve can havliyle alınan ara nefeslerle okunan Kur'ân'la

kıraat farzı yerine gelmiş olmaz. Lafızlar mânâların kalıbıdır; ama kalıbın mânâya uygun olması lazımdır. Bast-ı zaman olabilir, o ayrı. Birisi bana demişti ki; "Hakkını vere vere okuyarak, beş dakikada kırk veya doksan rekât kıldım." Âdet-i ilâhî açısından bu her zaman olmaz. Bir kere müyesser olan da caka yapıyorum diye onu söylerse bir daha ona da müyesser olmaz.

Namazda Huşû ve Hudû

Namazda "iç tâdil-i erkân" sözü çok kullanılmamıştır. Bu, huşû ve hudû ile alâkalı bir tabir olarak söylenebilir. Huşû ve hudû, meseleyi namazın mazmununa bağlı götürmektir. Rica ederim, namazda huşû ile alâkalı bu kadar tahşidâtı çok bulmayın. İman ve namaz ikiz kardeştir; şu kadar var ki, iman az önce doğdu. Üstad namazın beş vakte tahsisini anlattığı yerde, onun mânâsının ne olduğunu da açıklıyor.[3] Muhyiddin İbn Arabî, *Fütühat-ı Mekkiye*'de namazın mânâsıyla alâkalı şeyler ortaya koyuyor. Şah Veliyyullah Dehlevî namazla alâkalı bir kısım hususlar söyleyip, onun ehemmiyetine dikkat çekiyor. Ben onun için bazı arkadaşlara rica ettim; ne olur arkadaşlardan birkaçı doğru dürüst namaz kılsalar da, örnek olsalar. Yoksa bu işin içinde olan kimseler arasında dahi hakikî mânâsıyla namaz kılınmıyor. Beş vakit yatılıyor kalkılıyor; ama namaz kılınmıyor.

Ayrıca, فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ[4]'de anlatılan sadece sehiv meselesi değildir. Namazla alâkalı o kadar çok eksiğimiz var ki... Meselâ *"Namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar... "*[5] âyetinin anlattığı husus, bunlardan birisi. Hadislerde insanın o türlü namazı insanî davranışın dışında addediliyor. Namaz bir insanî davranıştır. Fakat o çizgi içinde kalınmadığı zaman yapılan hareketler hayvanî hareketlere benzetiliyor. Meselâ, imamdan önce rükûa giden kimse için *"İster misiniz, Allah rükûdan kalkarken suretlerinizi eşek suretine çevirsin!"*[6] deniliyor. Demek ki, imamdan evvel harekete geçme meselesi kulluk çizgisinden çıkma mânâsına geliyor. *"Herhangi biriniz secdeye gittiği zaman horozun daneyi gagaladığı gibi yapmasın!"*[7] deniliyor. Bakın, o bir hayvan davranışı; alnını yere vurup kaldırma bir hayvan davranışı. *"Köpek gibi ellerini yere sermesin!"*[8] deniliyor. Oturmadan secdeye, secdeden rükûya, rükûdan kıyama kadar davranışların hayvan davranışlarından farklı olması gerektiğine dikkat çekiliyor.

Allah Resûlü bu mübarek sözleriyle bizi bir insanî davranış mecmuasına çağırıyor. Evet, huşû ve hudû ancak o kalıplarla ifade edilir. "Ben huşû ve hudû içindeyim." dediğin zaman hayvanî kalıpları aşman gerekir. Allah'ın huşû ve hudû atiyyesini, ancak o atiyyeyi taşıyabilecek matiyyesi götürebilir.

Namazın İnkişafı

Bir de namazın ruhu, mânâsı hemen inkişaf etmeyebilir. Kendisinde namazın ruhu inkişaf eden bir insan, en tatlı bir işle meşgulken fırlayıp namaza durmak ister ve namazdan zevk alır. Her zaman olmasa bile, çok defa der ki: "Keşke ömür hiç bitmese ve ben hep ayakta dursam böyle." Ama bunun inkişaf etmesi için insana bazen yirmi, bazen otuz, bazen kırk sene lazımdır. Kırk sene kemerbeste-i ubûdiyet içinde o kapıda durursun ve namaz ancak o zaman inkişaf eder. Namazın mahiyeti inkişaf ederse ne olur: Sen o zamana kadar hep bir altın namaz damarını aramak için madende toz toprak içinde dolaşmıştın, fakat ısrar ettin. "Bu damardan oraya gidiliyor!" dedin. "Bu damar, o damar; bu damar, o damar…" dedin ve bir gün kendini o hazine içinde buldun. O âna kadarki çalışmalarının hepsi altın olur mu, olmaz mı?

Âyet-i kerimede [9]وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا buyruluyor. Fiil "tefa'ul" babında olduğu için bir zorlama ifade ediyor. Ve başlangıçta Hz. Peygamberimiz'e böyle hitap ediliyor. Ama Efendimiz zamanla o hâle geliyor ki, *"Sizin yeme içme ve cinsî münasebete karşı duyduğunuz arzuyu ben namaza karşı duyuyorum."*[10] diyor. Aynen öyle de, bu hususta gereğince ısrarlı olsan ve sabretsen, namazın mânâ peçesinin senin için de açılmasını beklesen, sonunda sana deseler ki "Cennet'te sofralar hazırlanmış"; sen, "Namazımı kılayım ondan sonra. Namazımı feda edemem ben." diyecek hâle gelirsin. Azrail aleyhisselâm gelse "Müsaade edersen vakti giren namazımı kılayım, kaçmasın. Ondan sonra ne yaparsan yap!" dersin. Öyle bir ruh hâleti hâsıl olur ki, ölecek bile olsan namazını eda etmeye çalışırsın. Namazlaşırsın artık. Hz. Hubeyb'in şehit edilmeden önce bütün teklifleri geri çevirip sadece namaz kılmak istemesini de bu şekilde anlayabiliriz, artık namaz onun ruhuna mâl olmuştur.

Namaz Koridoru

Namazı vaktinde kılmak çok önemlidir, ilk vaktinde kılmak evlâdır. Bütün fakihler, muhaddisler, müfessirler bu noktaya dikkat çekerler. Bununla beraber, siz hayatınızı öyle standart hâle getirmişsinizdir ki; kerahet vaktine girmeden namazlara belli vakitler tahsis edersiniz. Namazı ve ona bağlı ibadetleri huzur-u kalb ile eda etmek için o vakti kollarsınız. Ezanın ezan, kametin kamet olması lazımdır. Onların duaları var. Bunların hepsi, adım adım konsantrasyon adına çok şey ifade eder. Sofranın bile bir adabı vardır. Önce ne konacak, sonra ne getirilecek bir usûlü, bir adabı vardır. Yemekten tam lezzet almak için bunlara uyulur. Namaz mâide-i semâviyesinin tadını çıkarmak için de onlara uymak lazım.

Namaz, Allah (celle celâluhu) ile senin arandaki bir alışveriştir. Namazdan başka, seni Allah'a o kadar hızlı ve o kadar yakın hâle getirecek bir şey yoktur. Bir kere, başta nazarî planda, senin zihninde o asıl kıymetine ulaşmalıdır. Yani henüz tatmamışsın, duymamışsın, hissetmemişsindir; ama nazarî planda "Bu, budur." demen lazım. Çünkü sendeki arayış duygusunu bu kabullenme meydana getirecektir. Arayış duygusunu tetikleyecek, ona start verecek şey budur. Böyle bir duygun yoksa, namazın içinde buna ulaşma düşüncen yoksa, neyi hedefleyeceksin ki sen onda? "Rabbim bana burada O'na kul olma fırsatı veriyor. Ben şimdi kemâl-i edeple, kemerbeste-i ubûdiyet içinde bu taabbüdî işi O'na bir arz edeyim. O ne kadar büyük, ben ne kadar küçüğüm; O ne kadar sonsuz, ben ne kadar sıfırım... İşte O'na göre ben bunu eda edeyim. Kulluğumu ifade etme fırsatıdır bu, küçüklüğümü haykırma fırsatı, O'nun azametini ilan etme fırsatı…" Evet, önce bu duyguyla dopdolu olmak lazım.

Huzurun iki mânâsı var: Birincisi, zevk-i ruhânîye erme. Meselâ insan "Keşke olsa…" diye düşünebilir; ama bana göre ona da talip olmamak lazım. İkinci huzur, senin küçüklüğün, sıfırlığın ve hiçliğinle beraber kabul buyurulman... Huzur anını ve huzurda kendini ifade etme imkânını elde etmen. İşte bu huzura bağlı olarak onun huzuruna talip oluyoruz.

Cemaatle Namaz

Namazı cemaatle kılmak çok önemlidir. Hiç ihmal etmeye gelmez. Biz Hanbelî mezhebinden değiliz; ama İmam Ahmed İbn Hanbel'in cemaat hakkındaki anlayışı dikkate değer. O, cemaati namazın şartı sayar. Tabiîn efendilerimiz cemaat hususunda ne kadar titizdirler. Meselâ, A' meş (Süleyman b. Mihran) yetmiş sene boyunca ilk tekbiri hiç kaçırmamıştır. Yetmiş sene, tek bir rekâtı bile kazaya bırakmamıştır. Bir başkası, ömrü boyunca namazlarda başkasının ensesini görmemiştir; çünkü hep en ön saftadır.

Efendimiz cemaatin önemini anlatırken şöyle buyuruyor: *"Çok defa içime geliyor ki, birisi namaz için kamet okusun, cemaat namaza dursun, ben de gideyim cemaata gelmeyenlerin evini yakayım."*[11] Evet, cemaat çok önemli. Ben size sorsam: "Hayatınızda cemaatsiz, münferit kaç namaz kıldınız?" Ondan fazla ise cemaatsız namazınız, söylemeyin onu, Allah'a karşı ayıptır. O on vakit de ya yolda ya havaalanında ya da uçakta, yani cemaate imkân bulamadığınız yerlerde olmalı.

Hayat namaza göre tanzim edilmeli. Namaz bir takvim gibi hayatın her noktasını kuşatmalı. Hayatın gerçek takviminin blokajı namaz üzerine oturtulmalı. Namaz vakitleri köşe taşları olmalı ve sair işler bu köşe taşlarına

göre programlanmalı. Eskiler bir iş için sözleştiklerinde “Sabah namazından önce... Öğle namazından sonra” derlerdi. Kur’ân’da da bu espri muhafaza edilir ve pek çok yerde *“Namaz kılındıktan sonra...”*[12] *“Namaza kalktığınızda...”*[13] *“Namaza durduğunuzda...”*[14] gibi ifadelerle ferman buyrulur.

Namazda Farklılık Ortaya Koyma

Namazda “ah... vah” etme, inleme ve ses çıkarma eğer gayriirâdî ise sakıncası yoktur. Bu, bir derecenin gereği ise ve cezbeden kaynaklanıyorsa buna bir şey demem. Yani, bir kimse öyle bir hâl yaşayacak, kendini kaybedecek ve farkında olmadan ses çıkaracak, inleyecek... Sonra ona “Böyle yaptın!” denilince “Öyle mi!... Ben hiç hatırlamıyorum!” diyecek, hiç farkında olmayacak yaptığının. Öyle değilse ses çıkarmamalı, farklılık izhar etmemeli. Ağlamak da böyle. Mümkün olduğunca mâni olmaya çalışacaksın. Ama engel olamıyorsan, gayriirâdî içinden geliyorsa bir mahzuru olmaz.

Üstad’ın namaza başlarken ve namaz içindeki hâllerini anlatırlar; gözleri bir garip olur, sesi garip çıkardı, derler. O bir seviye işidir. Seviyesi o olmayanın bunu taklit edip bu çeşit hareketler sergilemesi hiç doğru değildir.

İnsanlarla beraber eda edilen ibadetlerde şirk ve riya tehlikesi vardır. Yalnız başına namazını verip veriştiren adam, başkalarının yanında uzatıyorsa, süslüyorsa bu, Allah muhafaza, şirktir. Yalnızken uzun uzadıya kılan birisi, başkalarının yanında kısa kılıyorsa bu da riyadır; çünkü, o davranışta da insanların mevcudiyetini kâle alma ve ona bir değer atfetme vardır. Öyleyse, insan yalnızken nasıl namaz kılıyorsa cemaat içinde de öyle kılmalı. Ne uzun ne kısa... Hiçbir farklılık ortaya koymamalı. Âdeta bir çobanın koyunları yanında kıldığı namaz gibi. Teşbihte hata olmasın, çoban kıldığı namazı koyunlarının görmesini dikkate alır mı? Bu arada insan, namazını kâmil namaz seviyesine çıkarmak için hep gayret içinde olmalı.

Namaz bizi kurtaracak bir ibadettir. Ondaki suistimalimizle öbür tarafta başımıza iş açmasın sonra!...

Bir Hatıra ve Namaza Dikkat

Hiç unutamayacağım insanlardan birisi de Muhterem Mehmet Kırkıncı Hocanın rahmetli babası, Celal Efendi’dir. Celal Efendi, Medine’de mücâvir (mübarek bir yerde inzivaya çekilip ibadet eden, kendini o yerin hizmetine adayan), kıymetli bir insandı. Orada vefat etti ve oraya defnedildi. Yanına gittiğimde çok yaşlanmıştı. İlerleyen yaşına ve rahatsızlıklarına rağmen namazlarını aksatmıyor, sünnetleri de ayakta kılıyordu. Ama oturup kalkmakta

zorlandığı için namazlarını yatağının yanında kılıyor, ayağa kalkabilmesi için yatağa tutunması gerekiyordu. Bu şekilde tamamladığı bir namazdan sonra bana demişti ki, "Hocam, ben böyle namaz kılarken yatağa tutunarak kalkıyorum, oluyor mu namazım?" O tabloyu hiç unutamayacağım. O ne güzel şuur... Her şeye rağmen kulluğunu gereğince eda etmeye çalışmak; ama yine de yaptığıyla yetinmemek ve daha iyisini aramak...

Evet, namaz bizi ahirette kurtaracak bir sermayedir. Onun için namaz hususunda çok hassas davranmak gerekir. Allah (celle celâluhu) onun kıymetini ruhlarımıza duyursun ve eksiğiyle gediğiyle namazlarımızı kabul buyursun.

Secdeyi, Kıyamı Duyarak Yapma

Secdede bir şey söylemeden, derin bir mülâhaza ile istediğin kadar durabilirsin. Önemli olan, kendini namaza ısrarla salıvermektir. Bir tek şey söylersin; ama senin ufkun alır seni en derinliklere götürür. Bu, hissetme, duyma meselesidir; vicdanî bir mülâhazadır. Resûlullah'ın secdesinin uzunluğu, rükûdaki zaman kadardı. Rukûdaki duruşu kavmedeki kadardı. Kavmedeki duruşu da tahiyyattaki oturuşuna eşti. Bazen O'nun nafile olarak kıldığı bir rekât namaz, bizim teravihte kıldığımız kadardı. Hâlbuki biz senede bir ay kıldığımız teravih namazı ile çok namaz kıldığımızı düşünürüz.

Kalb İnceliği ve Namaz

Soru: *Kalb inceliğimizin ve namaz hususundaki hassasiyetimizin buradaki vazifelerimize ve ahiret hayatımıza bakan yönleri nelerdir?*

Cevap: Kalb inceliği bir iman emaresidir. Kalb inceliğinin dili olan gözyaşı da bağrı yanık, ciğeri dağlı sevgi kahramanlarının bir boşalma ameliyesidir. Allah Resûlü şöyle buyurur: *"Mahşerde, Cehennem kıvılcımlarının insanları kovaladığı hengâmda, Cebrail aleyhisselâm elinde bir bardak suyla görünür. Ona, 'Bu ne?' diye sorarım ve bana şöyle cevap verir: 'Bu, mü'min kulların Allah korkusuyla ağlayıp gözlerinden döktükleri gözyaşlarıdır ve şu korkunç kıvılcımları söndürecek tek şeydir."*[15] Evet, gözyaşları ötede Cehennem alevlerini, burada da hasret ve hicran yangınlarını söndürebilecek tek iksirdir.

Kur'ân-ı Kerim de, yer yer kalb inceliğini tebcil ve takdir ederek *"Onlar, Allah'ın âyetlerini duydukları zaman çeneleri üstü yere kapanırlar."*[16] buyurur. Bir başka yerde ise *"Az gülsünler, çok ağlasınlar!"*[17] ihtarında bulunur ve Efendimiz *"Ürpermeyen kalbden, yaşarmayan gözden Sana sığınırım Allahım!"*[18] diye yalvarır.

İnce bir kalb, ürperen bir gönül, muhasebe ve murakabeye açık olur.

Kendisini sık sık sorgular. Elde ettiği başarıları kendinden bilmediği gibi yaptıklarını da sürekli az görür. Hayır ve hasenat adına doyma bilmeyen bir *"Hel min mezîd?" (Yok mu daha?)* kahramanı olur.

Kalbi ince bir insan için ibadetler konusunda da doyma ve yeterli bulma diye bir husus söz konusu değildir. Farzları yerine getirdikten sonra, daha ne kadar ibadet edeceği şahsın kanaatine kalmış bir meseledir. Bir insan, kıldığı namazlar hakkında "Ben şunları huzur-u kalble kılamadım, gereğince eda edemedim, bari yerlerine nafile kılayım veya dikkatsiz kıldığım bu namazları kaza edeyim." diyebilir. Belli miktarlar tayin eder. Ölümün ne zaman geleceği belli olmadığı için kısa zamana sıkıştırır ve meselâ her gün birkaç günlük de kaza namazı kılarak eksiğini gediğini kapatır.

Nafile ibadetler için "cebren li'n-noksan", yani, "kırık çıkık için sargı" ifadesini kullanıyor; onlarla farz ibadetlerimizdeki eksiği gediği kapama, kırığı çıkığı yerinde sarmayı hedefliyoruz. İşte, bu husus şahsın vicdanına kalmış bir şeydir. Meselâ, bir şahıs belli bir müddet, kalbini Cenâb-ı Hakk'a tam tevcih edemeden farza durmuştur. Bir gün niyetin hakikatini anlar, niyete kalbin kastı ve teveccühü şeklinde bir tarifle yaklaşır. Teveccühü de, mâsivâyı tamamen kalbden silme, o anda her şeyi unutup sadece Allah mülâhazasına girme olarak anlar. Niyeti böyle anlayan birisi, bu şekilde bir niyetle namaza durmamışsa namaza hiç durmamış, namaz kılmamış sayılır. Bu meselede herkesin kendi seviyesine göre davranması gerekir. Bazı Hanefî kitaplarında, nereden çıktığı belli olmasa da, "Niyeti ağızla söylemek daha evlâdır." diye kaydedilmiş. Konuşurken kalbin tevcihi nasıl olacak onu da bilemiyorum; ama bu âdet hâline gelmiş, insanlar namaza dururken نَوَيْتُ أَنْ أُصَلِّيَ لِلّٰهِ diyerek sesli niyet ediyorlar. Eğer bu şekilde kalbin Cenâb-ı Hakk'a teveccühü sağlanabiliyorsa ne âlâ… Ama lafızda kalınıyor ve ne dendiğinin bile farkına varılmadan bazı kelimeler söylenip namaza duruluyorsa ve kalb, yönelmesi gereken tarafa yönelmemişse namazın olmama ihtimali vardır. İşte, niyeti bu şekilde öğrenen ve böyle bir irtibat içinde yaşamaya başlayan bir insan "Namaz vakitlerini boş geçirmemişim, fakat ibadetin hakkını verebildim mi bilemiyorum? 'Cebren li'n-noksan' yapmalıyım, nafile kılmalıyım." diyebilir. Allah (celle celâluhu) bir otuz sene daha ömür verirse, her gün bir günlük kaza kılar ve eksiğini gediğini kapamış olur.

Ayrıca, Hanefîlerde beş vakit farz namaz çok dikkatle kılındığı gibi, beş vakit namazın sünnetleri de kılınmalıdır. Bunların on iki rekâtı Efendimiz tarafından tekitle emredilmiş, müekked sünnettir. İkindinin sünneti için böyle bir tekit yoktur. Ama o da fedâildendir. Yatsının ilk dört rekât sünneti de fedâildendir. O da *Kütüb-ü Sitte*'de yoktur; fakat Ali el-Kâri'nin *Fethu Babi'l-*

İnâye adlı kitabında, Said b. Mansur'un *Sünen*'indeki bir hadise dayanarak kaydettiği üzere, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) yatsıdan önce de dört rekât sünnet namaz kılmıştır.[19]

Teheccüt namazı da çok önemlidir. Gecelerini teheccüt feneriyle gündüz gibi aydınlatmış olanların berzah hayatları da ışıl ışıl olacaktır. Teheccüt, berzah karanlığına karşı bir zırh, bir silah, bir meşale ve kişiyi berzah azabından koruyan bir emniyet yamacıdır. Her namaz, insanın öbür âlemdeki hayatına ait bir parçayı aydınlatmayı tekeffül etmiştir; teheccüt ise, berzahın zâdı, zahiresi, azığı ve aydınlatıcısıdır.

Kur'ân'da birkaç yerde teheccüde işaret edilmiştir. Meselâ: *"Sana mahsus bir namaz olmak üzere gecenin bir kısmında kalkıp Kur'ân oku, teheccüt namazı kıl. Böylece Rabb'inin seni 'Makam-ı Mahmûd'a eriştireceğini umabilirsin."*[20]; *"Teheccüt namazı kılmak için yataklarından kalkar; cezalandırmasından endişe ederek, rahmetinden ümid içinde olarak Rabb'lerine dua edip yalvarırlar ve kendilerine nasib ettiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar."*[21]; *"Sabah akşam Rabb'inin adını zikret! Gecenin bir kısmında da ona secde et, geceleyin uzun bir süre ona tesbih ve ibadet et."*[22]

Teheccüt namazı iki rekât kılınabileceği gibi, sekiz rekât olarak da kılınabilir. Buharî ve Müslim'in rivayetine göre, Abdullah İbn Ömer, rüyasında iki dehşetli kimsenin gelip, kollarından tutarak kendisini derin, alevli bir kuyunun başına getirdiklerini ve atacaklar diye korkunca da "Korkma, senin için endişe yok!" dediklerini Efendimiz'e anlatır. Allah Resûlü, *"İbn Ömer ne güzel insandır; keşke, teheccüt namazını da kılsa!"* şeklinde tabir ve tevcihde bulunurlar. Allah, rüyasında İbn Ömer'e Cehennem'e ait bir berzah levhasını göstermiş ve ona hazırlık yapmasını iş'ar buyurmuştur.[23]

Bunlara ilaveten, "duhâ" ve "evvâbîn" namazları gibi diğer nafile namazlar da farz namazlardan kalan eksik ve gediklerimize sargı vazifesi görecek, onları tamamlayacaktır. Allah (celle celâluhu) farzlardaki boşluklarımızı nafilelerle dolduracaktır.

Bunu teyit eden bir hadis-i şerifte anlatıldığı üzere, ahirette ilk defa soru sorulacak konuların başında namaz gelir. Cenâb-ı Hak "Kulumun namazı tamam mı?" diye sorar. "Tamam" derler, "O zaman o geçsin." buyurur. Eğer "Namazları eksik!" denilirse, "Nafileleri var mı?" diye sorar. "Var" denilince "Nafileleri farzlar yerine koyun." buyurur. Rahmet-i ilâhî olarak, nafileler farzlardan noksanların yerine konur.[24] Bunu da isterseniz, "Cebren li'n-noksan, doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'ın iradesi ve meşîetiyle oluyor; yani, sargıyı

ahirette Allah sarıyor.” diye yorumlayabilirsiniz.

Hâsılı, kalb inceliğimiz ve farzıyla nafilesiyle namazlara dikkat etmemiz, bu dünyada kulluk vazifesini yerine getirmemiz için bir aşk, şevk, güç ve moral kaynağı; ötede de ölümle başlayan ve Cennet’e uzanan hatarlı yolda sadık bir yol arkadaşı ve şefaatçi olur. Namaz, bizi Yüce Yaratıcı’ya yaklaştıran bir vesile ve yerimizde durmamız için tutunacağımız kopmaz bir ip, çok sağlam bir tutamak ve bir kulptur. Namazın bizler için nezih hayat kaynağı ve fuhşiyattan alıkoyan bir sur olduğunu da hatırlatıp, bunu ifade eden âyet-i kerimenin meâliyle bu bahsi kapatalım: *“Sana vahyedilen ‘Kitab’ı okuyup tebliğ et, namazı hakkıyla ifâ et. Muhakkak ki namaz, insanı, ahlâk dışı davranışlardan, meşrû olmayan işlerden uzak tutar. Al lah’ı namazla anmak, elbette en büyük fazilettir. Allah bütün işlediklerinizi bilir.”*[25]

Şeytanın Namaz Hırsızlığı

Namazda sağa sola bakmaya, şeytanın namazdan hırsızlaması denilir. Yani; o, namazı tamamen çalamıyor da ondan bir kısmı hırsızlıyor. Erkânı çalamıyor. Son kozunu nazarları çalma ile kullanıyor. “Sağa baktırabilir miyim, sola baktırabilir miyim?” diye çabalıyor.

Var mısınız, namazdan başlayalım işe! Üstad’ımız ne kadar edepli insan. Ne diyor bakın: “İnşaallah tam ihlâsa mazhar olursunuz. Beni de tam ihlâsa sokarsınız.”[26] Ben de onun gibi diyorum: “İnşaallah tam namaz kılarsınız. Bana da tam namaz kılmanın âdâb ve erkânını öğretirsiniz.” O zaman kim kimin arkasına takılırsa kurtulur. Gelin hep beraber kurtulmaya karar verelim.

Namazdan hiçbir şey çaldırmamak lazım. O bir emanettir. Şeytan ne bakmadan çalsın, ne yatmadan kalkmadan çalsın, ne şundan ne de bundan. Tam tekmil namaz emanetinin emini insanlar olarak, hakikat-ı namaz misâlî mahiyetiyle neden ibaretse ona uygun şekilde namazı eda etmeli. Meselâ, ben namazı ebedî yolculukta refik olacak; gökçek yüzlü; boyu posu, edası endâmıyla hiçbir tarafı tenkit edilemeyecek uhrevî bir misâlî vücuda sahip görüyorum. Şimdi, bir yerde şeytanın hırsızlığına mâni olamazsanız, o onun bir kulağına vurur, bir burnuna vurur, bir dudağına vurur. Bir yandan kolunu götürür, bir yandan ayağını... O hâle getirir ki, onun misâlî vücudu ahirette size ne der bilemiyorum. Mutlaka diyeceği şeyler vardır. “Allah hayrınızı versin, beni zayi ettiniz!” mi der, “Beni berbat ettiniz!” mi der, bir şey der mutlaka. Fakat orada rahatsızlık yaşamamak için sizin burada namaza rahatsızlık vermemeniz ve hırsız elinin ona uzanmasına mâni olmanız gerekir. Bütün kalbiniz, hissiyatınız ve letâifinizle Allah’a müteveccih olmalı; hiçbir yerinden

hiçbir şey çaldırmamalısınız. Mebdedekilerin o meseleyi duyarak yapması zor. Yalan olur "Duydum" derse. Fakat Allah bir gün o kapıyı aralar. Hele siz dişinizi sıkın; en önemli, en müsait vaktinizi ona verin ve zorlayın kendinizi. İnşaallah, bir gün gelir, onu güzel eda etme imkânı doğar.

İhtimal, hakikat-i salâta ulaşmak için bazıları her gece bin rekât namaz kılıyordu. Üstad'ın ilk talebeleri özene özene namaz kılıyordu. Ben gerçekten namaz kılan insanlar gördüm. Birkaç yüz rekât kılan çoktu, sayılamayacak kadar. Bu millet namaz kılmayı unuttu. Camiler şekillere bağlı kaldı. O halılar gözyaşına hasrettir şimdi. Seccadeler temiz alınlara hasrettir...

Namaz ibadetin kalbidir. Namazın her rüknünün kendine göre bir kıymeti vardır. Ama onun en kıymetli parçası, alnın yere konması hâlidir; secdedir. *"Kulun Allah'a en yakın olduğu yer secdedir."*[27] buyurulur. Evet, namaz secde ile taçlanır.

1 Mü'minûn sûresi, 23/1.

2 Mü'minûn sûresi, 23/2.

3 Bediüzzaman, *Sözler* s.42 (Dokuzuncu Söz, Birinci Nükte).

4 Mâûn sûresi, 107/4.

5 Nisâ sûresi, 4/142.

6 Buhârî, *ezân* 53; Müslim *salât* 115.

7 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/311; et-Tayâlisî, *el-Müsned* s.338.

8 Aynı yer.

9 Müzzemmil sûresi, 73/8.

10 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 12/84.

11 Buhârî, *ezân* 29; Müslim, *mesâcid* 251.

12 Cum'a sûresi, 62/10.

13 Mâide sûresi, 5/6.

14 Mâide sûresi, 5/6

15 Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, *ez-Zühd* s.27

16 İsrâ sûresi, 17/107.

17 Tevbe sûresi, 9/82.

18 İbnü'l-Cevzî, *Keşfü'l-müşkil* 2/434; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 11/139.

19 Bkz.: İbn Hacer, *ed-Dirâye* 1/198; Aliyyülkârî, *Fethu bâbi'l-İnâye* 1/32 (Her iki kaynak da Said b. Mansur'dan naklediyor.)

20 İsrâ sûresi, 17/79.

21 Secde sûresi, 32/16.

22 Dehr sûresi, 76/25-26.

23 Buhârî, *teheccüd* 2, 21, *fezâilü ashabi'n-nebi* 19, *tabir* 35, 36; Müslim, *fezâilü's-sahabe* 139, 140.

24 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/270; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 2/387.

25 Ankebût sûresi, 29/45.

26 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.203 (Yirmi Birinci Lem'a, Üçüncü Düstur).

27 Müslim, *salât* 215; Ebû Dâvûd, *salât* 148; Nesâî, *tatbîk* 78.

Dua

Duaya İnanmak

Duada esas olan onun kabulüne inanmak ve güvenmektir. Duada elleri açmak bir yana, insan asıl gönlünü açmalıdır. Sabah ve ikindiden sonra yapılan dualarda söylenen cümleler *Mecmûatü'l-Ahzâb*'da mevcuttur;[1] ama az bir farkla kayıtlıdır. Orada سُبْحَانَكَ يَا اَللّٰهُ تَعَالَيْتَ يَا رَحْمٰنُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ بِعَفْوِكَ يَا مُجِيرُ denilir.[2] مُجِيرُ de Allah'ın ismidir, ancak burada بِعَفْوِكَ يَا رَحْمٰنُ demek bana daha sevimli geliyor. Üstad Hazretleri bu duayı çok önemli gördüğünden olacak sabah ve ikindiye hasretmiş.

Gümüşhânevî Hazretleri, *Mecmûatü'l-Ahzâb*'da duaların faziletine dair pek çok şey söylemiş. Bunlardan ilk bakışta çok mübalağalı gibi görünen şeyleri Üstad'ın verdiği ölçüler çerçevesinde anlamak lazım. Yani o durum, okuyanı ilgilendirir. Başka bir ifadeyle, meselâ, "Şu duayı bir kere okuyan Cennet'e girer." denildiği zaman bunu, "Bu dua öyle bir duadır ki, onu inanarak, gönlünü vererek lâyık-ı vechiyle bir kere okuyan Cennet'i kazanabilir."[3] şeklinde anlayabiliriz. Benim öyle inancım var ki, bir insan gönlünü açsa ve kâmil imanıyla bir kere "Allah!" dese, sonra kendini onuncu kattan aşağı atsa, betonlar paramparça olur da ona bir şey olmaz. Bilhassa âlem-i İslâm'ın kan kustuğu şu günlerde göğsünü çatlatırcasına dua etmek lazım, buna ihtiyaç var.

Dua ve İbadet İştiyakı

Soru: *Sahabe mesleği denilen yolda bulunanlar genellikle mânevî terakkîlerinden haberdar olmuyorlar. Ancak bazıları zamanla ibadet ü taate fevkalâde bir iştiyak duyuyorlar. Âdeta kendilerini ibadete, tesbihata, evrâd ü ezkâra sevk eden, zorlayan bir şey oluyor. Bunun izahı nedir?*

Cevap: O hâl, devamlı ibadet eden bir insanda, ibadetin zamanla fıtratın bir yanı hâline gelmesinden dolayı olabileceği gibi, Cenâb-ı Hakk'ın bilemediğimiz bir sırla ibadet ü taate iştiyak (arzu) uyarması şeklinde de olabilir. Her iki durumda da bu iştiyak Allah'ın bir lütfudur. İbadet etmek bir lütuf; ibadete karşı içte hissedilen arzu ve alâka da o lütfun üzerine ayrı bir lütuftur. Cenâb-ı Allah bazen bir kula bu duyguyu lütfeder; o da ibabetleri tabiî ihtiyaçları, âdetleri gibi görür. Bu, o insanın iyi ve güzel hallerinin iştiyaka dönüşmesi demektir. Bu iştiyakla, "Ne kadar yapsam az." der.

Ne kadar ibadet yaparsa yapsın, ne kadar evrâd ü ezkârda bulunursa bulunsun *"Senin Zâtını senâ ettiğin (övdüğün, methettiğin) ölçüde Seni senâ*

etmeye gücüm yetmez." felsefesine bağlı vazifesini eda edemediği, iyi bir kul olamadığı gibi bir duygu içinde varsa, yani yaptığı her şeyi azımsıyorsa bu kişi Allah'ın epey bir lütfuna mazhar demektir. Meselâ, günde bin tane salât u selâm okur da sonunda der ki; "Ya Resûlallah! Senin kadr u kıymetine göre salât ü selâm okuyamadım." İnsan, günde bin defa, meselâ Peygamber Efendimizin (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethi sırasında tekbir getirip Allah'a hamd ü senâ ettikten sonra söylediği, لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ صَدَقَ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ *"Allah'tan başka ilâh yoktur, sadece O vardır. Ordusunu aziz etti, kuluna yardım etti, düşmanlarını tek başına mağlup etti."*[4] sözlerini tekrar ediyorsa; sonunda da "Bu olmadı. Rabbim karşısında bununla yetinmem çok küçük kalır, çok ayıp olur." لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ[5] diye gönlünden geçirebiliyorsa bu bir mazhariyettir.

Yaptığı ile iktifa eden mü'mindir, inanıyordur, ibadet ü taatindedir; ama bu ölçüde mazhariyete ulaşamamış demektir. Yani, günde bin rekât namaz kılsa da "Hayır, Rabbime karşı borcumu kat'iyen ödeyemedim!" demek "Ona karşı şükran borcumu eda edemedim!" mülâhazasına girmek mevhibe üstü bir mevhibedir. Onun için mükemmelini anlatma sadedinde hadis olarak da rivayet edilir:

مَا عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ يَا مَعْرُوفُ *"Ey bütün mahlûkat tarafından bilinen Rabbim, Seni bilinmesi gereken ölçüde bilip tanıyamadık!",*[6]

مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ يَا مَعْبُودُ *"Ey yalnızca kendisine ibadet edilen Allahım, Sana hakkıyla kulluk edemedik!",*[7]

مَا شَكَرْنَاكَ حَقَّ شُكْرِكَ يَا مَشْكُورُ *"Ey her dilde meşkûr olan Rabbim, Sana gereğince şükredemedik!",*

مَا ذَكَرْنَاكَ حَقَّ ذِكْرِكَ يَا مَذْكُورُ *"Ey yerde ve gökte her varlık tarafından adı anılan Allahım, şanına lâyık zikri yapamadık!"* sözleri, vicdanın kriterlerine ve kadirşinaslığına göre "tam eda edemedik!" şuurunu anlatır.

İmanın kalbde sebat bulması çok önemli olduğu için, ben dua ederken mütemâdiyen (sürekli olarak) اَللّٰهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِكَ *"Ey kalbleri evirip çeviren Allahım! Kalblerimizi dininde sabitleyip perçinle!"* diyorum. Gerçi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunu genelde nefs-i mütekellim (birinci tekil şahıs) sigası ile demiş: اَللّٰهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ[8] Bir yerde[9] قُلُوبَنَا şekli gözüme ilişmişti; ama meşhur olan ikinci söylediğim şeklidir. Başka bir duada da,

اَللّٰهُمَّ يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا إِلٰى طَاعَتِكَ *“Ey kalbleri evirip çeviren, kalblerimizi ibadet ü taat sevdasına çevir!”* diyorum. Buna ilaveler yapabilirsiniz: إِلٰى مَا تُحِبُّ وَتَرْضٰى لاٰسِيَّمَا إِلَي الْإِخْلَاصِ *“Kalblerimizi sevip razı olduğun işlere, hususiyle de ihlâsa yönelt!”* diyebilirsiniz. إِلَي الْإِيمَانِ الْكَامِلِ وَ الْيَقِينِ الْأَتَمِّ *“İman ve mükemmel yakîne yönelt!”* diyebilirsiniz. إِلَي الْحِلْمِ وَالْأَنَاتِ *“Yumuşak huyluluk ve düşünerek, temkinli davranmaya yönelt!”* diyebilirsiniz. Bunlar istenir Allah’tan. Fiille de ısrar edilirse, Cenâb-ı Hak her şeye rağmen, cismaniyete ve bedene rağmen ibadete aşk u iştiyak verir. O hâle gelir ki insan, santim eksik yapsa çok ızdırap duyar ve yaptığı her şeyi az görür, küçük kabul eder.

Evet, elinden geldiğince O’na karşı kulluğunu ifade edeceksin; ama sonunda “Diyemedim…” diyeceksin; “Söyleyemedim, edemedim, yapamadım… Nerede Rabbimin sonsuz lütufları, nerede O’na tam şükürle mukabele!” Bize, bunları söyleme, bu istikametteki istekleri ortaya koyma düşer.

Fâtiha, En Güzel Duadır

Dua okuyacağım zaman bir hadis-i şeriften istinbatla Fâtiha sûresini okuyorum, sonra da (meâlen) “Allahım, işte bu şifa vesilesi Fâtiha’dır; sen de Şâfî’sin, şifa veren yalnız sensin. Senden başka şifa verebilecek kimse ve senin şifandan başka da şifa yoktur. Hastalığımı gider, bu derdime deva ver. Hastalıktan hiçbir eser bırakmayacak bir şifa nasip et!” diyorum.

Evet, en güzel dua Fâtiha’dır. Samimi bir kalble, hangi hastalığa okunursa okunsun biiznillah şifa vesilesi olur. Zaten, Fâtiha’nın isimlerinden biri de “Şâfiye”dir. Ayrıca, başka yirmi kadar ismi de vardır. Meselâ, namazda okunması vacip olduğundan “Sûretu’s-Salât”; başlı başına yeterli olduğundan “Vâfiye” ve “Kâfiye”; bütün sûrelerin aslı ve özü durumunda olduğundan “Ümmü’l-Kitab” ve “Esas” bu isimlerden bazılarıdır.

Siz de her türlü dert ve sıkıntınızın izâlesi için Fâtiha’yı okuyup, “Rabbim, işte bu sûre Kâfiye’dir. Senin izin ve inayetinle her derde yetebilir. Sen Kâfi’sin. Okuduğum şu sûre hürmetine dert ve sıkıntılarım hususunda bana yardımcı ol!” diyebilirsiniz.

Allah’ı Anma ve Dua

Hak dostları evrâd u ezkâra (Kur’ân ve dua okumaya, Allah’ı anmaya) çok önem verirler. Her gün bir miktar Kur’ân okuma ve değişik dualarla Allah’a niyazda bulunmanın onunla irtibatımız açısından çok önemli olduğunu söylerler.

"Her fert, kendi gücü nispetinde bir şeyler belirlemeli ve onu her gün okumalıdır." derler. Üstad Hazretlerinin *Mecmûatü'l-Ahzâb*'ı on beş günde bir hatmettiğini bir yakınından birkaç defa dinledim.[10] O kitap üç cilttir; demek ki, ciltlerden her birini beş günde bir okuyor. Onca kitap yazma, telif, tashih, arkadaşlarıyla görüşme, yaşadığı ağır şartlar, hapishaneler, takipler, tevkifler, tarassutlar, tehcirler... Bütün bunlara rağmen evrâd u ezkârında hiç kusur etmiyor.

Bazıları "Duada mübalâğa etmemeli, aşırı gitmemeli" falan derler. Zannediyorum aşırı gitme meselesini Ubâde b. Sâmit'in oğluna yaptığı vasiyetteki ifadelerini yanlış anlayarak ortaya atıyorlar. O, dua ederken, meselâ, bazılarımızın "Allahım! Şöyle bir Cennet, yamacında şöyle bir köşk, köşkün yanından akan pırıl pırıl bir çay" dediği gibi, teferruata ait şeyler zikrediyor; ayrıntılara dalıyor. Bu sebeple Hz. Ubâde, "Oğlum, ben Resûlullah'tan duada ifrattan sakındıran sözler duydum." diyor. O, ifratı (aşırılığı) meselenin keyfiyetiyle alâkalı detaylarla uğraşma şeklinde anlıyor. Yoksa, Cenâb-ı Hak *"Ey iman edenler, Allah'ı çok anın, çok yâd edin."*[11] derken, bir insan sabahtan akşama kadar durmadan سُبْحَانَ اللّٰهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ الْعَظِيمِ dese, yine duanın hakkını eda etmiş olamaz. Efendimiz bu duanın sabah akşam yüzer defa söylenmesini tavsiye ediyor. Ümmü Seleme Validemiz de taşları veya fasulye tanelerini yanına koyuyor ve onlarla sayarak her gün yüz defa söylüyor.

Birbirini tanıyan, bilen insanlar değişik gruplar hâlinde dua okuyabilirler. Meselâ, *Büyük Cevşen*'i birkaç kişi paylaşıp okuyabilir. Paylaşıldıktan sonra artık her insanın kendisine ayrılan bölümü okuması onun için gerekli olur. Ya ni "Allah'ı anma, zikretme hususunda ben her gün şu kadar bir şey yapacağım." diyen insan, üzerine bir sorumluluk almış olur ve bu sorumluluğu yerine getirmesi artık zarurîdir. İsteyenler *Büyük Cevşen* dediğimiz hizbi baştan sona kadar kendi başlarına da okuyabilirler. Fakat bir heyet hâlinde okuyunca, herkesin defter-i a'mâline o okumanın bütününden hâsıl olan sevap yazılır. Hakikî şahs-ı mânevî teşekkül edince herkes bütünün okuduğu kadar okumuş olur.

Bu hususta özellikle *Mecmûatü'l-Ahzâb*'ın çok istifadeli olacağını düşünüyorum; çünkü o kitap, oldukça geniş ve pek çok velinin dualarından değişik bölümler ihtiva ediyor. Gümüşhânevî Hazretleri onları toplarken bugünkü ölçülerde tashih etme imkânı olmamış. Üstad'ın eline de ondan geçmiş. O okuduğu yerleri kısmen tashih etmiş. Keşke bir iki gayretli insan yeniden onun üzerinde çalışsa ve o kitabın elden geldiğince hatasız olarak

basılmasına vesilelik etse.

O basıldıktan sonra duaya iştiyaklı mü'minler aralarında taksim ederler. Öyle bir metod geliştirirler ki, herkes farklı zamanlarda farklı yerleri okur. Meselâ, bir ay boyunca şu bölümü okuyan insan, ikinci ay diğer arkadaşının yerine geçer. O üçüncü arkadaşın, o da dördüncü arkadaşın yerine... Böylece herkes *Mecmuatü'l-Ahzâb*'ın her yerini okumuş olur. Gördüğü duaların orijinal, yepyeni olması insanda ayrı bir heyecan uyarır. Meselâ, Şâh-ı Geylânî'nin insanın gönlünde ürperti hâsıl eden duasını bile otuz gün üst üste okuyan biri, zamanla onu ilk gün okuduğu gibi duyamayabilir. Fakat bu duayı ikinci ay biraz bekletir, başka dualar okur, ona karşı içinde hâsıl olan ülfeti giderir ve bir müddet sonra tekrar o bölüme dönerse yine ilk defa okuyormuş gibi duyup hissedebilir. Benim ömrüm vefa eder mi bilemiyorum; ama istiyordum ki, ben de onu birkaç arkadaşımla paylaşıp okuyayım. Bunun nasip olmasını çok arzu ederim.

Bazen şu husus kafama takılıyor: İşin esası, bir kenara çekilip kimseye demeden dua okumaktır. Fakat burada "Ben de böyle bir kenarda dua okuyabilirim, kimseye ihtiyacım yok." gibi bir gizli bencillik var mıdır, bilemiyorum. Eğer varsa bu çok tehlikelidir. Bir başkası da "Ben kendim bir kenara çekilip dua okuyabilirim; ama arkadaşların dualarının arasında olursa benim dualarımın da kabule daha yakın olacağını umarım." düşüncesinde olabilir. Böyle bir yaklaşımla duanın hiç olmazsa bir parçası, yarısı veya çeyreğini arkadaşlarıyla beraber okur. Fakat bu ikincisinde de görünme, duyulma hissi bulunabilir. Bunların hepsi tehlikelidir. Dua öyle hâlis olmalı ki, ona hiçbir mülâhaza bulaşmamalı. Onun sağından solundan, altından üstünden, neresinden bakılırsa bakılsın şeffaf, saydam bir şey gibi hep Zât-ı Ulûhiyet tecellîleri görülmeli.

Bazen de, meselâ aynı camide namaz kılan insanlar birbirlerine "Gelin selef-i salihînden rivayet edilen şu duaları okuyalım. Meselâ, bir gece kalkalım, iki üç saat sürse de on dokuz defa Fetih sûresini okuyalım." diyebilirler. Ama herkes içinden gelerek katılmalıdır böyle bir dua şirketine. Fırlamalı, kalkmalı yerinden... Bir hâcet namazı kılmalı; *Büyük Cevşen*'i, *Evrâd-ı Kudsiye*'yi, *Sekîne*'yi okumalı. Arkadaşlarıyla beraber on beş yirmi dakika okuyorsa, sonra da kimsenin görmeyeceği, aklına herhangi bir mülâhazanın gelmeyeceği bir yere gitmeli, bir yarım saat de orada okumalı.

Evet, yalnız başına okurken "Bak, arkadaşlardan kaçtım, kendi kendime kimse görmeden yapıyorum, daha ihlâslıca oluyor." duygusuna kapılma veya "insanlar duysun, görsün" diye başkalarına sesini duyurma ve bu ikisinde de şeytana kapı aralama olabilir. Üstad Hazretleri, sesli okuyup insanlara

duyurmayı İmam Gazzâlî'ye dayandırarak istihsan ediyor: "Ben önceleri sesli okuyordum; ama işin içine riya girer mi diye de endişe ediyordum. Sonra gördüm ki, İmam Gazzâlî 'Başkalarını uyarma ve teşvik etmeye matuf olunca mahzursuzdur.' diyor."[12] Fakat bütün bunlarla birlikte kalbimiz Üstad'ın kalbi de değil.

Cennet'ten içeriye gireceğimiz âna kadar bizim kalbimize her şey girebilir. Kırdaki, bayırdaki deliklerde yılan, çıyan arayacağına elindeki fenerini kalbine çevirmesi gereken bizlerin her hâlükârda çok dikkatli olması lazımdır.

Ey Hâlık-ı Kerîm'im ve Ey Rabb-i Rahîm'im!

Onyedinci Lem'a'nın on ikinci notasında Üstad Hazretleri şöyle diyor: "Ey Hâlık-ı Kerîm'im ve ey Rabb-i Rahîmim! Senin Said ismindeki mahlûkun ve masnûun ve abdin, hem âsî, hem âciz, hem gafil, hem cahil, hem alîl, hem zelil, hem müsi', hem musin, hem şakî, hem seyyidinden kaçmış bir köle olduğu hâlde, kırk sene sonra nedâmet edip senin dergâhına avdet etmek istiyor. Senin rahmetine iltica ediyor. Hadsiz günah ve hatîatını itiraf ediyor."[13]

Bilindiği üzere peygamberler masum ve masundur; hem onlar günah işlemezler, hem de günah ve hatalara karşı Allah (celle celâluhu) onları muhafaza eder. Bediüzzaman gibi insanlara gelince, onlar masum değilse de masundurlar; yani, günahsız olmasalar bile Cenâb-ı Hakk'ın sıyaneti altındadırlar ve Allah onlara günah işletmez.

Üstad yukarıdaki sözleri söylerken ne yapıyordu sanki! Hâşâ ve kellâ onun bu sözleri söylemesindeki sâik günahları değildi. O şekilde düşünmek suizan olur. Hayır, o, vazifesi ve misyonu gereği kendi gönlünce yapması gerekli olduğu gibi hizmet edemediğini düşünüyor; yapıp ettiklerini az görüyor; iyi bir kul olamadığı korku ve endişesiyle iki büklüm bir vaziyette, kendine göre, halinin ıslahı için niyaz ediyordu.

İşte, keşke bizim gönlümüzü de her an bu duygular kaplasa ve o sözler bizim vird-i zebânımız olsa, kendimiz hesabına söylesek onları. Kendi vicdanımıza söyletsek. "İşte kabrime girdim, kefenime sarıldım. Teşyîciler beni bırakıp gittiler. Senin afv u rahmetini intizar ediyorum." deyip her an herkesin başına gelebilecek olan ölümü yaşıyor gibi olsak ve şöyle devam etsek: "Eğer kemâl-i rahmetinle beni de kabul edersen, mağfiret edip rahmet edersen, zaten o Senin şanındandır. Çünkü erhamu'r-râhimînsin. Eğer kabul etmezsen; Senin kapından başka hangi kapıya gideyim? Hangi kapı var? Senden başka Rab yok ki, dergâhına gidilsin. Senden başka hak Mâbud yoktur ki, ona iltica edilsin!"

Evet, günah ve hataların ötesinde Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti var, o dilerse çok

küçük şeylerden dolayı da affeder. Hem Üstad'ın, hem İmam Gazzâlî'nin ve hem de Muhâsibî'nin dediği gibi hayattayken insan korkuyla tir tir titremeli; ama çaresiz kaldığı ölüm anında ümide ve recaya sarılmalı ve "Ya Rab, benim hiç sermayem yok; sadece 'Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah'la Sana geliyorum." demeli. Sekerât-ı mevtte recaya sığınmalı ve "Artık elimden bir şey gelmez; fakat Senin rahmetin melceimdir, 'rahmeten lilâlemîn' olan habîbin de şefaatçim." duygusunda olmalı. Ne var ki, o zorlu dakikalarda bu hâli yakalayabilmek, her şeyi yerli yerine koymaya ve temiz olup temiz kalmaya bağlıdır.

İnsan, iyilik yapma, iyi bir kul olma, her işi ihlâsa bağlama hususunda kat'iyen kanaatkâr olmamalı. Kulluk hususunda hırsla, ölesiye daha iyiyi, daha güzeli talep etmeli. Başka türlü davranmak dûn himmetlik olur. Hele kendini Kur'ân talebesi kabul edenler, veli olup uçsalar dahi, "Bu işte bir bit yeniği vardır, ben ihlâsımı bir daha gözden geçirmeliyim, kalbimi derinlemesine yoklamalıyım. Kontrol etmeliyim kendimi, onunla alâkalı olan mülâhazaların dışında başka mülâhaza var mı gönlümde, başka bir şey düşünüyor muyum?" demeli; sadece onun rızasını aramalı.

Cenâb-ı Hak, bizi bir şekilde belli bir yere kadar çekmiş; kalbimize iman nuru koymuş ve bize başkalarının imanı hususunda hizmet etme imkânları lütfetmiş. Bu ilk lütuf, ilk mevhibe, ilk vârid; bunun nemalandırılıp bir sermaye gibi değerlendirilmesi lazımdır. İradelerimiz sadece birer şart-ı âdî... Bir yere getiren, lütfeden o. "Kendi aklımla buldum, bu başarılar benden." sözü firavunların ifadesi. "Estağfirullah ya Rabbi, Sen verdin, Sen ihsan ettin!... Tutmasaydın, biz burada duramazdık; bakmasaydın, görülüp gözetilen olamazdık. Tut bizi Allahım; tut ki, edemeyiz sensiz!" yakarışı imanlı gönüllerin sesi.

Üzerindeki lütufları, elde ettiği başarıları kendi kabiliyeti, istidadı ve becerilerine bağlayanlar mânen terakki edemezler. İşleri Allah'a verince Cenâb-ı Hak ruhta bir inkişaf yaratır. Zannediyorum, herkes kendi hayatı açısından meseleyi değerlendirse bir tarafa çekilmiş, çağrılmış, hatta bir hayır yoluna zorla sürüklenmiş olduğunu görür. Bizden çok daha zeki, aklı her şeye eren insanlar vardır ki, Kur'ân dairesinin dışında kalmıştır. Çok samimi talebe olduğumuzu söyleyemeyiz. Bir Bediüzzaman Hazretleri gibi kendimizi yürekten bu işe verdiğimizi, hiç sönmeyen bir heyecanla, bütün mülâhazaları kafamızdan atarak milletimize hizmet ettiğimizi söyleyemeyiz. Fakat böyle işin kenarından köşesinden tutuyorsak, uhrevî yanı itibarıyla bu bile Cenâb-ı Hakk'ın büyük bir nimetidir. Yoksa bütün bütün zayi olup gideriz. Kabiliyetimiz değil, istidadımız değil; O'nun lütfu sadece.

Erzurumluların bir lafı vardır: "Suya aşağıya doğru atacaksın, yukarıya doğru arayacaksın, bulursan da başına vuracaksın." Biz de, nimetleri kendimizden bilme duygularını, suya aşağı doğru atmalı; yukarı doğru aramalı; kazara bulacak olursak, başına vurup o tür duyguları boğmalı ve her şeyi Allah'tan bilmeliyiz.

1 *Mecmûatü'l-Ahzâb*, (Şâzilî cildi) s.333-336.

2 *Mecmûatü'l-Ahzâb*, (Şâzilî cildi) s.333.

3 Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.164 (On Yedinci Lem'a, On Üçüncü Nota) s.188 (Yirminci Lem'a, Birinci Nokta).

4 Ebû Dâvûd, *diyât* 17; Nesâî, *kasâme* 33-34; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/410, 5/411.

5 Müslim, *salât* 222; Tirmizî, *daavât* 75, 112; Ebû Dâvûd, *salât* 147

6 el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 2/410; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 4/79, 17/202.

7 et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/184; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/629.

8 Tirmizî, *kader* 7, *daavât* 89, 124; İbn mâce, *dua* 2.

9 İbn Mâce, *mukaddime* 13; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/182; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 4/414.

10 Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler Bediüzzaman'ı Anlatıyor* 4/10.

11 Ahzâb sûresi, 33/41.

12 Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.153.

13 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.162 (On Yedinci Lem'a, On İkinci Nota).

Evrâd u Ezkâr

Allah'ı Çokça Anmak

Allah'ı daha çok zikretmeliyiz. Tecelliyât-ı ilâhiyenin binini birden bir anda duysak bile, milyonunu bir anda duyabilme ve tırnağımızın ucundan bütün hücrelerimize kadar bunu hissedebilme cehdi içinde olmalıyız. Allah (celle celâluhu) bizleri şekilcilikten, görüntüden, suretten halâs eylesin ve mânâ-yı hakikîye ulaştırsın.

Bir لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ derken, o kadar arzu ediyorum ki; o anda Allah Teâlâ'nın bütün isimlerini, bütün tecellîlerini bir anda duyabileyim, bir anda onlarla dolayım. Fakat maalesef, Cenâb-ı Hakk'ın bu kadar lütfu karşısında bizler hâlâ suretle uğraşıyoruz; şekle takılıp kalıyoruz. O'nu anarken kendimize göre değil; O'nun büyüklüğüne, enginliğine göre anmak için kendimizi zorlamalıyız. Otuz sene kırk sene demeden, ısrarlı olmalıyız. Kendi darlığımızla değil, o tecellî-i ilâhîyi kendi enginliği içinde anlamalıyız.

İsm-i A'zam

İmam Gazzâlî Hazretleri, Esma-yı İlâhiye'den "Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs" isimlerini İsm-i A'zam (en büyük isim) olarak kabul etmiş; haklarında bir risalecik yazarak onları okumanın değişik hastalık ve belalara şifa ve kalkan olacağını söylemiştir. Gümüşhânevî Hazretleri de, onun dualarını *Mecmûatu'l-Ahzâb*'a dâhil etmiştir. Meselâ, on defa اَللّٰهُ أَكْبَرُ dedikten sonra بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ'le başlayıp فَرْدٌ حَيٌّ قَيُّومٌ حَكَمٌ عَدْلٌ قُدُّوسٌ demenin şerlilerin şerrinden korunmaya ve zafer kazanmaya vesile olacağını nakletmiştir. Üstad Hazretleri de, Sekîne ve Tahmîdiye gibi duaların başında bu isimleri zikretmiştir.

Beş vakit içerisinde "salât-ı vustâ", cuma gününde "vakt-i icâbe" (duaların umumiyetle kabul olacağı saat), insanlar arasında veli kullar, Ramazan ayında Kadir Gecesi, bütün taat ve ibadetler içerisinde rıza-yı ilâhî, kâinatın ömründe kıyamet ve ferdin hayatı içerisinde ölüm anı gizlendiği gibi; Esmâ-i Hüsnâ arasında da İsm-i A'zam gizli tutulmuştur. Mü'minlerin sürekli uyanık, dikkatli ve devamlı Allah'a (celle celâluhu) ibadet ve taat içerisinde bulunmalarına vesilelik eden bu gizlilikten dolayı hangi ismin "a'zam" olduğu da bilinememiş; pek çok muhtelif isim, İsm-i A'zam olarak zikredilmiştir.

İsm-i A'zam olarak rivayet edilen isimlerin hemen hepsi me'suratta (Kur'ân ve sünnet kaynaklı dualarda) vardır. *Dua Mecmuası*'na bütün o isimleri

koymaya çalışmıştım. Hatta meselenin bir sırrı olabileceği düşüncesiyle aynı kelimeler, farklı rivayetlerde geçiyorsa, birbirine yakın lafızlarla rivayet ediliyorsa bile tamamını almış; o sözler, Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ait olduğu için hepsini çok kıymetli görerek hiçbirini kaçırmamaya gayret etmiştim.

Dua Mecmuası'nda da görüleceği gibi فَرْدٌ حَيٌّ قَيُّومٌ حَكَمٌ عَدْلٌ قُدُّوسٌ'den başka, "Rahman, Rahîm, Hannân, Mennân, Melik, Selâm, Mü'min, Müheymin" gibi isimler de İsm-i A'zam olarak rivayet edilmiştir.

Ayrıca, tek bir isim şeklinde değil de âyet ya da izâfet terkibi olarak zikredilen بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ[1], لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ[2] ve Âyetü'l-Kürsî[3] gibi İsm-i A'zam olduğu söylenen başka rivayetler de vardır. Bunlar İsm-i A'zam'ın tecellî alanı mı, İsm-i A'zam bunlarda mı tecellî etmiş; yoksa bunların içinde geçen Cenâb-ı Hakk'ın mübarek isimleri mi İsm-i A'zam? Bu, sadece Allah Teâlâ'nın bileceği bir meseledir.

Aslında, biz Esmâ-i İlâhiye'nin tamamını bilmiyoruz. Efendimiz bir kimsenin afet ve musibetler dolayısıyla tasalandığında okuması için talim ettikleri duada, *"Allahım, ben Senin kulunum, kullarından bir erkekle bir kadının oğluyum. Perçemim Senin (kudret) elindedir. Hakkımdaki kararın yürürlükte ve takdirin âdilanedir. Senden, kendini isimlendirdiğin, Kitabında zikrettiğin, mahlûkatından herhangi birine öğrettiğin veya gayb ilminde kendine tahsis ettiğin (kimseye bildirmediğin) her ismin hürmetine; Kur'ân'ı kalbimin baharı, gözümün nuru, hüzün, gam ve tasamın gidericisi kılmanı diliyorum."*[4] buyuruyor.

Demek ki, sadece bir insanın bildiği; yalnız bir kitapta zikredilmiş, tek bir salih kul, cin veya meleğe bildirilmiş ya da nezd-i ulûhiyette mazhar-ı isti'sâr olmuş (kimseye bildirilmeyip ilm-i ilâhîye has kılınmış) isimler de vardır.

Ayrıca, siz muztar kaldığınız ve ihtiyaç hissettiğiniz zaman, herhangi bir lafızla Cenâb-ı Hakk'a çağrıda bulunursunuz. Söylediğiniz lafız ne olursa olsun, içinizin sesi ve gönlünüzün ifadesiyse hiç farkına varmadan o gizli bırakılmış isimlerden birini ya da İsm-i A'zam gibi kabul edilecek bir ismi telaffuz edebilirsiniz. Meselâ, "Ben bâis u fakîrim, Sense düşkünlerin elinden tutan." dersiniz. Esmâ-i İlâhiye'de bunun karşılığı bir isim bilmiyoruz; ama belki bu da onlardandır. Meselâ, "Ben muztar u muhtacım, muztar olanların ızdırarını gideren de Sensin." dersiniz ve bunu *Cevşen*'de geçen يَا فَارِجَ الْهَمِّ , يَا كَاشِفَ الْغَمِّ yerinde kullanabilirsiniz. Eğer samimi ve gönülden iseniz Cenâb-

ı Hak dilinizin bağını çözer ve farkına varmasanız da size İsm-i A'zam'ı söyletir. Fakat diliniz gönlünüze tercüman değilse, İsm-i A'zam'ı da söyleseniz, o işin bir yanını eksik bırakmış olursunuz.

İşte bundan dolayı, Hak dostları, yalvarış ve yakarışların ancak sıdkla eda edildiği ölçüde "İsm-i A'zam"a iktiran etmiş gibi rahmet arşına ulaşacağını ve hüsnükabul göreceğini söylemişlerdir. Evet, samimiyet, sıdk ve sadakat âdeta İsm-i A'zam iksiri gibi tesir eder. Bayezid-i Bistâmî, kendisinden İsm-i A'zam'ı soranlara "Siz, Allah'ın isimleri içinde İsm-i Asğarı (en küçük isim) gösterin, ben de size İsm-i A'zam'ı göstereyim." der ve ilave eder: "Bence İsm-i A'zam tesiri yapacak bir şey varsa, şüphesiz o da sıdktır; sadakatle hangi isim okunsa, o İsm-i A'zam olur."[5]

Evet, insan Cenâb-ı Hakk'a samimi teveccüh etmeli ve Esmâ-i İlâhiye'yi, Sıfat-ı Sübhâniye'ye yanaşma hususunda çok önemli bir merdiven olarak değerlendirmeli. Zât-ı Ulûhiyeti tanımanın, ancak Esmâ-i İlâhiye'yi bilmekle mümkün olacağını kabul etmeli. Bütün kalbiyle onların arkasına düşmeli. Bir gönül insanı olarak bu isimleri bilmeli ve zikretmeli.

Gizli Hazinelere Karşı Ucuzcu Olmamalı

Ucuzcuların bir şey elde edeceklerine hiçbir zaman inanmadım/inanmıyorum. Meselâ, ucuzcuların Kadir Gecesi'nden tam olarak istifade edeceğine inanmıyorum. Onlar, bütün bir sene beklesinler; sadece ramazan-ı şerifin yirmi yedinci gecesini ihya etsinler ve böylece Cenâb-ı Hakk'ın Kadir Gecesi'ni layık-ı vechiyle değerlendiren insanlara lütfettiği eltâf-ı ilâhiyeye mazhar olsunlar. Olacak şey değildir bu. Onun için Ebû Hanîfe –ki kanaati âcizâneme göre Hakîkat-ı Ahmediye'yi en iyi temsil eden insan odur– diyor ki, "Kadir Gecesi sadece belli gecelerde değil, senenin üç yüz altmış küsur günü içindeki her bir gecede aranmalıdır. Siz üç yüz altmış küsur geceyi kemâl-i hassasiyetle ihya ederseniz, Allah Teâlâ da o samimi yüreğinize iltifatlarda bulunur."[6]

Fahr-i Kâinat Efendimiz, Kadir Gecesi'nin vaktini biliyordu. Fakat bir gün *"Kadir gecesinin hangi gün olduğunu söyleyecektim, dışarıya çıktım, baktım ki iki insan birbiri ile münakaşa ediyor. Onlarla meşgul olurken Kadir Gecesi bana unutturuldu."*[7] buyurmuştu; buyurmuş ve bu sözüyle hem mü'minler arasındaki en ufak bir ihtilaf ve kavganın kendisini nasıl derinden yaraladığını ve hem de Kadir Gecesinin gizli kalmasında bir hikmet-i ilâhiye bulunduğunu işaret etmişti. Resûl-i Ekrem aleyhisselâm Kadir Gecesi'ni ramazan-ı şerifin son on gününde, tek gecelerde aramayı tavsiye buyurmuştu.[8]

"Her geceyi Kadir, her kişiyi Hızır bil." vecizesi de kısa; ama pek şümullü

bir sözdür. Evet, Hızır (aleyhisselâm) da insanlar arasında gizlidir. O, Yasir midir, Mustafa mıdır, Abdürrahim midir, Gültekin midir bilemezsiniz. Fakat siz herkese saygılı olur, her muhtaca yardım eder, herkesin elinden tutar, bütün insanlara sadrınızı sinenizi açarsanız bir gün ehl-i imandan bir Hızır'a rastlarsınız ve sizin de gönül bahçeniz yeşerir.

İşte, Cenâb-ı Hak, her geceyi Kadir bilme ve her ferdin Hızır olabileceğine inanma mülâhazasına bağlı kalmamız, bu hususta sürekli dikkatli davranmamız ve metafizik gerilimde bulunmamız için bu ikisini gizlediği gibi; İsm-i A'zam'ı da Esma-i İlâhiye arasında gizleyerek bizi o mevzuda da hüşyar ve müteyakkız olmaya tevcih etmiştir. Ve böylece, nazarlarımızı kendi gönlümüze yönlendirmiş; ister *Cevşen*, ister *Celcelûtiy e* okuyalım, isterse de İmam Gazzâlî'nin İsm-i A'zam diye rivayet ettiği فَرْدٌ حَيٌّ قَيُّومٌ حَكَمٌ عَدْلٌ قُدُّوسٌ isimlerini zikredelim, yani O'na el açarken hangi isimleri şefaatçi yaparsak yapalım, samimiyet, sıdk ve sadâkat içinde olmamız gerektiğini irşad buyurmuştur.

Evet, Allah'a (celle celâluhu) yürekten bir bağlılık yoksa zor bulursunuz Kadir'i, Hızır'ı ve İsm-i A'zam'ı. Bunlar, ancak kendi gönlünüzde sıdk ve sadâkati yakaladığınız; ardına düştüğünüz şeyi, önce kendi gönlünüzde arayıp bulduğunuz zaman sır perdelerini açar size. İçinizde hazırcılık mülâhazası varsa; "Hemen bulayım, hemen diyeyim, hemen elde edeyim." duygusuna bağlı iseniz daha çok beklemeniz gerekecektir.

Bu mevzuyu da şimdilik, bizim de ölçü olarak kabul ettiğimiz cümleyi bir kere daha tekrar ederek bitireyim: "Siz, Allah'ın isimleri içinde ism-i asğarı gösterin, ben de size İsm-i A'zam'ı göstereyim."

"Salât u Selâm"a Dair

Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne kadar salât u selâm okunsa azdır. En sonunda بِعَدَدِ عِلْمِكَ وَبِعَدَدِ مَعْلُومَاتِكَ denirse bu kuşatıcı olur. Zira, Cenâb-ı Hakk'ın ilmi her şeyi kuşatır. O'nun ilmi sayısınca demek her şeyi kapsayan bir keyfiyet olur. Ben böyle dedikten sonra içimden geçiyor ki, "Allahım! Ben bilmiyorum, başka büyük bir adet varsa onu öğret, onunla diyeyim."

Efendimiz'in ismi zikredildiğinde salât u selâm getirmek vaciptir. Ancak, Cenâb-ı Hakk'ın ismi zikredildiğinde "celle celâluhu" demek vacip değildir. Zira O'nu hakkıyla zikretmek mümkün değildir. O'nu hakkıyla zikretmek bizi aşkın olduğundan, bu vacip görülmemiş. مَا ذَكَرْنَاكَ حَقَّ ذِكْرِكَ يَا مَذْكُورُ *"Seni hakkıyla zikremedik ey Mezkûr!"* nebevî beyanı buna işaret eder. Ama

Efendimiz’e –o her ne kadar gaye ölçüsünde bir vesile olsa da– salât u selâm eda edilebilir, buna gücümüz yeter.

Salât u selâm ne kadar fazla yapılırsa o kadar iyidir. Bir sahabi efendimiz bütün duasını Efendimiz’e salât u selâma ayırıyor. Buna rağmen Efendimiz ona *“Daha fazla yapsan senin için daha iyi olur.”*[9] buyuruyor. Günde yüz defa salât u selâm ve yanında istiğfar ediyorsanız henüz kapıdasınız demektir. Sizin konumunuzda olanlar bu kadar az söylememeli. O’nun şefaatine bir sera gibi sığınmazsanız kurtulamazsınız. Çünkü Allah’a giden yol O’na uğrar, öyle gider. Kurtuluş vizesi O’nu tanımakla alınır.

Salât u selâm dille söylendiği gibi yazıda da ihmal edilmemeli. Hem öyle kısaltmalarla da olmaz. Açık olarak ve her ismi geçtiğinde türlü türlü, çeşit çeşit salât u selâmlar yazılmalı. Benim Efendimden ben salât u selâmı niye esirgeyecekmişim ki? Maalesef, ilmîlik adına tâzim ifadelerimiz rafa kaldırıldı. Tâzim edilmesi gereken yere tâzim olmazsa ona ilmîlik denmez. İlim, ona tâzim içinse ilimdir; yoksa o ilim değildir.

Salâvât Getirmek

Peygamber Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) mübarek nâm-ı celîli anılınca salâvât getirmeyi bazıları vacip kabul ederler. Salâvâtı ömürde bir kere söylemenin mutlak vacip olduğunda ihtilaf yoktur; fakat bazıları Efendimiz’in adı her anıldığında “sallallâhu aleyhi ve sellem” demeyi vacip sayarlar. Bundan dolayı da “Tahiyyât”tan sonra “Allahümme salli-Allahümme bârik” okumaya da “vacip” derler. Çünkü tahiyyâtta أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ifadesi vardır. Orada Efendimiz’in nâm-ı celîli geçtiğine göre arkadan salât u selâm okunmalıdır.

Fahr-i Kâinat Efendimiz’in varlığı, varlığımızın gayesini öğrenmemize vesile olmuştur. O, varlığın çehresini aydınlatan bir nur kaynağı, kâinatın ille-i gayesidir. Kâinat fabrikasının temel ürünü, en kıymetli meyvesi Efendimiz’dir. O’nun varlığı, bir yönüyle kâinatın mebdeidir; taayyün-ü evvel bir çekirdek gibi O’nunla başlamıştır. Sonra bi’setiyle, vazife ve misyonuyla O, kâinat ağacının meyvesi olarak da sonda gelmiştir. İsterseniz Nizamî gibi konuşarak şöyle diyelim: Kâinat şiiri O’nun adına bestelenmiştir. Hükmü bir kâfiye gibi o şiirin sonunda gelmiştir. Öyleyse her şey O’na bağlanmaktadır.

Bu zaviyeden bakınca Efendimiz’e çok şey borçluyuz. İşte bundan dolayı, her ne zaman O’nun adı anılsa salâvât getirmeyi vacip sayanlar olmuştur. Fakat hiç kimse Cenâb-ı Hakk’ın nâm-ı celîli anılınca, “Allah” denilince, her defasında “celle celâluhu” gibi bir tâzim ifadesi söylemeye “vacip” dememiştir. Neden?

Çünkü Allah Teâlâ'nın nimetlerinin altından kalkılamaz. O'nun her an üzerimize yağdırdığı nimetlerine, o nimetler enginliğinde şükürle mukabele edilemez.

Meselâ, bir düşünce silsilesi farz edelim, altmış dakikalık bir saati düşünelim. Bunu evvela dakikalara ayıralım. Sonra saniyelere, sonra saliselere... Sonra da âşirelere ayıralım. Âşirelerin içinde de Cenâb-ı Hakk'ın lütuflarına ve nimetlerine mazharız. Eğer hiç durmadan O'nun üzerimizdeki varlık, hayat, latîfe-i Rabbâniye, his, şuur, irade gibi nimetlerini düşünsek ve bunların hepsine mukabelede bulunmak istesek; hiç durmadan, "Elhamdülillah, elhamdülillah, elhamdülillah" desek yine de yetiştiremeyiz. Çünkü bu "Elhamdülillah"ı biz âşirenin içine sokamayız. Oysaki biz o âşire içinde de varız. Ne ile varız? Allah'ın bizi perverde ettiği nimetleriyle; O'nun bizi insanca donatması ve imana hazırlamasıyla, şuurumuzu açmasıyla varız.

Küçük Bir Sermaye

Öyleyse Allah (celle celâluhu) zikredilir, Allah'a şükredilir, fakat yine de O'nun bütün nimetlerine mukabelede bulunmak mümkün değildir. Ancak biz elimizden ne kadar geliyorsa o kadarını yapmalı, ortaya koyduğumuzun azlığı şuuru içinde O'na dönerek, "Ey her şeyin karşılığını tam olarak veren en vefalı! Sana değersiz, çok küçük bir sermaye ile gelsem de, Sen onu tam kabul et ve bana öyle mukabelede bulun!" demeliyiz. Hani, Yusuf aleyhisselâmın kardeşleri Hz. Yusuf'a *"Biz değersiz bir sermaye ile geldik; ama sen (lütuf ve kereminle) tahsisatımızı tam ölçek ver de parasını veremediğimiz kısmı da sadakan say."*[10] demişlerdi. Biz de Cenâb-ı Hakk'a, "Hiçbir şeye değmeyen, minnacık bir sermaye ile Sana teveccüh ettik. Sen Vefiy'sin, bizim bu pek küçük sermayemize çok büyük lütuflarla, ihsanlarla mukabelede bulunmak Senin şanındandır. Şanına sığınıyoruz." demeliyiz.

Evet, biz Cenâb-ı Hakk'ı ne kadar anarsak analım yine de O'nun nimetlerine karşı şükür, hamd ve tesbih mukabelesini gereğince yerine getirmiş olamayız. Bu sebeple, daha önce hatırlattığım âyet-i kerimede, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا[11] denilip Allah'ın çokça anılması söylendikten sonra وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا[12] denilerek Cenâb-ı Hakk'ı tesbih ve takdis etme, O'nun noksan sıfatlardan müberrâ ve münezzeh olduğunu anlatma mevzuu nazara verilmektedir. Zaten biz de bunun için sabah-akşam سُبْحَانَكَ يَا اَللّٰهُ تَعَالَيْتَ يَا رَحْمٰنُ أَجِرْنَا مِنَ النَّارِ بِعَفْوِكَ يَا رَحْمٰنُ diyor; onu tesbih, takdis ve tenzih ediyoruz.

Böylece de, memur olduğumuz şeyleri elimizden geldiğince yerine getirerek bir yönüyle “çok”un misalini ortaya koymuş oluyoruz. Evet, dûn-himmet olmamalı... “Şu kadar yeter” denmemeli. Rabbimizi ne kadar anarsak analım yine de O’nun bize olan nimetleri karşısında zikir ve şükürde bulunamadığımız mülâhazası hatırdan çıkarılmamalı.

Diğer taraftan, Cenâb-ı Hak, *“Anın Beni ki, anayım sizi!”*[13] buyurmaktadır. Yani biz, Allah’ı zikr u fikr u ibadetle yâd edeceğiz, O da bizi teşrîf ve tekrîmle anacak… Biz dua ve münacatlarla O’nu mırıldanıp duracağız, O da icabetle bize lütuflar yağdıracak... Biz dünyevî işlerimizin arasında O’nu unutmayacağız, O da dünya ve ukbâ gâilelerini bertaraf ederek bizi ihsanla şereflendirecek… Biz yalnız kaldığımız dönemlerde de O’nunla dolup taşacağız, O da yalnızlıklara itildiğimiz yerlerde bize “Enîs u Celîs” olacak... Biz rahat olduğumuz zamanlarda O’nu dilden düşürmeyeceğiz, O da rahatımızı kaçıran hâdiseler karşısında rahmet esintileri gönderecek... Biz O’nun yolunda ihlâslı olacağız; O da bizi gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan tasavvurunu aşan hususî iltifat ve hususî pâyelerle şereflendirecek.

Allah (celle celâluhu) âyetin devamında وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ[14] buyurmaktadır. Yani, *“Beni anın; nimetlerimi, lütuflarımı anın; onlara karşı lâkayt kalmayın, onları görmezlikten gelmeyin; şükürle mukabelede bulunun, nankörlük etmeyin!”* demektedir. Acaba ne yapsak ki körlük ve nankörlük olmasa? Ve ne yapsak ki, O’nu anmış sayılsak ve aynı zamanda O’nun tarafından da anılanlar arasına girsek?

Saygısızlığa Meydan Vermeme

Kur’ân okurken, hutbe verirken “Estaîzü” denilmesi yanlıştır. Kur’ân-ı Kerim’de, *“Kur’ân okurken Allah’a sığınma dileyin, O’na iltica talebinde bulunun.”*[15] buyruluyor. Öyleyse, biz okurken, “Sığınma talebinde bulunuyoruz” değil; “Sığınırız” demeliyiz. (أَسْتَعِيذُ , “Sığınma diliyorum”; أَعُوذُ , “Sığınıyorum” mânâsına gelir.) Yani, her hâlükârda أَعُوذُ بِاللّٰهِ demek lazımdır.

Her zaman “Eûzü besmele” söylemeyi âdet hâline getirmeliyiz. Âyet okurken besmele yetmez; “أَعُوذُ”yü de demeliyiz. Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) her adı geçtiğinde mutlaka salâvât getirmeliyiz; hem de sadece dille değil, bütün vücudumuzla. O’nun adı geçtiğinde hem bedenen hem ruhen toparlanmalı, çok saygılı davranmalıyız. Çünkü O’nun ruhâniyâtı teşrif etmiş olabilir. Ama bu saygıyı gösterirken de kat’iyen riya ve süm’aya girmemeli,

saygımızı gönlümüzün derinliği ölçüsünde ve içimizden geldiği şekliyle ifade etmeliyiz. Saygısızlığa meydan vermemeliyiz. Saygıda yüksek düzeyde hassasiyet göstererek onu her yerde yerleştirmeliyiz.

Üstad ve Evrâd u Ezkâr

Üstad Hazretleri de, onca mücadelesi ve meşgalesine rağmen evrâd u ezkâr mevzuunda hiç mi hiç kusur etmemişti. *Mecmûatu'l-Ahzâb*'ı on beş günde bir hatmediyordu. Kitabının kenarlarına notlar düşmüş, "Ben bu duayı böyle anlıyorum, şunu da şöyle anlıyorum..." kayıtları koymuştu. Vâkıa, zikri umumî mânâda ele aldığımızda, Kur'ân okumak, hadis-i şeriflerle meşgul olmak ve tevhidden bahsetmesi itibarıyla Risaleleri müzakere ve mütalaa etmenin de bir zikrullah olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü o tür eserleri okurken de, Cenâb-ı Hakk'ı, icraatıyla, tasarrufât-ı Sübhâniyesiyle kalben ve ruhen yâd ediyoruz. Ama Üstad Hazretleri, zikre hiç doyamamış; her fırsatı Allah'ı (celle celâluhu) anma adına çok iyi değerlendirmiş. Zikri, Risalelerin içine, başka mevzuların arasına içirmiş. Sürekli Rahman u Rahîm'i hatırlatmış; zikrullahı nazara vermiş; diğer ibadetler ve salih ameller kendi çerçeveleri içinde eda edilirken, Allah'ı anmada da kusur edilmemesi lazım geldiğini anlatmış. Hayatını, *Cevşen, Celcelûtiye, Evrâd u Kutsiye-i Şah-ı Nakşibendiye, Münâcâtü'l-Kur'ân, Tahmîdiye* ve *Sekîne* gibi atkılar üzerinde örgülemiş.

Ümit ediyorum, bugünün âbid ve zâhidleri de zikre çok önem veriyor ve onu artırma, Allah'ı daha çok anma yolları arıyorlardır. Fakat biz O'nu ne kadar anarsak analım, ibadetlerimiz ne kadar çok olursa olsun, zikrin hakkını vermiş olamayız. Bundan dolayıdır ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) günün dörtte birini kendisine salât u selâm okumaya ayıran bir zatı istihsan buyuruyor; ama yine de *"Artırsan daha iyi olur."* diyor. Günün yarısını salât u selâma ayırdığında yine *"Artırsan..."* diyor ve günün üçte ikisini zikre ayırıp salâvât okumuş olarak huzur-u risalet-penahiye gelince *"Çok iyi de, artırsan daha iyi olur."*[16] buyuruyor. Efendimiz her defasında "Hel min mezîd?" *(Daha yok mu?)* diyor; çünkü Üstad'ın ifadesiyle ona ulaşmada en önemli vesilelerden biri, "Bismillahirrahmânirrahîm" diğeri de Allah Resûlü'ne salât ü selâm okumaktır.[17] Geçenlerde, bir arkadaşımız da rüyasında, salât ü selâmların, hey'etin üzerine gelen bombardıman ve kurşun yağmurlarını bozguna uğrattığını görmüştü.

Fakat maalesef, evrâd u ezkâr mevzuundaki farklı düşüncelerde bir çarpıklık görüyorum. "Biz milletimize hizmet ediyoruz, insanlara Allah'ı anlatıyoruz, yol kaçkınlarını hidayete çağırıyoruz... Evrâd u ezkârda kusur etsek de, bazen

okumasak da olur." şeklindeki mülâhazaların bir kuruntu ve şeytan fısıltısı olduğunu düşünüyorum. Hayır, yapıp ettiklerinize güvenip evrâd u ezkârınızda kusur ederseniz, işte o zaman en büyük kusuru yapmış olursunuz. Eğer çağırdığınız davaya yürekten bağlıysanız, o dava sizin içinizde mağmalar gibi köpürmeli ve size, güle âşık bülbül gibi aşk besteleri söyletmeli değil midir? Seherler sizin Cenâb-ı Hakk'a karşı muhabbet türkülerinizi dinlemeli değil midir?

Hiçbirimiz, Üstad'dan daha ileri bir seviyede hak ve hakikatı anlatma, i'lâ-yı kelimetullahda bulunma gayreti içinde olamayız. Hiçbirimiz dine ve ülkeye hizmette onun kadar cehd, himmet ve meşguliyete sahip değiliz. O, bizim altından kalkamayacağımız hizmetlerinin yanında evrâd u ezkârında da hiç mi hiç kusur etmemiştir. En ağır şartlar altında Risaleleri yazmış, tashih etmiş, onları çoğaltıp her tarafa dağıtmış, talebe yetiştirmiş, ehl-i dünya ile yaka paça olmuş, hapishanelerde gezmiş dolaşmış, fakat evrâd u ezkârını hiç aksatmamıştır. Talebelerinin şehadetiyle o, gecelerde, göz kamaştıran bir huşû ile sabaha kadar ubûdiyette bulunmuş; yaz kış bu âdetini değiştirmemiş; teheccüt, münacat ve evrâdlarını asla terk etmemiştir. Hatta bir Ramazan-ı şerifte pek şiddetli hastalıkta, altı gün bir şey yemeden savm-ı visal tutmuş; ama ubûdiyetteki mücahedesinden vazgeçmemiştir. Komşuları her zaman derlermiş ki, "Biz, sizin Üstad'ınızı sekiz sene boyunca yaz ve kış gecelerinde hep aynı vakitlerde kalkıp sabaha kadar hazin ve muhrik sadasıyla münâcat okuyorken görür, onun mahzun sesini dinler; böyle fasılasız ve devamlı mücahedesine hayretler içinde kalırdık."[18]

Üstad, bir taraftan, sabahlara kadar bülbüller gibi sevda besteleri dinletmiş dört bir yana. Diğer taraftan da, "Bu gece evrâd okurken aklıma şöyle bir şey geldi: Ben böyle sesli, açıktan açığa okuyorum. Dedim ki, acaba başkaları sesimi duyuyorsa, bu okumama riya girer mi?" gibi mülâhazalarla dolmuş boşalmış, bu endişesine cevaplar aramış ve neticede şöyle demiş: "Şeâir-i İslâmiyeye temas eden ibadetlerin izharları, ihfâsından çok derece daha sevaplı olduğunu, Hüccetü'l-İslâm İmam Gazzâlî (radıyallâhu anh) gibi zatlar beyan ediyorlar. Sâir nafilelerin gizli yapılanı çok sevaplı olduğu hâlde, şeâire temas eden, hususan böyle bid'alar zamanında ittibâ-ı sünnetin şerafetini gösteren âdet ve ibadetleri açıktan yapmak ve böyle büyük kebâir içinde, haramları terk edip takvayı izhar etmek, değil riya, belki ihfâsından pek çok derece daha sevaplı ve hâlistir."[19]

Evet, o ömür boyu hep koşmuş durmuş; ama işi sadece evrâd u ezkâr olan bir insan diyebileceğimiz şekilde de bir zikir kahramanı olarak yaşamış; Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu asırdaki bir iz düşümü gibi

davranmıştır. Hani, Allah Resûlü'nü, aile riyaseti durumunda gördüğümüz zaman, "Bu insan sadece bu iş için yaratılmış." deriz; çünkü O, bir eş ya da bir baba olmanın hakkını kusursuz eda eden eşsiz bir aile reisidir. Fakat O'nu talim ve irşad vazifesi başında görünce de "Hayır, O'nun işi irşaddır." diyeceğimiz kadar o meselede de aşkın olduğunu görürüz. O'nu ordusunun başında gördüğümüz zaman, vazifesinin sadece askerlik olduğu zehabına kapılırız. Hele bir de dua atmosferli dünyasına girersek "Efendimiz bütün ömrünü âdeta duaya vermiş, duadan başka hiçbir şey söylememiş." deriz. O, diğer üstünlüklerinin ötesinde, bir dua insanıdır. Peygamber mesleğinin arkadan gelen şehsüvarları da bu hususta O'na benzemişlerdir, bundan sonrakiler de mutlaka *"Dua İnsanı"*na benzemek zorundadırlar.

Öyleyse, duaya karşı gevşek davrananlar, tembel ve kendini miskinliğe salmış kimselerdir. Öylelerinin başkalarına müessir olması da düşünülemez. Müessiriyet, Allah'la (celle celâluhu) irtibatın sıkı ve sıcak olması ölçüsünde müyesser olur. Duasızlar ve Cenâb-ı Hak'la ciddî bir irtibatı olmayanlar, çok şey yaparlar; fakat yaptıkları şeylerin bereketi olmaz. İşe bereket katacak yegâne iksir, Allah'la münasebetin sıcaklığı ve derinliğidir. Her an O'nu anma, ömrün her karesini O'na ait hatıra ve O'na yükselen yakarışlarla doldurma çok önemlidir.

Hâsılı, zikir bütün ibâdetlerin özüdür ve bu özün özü de Kur'ân-ı Kerim'dir. Ondan sonra da, Peygamber Efendimiz'den sâdır olan nurlu sözler gelir. Kitap, Sünnet ve selef-i salihînin eserlerinde, en çok zikrullaha tergîb ve teşvik yapılmıştır. Namazdan cihada kadar o, her ibadetin içinde can gibidir, kan gibidir. Ancak herkesin zikri, zikredilenin onun duyguları üzerindeki tesiri ölçüsündedir. Bazıları, Cenâb-ı Hakk'ı anarak bir sırlı yol ile kalbinde O'na ulaşır. Bazıları da vicdanlarında O'nu "kenzen" bilir ve derûnlarındaki nokta-i istinât ve nokta-i istimdât sayesinde sürekli maiyette olur. Bu seviyenin insanları için her yeni anış, bir inkıta vesilesi olması itibarıyla cehalettir, "Allah biliyor ki, ben O'nu şimdi anmıyorum; anmak da ne demek, ben O'nu hiç unutmadım ki!" sözü de bu anlayıştaki insanların düşüncelerini ifade etmek için sâdır olmuştur.

İşte öyle arzu ediyorum ki, mü'minler arasında yeniden bir zikr ü fikir mülâhazası canlansın, gelişsin. Bu devirde i'lâ-yı kelimetullah vazifesinin bütün vazifelerden önde olduğu; ama bu vazifenin, Allah'ı (celle celâluhu) sürekli anmadan, O'na sığınmadan ve her gün bir kere daha evrâd u ezkârla dolmadan yapılamayacağı bilinsin. Gönüllerimizde bir kere daha zikir heyecanı uyansın. Ve sırlı bir yolculuktan sonra herkes "huzur-u kalb" ufkuna ulaşsın...

1 Tirmizî, *daavât* 99; Ebû Dâvûd, *vitr* 23; İbn Mâce, *dua* 9.

2 el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/685. Bu ayet için bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/87.

3 Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 258.

4 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/452; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/40.

5 Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 10/39.

6 İbn Abdilberr, *et-Temhîd* 2/208; en-Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim* 8/57.

7 Buhârî, *fazlu leyleti'l-kadr* 2; Müslim, *sıyâm* 213.

8 Buhârî, *fazlu leyleti'l-kadr* 3; Müslim, *sıyâm* 205

9 Tirmizî, *kıyâmet* 23; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s.89.

10 Yûsuf sûresi, 12/88.

11 Ahzâb sûresi, 33/41.

12 Ahzâb sûresi, 33/42.

13 Bakara sûresi, 2/152.

14 Bakara sûresi, 2/152.

15 Nahl sûresi, 16/98.

16 Tirmizî, *sıfatü'l-kıyamet* 23; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s.89.

17 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.127 (On Dördüncü Lem'a, İkinci Makam).

18 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.320 (Kastamonu Hayatı).

19 Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.153.

Perspektif

İ'lâ-yı Kelimetullah veya Mukaddes Vazife

Mukaddes Vazife

Bugün Allah rızası için yapılacak dünyalar kıymetinde bir iş var. Öyle bir iş ki, dünyevî cihetle bin defa İstanbul'un fethine takaddüm eder; gavsiyetten, kutbiyetten çok önce gelir. Bu iş, O'nun âleme tanıtılması, Hz. Muhammed aleyhisselâmın muhtaç ruhlara duyurulmasıdır. Öyleyse, bırakalım büyük iddiaları, boş lafları da bu vazifeyi yapmaya çalışalım. Dinimizi doğru bir şekilde başkalarına duyurma yolları arayıp bulalım. Allah'ın bize nasip ettiği bu eşsiz hakikatleri çocuğuyla-genciyle, kadınıyla erkeğiyle bütün dünyaya birden nasıl duyurabiliriz, bunun derdiyle dertlenelim.

Onun için, "En önemli mesele, Müslümanlarda yeniden, bir kere daha İslâmî heyecan uyarmaktır." dedim. Kendilerini unutacak ve sadece beşerin ebedî saadetini düşünecek kadar, bir kere daha dinî heyecan uyarmak... Zaten sadece nefsimiz için yaşıyor ve kendimizi hatırlıyorsak, hatırlanması gerekli olanı hatırlayamayız. Bizi mahveden de yalnızca kendi nefsini düşünen insanların kabalıkları değil midir?

Ayrıca, yapmamız gereken işin keyfiyeti çok önemlidir. Biz Allah'ın rızasını kazanmak için i'lâ-yı kelimetullah vazifesinde bulunmaya çalışıyoruz. Yeryüzünde bundan daha yüce ve daha mukaddes bir vazife de bilmiyoruz. Bu vazife Cennetlere tercih edilir. Birinin hidayetine vesile olacağımız zaman Cennet kapılarının yedisi sekizi birden açılsa, bize "İçeriye buyurun!" dense, teşrifatçılar bizi istikbal etse, arkada hidayeti söz konusu olan o şahsı düşünüp "Biraz durun, ben şununla bir müddet meşgul olayım, sonra gelirim oraya!" diyebileceğimiz kadar mukaddestir bu vazife.

Bu sözü daha ileriye de götürebilirim. Yani herkesin O'na doğru koştuğu, uçtuğu Cemâlullah'ı müşâhede meselesinde bile "Ya Rab! Tek gelme mek için şunu da yanımda getirmek istiyorum, bana bir dakika müsaade buyur." desek sezâdır. Gerçi, vuslata karşı dayanma âşığın ölümüdür. "Bir dakika müsaade et!" demek bu mesleğin yolcuları için bir ölüm olsa da, onlar "Hele biraz daha yanayım!" der ve bir insanın daha imanının kurtulmasını her şeye tercih ederler.

“Bir iki kişi tanıyıp kabul etse ne olacak.” diyemeyiz. Bu vazifeyi yaparken anlattıklarımızı insanların kabul edip etmemesi ya da “evet” diyenlerin sayısı da bizi çok alâkadar etmez. Ardına düştüğümüz şey, sadece hayalimize yerleştirdiğimiz yüksek idealimiz ve gayemizdir; Allah’ın rızasıdır. İnsanların gönüllerine girip kabul ettirmek bizim elimizde değildir. Ne var ki, Cenâb-ı Hakk’ın izin ve inayetiyle damlalar bir araya gelir; zamanla bir çaya, bir çağlayana dönüşür. Şimdiye kadar da hep öyle olmuştur.

Vazife çok büyük... İsterseniz “Biz o işin eri değiliz.” deyin. O da meselenin ayrı bir derinliği... Hiçlikten varlığa yürümek... O kutlu zat da, “Hiç ender hiç olan bu kardeşiniz…” diyor. Evet, kendini “hiç” olarak görmek çok önemlidir; aynı zamanda bu, meselenin en derin yanıdır. “Ben”in (enaniyetin) burnunu kıran bir balyozdur o. Ve hepimizin böyle bir balyoza ihtiyacı var. “Ene”nin burnunu kırdığımız zaman “Hüve” (O) görünür.

Allah (celle celâluhu) sizi çağın Ebû Bekirleri yapsın, başka ne diyeyim. Cenâb-ı Hak her birinizi tutup bir yere koymuş. Başkasını değil sizi tutmuş, başka yere değil bulunduğunuz mekâna koymuş. Öyleyse düşünmek lazım: “Bizi hangi hikmete binaen buraya koydu? Abes iş yapmayacağına ve her işinde hikmetler bulunduğuna göre, acaba ne istiyor bizden?” *Sekizinci Söz*’de dendiği gibi “Ey bu yerlerin Hâkim’i! Senin bahtına düştüm, Sana dehalet ediyorum ve Sana hizmetkârım. Senin rızanı istiyor ve Seni arıyorum.[1] (Ey bizi bu gurbete atan Allahım! Bundan muradın ne ise onu benim vicdanıma duyur. Ve sadece duyurmakla kalma, beni o duyguyla doyur. Bu işin hakkını vermeye, bu vazifenin gereğini yapmaya muvaffak eyle...)” demeli. Hiçbir şey öyle tesadüf ve raslantı gibi görünmüyor. Belli ki her hâdiseyle kendini anlatan biri var. O bizi çölün ortasına da atsa, bizimle bir şey yapmak istiyordur; bizden bir muradı vardır. Öyleyse şaşkınlığa düşmemek, O’na sığınmak ve bizden istediğini yerine getirmek lazımdır.

Bu duygularla hareket eder, yaptıklarımızı bir sorumluluk olarak yerine getirir ve bütün başarılarımızı ondan bilirsek; işin kaynağını bulur ve berekete ereriz. Yoksa, kaynağa karşı gaflet, onun etrafında dönüp durduğumuz hâlde bizi susuzluktan öldürür. Önemli olan onu bulmak, kendimizi nazara vereceğimize “O” demektir. Niye öyle küçük şeylere dayanacağız ki? Kevn ü mekânları evirip çeviren, kabza-i tasarrufunda tutan, tesbih taneleri gibi döndüren “Sonsuz Kudret” varken; kıskançlık ve öldüren bir hırs derecesinde O’nu nazara vermek varken; niye sinek kanadı mahiyetindeki nefislerimizden bahsedeceğiz ki? O sinek kanadı yok değil, var; ama o kanadı da yine Cenâb-ı Allah yaratmış. Öyleyse hep O’nu söylemeli, O’ndan bahisler açmalıyız.

Mecnun’a deseniz ki, “Gel seninle sohbet edelim.” Başlasanız söze; güllerden, çiçeklerden dem vursanız; o hayret içinde kalacak, “Bunlara ne oluyor ki Leyla varken başka şeyden bahsediyorlar?” diyecektir. O hâlde, niçin biz bütün gönüllerin Leyla’sına karşı gafil yaşayalım. O her şeyle gürül gürül kendini ifade ediyor. Bize de, kendisini duyacak kulak, sezecek gönül ve kitabını okuyacak göz vermiş. Niye gaflet edelim; neden bakışı, duyuşu ve sezişi değerler üstü seviyeye yükseltmeyelim ki! Onu nâmütenâhî değerlendirme mümkünken ve nâmütenâhîye bağlı olan her şey sonsuzluk kazanıyorken biz niçin meseleyi kendi değersizliğimize bağlayalım?

Bu düşüncede olunmazsa, dünya hayatı yaşanmaya ve ebedî bir hayat varken burada kalmaya da değmez. İnsan kıymetli şeyler yapmalı. Her gün bir kere daha Cennet’i kazanmalı. Her gün bir kere daha Rabbini tanımalı. Her gün bir kere daha değişik buudda mehâfet ve mehâbet atmosferi içinde bulunmalı ki, yaşamaya değsin. Hayat onunla irtibatlı götürülürse hayattır. Yoksa cismen ölü olmayanlara da Kur’ân ölü nazarıyla bakıyor. إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى *“Ölülere duyuramazsın!”*[2] diyor. O’nu duymayan gönüller ölüdür. O’nunla beraberlik arkasına düşmeyenler, her gün bir adım daha kendini O’na yakın hissetmeyenler ölüdür. Hayatını O’nun rızasına bağlı götürmeyenler, O’nun huzurunda duruyor gibi davranmayanlar derecelerine göre ölüdür.

Ayrıca dünya hayatı itibarıyla bazı şeylerden mahrum yaşamak da çok önemli değildir. Bazen insanın aklına yurt yuva, köşk kasr gelebilir; bence bu konuda da Yunus gibi davranmalı ve “Bana Seni gerek” demeli. Hatta, “Nasıl olsa ötede verirler.” gibi bir beklenti ve telakkî bile, bir makama göre, O’na karşı saygısızlık olur. O ister verir, ister vermez. Vilâyet talebinde bulunmak bile O’nunla olan münasebetimize olumsuz tesir eder. Bizim duygu ve niyazımız “Senin sürekli teveccüh buyurduğun ümmî, âciz, zavallı, fakir, muhtaç ve fakat Sana müştak bir abd eyle!” şeklinde olmalıdır. Cenâb-ı Allah, tebcil makamında سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرٰى بِعَبْدِهِ[3] diyerek “İnsanlığın İftihar Tablosu”nu bir abd, kul olarak tavsif etmiştir. Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) kul peygamberdir, melik değil.

Ufkumu Tutan Tek Şey, Biricik Sevdam...

Şu kısacık ömrümüzde, şahsımızın bilinmesi, iyi olarak tanınması ve böylece bize hürmet edilmesi şeklinde gayeler taşımak ya da dünya nimetlerinden istifade etme türünden bazı sevdalar ardına düşmek Rabb’e karşı çok büyük bir ayıptır. Onu anlatmak ve dinimizin i’lâsına çalışmak gibi bir kulluk vazifemiz varken dünyevî başka hedefler edinmek Allah’a karşı vefasızlıktır.

Kendi adıma da, makam mansıp sevdasına kapılmaktan, iyi olarak bilinip tanınmaya kadar her türlü dünyevî isteği Rabbime, “Efendim”e ve dinime karşı vefasızlık kabul ediyorum. Millet olarak, zaman içinde kendimizi yenilemek, daha parlak bir görüntü sergilemek, hususiyle de son bin senelik müktesebâtımızı, kültürümüzü tanımak, tanıtmak ve dinimizi anlatmaktan başka hiçbir sevdam olmasını istemiyorum. Cenâb-ı Hakk’ın rahmet ve merhametinden ümit etmekle beraber kendimi hiç ehil görmediğim Cennet, bütün güzellikleriyle ayaklarımın önüne serilse de ben şu anki hâlet-i ruhiyem itibarıyla bunu da istemiyorum.

Bu sözümle hâşâ Cennet’i küçümsediğim veya meşru dairedeki dünyevî lezzet ve nimetlerin dahi hiç istenmemesi gerektiğini kastettiğim zannedilmesin. Ben gözümü gönlümü dolduran bir sevdayı ifade etmeye çalışıyorum. Dinime ve milletime hizmet duygusu bütün bütün ufkumu kaplıyor, bunun dışında başka hiçbir şey düşünmüyorum. Hatta düşünmemin, istememin haram olduğunu zannediyorum.

Bugünkü gibi, hayatımın her gününü sıkıntı, acı ve ızdırap yudumlayarak; her biri kalbimi durduracak büyüklükte üç dört defa şok yaşayarak; bir ilacın tesiri bitmeden bir diğerini almak zorunda kalarak geçirsem de, ben dünyevî lezzetleri, hatta Cennet’i değil, her şeye rağmen dinime ve milletime hizmeti tercih ederim. Uzun yaşamak değil benim muradım. Her geceyi “Bu gece son gecemdir” diye bekliyorum. Ama dünyaya bir “hizmet diyarı” olduğu nazarıyla bakıyor ve hayatta kaldığım müddetçe de bu bakışın gereğini yapmaya çalışıyorum.

İlk Müslümanların Akla Hayret Veren Performansları

İlk Müslümanların, İslâm’ı dünyanın dört bir yanına götürürken nasıl davrandıklarına dair teferruatlı bilgiye sahip değiliz. Gittikleri yerlerdeki hâkim dinler, mezhepler, düşünceler ve müessir kültür kalıntılarına rağmen çok kısa bir zamanda İslâm’ın gönüllere girmesi insana hayret veriyor. Onların bu konuda çok başarılı oldukları anlaşılıyor. Bu başarıyı, kâhir orduların girdikleri yerlerde halka baskı yapmasıyla ve kılıç zoruyla açıklamaya çalışmak akıl ve mantığın kabul edeceği bir şey değildir.

Buyurun, bugün gelişmiş bir millet olmanın imkânları ile, medenî insanlar olarak Hindistan’a gidin; ilk Müslümanların o zamana nispeten elli senede yaptıklarının ne kadarını yapabileceğinizi bir deneyin. Zaten bugün Hindistan’daki mevcut Müslüman nüfus da, o dönemde Müslüman olanların

çocukları. Müslümanlar daha hicret-i seniyyenin kırkıncı senesinde Sindâbâd'a girdiler ve o günden bu yana Hindistan'da Müslümanlık var. Buhâra, Semerkand gibi beldelere hicret-i seniyyenin sekseninci senesi girilmiş. Buharî'nin dedesi, kendi hocası meşhur hadisçi Müsnedî'nin dedesinin vesilesiyle Müslüman olmuş. Buharî, üçüncü asrın yarısına kadar yaşadığına ve üçüncü asırda o muazzam eserini ortaya koyacak verimliliği gösterdiğine göre diyebiliriz ki, o coğrafyada bulunan insanlar çok erken dönemde Müslümanlaşmışlar. Dahası, dinin dilini benimsemişler, o dilin büyük üstadlarını yetiştirmişler ve Hicaz'da yaşayan hadisçilerden daha güçlü muhaddisler Asya'da ortaya çıkmış. Hatta denebilir ki, İmam Malik gibi *Muvatta* sahibi büyük bir âlim istisna edilecek olursa, ondan sonrakiler, İmam Şâfiî de dâhil Asya kültürüyle yetişmiştir.

Evet, İmam Şâfiî, Irak, İran, Bağdat civarında dolaşmış; İmam Azam Ebû Hanife'nin talebelerinden ders almıştır. Buharî, Müslim, Nesaî... Bunların her birisi Asya'nın bir yerinde neş'et etmiştir. Buhâra ve Tirmiz birbirine yakın yerlerdir. Ebû Dâvûd Sicistan'dan, Nesaî Nese'den... Hadisçilerden başka, onca fakih yetişmiştir buralarda. İkinci asrın ortalarına doğru devâsâ hukukçular sahnede yerini almış, fıkıh metodolojisi gelişmiş ve üçüncü asra doğru dünyada eşi emsâli olmayacak şekilde bir rönesans yaşanmıştır.

Onlar Gönülleri Fethetti

Hâsılı, erken devirlerdeki Müslümanlar, oralara kılıç zoruyla, baskıyla girmiş değillerdir. Gönülleri fethetmiş, kalblere taht kurmuş, akılları durduran hayretengiz bir performans ortaya koymuşlardır. Şimdi günümüzün daha sağlam düşünüyor gibi görünen, daha iyi imkânlara sahip insanına bakalım. Günümüz insanı daha çok malzemeye, daha çok dökümana sahip; muhâbere ve muvâsala (haberleşme) şartları daha rahat; telekominikasyon imkânları oldukça ilerlemiş; teknoloji insanların emrine âmâde; fakat acaba günümüzün Müslümanları, ilklerin ortaya koyduğu cehd ve gayretin ne kadarını sergiliyor? Kaç insanın hidayetine vesile olmuş ve bundan sonra da kaç insanı iman nuruna taşımayı planlıyor?

Ebû Eyyub el-Ensârî Hazretleri

Evet, selef-i salihînin elinde bizdeki imkânlar yoktu. Ebû Eyyub el-Ensârî Hazretleri İstanbul'a ulaşıncaya kadar kim bilir neler çekti? Yezid döneminde yaptıkları bu seferde, herhâlde oraya gelinceye kadar altı ay yol yürümek zorundaydılar. Ebû Eyyub Hazretleri çok yaşlıydı. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret buyurdukları zaman Ebû Eyyub el-Ensârî

Hazretlerinin çoluk çocuğu vardı. O zamanlar otuz küsur yaşında var idiyse, katıldığı İstanbul seferi hicret-i seniyyenin aşağı yukarı kırkıncı senesinde olduğuna göre, yaşı yetmiş yetmiş beş civarındaydı. Yetmiş yaşın üzerindeki o insan, dinini i'lâ uğruna, kendisini atın üzerine bağlatıyor ve o uzun mesafeyi o şekilde aşıyordu.

Ebû Talha Hazretleri

Aynen Ebû Eyyub el-Ensârî gibi, Ebû Talha Hazretleri de oldukça yaşlanmıştı; ama hâlâ cihad aşkıyla yanıyordu. Atın üstünde duramayacak hâlde olmasına rağmen cihada gitmek isteyince torunları diyordu ki, "Sen Allah Resûlü hayatta iken yeterince savaştın. Bedir'de, Uhud'da bulundun. Artık sen dinlen, biz senin yerine cihad ederiz. Hem yürüyecek dermanın bile kalmadı." Ebû Talha (radıyallâhu anh) *"Hayır!"* diye cevap veriyor, Tevbe sûresinin kırk birinci âyetini okuyor ve *"Allah öyle bir tefrik yapmıyor ki... 'Yaya ya da binitli olarak, piyade veya süvari olarak Allah yolunda seferberlik yapın.'*[4] *buyuruyor."* diyordu. *"Sen atın üstünde duracak hâlde de değilsin!"* dediklerinde ise *"Bağlayın beni atın üstüne, öyle gideyim!"* cevabını veriyordu. Ve o hâliyle, Kıbrıs'a yapılan deniz seferine katılıyordu. Gemide ağır bir şekilde hastalanmış ve birkaç gün sonra da vefat etmişti. Geminin karaya ulaşmasını bekledikleri için defnini yedi gün sonra yapmışlar; ama cesedinin bozulmadığını görmüşlerdi.[5]

Ümmü Haram Validemiz

Aynı sefere katılanlardan birisi de "Hala Sultan" dediğimiz Ümmü Haram validemizdir. Bu sefere katılacağı müjdesini seneler önce Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) fem-i mübarekinden alan anamız, o gün seksen altı yaşında olmasına rağmen aynı i'lâ-yı kelimetullah aşkı onu da evinde oturmaktan alıkoymuş ve Kıbrıs'a kadar götürmüştü. Karaya çıkıldığında atının ayaklarının sürçmesiyle düşmüş ve şehit olmuştu.[6] Kıbrıs Rum kesiminin Larnaka şehrinde bulunan kabr-i şerîfi, adayı fetheden Osmanlılar tarafından 1570 senesinde türbe ve cami yapımıyla genişletilmiş ve onarılmıştı.

Görüldüğü gibi, bu insanlar her türlü mehâliki göğüsleyerek en uzak yerlere bile gitmişler. Mesafeler o kadar uzun ki, bir yere ulaşabilmek için altı ay yol gitmek zorunda kalmışlar. Sonra da orada cansiperâne mücadele etmişler. Ve akabinde bir yolunu, fırsatını bulup istidatlı ruhlara dinî duyguyu, dinî düşünceyi fısıldamışlar. Dinlerini arızasız temsil etmiş, göstermiş ve başkalarına tesir etmişler. Bu çok zor işlere talip olmuşlar ve şikayet nedir

bilmeden vazifelerini yapmışlar. Şikayet etmediklerini iyi bildiğimi söyleyebilirim. Siyer ve megâzi kitaplarında, o tehlikeleri, o ifritten şeyleri göğüsleyen bu insanların, verdikleri mücadeleden iki kelimelik şikayette bulunduklarını görmedim.

Bir Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'ye bakın. Başını kaynayan suya sokuyorlar, yüzünün etleri dökülüyor, ama "Benim başıma bunlar geldi."[7] diye şikayet etmiyor. Bizler, hiçbirimiz, dinimizden dolayı bu ölçüde sıkıntı çekmedik. Çok rahatız. Bunun karşılığında, Cenâb-ı Hakk'ın bunca nimetine karşı bir şükür ifadesi olarak, bize lütfettiği o teknik imkânları onu duyurma adına kullanmıyorsak bu apaçık nankörlük olur. Hem körlük olur, hem nankörlük olur. Nan, ekmek demektir. Nankör olma, ekmeği nimet mânâsına alırsanız, nimeti görmeme demektir.

Günümüz Mü'minlerine Gelince...

İşte günümüzün her bir mü'mini de, elindeki geniş imkânları ve olumlu şartları değerlendirerek nereye ulaşabilecekse Allah'ın izniyle oraya ulaşmaya bakmalıdır. Ve elinden gelen her şe yi yapıp sonuçta demelidir ki, "Bizim neslimiz bu meseleyi ancak şu noktaya götürmeye müsaitti, donanımımız ancak ona yetiyordu. Hele biz oraya bırakalım, arkadan gelenler de alır daha ileriye götürürler, daha arkadan gelenler de alır daha öteye taşırlar..."

Öyleyse, herkes din-i mübîn-i İslâm'ı tebliğ ve temsil etme vazifesini sırtlanacak; ömrünün, gücünün, kabiliyetinin ve imkânların el vermesi ölçüsünde yürüyebildiği kadar yürüyecek ve yorulup tükendiği yerde o kutsî emaneti arkadan gelen bir tanesi alıp yola devam edecek. Şimdiye kadar hep öyle olmuş. Dini temsil etme ve başkalarına anlatma işini sahabi efendilerimiz Emevilere, Emeviler Abbasîlere bırakmış; daha sonra Abbasîler sarsıntı yaşarken, hicret-i seniyyenin üçüncü asrından dördüncü asrına girilirken, Asya'dan gelen Türk boyları işin altına girmiş. Tuğrul Bey'in önderliğinde, 1050'lerde Bağdat'ı korumuşlar ve 1071 gibi çok erken bir tarihte Malazgirt'te İslâm'ın koruyuculuğunu üzerlerine almışlar.

"Onlar bir mübarek topluluktu, kazandıkları şeylerle yürüdüler Allah'a... Siz de kazandıklarınızla, kesbinizle veya iktisabınızla; ya yanlışlarınızla, hatalarınızla ya da sevaplarınızla bir gün Allah'a yürüyeceksiniz.'"[8] Vazife yapmış olarak yürüme de var, vazifeden kaçmış olan firariler gibi derdest edilerek oraya celbedilme de var. Öyle bir celbedilmeden Allah'a sığınırız.

Sahabe Şuuru

Osman Gazi Hazretleri ruhunu çadırda teslim etmişti. Vefatı sırasında Söğüt'e yerleşeli kırk seneden fazla olmuştu; ama onun hâlâ evi yoktu. Bilecik'te oğlu Orhan Gazi'nin emri altında Bursa'yı fethe uğraşırken uzaktan Bursa'nın ışıklarını görüyor ve "Beni oraya defnedin." diyordu. Etraftaki tekfurlardan elde ettiği mal mülkle tâ o zaman Topkapı Sarayı'nı kurabilirdi; ama o çadırında vefat ediyordu. Zira o derin bir safvet, samimiyet ve adanmışlık ruhunun adamıydı. Bu fotoğrafı alır, sahabenin yanına koyarsanız aradaki farkı çok seçemez, tefrik edemezsiniz. Osman Gazi Hazretlerini Hz. Halid'le yan yana getirseniz (sahabinin mutlak fazileti mahfuz) seçmekte zorlanırsınız, "Acaba bu mu, yoksa öbürü mü Halid?" dersiniz. Bildiğiniz gibi, Hz. Halid vefat ederken geride hiçbir şey bırakmamıştı. Hz. Ömer diyor ki, "Hz. Halid, herkesin övdüğü bir kumandan olarak yaşadı; İslâm'ın bir yitiği olarak gitti. Gitti ve geride sadece atını ve kılıcını bıraktı."[9]

Hz. Halid, iki imparatorluğu yerle bir etmişti; ama kendisine ait hiç mal mülk edinmemişti. Bu, mal mülk olmamalı demek değildir; gönlünü dünyaya kaptırmama, mala mülke, makama mansıba bağlanmama, bağlanılması lazım gelene bağlanma demektir. İnsanın ancak tek bir yere bağlanmaya gücü yeter. Âdemoğlu, iki şeye aynı ölçüde, aynı kuvvette gönül veremez.

İşte onlar, i'lâ-yı kelimetullahtan başka hiçbir şey düşünmüyorlardı. İstiyorlardı ki, herkes Allah'ı tanısın. İnsanlar, Hz. Muhammed'le (sallallâhu aleyhi ve sellem) tanışsın. Gece gündüz "Bu kocaman dünyaya nasıl Müslümanlığı anlatırız?" diyorlardı. Bir gün dünyanın büyüklüğüne bakıyor, anlatılanları dinliyor ve "Demek ki, bu dünyaya Müslümanlığı anlatmak bir insanın ömrüne sığmayacak kadar zormuş." diyorlardı. Sadece şu söze bile baksanız, maksat ve gayelerinin ne olduğunu, ne ile dertlendiklerini görürsünüz.

Hedef gösterme mi anlarsınız, müjde mi bilmem; ama Allah Resûlü *"Benim adım güneşin doğup battığı her yere ulaşacaktır."*[10] buyurmuştu. Onlar, bunu bir vazife olarak anlamışlar ve hep bu vazifeyi eda etme gayretiyle yaşamışlardı. Aziz milletimizin mazisi bu kutlu vazifeyi yapmanın izzetiyle doludur. Herkesin ölüm hastalıklarına tutulduğu yerde bu millet "Biz ümit olmalıyız." deyip ayakta kalmasını bilmiş ve bu şuurla yaşamıştır.

Tebliğ Vazifesi ve Allah'ın Koruması

Soru: *Hocam, Peygamber Efendimiz'e tebliğ emri verilen âyet-i kerimede Allah'ın korumasından da bahsediliyor. Bu âyeti nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Daha önce de bu âyet-i kerimenin tebliğ vazifesine bakan yönleriyle alâkalı mütalaalarda bulunmuştuk. Bu defa sorunuzdaki esas noktayı hıfz-ı ilâhî,

Allah'ın koruması teşkil ediyor. Âyetin meâli şöyledir: *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini yapmamış olursun. Allah seni, zarar vermek isteyenlerin şerlerinden koruyacaktır. Allah kâfirleri muradlarına erdirmez."*[11]

Tebliğ Pek Ağır Bir Sorumluluktur

Her şeyden önce, tebliğ vazifesi çok ciddî bir mesuliyet ve pek ağır bir sorumluluktur. Denebilir ki, peygamberlik pâyesine yükseltilmiş ve o pâyeye uygun bir donanımla yaratılmış bir insanın varlığının gayesi tebliğdir. Bu açıdan, bir peygamber "Ben başka işler de yapayım, bu arada risalet vazifesini de yerine getireyim." demez/diyemez. Cenâb-ı Hak, bir insana iffet, fetanet, sıdk ve sadâkat, emniyet, güzel örnek olma, istikamet, rabbânîlik, hasbîlik, ihlâs, çok aşkın bir tebliğ kabiliyeti gibi üstün kabiliyet ve istidatlar bahşetmiş, sonra da onu peygamberlikle şereflendirmişse, bu özel bir vazife için donanmış olmayı ve o peygamberin hususiyle o iş için yaratıldığını gösterir. Her peygamber bu özel donanımın farkında olarak yaşamıştır. Belki başlangıçta az da olsa, kuşku, endişe, korku ve telaş hissi duymuşlardır. Fakat işin içine girince artık görmüşlerdir ki, –tabiri caizse– bu işten kurtulma, bir kenara çekilme imkânı yoktur. Onlar için mecburi istikamet, risalet yolunda yürümektir.

İşte âyet-i kerimede *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen buyrukları tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan risalet vazifesini yapmamış olursun."* Yani, *"Senin konumun risalet konumudur. Peygamberlikle alâkalı hususların gereğini tam eda etmediğin takdirde konumunun hakkını vermemiş olursun."*[12] deniliyor. Âyeti böyle anlamazsak, hâşâ Kur'ân'ın kelimelerinde haşiv (lüzumsuz ve fazlalık söz) var zannederiz. Her ne kadar meâl verirken meseleyi belli kısaltma ve tasarruflarla ifade ediyorsak da âyetten asıl anlaşılması gereken "Eğer tebliğ vazifesinde bulunmazsan, tebliğini yapmamış olursun." demek değildir; "Tebliğ vazifesinin bütün gereklerini yerine getirmezsen, konumunun hakkını, peygamberlikle donanmış olmanın hakkını vermemiş olursun." demektir. Yani, "Sen bazı endişelerden tam tecerrüd etme ve bazı şeylere de im'ân-ı nazarda bulunma konumundasın. Öyleyse, *"Rabbinin yüce adını zikret, fânilere bel bağlamaktan kurtul ve bütün gönlünle yalnız O'na yönel."*[13] Bu, *"Seçimini her şeyi terk etmeye ve sadece Allah'a yönelmeye bağla."* demektir.

Vazife Mahallinin Şartları

Bütün peygamberler gibi Resûl-i Ekrem (aleyhi ekmelüttehâyâ) da konumunun farkındadır; farkındadır; ama vazife mahalli olan dünya pek müthiştir. İçinde yaşadığı toplumda ahlâk öyle bozulmuş, çirkin huylar öyle yerleşmiş, kötü tavır ve davranışlar öyle tabiat ve âdet hâline gelmiştir ki, Üstad'ın tabiriyle, bu menfilikler o toplum fertlerinin kan ve damarlarına işlemiştir. Hz. Bediüzzaman, Efendimiz'in büyüklüğünü meydan okurcasına nazara verdiği yerde şöyle der: "Bilirsin ki, sigara gibi küçük bir âdeti, küçük bir kavimde, büyük bir hâkim, büyük bir himmetle, ancak daimî kaldırabilir. Hâlbuki, bak; bu zat, büyük ve çok âdetleri, hem inatçı, mutaassıp, büyük kavimlerden, zahirî küçük bir kuvvetle, küçük bir himmetle, az bir zamanda ref edip, yerlerine öyle secâyâ-yı âliyeyi ki dem ve damarlarına karışmış derecede sabit olarak vaz ve tespit eyliyor. Bunun gibi daha pek çok harika icraatı yapıyor. İşte, şu Asr-ı Saadet'i görmeyenlere, Ceziretü'l-Arab'ı gözlerine sokuyoruz. Haydi, yüzer filozofu alsınlar, oraya gitsinler, yüz sene çalışsınlar! O zâtın o zamana nispeten bir senede yaptığının yüzden birisini acaba yapabilirler mi?"[14]

İşte o devrin alışkanlıkları sigara tiryakiliği gibi de değildi. O insanların hepsi belli kötülüklerin morfinmanı, eroinmanı, alkoliği gibi olmuşlardı. Hastalık, ayrıldıkları zaman muvazeneleri bozulacak kadar bütün bünyelerini sarmıştı. Hani uyuşturucu müptelası insanları tutuyorlar; ellerini ayaklarını bağlıyorlar; o da başlıyor çığlıklar atmaya, yırtınmaya, dövünmeye... O devirde her fert öyleydi. Alışageldikleri çirkinliklerden ayrılmak onları deli ediyordu. Allah Teâlâ, böyle bir ortamda bulunan Peygamber Efendimiz'e *"Sen her şeye rağmen, sana sunulan mesajları tebliğ et!"*[15] diyordu. "Bu senin konumunun gereği... Her konum kendine göre bir duruş ister. Duruşunu çok iyi ayarlayamazsan, seni o yüce konumdan mahrum ederiz." mesajı veriyordu.

Diğer taraftan, getirdiği mesajlardan dolayı kendi kavmi, kabilesi ve en yakın akrabası bile Allah Resûlü'ne düşman olmuştu. Meselâ, Resûl-i Ekrem küçük yaşlarında Ebû Leheb'in evine gitmiş, hem Ebû Leheb hem de eşi Ümmü Cemil, Efendimiz'i kucaklarına almış, sevmiş, omuzlarına koymuş, cariyeleri Süveybe'den süt emzirtmişlerdi. Fakat peygamberliğini ilan ettiği zaman Ebû Leheb ve eşi "eleddi hisam (en azgın düşmanlar)"dan olmuşlardı. Fert planında böyle olduğu gibi, kabile ve ülke planında da Efendimiz'in etrafı düşmanlarla çevrilmişti. Dünyanın en güçlü devletleri bile meseleyi sezdikçe o işin karşısına çıkmışlardı. Çok erken bir dönemde, Efendimiz daha hayattayken, Bizans ordusu Medine'nin kapılarına kadar gelmişti.

Evet, içten ve dıştan mütedahil daireler hâlinde, çok korkunç düşman halkaları vardı onun etrafında. Bunların hepsinin stratejileri farklı,

düşmanlıkları farklı, komploları farklıydı. Bir yerde Efendimiz'in mübarek başına taş atıyorlar, bir yerde yemeğine zehir koyuyorlar, bir başka yerde kılıçları O'nu öldürmek için biliyorlar, akla hayale gelmeyecek komplo ve suikastler hazırlıyorlardı. İşte, etrafı düşmanlar ve düşmanlıklarla çevrilmiş bir insan için asıl kaynağından bir teminat yerinde olacaktı. "O, teminata ihtiyaç duyuyordu." demedim, bunu özellikle ve kasten söylemedim. "Böyle bir teminat zaruretti." de demedim. Çünkü Efendimiz'in mübarek yapısı bunları aşmaya müsaitti. Allah'ın izin ve inayetiyle, Allah'a (celle celâluhu) tevekkül ve teslimiyetiyle o bütün menfîlikleri aşabilirdi. Fakat Efendimiz'e bir iltifat ve tesliye olarak *"Allah seni, zarar vermek isteyenlerin şerlerinden koruyacaktır."*[16] buyurulmuştu.

Ve Âyetin Müjdesi

Bu âyet müjde ediyordu ki, "Sen vazifeni yap, başkaları endişe duyabilirler, ama sen endişe etmemelisin. Allah'ın, seni koruyacağına dair vaadi var. Sana el uzatmak, kötülük yapmak isteyenlere karşı Allah bütün yolları tıkar. Sana ulaşamaz düşmanların. Sana kötülük niyetiyle gelenler düz yollarda şaşırırlar. Allah seni ins u cinnin şerlerinden koruyacaktır." Evet, Efendimiz zaten tevekkül içindeydi. O'nun teslimiyeti tamdı. Hatta O tefvîz ufkunda dolaşıyordu. Cenâb-ı Hak sika adına O'na, *"Sen esbabın bütün bütün geçersiz kaldığı yerde bile Rabbinin seni yalnız bırakmayacağı mülâhazasına sımsıkı sarıl"* dedi ve O'nda sika duygusunu tetikledi. Ve "sika kahramanı" olan Allah Resûlü, bu âyetin nüzulünden sonra, daha önce geceleri çadırını bekleyen sahabe efendilerimizi dahi aramaz oldu.

Rabbine karşı itimat ve güveni o kadar tamdı ki… Hicret sırasında mağaradan çıkıp Medine tarafına gittikleri vakit, Kureyş'in reisleri, mühim bir ücret mukabilinde, Sürâka isminde gayet cesur bir adamı göndermişler; takip edip Efendimiz'i ve yanındakileri öldürmeye çalışmasını istemişlerdi. Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm, Ebû Bekr-i Sıddık ile beraber mağaradan çıkıp giderken Sürâka'nın geldiğini görmüşlerdi. Hz. Ebû Bekir, Peygamberimiz'e zarar gelmesinden endişe etmişti. İşte o anda Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm mağarada, kendisini takip edenler girişe kadar gelip az eğilseler görebilecek kadar yaklaştıkları anda dediği gibi, *"Tasalanma! Allah, bizimle beraberdir."*[17] demişti. Sürâka'ya bir bakmış; o anda Sürâka'nın atının ayakları yere saplanıp kalmıştı. Sürâka, tekrar kurtulmuş, yine takip etmiş; ama atının ayakları yine saplanmış ve saplandığı yerden de duman gibi bir şey çıkmaya başlamıştı. O vakit anlamıştı ki, ne onun elinden ve ne de kimsenin elinden gelmez ki O'na ilişsin. "el-Aman!" demiş; Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü

vesselâm da aman vermiş ve "Git, öyle bir şey yap ki başkası bizi takip etmesin!" demişti.[18]

Efendimiz ve Peygamberlik Davasının Vârisleri

Aslında Cenâb-ı Hakk'ın Peygamber Efendimiz'in hayatında gösterdiği her şey, kıyamete kadar dava-yı nübüvvetin vârisleri için de birer örnek ve daima müracaat edilecek bir misaldir. Kur'ân-ı Kerim'de diğer enbiya-i izamın hayatlarından değişik tablolar birer örnek olarak gösterilmiştir. Meselâ, Mümtahine sûresinin dördüncü âyetinde meâlen şöyle denilmektedir: *"İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda size güzel bir örnek vardır. Hani onlar hemşehrilerine şöyle demişlerdi: 'Bizim, ne sizinle, ne de Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeriklerinizle hiçbir ilişiğimiz kalmamıştır. Siz Allah'ın tek ilâh olduğuna inanmadıkça, biz sizi reddediyor, bizimle sizin aranızda ebedî olarak düşmanlık ve nefret meydana geldiğini ilan ediyoruz.' Ne var ki İbrahim'in babasına 'Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Bununla beraber, Allah'ın senin hakkında dilediği hiçbir şeyi önlemem mümkün değildir' demesi başka. Onun ve beraberinde olanların duası şudur: 'Ey Yüce Rabbimiz, yalnız Sana güvenip dayandık, Sana yöneldik ve sonunda da Senin huzuruna varacağız!' "*[19] Hz. İbrahim ve ashabının hali, Ashab-ı Kehf'inki gibi bir baş kaldırma, küfre karşı bir tavır ortaya koymadır. Daha pek çok âyette bu türden örnekler vardır ve onlar sayesinde mü'minlere belli yol işaretleri gösterilmektedir.

Fakat o peygamberlerin sergüzeşt-i hayatlarını isabetli anlayabilmek ve onları doğru değerlendirebilmek için Hakikat-ı Ahmediye çok iyi bilinmelidir. Efendimiz'in temsili "gez-göz-arpacık" gibi kabul edilip meseleye o zaviyeden bakılmazsa diğer peygamberlerin hayatları vesilesiyle verilen örnekler de doğru anlaşılamaz. Meselâ, Hz. Musa'nın kaçması çok farklı yorumlanabilir. Fakat Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun mübarek temsili "gez-göz-arpacık" gibi kullanılır ve ancak bir hicret penceresinden o kaçışa bakılırsa mesele doğru anlaşılır. Seyyidinâ Hz. Davud'u doğru yorumlama da, Seyyidinâ Hz. Mesih'i yanlışsız okuma da o sayede olur.

Öyleyse bizim için Hz. İbrahim, Hz. Nuh, Hz. Salih (aleyhimüsselâm) efendilerimizin hayatında çok önemli dersler vardır. Fakat bizim, bu derslerin âdeta bir dantela gibi işlenmiş olmasını, ruhumuz, vicdanımız, hissimiz, bütün zâhir ve bâtın latîfelerimizle kabul etmemiz ve onları doğru değerlendirmemiz Hz. Muhammed kanaviçesini bir model olarak kullanmamıza bağlıdır. Bu açıdan bizim için, isterseniz eski mantıkçıların sözüyle diyeyim, evvelen ve

bizzat, birinci dereceden örnek, muktedâ bih ve rehber-i ekmel Hz. Muhammed'dir. O'ndan sonra diğer peygamberlerden de dersimizi alırız; ama O'nun vasıtasıyla alırız. Yani, aramızda O vardır. O'nun yorumuna, O'nun seslendirmesine göre onları değerlendirir ve onlardan istifade ederiz.

Evet, sözü tekrar esas mevzumuza getirecek olursak, Efendimiz bizim için bir örnektir. Tebliğ vazifesini yaparken Allah'ın korumasına mazhar olması yönüyle de bizim için bir misaldir. Eğer biz de kendimizi bazı kimselere bir şeyler anlatma konumunda hissediyorsak, belli ölçüde de olsa bize verilmiş bir kısım nimetlerin farkındaysak, işte bu farkındalığın hakkını vermemiz lazımdır. Meselâ, siz güzel konuşuyorsunuz. Yani, maksadınızı din-i mübini seslendirme adına çok rahatlıkla ifade edebiliyorsunuz. Bir arkadaşınız da kalemi eline aldığı zaman, makâsıd-ı ilâhiyeye uygun şekilde, duygu ve düşüncelerini kelimelere dökebiliyor; çok rahatlıkla yazabiliyor ve hüsnükabul de görüyor yazdıkları. Şimdi bunlar birer ilk mevhibedir. İlk mevhibeler, Allah'ın lütfu ve ihsanıdır. Bu ilk mevhibeler kendi nev'inden şükür ister; bu şükür de anlatma, yazma, ifade etme ve böylece nimetleri sergileme şeklinde olacaktır. Ve dolayısıyla şöyle böyle donanımınız varsa, o donanımınızla siz de kendi konumunuzun hakkını vermeye çalışıyorsanız, sizin de bazı kimselerden kötülük görmeniz her zaman mümkün ve muhtemeldir.

İşte, Üstad'ın "Kardeşlerim, biz inayet altındayız; Allah'ın izni ve keremiyle onların elleri bize ulaşamayacaktır."[20] dediği gibi, siz vazifenizi hâlisane yapmaya çalışırsanız Allah (celle celâluhu) sizi de eşrârın şerrinden, kötü niyetlilerin entrikalarından sıyanet edecektir. Bu koruma vaadi, Efendimiz'i "sika"ya ulaştıran bir iltifat olarak telakki edilmesine karşılık, bizim için tam bir teselli kaynağıdır, çünkü bizim O'na ihtiyacımız var. Biz öyle bir teselli ve koruma sözüne muhtacız. Ne ölçüde muhtacız? Tam tevekkülü elde etme, teslimiyete ulaşma adına muhtacız. Çünkü biz zayıfız; donanımımız, Efendimiz'in katlandığı o büyük sıkıntılara, dert ve çilelere katlanmaya müsait değil.

Bakın o hususî donanımlı "İnsanlığın İftihar Tablosu"na... Gavres isminde cesur bir kabile reisi, kimse görmeden, ta O'nun yanına kadar gelerek, elinde kılıç, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâma, "Şimdi seni elimden kim kurtaracak?" diyor. Âdeta kâinatı ihtizaza getiren bir ses duyuluyor: *"Allah!..."* Efendimiz'in, cesareti ve mehîb sesi karşısında Gavres, iki omzu ortasına gaibden bir darbe yemiş gibi kılıç elinden düşüyor, yere yuvarlanıyor. Allah Resûlü, kılıcı eline alıyor ve *"Ya şimdi seni benden kim kurtaracak?"* diyor. Ama onu cezalandırmıyor, affediyor. O adam kabilesinin yanına gidince herkes hayrette kalıyor. "Ne oldu sana? Niçin bir şey yapamadın?" diyorlar. O şöyle

cevap veriyor: “Ben şimdi insanların en hayırlısının yanından geliyorum!”[21] Evet, bir insanın güçlü olduğu zaman affedici olması çok mühimdir. Allah Resûlü güçlü olduğu anın hakkını da veriyor. Elinde güç ve güce ait imkânlar olmadığı zaman da “Asıl Güç Kaynağı”na dayanıyor. Hemen لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ cephanesini harekete geçiriyor.

İşte bu hâdise de gösteriyor ki, O’nda tevekkülün çok çok üstünde bir sika ufku vardı ve söz konusu âyet O’nun için sika ufkunda bir beyandı. Ama onu, bizim için tevekküle bir çağrı sayabilirsiniz. “Allah’a tevekkül edin, korkmayın. Allah kefil olarak size yeter. Yardımcı arıyorsanız Allah size yeter. Dost isterseniz Allah yeter.” demektir. Evet, biz de Allah’ın ihsan ettiği ilk mevhibeleri iyi değerlendirir, sorumluğumuzu yerine getirirsek mutlaka bizim önümüze de engeller konacaktır. Dert, sıkıntı, çile ve mukaddes ızdırap bu yolun kaderidir. Fakat unutmamalıyız ki, biz Allah’ın görüp gözetmesi altındayız; O’nun inayet, riayet ve kilaeti altındayız. Elverir ki biz, O’na karşı itimadımızı tam tutalım. Bir de, o riayet çerçevesi içine girme konumunu koruyalım. Yani, eğer özel bazı kimseler oraya alınıyorlarsa; meselâ vefalılar, sadıklar, tebliğe kilitlenmiş ve adanmış insanlar, günaha karşı tavır koymuş babayiğitler o daire içine alınıyor, onlara sıyanet, inayet, riayet ve kilaet vaadediliyorsa; biz de o vasıfları üzerimizde bulunduralım. Eğer o mevzuda başımıza bir şey geliyorsa; hıfz-ı ilâhîyi görmüyor, hissetmiyorsak; o bizim kusurumlarımızdan, olmamız lazım geldiği gibi olamayışımızdandır. Zırhımızda bir delik açıldığından, temrenimiz kırıldığından, sadağımızda ilâhî inayeti avlayacak bir ok kalmadığındandır.

Bu açıdan iki şeye çok dikkat etmemiz lazımdır: Birincisi, o daire-i kudsiye içine girebilmek, yani, ihlâs dairesi içinde ihlâslılar, sadıklar, vefalılar ve adanmışlarla beraber olmak; ikincisi, Allah’a çok güvenmek, çok itimat etmek ve üzerimize düşen vazifeyi mutlaka yapmak.

Bediüzzaman Hazretleri, sohbetimize mevzu olan âyet-i kerimenin Efendimiz’in ve Kur’ân’ın mucizelerinden olduğunu ifade eder. Bu faslı da şimdilik, onun sözlerine kulak vererek bitirelim: “Evet, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtü vesselâm çıktığı vakit, değil yalnız bir taifeye, bir kavme, bir kısım ehl-i siyasete veya bir dine, belki umum padişahlara ve umum ehl-i dine tek başıyla meydan okudu. Hâlbuki O’nun amcası en büyük düşman ve kavim ve kabilesi düşman iken, yirmi üç sene nöbettarsız, tekellüfsüz, muhafazasız ve pek çok defa suikaste maruz kaldığı hâlde, kemâl-i saadetle, rahat döşeğinde vefat edip Mele-i Âlâya çıkmasına kadar hıfz ve ismeti, *“Allah seni, zarar vermek isteyenlerin şerlerinden koruyacaktır.”*[22] âyetinin ne kadar kuvvetli

bir hakikati ifade ettiğini ve ne kadar metin bir nokta-i istinat olduğunu, güneş gibi gösterdi."[23]

Aksiyon ve Kalbî Hayat

Soru: *Bazı insanlar devamlı vatana millete hizmette koşturuyor; ama zahiren ibadet ü taatte çok derin görünmüyorlar. Bunun yanında maneviyata açık, içe doğru derin, dış dünyaya biraz daha kapalı insanlar da var. Bunlardan hangisi daha makbuldür?*

Cevap: Bunların hepsi ayrı ayrı meziyetler. Hepsinin ayrı yeri vardır ve insanın affına vesile olabilir. Ama en iyisi ve en mükemmeli, hem Rabbimizle münasebetimizde sağlam durmak, hatta mazhariyetleri hissetmemek, yukarıda arz edildiği gibi devamlı ibadete, evrâd u ezkâra iştiyaklı olmak hem de "Beni bunca nimetlerle perverde eden (besleyen) Rabbimi duyurmalı, sevdirmeli değil miyim?" demek. Bu şekilde câmî (pek çok hususiyeti üzerinde barındıran) insan olunur. İnsan-ı kâmil de, böyle tiplerden çıkar. Çünkü insan-ı kâmil câmîdir; yani ruhî ve kalbî hayatıyla, sırrı, hafîsi ve ahfâsıyla, letâif-i zâhiresi ve bâtınasıyla hep aynı noktada bulunur; Allah karşısında aynı duruşa muvaffak olur. Tek yanlı olanlardan câmî insan ve dolayısıyla insan-ı kâmil çıkmaz.

İkinci bir mesele de, bazı insanların fıtratı metafizik mülâhazalara açıktır; bazılarında ise irşad etme, tebliğde bulunma, insanları Allah'a yönlendirme istikametinde koşturma daha önde gelir. Bazılarının tabiatında birisi var, diğeri yoktur. Bazılarının fıtratında ise bu vardır, öbürü yoktur. Allah Teâlâ murad buyurursa tabiat değişikliği de lütfeder. Yani, bir insan vardır ki, inançsızlıkla, küfür düşüncesiyle sürekli yaka paça olur; hep mücadele içindedir. Ama beri tarafta kendini çok ihmal etmiştir. İbadet ü taat, evrâd u ezkâr, geceleri kalkıp az bile olsa başını yere koyma, biraz inleme gibi şeyler yok denecek kadar azdır onun hayatında. Ancak Allah (celle celâluhu) dilerse tabiatları değiştirir, hâlden hâle koyar, bu O'nun için kolaydır. Bunun için, me'surat Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) rivayet edilen, Kur'ân ve Sünnet kaynaklı dualar arasında görmediğim şu dua her zaman söylenir: *"Ey varlığı hâlden hâle sokan Allahım, mevcut hâlimizi en güzel şekle çevir!'"*[24]

Bize hoş bakıp hoş görmek düşer. Öyle ki, vatana millete hizmet için "Bu niye böyle?" demeden, meselelerin dedikodusunu yapmadan, canla başla koşturup duran insanlar oluyor. Bu hâl, Allah indinde çok hora geçiyor, çok değer ifade ediyor. Bu öyle bir artı ki; onun bütün eksilerini kapatıyor, hiç eksik bırakmıyor arkada.

Bazı müstesna zatların özel hâlleri mahfuz, insanın ibadetlerinden zevk

alması farklılaşabilir. Bazılarının ibadete iştiyakındaki boşluklar, aralıklar dar olur. Ancak çok mütekâmil insanlarda bile böyle aralıklar yaşanabilir. Bu bizi aldatmamalıdır. Meselâ, birisi teheccüdünü hiç kaçırmaz, her gece aynı iştiyakla bu semavî sofraya iştirak etmeyi hiç ihmal etmez, kaçırsa kendine levmeder. Fakat her zaman aynı seviyede iştiyakını koruyamayabilir. Zaman zaman öyle bir hâle gelir ki, artık orada ibadet isteği hiç yok gibi olur. Ancak insan bu hususta kararlı olmalı, kendi vefasını ortaya koymalıdır.

Şart-ı adî planında Allah insanın iradesini çok önemli görüyor ve insanın vefasına da çok değer veriyor. Onu Kendi vefası için bir sözleşme maddesi kabul ediyor, وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ *"Evvela siz sözünüzde durun, Ben de ahdimi yerine getireyim."*[25] diyor. Bu, insana değer verme demektir. "Adımını sen at, ben onu karşılıksız bırakmam." demektir. Yoksa, bunu mükellefiyete zorlama şeklinde anlamamak gerekli. Aynı şekilde şöyle buyruluyor: فَاذْكُرُونِي..." [26] فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ" *(Beni anın...)* Buna çok değişik mânâlar vermişlerdir: "Beni ibadet ü taatle anın, Ben de sizi lütuflarımla anayım. Beni, sizin üzerinizdeki nimetlerimle anın; Ben de yeni nimetler vermek suretiyle sizi yâd edeyim. Siz, Beni yeryüzünde mükellefiyetler çerçevesinde anın; Ben de sizi mele-i âlânın sakinleri arasında anayım." Bu, insan iradesine değer vermektir. Onu, kendi icraat-ı sübhâniyesi için âdeta bir esas kabul etmektir. Bunu "Siz şu angaryanın altına girin, Ben de sizi lütuflarımla anayım." şeklinde anlamak, hâşâ, Cenâb-ı Hakk'a karşı saygısızlık olur. Anne-babanın çocuğuna "Hadi sen şu topa bir vur, seni omzuma alacağım." demesi gibidir, öyle anlamak lazım.

Rabbimizle muamelenin mü'minler hakkında böylesine yumuşak ve kul hesabına planlanmış gibi gösterilmesi, ki öyledir, Rabb'e saygının gereğidir ve çok önemlidir. Her meselenin, bizim hesabımıza, bizim fayda ve çıkarımız nazar-ı itibare alınarak planlanmış, kaderî programın ona göre ayarlanmış olduğu görülmeye çalışılmalı. Bu mevzuda yanlış anlayışlar, çarpık düşünceler varsa mutlaka tashih edilmeli. Yoksa Rabbimize karşı saygıda kusur edilmiş olur. Çünkü O, anneden de, babadan da daha şefkatlidir. Burada "daha şefkatli" sözünü söylüyoruz; zira, ism-i tafdilden daha mübalağalı bir kullanım bilmiyoruz. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de öyle kullanmış: اَللّٰهُ أَرْحَمُ demiş; *"Allah, annenin evlâdına olan şefkatinden daha şefkatli..."*[27] Bu, bizim kelimelerimizin darlığıdır; yoksa, O'nun kullarına olan şefkatini ifade edemeyiz. Zahiren kötü gibi görünen hastalıklar da kulun muvakkat hayatında ebedî saadeti için çok önemli sıçrama tahtalarıdır. Meselâ, baştan ayağa malûlsünüz (sakat, hasta). Canınız yanacak şekilde kolunuza bir iğne

batırıyorlar, canınız yanıyor, “Of yandım!” diyorsunuz. Ama neticesinde rahatsızlığınız sona eriyor, iyileşiyorsunuz. İşte bu menfî gibi görünen şeyleri de öyle değerlendirmek lazım.

Üstad Hazretleri bazı kimselerin faziletlerini anlatıyor ve “Şöyle şöyle görüyordum; anladım ki onun bir hastalığı varmış, hastalığını ketmediyor, ona sabrediyor ve katlanıyormuş. Birinde de şöyle bir mükemmellik gördüm, meğer annesine babasına çok iyi bakıyormuş.”[28] diyor.

1 Bediüzzaman, *Sözler* s.37 (Sekizinci Söz).

2 Neml sûresi, 27/80.

3 İsrâ sûresi, 17/1.

4 Tevbe sûresi, 9/41.

5 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 16/152; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned* 6/138.

6 Buhârî, *cihad* 3; Müslim, *imâret* 160, 161.

7 Bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 27/359; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-ğâbe* 3/214

8 Bakara sûresi, 2/134, 141.

9 Bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 16/279

10 Bkz.: Müslim, *fiten* 19; Tirmizî, *fiten* 14; Ebû Dâvûd, *fiten* 1.

11 Mâide sûresi, 5/67.

12 Mâide sûresi, 5/67.

13 Müzzemmil sûresi, 73/8.

14 Bediüzzaman, *Sözler* s.251. (Ondokuzuncu Söz, Sekizinci Reşha).

15 Mâide sûresi, 5/67.

16 Mâide sûresi, 5/67.

17 Tevbe sûresi, 9/40.

18 Buhârî, *menâkıb* 25, *fezâilü ashâb* 2, *menâkıbü’l-ensâr* 45; Müslim, *zühd* 75

19 Mümtahine sûresi, 60/4.

20 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası*-1 s.275.

21 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/364, 390; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 7/138.

22 Mâide sûresi, 5/67.

23 Bediüzzaman, *Mektubat* s.179 (On Dokuzuncu Mektup, On Beşinci İşaret).

24 Bkz.: Gülen, M.Fethullah, *el-Kulûbu’d-dâria* s.310.

25 Bakara sûresi, 2/40.

26 Bakara sûresi, 2/152.

27 Buhârî, *edeb* 18; Müslim, *tevbe* 22.

28 Bediüzzaman, *Lem’alar* s.11 (İkinci Lem’a, İkinci Nükte, Üçüncü Vecih).

Adanmışlık Ruhu

Samimiyet ve Adanmışlık

Allah'ın samimiyet karşısındaki lütfu başka türlü olur. İnsan her gün kalbini mercekten geçirmeli, sonra işe koyulmalı. Meşru bir meseleyi bile Allah rızası için yapılan işlere karıştırmamalı.

Sen kendini hiç düşünme. Düşünecekse seni başkaları düşünsün. Meşru dairedeki zevk ve lezzetleri dahi sana arkadaşların zorla kabul ettirsin. Sen ölesiye çalışırken dostların "Yeter, gel artık!" desinler, kolundan tutup seni cebren düğün odasına soksunlar. "Adanmışlık" budur. Adanmış lık, Allah rızası uğrunda yaptığı işler dışında her şeyi kendine haram bilmektir. Bu uğurda tabiatınla savaşacaksın. İşte, Mus'ab'lık burada başlar. Bu noktada İbn Cahş olunur. Kalbini yalnız O'na ayıracaksın. "Bu dil beyt-i Hüdâ'dır, oraya başkasını oturtmam." diyeceksin.

Sadece "Allah" deyin, her işinizin bereketini görün; kendinizi kat'iyen karıştırmayın işin içine. Yırtınsan da, çırpınsan da, ağlasan da, eğer kalbindeki ses O'na ait bir ses değilse, samimi değilsen, sükût etmen, susman senin için daha hayırlıdır. Bir "Sübhanallah" derken bile baktın ki gönlünün sesi değil; "Süb..." de, kes onu.

Bugün İslâm âlemi öyle hâdiselerle karşı karşıyadır ki, mü'minler ölesiye dua etmeli ve ancak "Ya Rabbi! Saatlerdir yüreğimi yırtarcasına yalvarıyorum. Dahası, Senin rahmet ve mağfiretine güvensizlik izhar etmek olur!" duygusuyla ısrardan vazgeçmeli.

Hedef ve İstikamet

İnanan bir gönül, sürekli "Rabbimi anlatamayacağım bir dünyada yaşamaktansa ölürüm daha iyi." düşünce ve hissini taşır. Zaten O'nu anlatamayacak, sevip başkalarına sevdiremeyeceksek, bu dünyada yaptığımız her şey abesle iştigaldir. Bunun dışındaki bütün mülâhazaları balyozla vurup kırmak lazım. Her mü'min, "Bu din benim dinim, dinimi anlatmak vazifemdir." demeli. Müslüman sadece kendi olarak kalamaz. Kendiniz olarak kalmaya kalkarsanız bitersiniz. Ancak meyve verdiğiniz sürece yaşayabilirsiniz. İnsanlara faydalı olarak Cenâb-ı Allah'ın rızasını kazanma duygusuyla hayırlı hizmetler ardında koşmuyorsanız pas tutup çürümeniz mukadderdir.

Öyleyse biz, insanlık için bir ışık olmalıyız; bir mum kadar da olsa, etrafımızı iman nuruyla aydınlatmaya bakmalıyız. Karanlığı aydınlatmak ancak

iyi bir Müslümanlıkla mümkündür. Biz, istikamet Müslümanları olarak güven vaadeden tavırlarımızla gönüllere akmalıyız. Bugün bazı insanlar bize inanmıyor olabilir, Müslümanlar olarak yapageldiğimiz samimi işlerin ardında başka gayeler arayabilirler. Bu meselede de, başkalarını suçlama yerine bizim kendimizi tam ifade edemediğimiz hususu üzerinde durmalıyız. İnsanlar, en az kırk sene bizi seyretmeli; hiç sapmadan, Cenâb-ı Hakk'ın rızası dışında bir beklentiye girmeden, doğru Müslümanlığı yaşamaya çalıştığımızı görmeli. İşte, böyle bir kıvamda olduğunuz zaman göreceksiniz, insanlık fevç fevç size müracaat edecek ve sizi siz yapan hakikatlere koşacak.

Gönüllüler Hareketi

Şu hasta halimde bile, hâlâ hakkımda "cemaat lideri", "tarikat şeyhi" gibi yakıştırmalarda bulunanlar var. Bu sözler bana çok ağır gibi geliyor. "Fethullahçı" şeklindeki ifadelerden tiksinti duyuyorum. Aslında "-cı", "-cu"dan eskiden beri hiç hoşlanmam; bu ifadeleri, toplumu bölücü unsurlar olarak kabul ederim. Ben kendime hiç "lider" demedim. Böyle denmemesi mevzuunda da direniyorum. Çünkü ben, düşüncelerimi otuz sene kürsülerde ifade ettim; aynı duyguyu, düşünceyi paylaşan insanlar alâka gösterdiler, saygı duydular; ben de bunu milletime hizmet için bir kredi gibi kullandım. Şahsım hakkında hüsnüzan edenleri hayırlı bildiğim işlere yönlendirmeye çalıştım. Meselâ dedim ki, ''Üniversiteye hazırlık kursları açın, okullar açın." Bu insanlar bana karşı saygılarının ifadesi olarak sözlerime kıymet verdiler. Gördüm ki, benim "okul" dediğim gibi, bir sürü insan da "okul" diyor. Ve böylece binlerce insan millete hizmet yolunda belli bir çizgide buluştu.

Şu meselenin üzerinde ısrarla durdum: Allah hepimizi bir şekilde istihdam ediyor. Eğer bazı şahısları parlak görerek yapılıp edilenleri onlara nispet ederseniz şirke girmiş (Allah'a ortak koşmuş) olursunuz. Alvar İmamı'nın çok tekrar ettiği bir sözü vardı; Azerî edasıyla, ''Herkes yahşî, men yaman; herkes buğday men saman.'' derdi. Ben biraz o mülâhazaya bağlı olarak bugün de aynı şeyi söylüyorum. Halkın şahsıma karşı teveccühünü, bir imtihan olarak değerlendiriyorum. Belki onlar yanılıyorlardır, belki içtihat hatası yapıyorlardır. Onlar bu mevzuda günaha girmezler; fakat ben bu hüsnüteveccühün verdiği makamlara dilbeste (âşık) olursam kendimi helâk etmiş olurum.

İyice bilinmesini isterim ki; öncülükten, liderlikten, şeyhlikten fersah fersah uzak bulunuyorum. Ben sadece düz bir Müslümanım. Herhangi bir tarikatla alâkam olsaydı, onu da söylerdim; ama öyle bir alâkam da yok. Tarikatın kendine has disiplini, erkânı, seyr u sülûku vardır. Fert, evvelâ bir şeyhe

bağlanır; rüşdünü ispat, kendisini ifade edebilirse, ona pâye verilir; ders verme imkânı sağlanır. Mevsimi gelince o da başkalarına ders vermeye başlar. Ve şeyhlik-müritlik bir silsile hâlinde Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadar götürülüp dayandırılır. Benim, takip ettiğim böyle bir silsilem; Kitap'ta, Sünnet'te olan ibadet ü taat, evrâd ü ezkâr ve tesbihatın dışında tarikatlarda olan şekliyle özel bir virdim ya da dersim, tarikatla alâkalı bir yanım yoktur.

Ayrıca, bir insanın milleti, ülke ve ülküsü adına bir şey yapması için herhangi bir pâyeye sahip olmasına da gerek yoktur. Ben bir vatandaşım. Milletim için yaptığım her şeyi bir vatandaş olarak yaptım. Vatandaşlığın üstünde de daha büyük bir pâye bilmiyorum. Meclisi, mülkiyeyi, adliyeyi oluşturan da vatandaştır. Ben de uzun zaman devletime, milletime severek hizmet ettim. İşte, bu arz etmeye çalıştıklarım gözardı edilerek, yapılan bu kadar hayırlı işin tek bir insana verilmesi çok ağırıma gidiyor.

Diğer taraftan, cemaat denen insanların kim olduğuna da bakmak lazım; bu kadar kalabalık, nasıl oluyor da rahatlıkla bir araya geliyor? Bu insanlar güvenip itimat ettikleri bir insanın millet yararına uygun gördükleri sözlerini tasvip ederek bir araya gelmişlerdir. Daha sonra bu insanların dünya barışı adına yaptıkları hayırlı teşebbüsler, diğer ülkelerin vatandaşları tarafından da kabul görmüş; onlar da kendi ülkelerinde aynı yolu takip etmişlerdir. Hatta bazı Hristiyan, Mûsevî ve Budistler bile bu işi benimsemiş ve topyekün insanlığın mutluluğu için, aynı şekilde çalışmak gerektiğine inanmışlardır. Öyleyse, bu insanların duygu ve düşünce beraberliğine cemaat diyemezsiniz.

Nasıl ki, cuma namazını kılmak için insanlar değişik camilerde bir araya geliyorlar; hiç kimse bunun için baskı yapmıyor; ama cuma namazı kılma gayesinde olanlar tabiî bir beraberlik meydana getiriyorlar. Aynen öyle de, bu oluşum, milletimizin maddeten ve mânen yüceltilmesi amacıyla hareket eden insanların bir araya gelerek oluşturduğu bir harekettir. Bir "gönüllüler hareketi"dir.

Ayrıca, ben yanıma gelen insanların yüzde yetmişini tanımam. Bu insanlar da birbirlerini tanımazlar. Onlardan kimisi İstanbul'da, kimisi Ankara'da, kimisi de İzmir'de anlatılan şeyleri doğru bulup hareket etmişler; okullar açmışlardır. Sonra da "Bu hareketi yurt dışına taşıyalım" deyip yurt dışına açılmışlardır. Ciddî fedakârlık yapmış; yememiş yedirmiş, giymemiş giydirmişlerdir. Yurt dışına giden öğretmenler, sadece geçimleri için çok az bir maaşa razı olarak gitmişlerdir. Dünyanın dört bir yanına dağılmış bu civanmert Türklerin yaptığı fedakârlıkların benim gibi hasta ve zayıf bir insana verilmesi çok yanlış bir düşüncedir ve aynı zamanda, bu fedakârlığı yapan insanların haklarına da tecavüzdür. Hususiyle son birkaç aydır, ben kolumu kımıldatacak derman bile

bulamıyorum kendimde. Beş yaşından beri hiç terk etmediğim namazımı dahi oturarak kılıyorum. Bu da bana eziyet veriyor; ama ne yaparsınız!...

Bende bir fazilet aranacaksa o; kendim hakkını veremesem de, şu necip millete hizmet edenleri hayatım boyunca hep alkışlamış olmamdır. Onlar arasında, insanlardan bir insan olarak vazife yapmaya talip oldum. Malî yönden sıkıntılar içinde kaldığım zamanlar oldu. Ama yaşadığım senelerin bir saniyesinde bile çalıp çırpmayı, milletin hakkını yemeyi aklımın ucundan geçirmedim. Komşusunun bahçesinden hayvanlarını geçirirken ağızlarını bir bezle bağlayıp hayvanlarının haram yememesine dikkat eden bir babanın kanatları altında yetiştim. Ben de hayat boyu hep bu çizgiyi takip ettim.

Hiçbir mal varlığım olmadı ve hâlen de yok. Giydiğim elbiseler ve günlük yediğim yemek sayılmazsa herhangi bir lüksüm de yok. Ama soframa konan bir üçüncü çeşit yemek bile zakkum gibi geliyor bana, üzerinde gezindiğim halıyı sırtımda taşıyormuşum gibi ağırlığını hissediyorum. Zaten milletin parası ile alınan halıya basmamaya her zaman gayret gösterdim. Bir vakıfta üzerine bastığım sergiler için bile yıpranma parası verdim. Yediğim, içtiğim her şeyin ücretini ödemeye çalıştım. Değil vakıf ya da başka bir yer, ablamın evinde içtiğim bir bardak çayın parasını dahi vermeye kalkışınca onun, gözyaşlarına karışık “... Burada da mı?” sızlanışına muhatap oldum. Ama başka türlü de davranamazdım. Zira, sürekli, hakkım olmayan bir yudum suyu içmekten ve tek bir lokmayı yemekten de ahirette hesaba çekileceğim korkusuyla yaşadım.

Bir ömür boyu milletin ihyası adına çalışıp ardından bir câni gibi yargılanmak da bana çok ağır geliyor. Bu meselenin rahatsızlık veren yönü sadece şahsımla alâkalı da değil. Şahsıma revâ görülen bu muameleden ziyade, bu harekette gönül birliği yapan ve dünyanın değişik yerlerinde hizmet eden insanların zan altında bırakılması çok üzücüdür. Dört kıtaya dağılıp, bir kültür elçisi gibi vazife gören bu insanlar, her ne kadar şahıslarına ait her şeyden ferâgat etseler, bir istekleri olmasa, herhangi bir beklentiye girmeseler de bu millete düşen, bu hareketi götürmeye çalışan insanları desteklemek olmalıydı ve olmalıdır da.

Vatanımın bir karış toprağını Cennet’lere değişmem. Şu anda rahatsızlıklarım el verse hemen yurduma dönerim. Ama dönsem dahi artık orada uzun kalabileceğimi de zannetmiyorum. Bu durumda olmak da bana çok dokunuyor ve vatanımdan uzaklık âdeta içimi kanatıyor.

Eğitimden Beklenen Gaye

Arkadaşlara bir iki defa sordum: “Hocalarınız size, bir kere olsun,

‘Arkadaşlar! Bizim okumadan maksadımız, hakikatlerin gurup ettiği ufka gözleri takılıp kalmış, bitevî şaşkınlık yaşayan ve yitik ülke Atlantis’in yetim çocukları olan insanlığa dinimizin güzelliklerini anlatmaktır’ dediler mi? Allah aşkına, ‘Evet’ deyin; müspet cevap verin; ‘Evet’ deyin; çünkü o zaman, ben de ferahlayacak ve rahatlayacağım. Dediler mi bir kerecik de olsa, ‘Biz, bütün siyasî ve politik kavga ve gayelerden uzak kalarak, dinimizi sadece ve sadece Allah’ın rızası için öğrenecek ve sonra da dünyevî hiçbir beklentiye girmeden, gerekirse taş kırıp alnımızın teriyle ekmeğimizi yiyecek; ama her halükârda ‘O’nu anlatacak, muhtaç sinelere Hazreti Muhammed’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kevser misal adını taşıyacağız!... Hilkatimizin gayesi Allah’ı (celle celâluhu) tanımak ve başkalarına tanıtıp sevdirmektir, varlığımızın hikmeti budur; bunu yapmıyorsak yeryüzünde durmamızın, nefes alıp vermemizin de bir mânâsı yoktur, yaşamamız abestir; öyleyse gelin, abesle iştigal etmeyelim’ dediler mi?” Keşke ben, bu soruları sorarken müspet cevaplar alabilseydim!... Ne olurdu keşke, “Evet” sesleri duysaydım!...

Eğer, “emri bi’l-mâruf, nehyi ani’l-münker” vazifelilerinin kaynağı olacak ocaklarda bile ateş bu kadar sönmüşse, demek ki, bu mesele tamamen durmuş. Kaldı ki o okulların arkasında koskocaman bir milletin himmeti vardı. Yani, hayırsever ve civanmert insanlar, kapı kapı, fabrika fabrika dolaştılar; âdeta para dilendi ve İmam-Hatip yaptılar. Hiçbir fedakârlıktan geri kalmadılar. Şimdi, milletin bu mevzudaki bu ciddî tehâlükü karşısında en azından oradaki talebeler ve hocalar, “Bu insanlar, sadece maaş düşünen birileri olalım diye okutmadılar bizi... Sadece kariyer düşünelim, kademe ve derece arkasına düşelim diye okutmadılar. Yıkılmış din abidemizi yeniden ikame etmemiz için okuttular.” demeli ve ona göre hareket etmeliydiler. “Bu olmadı, denmesi gerekeni demediler ve yapılması gerekeni yapmadılar.” demeyeceğim. Böyle bir düşünce suizan olur. Kim bilir, o mübarek müesseselerde de ne yiğitler, ne dertli sineler ve nice i’lâ-yı kelimetullah âşıkları vardır. Ne var ki, genelde, olması gerektiği ölçüde bir tebliğ ve temsil şuuru olduğunu ve bu şuurun bir aksiyona dönüştüğünü de söyleyemeyeceğim.

Erzurumluların bir tabiri vardır, “Çubuk geme kondu.” derler. Dövenin üzerine çıkan, dövene binen insan çubuğunu oraya koyarsa, bu “Artık çalışmıyorum, bu işi yapmayacağım.” demektir. İşte, bugün iyiliği emretme ve çirkinliklerden sakındırma ya da bir başka ifadeyle i’lâ-yı kelimetullah vazifesi mevzuunda da çubuk geme konmuş ve her şey durmuştur. Öyleyse, şu anda bu vazife çok önem arz etmektedir. Üstad Hazretleri, bu vazife için, şöyle böyle yapıldığı dönemde bile “farzlar üstü farzdır” diyor, “farz der farz”[1] tabiriyle ifade ediyor bunu. Dolayısıyla, günümüzde “emri bi’l-mâruf, nehyi ani’l-

münker" vazifesi çok önem kazanmış ve çok öne çıkmıştır.

"Emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker" daha önce de ifade ettiğim gibi, iyiliği, doğruluğu, Cenâb-ı Hakk'ın emirlerini anlatmak ve eğri olan şeylerden, kötülük ve çirkinliklerden insanları vazgeçirmek demektir. Bu rükün yerine getirilmezse din binasının bir direği yıkılmış olur. Zira, dinin ayakta durabilmesi için iki esasın toplum içinde daima canlı tutulması lazımdır. Bu iki esastan birincisi, "emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker"dir. Diğeri ise, rekâik okumaktır; yani, kalbi yumuşatacak, gözün yaşarmasına sebep olacak konuları, öldükten sonra dirilmeyle, insanın Cenâb-ı Hak'la münasebetiyle ve zühd mülâhazasıyla ilgili mevzuları mütalaa etmektir. Selef-i salihîn rekâikle sürekli meşgul olurdu. Onlar "emri bi'l-mâruf" teşviki yapma ihtiyacı duymuyorlardı; çünkü "emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker" adına zaten ciddî bir metafizik gerilim içindeydiler. Hadisleri rivayet eden insanların hayatlarıyla alâkalı malumat bulabileceğiniz rical kitaplarına bir göz atsanız, kendisini "i'lâ-yı kelimetullah"a bir aşk derecesinde bağlamış insanlar görürsünüz. Meselâ, Abdurrahman b. Müll Ebû Osman en-Nehdi bunlardan biridir. Tamamını birden sırtında taşıyabileceği kadarcık bir mala sahip… Şehir şehir dolaşıyor. Bir yere çardağını kurup ibadet ü taatiyle meşgul oluyor; evrâd ü ezkârını okuyor, âyetlerin tefsirini yapıyor, hadis-i şerifleri rivayet ediyor ve halkı irşad görevinde bulunuyor. O, bu salihâtla meşgulken, bir emir geliyor; falan yere sefer olacağı haber veriliyor. Çardağını söküyor, bağlıyor atının sırtına, sürüyor o tarafa... O vazifesini tamamlar tamamlamaz da tekrar bir başka beldenin yolunu tutuyor, bir kere daha çardağını kurup i'lâ-yı kelimetullah vazifesinin ayrı bir yönünü eda etmeye koyuluyor...

Temsil Keyfiyeti

Soru: *Temsil vasfımızı devam ettirememe korkusunu nasıl gideririz?*

Cevap: O korkunun hiç gitmemesi ve temsil edememe endişesinin ruhlarımızda hep yaşaması lazımdır. Fakat bu korku ve endişe, bizi "Daha iyi temsil için neler yapmalıyız?" sorusuna cevap arama ve bulmaya sevk etmelidir.

Temsil vazifemizi daha iyi yapabilmek için birbirimize destek olmalıyız. Enaniyetleri de nazara alarak, vicâhî (yüz yüze) konuşulduğunda gösterilebilecek tepkileri hesaba katarak, rahatsızlığa sebebiyet vermeden birbirimize hatırlatmalarda bulunmalıyız. Mü'minler arasından örnek olacak bazı kimseler öne çıkmalı, onlar hüsnümisal olmalı ve diğerleri de onları örnek almalı... Bazılarımız kendi ayaklarımızla yürüyemeyecek olursak hemen arkadaşlarımıza takılmalı ve onların arkasından gitmeliyiz. Yani, her zaman

hepimiz birden bast hâli yaşıyor gibi içimizden gelerek, gönlümüzün inşirahlarına müsâvi bir tavır ve davranış ortaya koyamayabiliriz. Ancak o bast hâlini yaşayabilenlerle beraber oturur kalkarsak, kendi kendimize yetmediğimiz zaman, onların desteğiyle ayakta dururuz.

Kur'ân-ı Kerim, tevbe ve istiğfar sayesinde kabzın basta dönüşmesine ve tekrar sadıkların arasına dönüp onların ayağıyla yürümeye misal olarak, Kâ'b b. Malik, Hilal b. Ümeyye ve Mürâre b. Rebî adlı sahabileri nazara veriyor. Onlar hakkında şöyle buyuruyor: *"Allah, savaştan geri kalan ve haklarındaki hüküm ertelenen o üç kişinin de tevbelerini kabul buyurdu. Çünkü onlar öylesine bunaldılar ki, dünya bütün genişliğine rağmen başlarına dar geldi. Vicdanları da kendilerini sıktıkça sıktı. Nihayet, Allah'ın hışmından, yine Allah'ın kapısından başka sığınacak hiçbir yer olmadığını anladılar da, bundan sonra, önceki iyi hâllerine dönsünler diye, Allah onları tevbeye muvaffak kıldı. Çünkü Allah Tevvab'dır, Rahim'dir: Tevbeleri çok kabul eder, tevbe edenleri sever ve pek merhametlidir."*[2]

Kendilerine elli bin sene gibi gelen elli gün boyunca çok büyük bir imtihan geçiren, tevbelerinin kabulü için sürekli dua eden ve sadâkatlerini ispatladıklarından dolayı tevbeleri kabul edilen bu üç sahabiyi anlatan âyetten hemen sonra *"Ey iman edenler! Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakının ve dürüst insanlarla, sadıklarla beraber olun!"*[3] deniliyor.

Evet, yaşadığımız ortam, dost ve arkadaş çevremiz doğruluğu yaşamaya bizi zorluyorsa; bulunduğumuz vasat itibarıyla iyi olmaya zorlanıyorsak; bazen içimizden gelmeyerek de olsa, günah ve masiyet adına bir fasit dairenin içine düşmekten korunmuş oluruz. Öyle bir çevre sayesinde yolumuza kolay devam eder ve kolay yaşarız. Yoksa insan bir kere düşerse, bir kere daha… Ve sonra bir kere daha... Derken yüzüstü kapaklanır ve sürüm sürüm sürünerek bir hayat geçirir. İşte, bundan dolayı Kur'ân, *"Sadıklarla beraber olun!"*[4] diyor.

Tebuk Seferi'ne katılanlar sadıklardı. O sefere iştirak etmeyip sadıklardan ayrı düşenler de vardı. Kendilerine de cihad terettüp ettiği hâlde sefer çağrısına uymayan ve Medine'de kalanlardan üç tanesi hakikî mü'min, diğerleri ise bir sürü münafıktı. O üç tane hakikî mü'min, münafıklarla, yalancılarla beraber olmuştu. Bundan dolayı da elli günlük çok müthiş bir imtihana maruz kalmışlar ve sadâkatlerini ispat ettikten sonra tekrar sadıklar cemaatine dâhil olabilmişlerdi. Ve bir tebrik, bir tebcil olarak da Kur'ân onların bu sadâkatini az önce zikrettiğim âyetlerle destanlaştırmıştı.

Öyleyse, meseleyi sürekli önde götüren, her defasında ipi ilk göğüsleyen insanları kollamak ve onları örnek almak bizim için de bir imtihanı kazanma

vesilesi olacaktır. Onların temsildeki tavır ve davranışlarını hüsnümisal kabul etmek ve onlarla beraber olmak, bizi, vazifeyi hakkıyla eda etmeye götürecektir. Bazen onlarla kıyasladığımızda hâlimizden utansak da, kendi ayaklarımız üzerinde duramadığımız anlarda öyle insanlara tutunup onlarla beraber olursak, Kâbe'yi tavaf edenlerin kimi zaman oradaki insan seliyle sürüklenip istese de tavafın dışına çıkamaması ve cebren tavafa devam etmesi gibi, inşaallah biz de topluluğun bereketiyle cebren de olsa yolumuza devam eder ve kulluk ipini göğüsleriz.

Canlı ve Zinde Kalabilmek

Cenâb-ı Allah'ın küllî iradesinin bitki ve hayvanlardaki bir tür tecellîsi olan tabiî insiyaklara (sevklere) mukabil, âdemoğluna cüz'î irade verilmiştir. Onun yönelişleri hep iradî olmalıdır. İnsanın dinî hayat adına canlı ve zinde kalması, şevk ve heyecanını yitirmemesi de her şeyden önce iradesine bağlıdır. Yani onun, iradesini kullanarak "Şu kadar evrâd u ezkâr okumalıyım; benim canlılığım başkalarını hayata kavuşturmaya bağlı olduğuna göre, sürekli Hızır gibi koşup dört bir tarafa hayat üflemeliyim" demesi ve bu istikamette yaşaması lazımdır. İnsan kendi nefsiyle baş başa kalır, iradesinin hakkını vermezse, hiç olmayacak hobiler içine girer ve dini, bir kültür olarak yaşamaya başlar. Atalarından tevarüs ettiği (miras yoluyla aldığı) bir kültür gibi "bizim namaz, bizim zekât" deyip, onları hafife alma gibi bir lâubalîliğe düşer; ibadetleri vicdanında derinlemesine duyarak eda edemez.

Eğer bir mü'min "Allahım, sabah namazını kaçırmamdansa emanetini al... Bugün sabah namazını kaçırmış bir münafık olarak bu güneşten istifade etmeyi düşünmüyorum" diyecek kadar kulluk vazifesinde hassas davranmıyor, bu yakarışı içinde derince duymuyorsa; din, onun için sadece bir kültür mânâsına geliyor demektir. Maalesef bugün din, Arap âleminde de, Türk dünyasında da kültür olarak tevarüs edilen gelenek ve görenekler gibi şuursuzca yaşanmaktadır.

İnsanın, dinî vecibelerini şuurlu bir şekilde eda edebilmesi kendi ısrarına, kendi gayretine bağlıdır. İbadet ü taat, tabiatının bir yanı hâline gelince insan biraz rahatlar; ama yine de dinî hayat açısından solmama, renk atmama ve zinde kalma irade ister, niyet ve azim ister. Meselâ, sürekli başkalarının uhrevî hayatı adına projeler ortaya koymak, aynı zamanda bizim canlı kalmamızın da şartıdır. Başkalarının ebedî kurtuluşuyla uğraşmayan insanın burada canlı kalması ve ötede de kurtulması çok zordur.

Öyleyse, acaba biz her fırsatta birkaç arkadaşımızla müzakereye girip kalb hayatımız için hava ve su kadar ehemmiyetli meseleleri mütalaa ediyor muyuz?

İslâm'ın hayat bahşeden mesajına muhtaç birkaç insana bir şeyler anlatma gayreti var mı içimizde ve bu uğurda her gün bir şeyler ortaya koyuyor muyuz? Oysa, "Ne yapsam da şu insanların ruhuna girip Rabbimi onlara duyursam?" duygusunda olmayan bir mü'minin pörsüyüp solması mukadderdir.

Dinî şevk ve heyecanımızın devamı için evrâd u ezkâr çok önemlidir. *"Ey bizim Kerîm Rabbimiz, bizi hidayete erdirdikten sonra kalblerimizi kaydırma!"*[5] şeklindeki, Kur'ân-ı Kerim'den, Peygamber Efendimiz'den ve selef-i salihînden öğrendiğimiz duaları devamlı tekrar etme ve ayaklarımızın kaymaması hususunda Cenâb-ı Hakk'a sığınma diğer bir önemli faktördür. Kalbin istikameti için kavlî, fiilî ve hâlî ciddî bir gayret içinde olmak; inhiraflara, sürçüp düşmelere karşı daima temkin ve teyakkuzda bulunmak lazımdır.

Üstad Hazretleri, *On dördüncü Nota, Üçüncü Remiz*'de insan mâhiyetine konan mânevî cihazât ve latîfelerin faklılığından; bazılarının dünyayı yutsa doymayacağı, bazılarının da bir zerreyi dahi kendinde barındıramayacağından bahsediyor. Başın bir batman taşı kaldırdığı hâlde, gözün bir saçı bile kaldıramadığı gibi; bazı latîfelerin, bir saç kadar bir sıklete, yani gaflet ve dalâletten gelen küçük bir hâlete dayanamayacağını ifade ediyor ve "Madem öyledir, hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dâne, bir lem'a, bir işaret ve bir öpmekle batma!"[6] diyor.

Evet, bazen bir lokma, bir dâne, bir öpme ya da bir bakma insanı batırabilir. Bazen bir bilgisayar ekranı, bir telefon ahizesi kalbin ölümüne sebep olur da insan farkına varamaz. Meşrû dairedeki lezzetler keyfe kâfî iken ve gayr-i meşrû dairede, bir zevk içinde binlerce elem bulunuyorken bu hakikati görmezlikten gelme kalbi ölüme sürükler. Bazen şahsın içinden gelmeyen, riyakârca bir kelime onu mânen öldürür. Riyakârca ağlama, "desinler"e gülme, "görsünler" düşüncesiyle bir davranışta bulunma kalb ve ruhu felakete sürükler. Hak edilmeyen haram bir lokma, o lokmayı yiyenin gönül dünyasını mahveden bir zehir oluverir. Kendi hakkı olmayan bir yerde, bir başkasının seccadesinde izinsiz namaz kılmak bile kalb binasının bir tuğlasını düşürebilir.

Öyleyse, pörsümekten, renk atmaktan korkanların bunlara dikkat etmeleri zarurîdir. Bu kadar dikkatli davranmayan bir insan, İslâm adına sürekli bir heyecan yaşamıyorsa, sadece nefsini levmetmeli; yorgunluk ve bitkinliğinin sebeplerini, ihmal ettiği bu hususlarda aramalıdır. Kur'ân'ın ifadesiyle, şeytan bile, *"Beni ayıplamayın, kendi nefsinizi kınayın!"*[7] diyor. Yani, "Her şeyi bana atfederek beni suçlayacağınıza, kendi nefsinizi levmedin. Benim, istediklerimi size yaptıracak bir gücüm yoktu. Ben sizi sadece çağırdım, siz de

hemen çağrıma icabet ettiniz. Siz kendinizi ayıplayın." diyor.

Evet, insanda bazı latîfeler vardır ki, bir ihmal ya da hata neticesi sönebilir. Söndükten sonra tekrar dirilirler mi, bilemeyeceğim. Bazen *"Hayır, gerçek şu ki, yapageldikleri kötü işler onların kalblerini paslandırmıştır."*[8] hakikati tecellî eder de kalb mühürlenir. O zaman bu latîfeler hiç dirilmez. Ve şayet onlar insanın solmaması, renk atmaması, aşk ve heyecanını koruması için birer esas ise, insan o dinamikleri kendi içinde öldürmüş olur. Bir kere büyük günah işleyen bir adam, hafizallah, bir yönüyle bir kolu, bir ayağı felçli gibi olur. Hayat boyu seke seke, kolunu sallaya sallaya dolaşmaya mahkûm hâle gelir.

Bir kâfir Müslümanlığa girdiğinde, iman, küfre ait her şeyi siler, süpürür ve temizler. Fakat imanlı yaşayan bir insanın bu türlü hataları yapması, harem dairesinde hata etme demektir. Dolayısıyla bu hizmetin yüksek kulesinin başından düşen de, düz zemine düşmez; onun derin bir kuyuya düşme ihtimali vardır. *"Bi hasebi'l mağnem, el mağrem"* kaidesince, ne kadar ganimete mazhar isen o meselenin o kadar ceremesi olur. Müslüman olmamız hasebiyle, bizim belki pek çok mazhariyetimiz vardır. Bu mazhariyetler şükür ister. O mazhariyet şayet bir "konum"sa ona göre bir duruş ister. O konumun gereğini yapamazsak sukut olur. Sukutun en hafifi de renk atmak, matlaşmak, bütün şevkini kaybetmek; başlangıçtaki heyecanı duyamamaktır.

Cenâb-ı Hak, *"Bana verdiğiniz sözü tutun ki, Ben de size karşı ahdimi yerine getireyim, vaadettiklerimi vereyim."*[9] buyuruyor. Allah (celle celâluhu) bizimle mukaddes bir anlaşma yapmıştır. Ne tâli'liliktir ki, bizi anlaşmaya, sözleşmeye muhatap kılmıştır. İman, o muahedede (anlaşma) zımnî bir imzadır; Allah'la aramızdaki mukaveleye "Evet" demektir. Yüce Allah bu muahedeyi asla bozmaz. Sözünde durmama tek yanlıdır ve kullara aittir. Biz verdiğimiz sözde vefalı olduğumuz müddetçe o bizi yalnız bırakacak, sürüm sürüm süründürecek değildir. Sürüm sürüm sürünmenin ilk alâmeti de matlaşma, renk atma ve heyecan kaybetmedir. Bu durum bizde varsa, biz vaade vefalı olmamışız, o da bizi nimetlerinden mahrum bırakmış demektir.

Sözde durmamanın alâmetleri vardır. Nefsiyle alâkalı bir meselede kalbi duracak gibi olan; ama Allah, Peygamber ve din ile ilgili hususlarda hiç heyecanlanmayan bir insan vaadini unutmuş; öne çıkarması, öncelik vermesi gereken hususları arkaya atmış demektir. Allah'ın inkâr edilmesi, Peygamber'e sövülmesi karşısında kalbi duracak gibi olmayan bir mü'minin, putlaştırdığı nefsine azıcık ilişildiğinde heyecanından çatlayacak hâle gelmesi, vaadinden dönme ve açık bir nifak alameti değil midir? Şahsına ait bir meseleden, izzetini, gururunu kıracak bir ilişmeden dolayı "Kan kustum" diyor; fakat

Allah'ın inkâr edildiği, Peygamber'in tanınmadığı bir yerde aynı hisleri yaşamıyorsa bu durumda bir yanlışlık yok mudur?

Evet, solma, matlaşma bize aittir; hâşâ, onu Allah'tan bilmek asla doğru değildir. İnsan, ülfete karşı savaşmalı; ünsiyetle yaka paça olmalıdır. Hobiler yaşamaya değil, mesuliyet şuuruyla gerilmeye ve kendisine tevdî edilen vazifeyi temsil etmeye çalışmalıdır.

Bu hususta, birbirimize çok dua etmeliyiz; "Allah vefa, sadâkat ve ihlâsla bu işe sonuna kadar omuz vermeye bizi muvaffak kılsın!" demeliyiz. Bu şekilde, dost ve arkadaşlara, umum Müslümanlara bizahri'l-gayb (gıyabında) dua etmek dine karşı çok ciddî bir vefa emaresidir. Ben günde en az beş vakit, uzağıyla yakınıyla, dostlarıma dua ediyor; onlar için Cenâb-ı Hak'tan ihlâs, samimiyet, vefa, mârifet ve yakîn istemeyi bir borç biliyorum.

Ferdî günahlar da bir ahit bozma ve Rabb'e karşı vefasızlıktır. Fakat fert günah işler, sonra tevbe ederse, Allah (celle celâluhu) onu affedebilir. Ama asıl sözünde durmama, dinin ruhuna vefasızlıktır. Hiçbir beklentiye girmeden Allah'ı başkalarına anlatma gayesine vefasızlıktır. Nesimî edasıyla,

Bir bîçare âşığım, ey yâr, senden dönmezem
Hançer ile yüreğimi yar senden dönmezem
Ger Zekeriyya tek beni baştan ayağa yarsalar,
Başıma erre koy neccâr senden dönmezem.

Ger beni yandırsalar,
Külüm oddan kavursalar,
Toprağımı savursalar,
Settâr, senden dönmezem...

duygusuna ihanettir.

Erzurumlu Sümmânî'nin bir sözünü çok tekrar etmişimdir; Azerî ağzıyla şöyle der:

Ezelden hudbînim elifi bâya
Hak kulun emeğin vermesin zâya
Bir can borçluydum Bâr-Hüdâ'ya
Vermek için can kurbana geliftim.

İşte insan, "Cenâb-ı Hakk'a bir can borcum var." demeli, O'ndan gelen her şeyi memnuniyetle karşılamalı ve o borcu ödeyeceği âna kadar sadık bir kul ve köle olarak yaşamalıdır. Adanmış ruh, daima emre âmâde ve elleri göğsünde durarak ondan çıkacak fermanı beklemeli; nereye yürü dendiyse, arkaya bakmadan oraya gitmelidir.

Üstad Hazretleri bu konuda da çok basiretlidir. Her şeyde vech-i rahmet

görüyor. Kastamonu'ya sürüyorlar vech-i rahmet, Barla'ya sürüyorlar vech-i rahmet... Emirdağ, Denizli, Isparta... Hepsini neticesi itibarıyla hayırlı görüyor ve gerçekten de öyle oluyor. Nereye düşüyorsa kor gibi düşüyor. O koru sağa sola fırlatmak suretiyle hakkından geleceklerini zannediyorlar. Oysa, zaten asıl vazifesi o... Misyonu, düştüğü yerde şûlefeşân olmak; bir kandil yakıp etrafını aydınlatmak; orada nurlar, lem'alar, şuâlar meydana getirmek...

Üstad bunları samimi, yürekten ve hiç kimseye küsmeden yapıyor; sonra da "Mademki nur-u hakikat, imana muhtaç gönüllerde tesirini yapıyor; bir Said değil, bin Said feda olsun. Yirmi sekiz sene çektiğim eza ve cefalar ve maruz kaldığım işkenceler ve katlandığım musibetler hep helâl olsun. Bana zulmedenlere, beni kasaba kasaba dolaştıranlara, hakaret edenlere, türlü türlü ithamlarla mahkûm etmek isteyenlere, zindanlarda bana yer hazırlayanlara, hepsine hakkımı helâl ettim. Âdil kadere de derim ki: Ben senin bu şefkatli tokatlarına müstahak idim. Yoksa herkes gibi gayet meşru ve zararsız olan bir yol tutarak şahsımı düşünseydim, maddî mânevî füyûzât hislerimi feda etmeseydim, iman hizmetinde bu büyük mânevî kuvveti kaybedecektim."[10] diyor. Diyor ve ehl-i dünyanın zulmü, kaderin adaleti ve şahsın kendini sorgulaması üçgeninin birleştiği noktayı gösteriyor.

İşte insan, bu hakikati kavradığında hiç kimseyi suçlamayacak; "Suçlu benim, Allah bana vazife yapma imkânı verdi; ama ben vazifemin hakkını tam eda edemedim; O da bana hicret ve hicranlar yaşatarak adalet etti. Ehl-i dünya zulmetmişse de onları cezalandıracak ben değilim. "O işin Sahibi var!" diyecektir.

Evet, bizim eksik ve gediğimiz, başımıza gelen her şeyde bir vech-i rahmet göremeyişimiz; ülfet ve ünsiyet hastalıklarına karşı irademizin hakkını veremeyişimiz; aşk u şevkle kulluk vazifemizi gereğince yapamayışımız; başkalarının zulmünü Âdil-i Mutlak'a havale edip, kendi muhasebemizle meşgul olamayışımız; kendi işimize bakamayışımızdır. Niçin bizim sesimiz soluğumuz bir iksir gibi ulaştığı insanları eritmiyor? Neden şu eşsiz güzelliklerle dolu dinimizi azami ölçüde temsil edemiyoruz? İşte bizim derdimiz, bu husus olmalıdır.

Şahs-ı Mânevî

Daha önce değişik münasebetlerle ifade ettiğim gibi *"Allah'ın eli (bütün o biat edenlerin) hepsinin üzerindedir."*[11] âyet-i kerimesi ve Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Cemaatte rahmet, firkatte azap vardır.",*[12] *"Benim ümmetim dalâlet üzere ittifak etmez!"*[13] sözleri gibi âyet

ve hadis-i şerifler dinî hayat adına cemaatin önemini ifade etmektedir. Dinimizde toplumla bütünleşme, cemaat hâlinde yaşama çok önemlidir. Burada, "cemaat" kavramını sosyolojik açıdan bir organizasyon ya da teşkilat olarak değil; tamamıyla dinî bir terim olarak, âyet ve hadislerde ifade edilen ve dinimizde büyük önem verilen, duyguda, düşüncede, sevinci ve hüznü paylaşmada bir ve beraber olan insanların meydana getirdiği şahs-ı mânevî mânâsına kullandığımı belirtmeliyim.

Evet, bütünleşme, aynı yönde hareket etme ve aynı istikamete yönelme… Bir orkestrada belli bir makama ayak uyduran, o ritme uyan pek çok sanatçının farklı enstrümanlarla aynı sesi vermeleri gibi diğer insanlarla beraber elem duyma; onların sevincini yaşama; aynı anda "of" çekme; elemleriyle müteellim, neşeleriyle mütelezziz olma; kendi mahrumiyetleri karşısında üzülmenin çok ötesinde, bir kardeşinin mahrumiyeti karşısında "Ah, keşke ona olmasaydı da bana olsaydı!" diyebilme... İşte bu, başkalarının mutluluğuyla mutlu olma ruh hâli, İslâm'ın Müslümanlardan isteyip beklediği bir vasıftır.

Felçli bir uzvun bir mânâda bünyeden kopması, ona kumanda eden beyindeki bir merkezin harap olmasıyla bünyenin genel işleyişinden ayrılması gibi fert de, bünye ile bütünleşmeyince toplumun, cemaatin yümün ve bereketinden istifade edemez. Aslında mü'min bir cemaat, vilâyeti temsil eder. Hususiyle bencilliğin ve enaniyetin çok ileri gittiği bir dönemde kutbiyet ve gavsiyeti, salih mü'minlerden meydana gelen topluluğun şahs-ı mânevîsi temsil eder. Her mü'min, gönlünde duyduğu intisap ve paylaşma hissine göre, o kutbiyet ve gavsiyette pay sahibi olur. Bir topluluğa gavsiyet bahşedilse de, bir şahıs diğer inananlarla aynı duygu ve düşüncede değilse, arkadaşları arasında kendini onlardan herhangi bir insan olarak görmüyorsa; o, şahs-ı mânevîye bahşedilen lütuflardan bir nefer kadar dahi istifade edemez. Her ferdin tek tek, toplumla hakikî mânâda bütünleşmesi, kalbinin diğerleriyle beraber atması, başkalarının heyecanlarını yaşaması, dertleriyle müteellim olması, kendisi aç kalsa da diğerlerini doyurma gayreti içinde bulunması lazımdır.

Fertleri bu şekilde birbirine bağlı bir toplulukta her zaman bir gavsiyet, bir kutbiyet olabilir. Çanakkale'de şehit olan yiğitlerin her biri veli olabilir; ama onlara asıl destan yazdıran şey, her birinin kalbî ve ruhî beraberliğinden hâsıl olan şahs-ı mânevî ve o şahs-ı mânevînin vilâyetidir. Öyle bir topluluk, bela ve musibetlere karşı bir paratoner gibidir. Allah Teâlâ, *"Rabbin, halkı dürüst hareket eden, hem kendi nefislerini hem de birbirlerini düzeltmeye çalışan diyarları, haksız yere asla helâk etmez."*[14] buyuruyor. Evet, bir milletin içinde hayır düşünceli, ıslahçı bir topluluk varsa, Allah (celle celâluhu) o karyeyi, o beldeyi, o ülkeyi helâk etmez. Bütünleşmiş; bünyan-ı marsûs olmuş; fertleri,

ancak balyozla vurup kırılabilecek bir binanın birbirine girmiş parçaları hâline gelmiş bir milleti ve toplumu felâkete uğratmaz. Ama milleti meydana getiren fertler böyle ıslahçı insanlar değillerse, öyle insanların akıbetinden korkulur.

Bir veli bütün mazhariyetlere sahip olabilir. Fakat o velinin de toplulukla bütünleşmesi, diğer insanlarla uyum içinde yaşaması lazımdır. Bir câmi heyetinden belediye meclisine kadar, heyet diyebileceğimiz, üç beş kişinin bir araya geldiği her beraberlikte, şahıslara düşen vazife; kendisinin çok mâkul düşünceleri varsa onu arkadaşlarına anlatmak, onları ikna etmeye çalışmaktır. Fikirleri kabul edilmiyorsa bile yine heyetle bütünlüğünü sımsıkı devam ettirmektir. Mâkul fikirlerini, fırsat bulunca tekrar anlatabilir. Hüsnükabul görmezse, bir nefer gibi, yine onlarla beraber yoluna devam eder. O, toplantıya (mahkemelerin bir teâmülü olan) muhalefet şerhi koyamaz; dışarıda da aleyhte beyanda bulunamaz. Bulunursa gıybet etmiş olur.

Topluluğun gıybetini etmek affedilmeyen bir günahtır. Çünkü bir cemaat hakkında gıybet eden insanın, o cemaatin ne kadar ferdi varsa teker teker hepsine haklarını helâl ettirmesi gerekir; yoksa ahirette yakasını kurtaramaz. Bir cemaatin, bir topluluğun gıybetini eden, onun şahs-ı mânevîsini küçümseyen ve hafife alan insan çok büyük bir günah işlemiş olur. Meselâ, okul-aile birliği toplantısındaki bir fert, fikir beyan edecekse toplantı devam ediyorken beyan etmeli; fikri varsa onu ortaya koymalıdır. Okul-aile birliği toplantısındaki üyeler onun fikrine hüsnükabul gösterebilir; ama aynı zamanda o fikri beğenmeyebilirler de. Ortaya koyduğu fikir kabul görmeyen şahıs, diğerleri hakkında “Akılları ermedi de kabul etmediler.” diyemez; hele aleyhte kat’iyen konuşamaz. Bunlar dinimizin hassasiyetle üzerinde durduğu hususlardır ve bunların ihlâli, gıybet veya yerine göre de iftira olur ki, ikisi de çok büyük günahtır.

Bazen de, bazıları kendilerini masum göstererek gıybet bataklığına dalarlar. Bir fırsatını bulur bulmaz boşalmak ister, hemen birini yerden yere vururlar. Bunu yaparken de kendilerini tezkiye eder, “Gönlümde zerre kadar kötü bir şey yok; ama...” gibi sözlerle başlayıp nefislerini pakladıktan sonra başkaları hakkında demedik lâf bırakmazlar. Bir fırsat daha bulunca bu defa da “falan” hakkında konuşur, onu devirmeye çalışırlar. Ve bir fırsat daha... Derken bakarsınız kendisinden başka herkesi ademe mahkum etmiş, herkesi devirmiş ve hâlâ “Gıybet olmasın; ama…” demeye devam ediyor. Bu, bağışlayın, öyle münafıkça bir gıybettir ki, emsali yoktur ve salih bir kulun, samimi bir Kur’ân talebesinin fersah fersah uzak kalması gereken bir günahtır. Evet, dolaylı yoldan, meseleyi eğip bükerek, olayları çarpıtarak, kendisini masum göstererek gıybet etmek nifakın tâ kendisidir.

Evet, bundan sonra esas olan kolektif şuurdur. İçtihat yapılacaksa da kolektif şuur; hadis yorumlanacak, Kur'ân tefsir edilecekse de takım hâlinde çalışma esastır. Milletine hizmet edecek olanlar da, bu kolektif şuura bağlı hareket edenler olacaktır. Allah'ın rahmeti onların arasında; nikmet ve azabı da, dâhi bile olsa, yolu tek başına yürümeye çalışan, kendine yetme duygusuyla başını alıp bir tarafa gidenlerle beraber olacaktır.

Rüya ve yakazalarda görülen müjdeler de şahıslarla değil, çoğunlukla şahs-ı mânevîyle alâkalıdır. Meselâ, "İnsanlığın İftihar Tablosu" sizden bir arkadaşa gelir, iltifat eder. Bu rüyada ya da yakazada olabilir. Aslında o iltifat topluluğa aittir. Hani bir komutan birinci taburun birinci bölüğünün birinci mangasından bir tane erin elini tutar, "Arkadaşlar, hepiniz namına bunun elini sıkıyorum." der ve herkes, elinin içinde komutanlarının elinin sıcaklığını hisseder. Aynen öyle de, rüyadaki iltifat da şahsa değil, şahs-ı mânevîye aittir. Şu kadar var ki, iltifatlar genelde, o topluluğun içinde kendi nefsini arkadaşları arasında fâni kılan, artık nefsi hesabına değil de o topluluk için yaşayan fedakârlar eliyle geliyor olabilir.

Evet, kat'iyen bilinmelidir ki; bu asırda şahıs yok, şahs-ı mânevî vardır. Vilâyet varsa şahs-ı mânevînin, kutbiyet varsa yine şahs-ı mânevînindir. Ama bu, şöyle böyle turnikeye önce girmiş, senelerce millete hizmet etmiş insanları yok sayacağız demek de değildir. Küçüğün büyüğe saygı duyması, onun da kendinden küçükleri sevip bağrına basması inananların şiarıdır.

Ayrıca, vazife yapacak, millete hizmet edecek arkadaşlarımıza biz kendimiz değer vermezsek, başkaları da onlara değer vermez; onları biz kabul etmezsek başkaları da kabul etmez. Erzurumluların çok güzel bir sözü vardır: "Ziyareti hürmetli eden sahibidir." Ben on dört-on beş yaşlarımdayken, biraz da babamın alışmamı istemesi sebebiyle ramazan ayı boyunca köyümüzde vaaz ettim. Enver isminde çok akıllı, mâneviyâta da açık olarak tanıdığım bir amcam vardı. Sokakta yürürken amcam arkamdan yürüyor, önüme geçmemeye dikkat ediyor, çok saygılı davranıyordu. Bir gün "Amca, bundan çok müteessir oluyorum, böyle yapmasanız!" deyince bana "Oğlum" dedi, "Ziyareti hürmetli eden sahibidir. Ben bu saygıyı duymazsam halk seni kabullenmez ki!"

Amcamın, yaşımın küçüklüğüne ve onun yeğeni olmama rağmen, vaaz u nasihat etmem hürmetine bana öyle saygılı davranması hiç hatırımdan çıkmadı. Ben de insanlara faydalı olacağına inandığım arkadaşlarım için aynı hususa dikkat etmeye çalıştım. Meselâ, Kestanepazarı'ndayken imam hatip-lisesi altıncı sınıfa devam eden bir arkadaşı Kur'ân kursu öğretmeni yaptık. Henüz kendisi talebeydi; ama madem öğretmenlik vazifesi de verildi, ona göre davranmaya gayret ediyordum. Bir gün kurs idarecilerinden biri "Bizim

Abdullah… Bizim İsmail…” şeklinde konuşurken ben de “Abdullah Hoca şöyle dedi. Abdullah Hoca böyle yaptı...” diye birkaç defa arkadaşı “hoca” olarak zikrettim. O, “Abdullah Hoca da kim?” dedi. “Ağabey, biz onun hocalığını kabul etmezsek kimse kabul etmez. Kur’ân kursu öğretmeni yapıyorsunuz, öyleyse bunu kabullenmek ve ona uygun davranmak gerekir.” dedim.

Ama maalesef, bazı şeyler var ki yorum hatasına uğruyor. Meselâ, “Kardeş kardeşe peder olamaz, mürşit vaziyetini takınamaz.” ifadesi çok doğru bir ölçü, altın gibi bir sözdür. Fakat bu söz karşısında herkesin alacağı tavır farklı farklı olmalıdır. Hiç kimse kendisini birilerinden daha faziletli görmemeli, üstünlük mülâhazasına kat’iyen girmemelidir. Fakat arkadaşlarınız ve sizden küçük olanlar da kendi sorumluluklarını belirlemeli, gereken saygı ve hürmeti göstermelidir. Size gösterilen saygının onda birini istemeye hakkınız yoktur, onda birini isterseniz yüz kat zulüm yapmış olursunuz. Ama bilmem ki, arkadaşlarınız da şimdi gösterdikleri hürmetin on katını sergileseler vazifelerini eda etmiş olurlar mı?

Bunlar ayrı ayrı şeylerdir ve birbirine karıştırılmamalıdır. Öteden beri geleneklerimizde var bizim, büyüklerimize hep saygılı davranırız. Ama pâyeler, makamlar, mansıplar yoktur mesleğimizde. Hepimiz neferiz, elimizden geldiğince dinimize ve milletimize hizmet ediyoruz ve durumumuzdan da hiç müştekî değiliz.

İstanbul’un fethini arş-ı rahmetten ambalajlayıp bana gönderseler kabul etmem. Bunu, hâşâ, o büyük fatihleri hafife aldığım mânâsına değil; mü’minlerden bir mü’min, kullardan bir kul olmanın kıymet ve lezzetini ifade sadedinde söylüyorum. Evet, öyle bir teklif karşısında ben, kendi durumumu, küçük bir köyde bir hocanın oğlu olmayı, küflü binaları, pencere içlerini, duvar altlarını, minnacık bir kulübeyi, mağduriyetleri, işkenceleri, azapları, tehcirleri, evet “O”nun benim hakkımdaki tercihlerini tercih ederim.

Çünkü bu işte şahıs yoktur, neferlik vardır... Üstad’ın “Said yok…”[15] dediği gibi; rıza-yı ilâhîye koştuğumuz bu yolda nefislerin, enaniyetlerin, hevâ ve heveslerin dili yoktur; yalnızca hakikat konuşmaktadır. Kimin ne haddi var ki “ben” desin, tevhid davasında şirke girsin!...

Rızık Peşinde Koşma ve Dine Hizmet Dengesi

Soru: *İnsanın rızık peşinde koşması ve dinine hizmet etmesi arasındaki denge nasıl olmalı?*

Cevap: Mü’min denge insanıdır. İnanan bir gönül, her mevzuda olduğu gibi

bu mevzuda da ifrat ve tefrite düşmekten kendini korumasını bilmelidir. Dünyaya dünyada kalacağı müddet kadar, ahirete de yine orada kalacağı müddet kadar ehemmiyet verme, dengeyi bulmanın nirengi noktasıdır. Bu sebeple, bizim dünya ile alâkamız, her yerde izzet-i İslâmiye'yi göstermek, temsil etmeye çalıştığımız elmas misali hakikatleri başkalarına da anlatmak, o aydınlık yolu onlara tanıtmak düşüncesine matuftur. Asıl gayemiz bu olunca, gözümüzün bir kenarıyla bazen dünyaya bir "nigâh-ı âşina" kılmamız da yine bu mefkûreye hizmet edecektir.

Evet, biz, *"Allah'ın sana verdikleri ile ahiret yurdunun peşinde ol, dünyadan da nasibini unutma! Allah'ın sana ihsanda bulunduğu gibi, sen de ihsanda bulun; yeryüzünde fesat peşinde olma. Şüphesiz ki Allah bozguncuları sevmez."*[16] beyanıyla tam mutabakat içerisinde olmak zorundayız. Zira o âyet-i kerimede Kur'ân, "Ahiret yurdunu ara!" derken "ibtiğâ" fiilini kullanıyor ki bu, "Bütün benliğinle ahirete yönel ve ahirete, ahiret kadar değer ver." demektir. Bundan da anlaşıldığı üzere, ahiret için bütün imkânlar seferber edilmeli, dünya için de "nasibi unutmama" esasına bağlı kalınmalıdır.

Bu dünyada, Cenâb-ı Hakk'ı tanıma ve başkalarına tanıtma, i'lâ-yı kelimetullah vazifesini yerine getirme dışındaki her şey, ikinci üçüncü dereceden, tâlî işlerdir. Meslek, maaş, eğitim, evlilik, yurt yuva vb. birinci hedef değil, asıl gayeye yardımcı unsurlardır. Mü'min hayatını bu esasa göre programlamalıdır. Ve demelidir ki, "Benim hayatımın gayesi dinimi neşretmektir. Ama yaşayabilmem için, –varsa– çoluk çocuğumun geçinebilmesi için, şu fâni dünyanın da bir tarafından tutarım. Cenâb-ı Hakk'ın bana ihsan ettiği şeylerle iktifa ederim. Az verirse aza kanaat ederim; çok verirse hem şükür hisleriyle dopdolu olarak dinime hizmette koştururum, hem o yolda infak ederim; hem de kendi ihtiyaçlarımı karşılar, çoluk çocuğuma bakarım. Dünya adına hırslı davranmam. Hırsımı, sonuna kadar Allah rızasını kazanmaya ve Allah'ın rızasını da i'lâ-yı kelimetullah vesilesiyle tahsil etmeye sarfederim. Harîsim ölesiye... Beni öldürecek kadar çok hırsım var. Ama ben Allah'ın rızasını kazanma hususunda hırslıyım." Evet, mü'min böyle demeli ve hayatını bu istikamette programlamalı, ahiretle alâkalı işleri ilk sıraya koymalı, dinlenmek için az kenara çekildiğinde bulduğu boşlukları da dünyevî işlerle doldurmalıdır.

Zaten kabiliyet itibarıyla i'lâ-yı kelimetullah yapmaya müsait yaratılmış bir insan, Cenâb-ı Hakk'ın kendisini donattığı o güzel istidatları dünyaya ait bir kısım hasis şeyleri kazanmak için sarfederse; Allah (celle celâluhu) onu maksadının aksiyle tokatlar. Böyle birisi, bütün ömür boyu koşar da bir çuvaldız boyu yol alamaz. Zira, Yüce Yaratıcı, bu fevkalâde kabiliyetleri

dünyaya ait bu hasis şeyleri tahsil etmesi için vermemiştir ona. Bugün, din tahsili yapmış bazı insanların yüzüstü olması, sürüm sürüm sürünmesi, buna çok önemli bir örnek teşkil eder. Maalesef onlar, dini anlatma dışında başka şeyler düşünmüşler, dünyanın değersiz işleri ardına düşmüşlerdir. Oysa bu dünya düşünmeye değmemektedir.

Şu kısacık ömür öyle de geçer böyle de. İnsan daha rahat bir iş bulamazsa, gider bir yerde taş kırar. O olmazsa eline bir kürek alır, işsizlerin beklediği yerde bekler, fırsatını bulup birinin bahçesinde çalışır, öbürünün toprağını atar ve böylece iâşesini temin eder. Helâl kazanma niyet ve gayretinde olduktan sonra icra edilen mesleğin türü ya da yapılan iş çok önemli değildir. Bir Müslüman için mutlaka üst seviyeden, aristokrat bir hayat yaşama şartı da yoktur. Ama Cenâb-ı Hak fevkalâde geniş imkânlar lütuf ve ihsanda bulunursa, şükür duygusu ve tevazu korunarak o imkânlardan istifade edilebilir.

Bazen dünya kapılarının açılması, bol bol nimetler verilmesi insanın aleyhine de olabilir. Kimi zaman bolluk ve refah küstahlaştırır insanı... Geçim kolaylığı şımartır, lüks felç eder, şatafatlı ve süslü bir yaşam tarzı öldürür... Oysaki, Hakk'a hizmet yolunda canlı insana ihtiyaç vardır. Canlı insan, birkaç kuru ekmek parçasıyla doymasını, bir kayanın üzerine başını koyup yatmasını bilen ve "Çok şükür Allah'a, doyduk; yatacak bir yer de bulduk." diyen insandır.

Böyle bir insan, kendi aleyhine cereyan eden hâdiselere ve maruz kaldığı sıkıntılara takılmadan, ümitsizlik ve atalete düşmeden, yolda kalmayı ve geri dönmeyi aklının ucuna getirmeden yoluna devam eder. Geçmesi gerekli kapıları zorlar, "açılmaz"ı hiç kabul etmeden. Bir vesileyle arz etmiştim; karınca, çeliğin içinde bal olduğunu bilse, gelir onun etrafında altı ay dolaşır. Bir taraftan delik arar; bir yerden tükürük atar, çeliği bile paslandırıp delmeye uğraşır. En olmadık yerlerin kapağını açar bakarsanız, orada da karınca bulabilirsiniz. O, hedefe kilitlenmiştir; ne yapar eder, hedefine açılan bir kapı bulur. İmanlı bir gönlün sahibi de kulluk vazifesine kilitlenir ve yapması gerekenleri her hâlükarda yerine getirir.

Bu mevzuda üç husus çok önemlidir: Birincisi, im'ân-ı nazar; yani, bakışı bir noktaya çevirme ve orada fikren yoğunlaşma. İkincisi, im'ân-ı nazarın ötesinde iltisâk-ı kalb; yani, o meseleyle perçinlenmiş gibi bir kalbî bağlılık, onu düşünmeden edememe, kalbe yapılan her müracaatta o meseleyi görme. Üçüncüsü de, en ağır şartlar altında dahi engellerden sıyrılıp mutlaka yola devam etme azim ve gayreti; kurtulma gayreti değil, yola devam etme azmi.

Bu üç hususa riayet edilince, insan belki birkaç kez tökezler, yüzüstü kapaklanır; ama tekrar doğrulup yeniden nihaî menzile yürür. Önündeki bir kapı

kapansa, o başka on kapının sürgüsünü zorlar, kilidini açmaya uğraşır. Bir de Hazreti Müfettihu'l-ebvab'a teveccüh etti mi, kapanan bir taneye mukabil on kapının kendisine açıldığını görür. Evet, salih bir kula düşen يَا مُفَتِّحَ الْأَبْوَابِ اِفْتَحْ لَنَا خَيْرَ الْبَابِ إِنَّكَ كَرِيمٌ جَوَّادٌ وَهَّابٌ "Ey bütün kilitli kapıların anahtarına sahip, kapıları açan Allahım, bize de en hayırlı kapıyı aç! Şüphesiz Sen lütfu ve ihsanı bol, cömertlerden cömert, nimet ve bağışları engin Rabbimizsin!" deyip O'na iltica etmek ve sonra da kendi üzerine düşen vazifeyi yapmaktır.

İşte bu ölçüler içerisinde, yeryüzü mirasçıları dünyayı ahiretleri adına değerlendirmeli; gerektiğinde dünyalık her şeyden vazgeçip kopabilmelidir. Dünyayı ve nimetlerini bir ayakkabı gibi çıkarıp atmaya, "Bana Seni gerek Seni." deyip yürümeye rûhen hazır bulunmalıdır.

Cenâb-ı Hak, Hz. Musa'ya *"Hemen pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vadi Tuvâ'dasın!"*[17] buyurmuştur. Bu âyeti tefsircilerin genel olarak anladığı mânâ mahfuz, "O'nun rızası dışındaki her şeyi, Hazreti Musa'nın pabuçları gibi gönülden çıkarıp atmak" gerektiği şeklinde anlayarak kendi adımıza da pay çıkarabiliriz.

Evet, mü'min her yerde O'nun huzurunu duymalı, her zaman "Bana dünya ve içindekiler lazım değil." diyebilmeli ve her şeyini O'nun için feda etmeye âmade bulunduğunu günde birkaç defa ikrar etmelidir. Sabah kalkınca "Kapı kulunum; boynu tasmalı, ayağı prangalı kölenim; kasem ediyorum Senden ayrılmayacağım! Kovsan bile ayrılmayacağım Senden!" demeli; verdiği o vaadde sarsıntı yaşamış olabileceği düşüncesiyle, öğle vakti yeniden ahd ü peymanını yenilemeli. İkindide bir kere daha... Akşam bir kere daha Allah Teâlâ'ya verdiği sözü tekrar etmeli... Yatağına girerken "Ne olur ne olmaz!" deyip bir kere daha duaya durmalı; *"Allahım, (rahmetini) umarak, (azabından) korkarak kendimi Sana teslim ettim, yüzümü Sna çevirdim, işimi Sana ısmarladım, sırtımı Sana dayadım. Senden başka sığınak, Senden başka dayanak yoktur. Allahım, indirdiğin kitabına, gönderdiğin peygamberine iman ettim. Allahım, kullarını dirilteceğin gün beni azabından koru!"*[18] yakarışıyla, hem Allah'a kul olduğunu ikrar edip O'na sığınmalı hem de Hâtemü'l-Enbiyâ'ya karşı vefa ve sadâkatini ortaya koymalı.

Bir kul, hayatını bu şekilde programlar; dünyaya burada yaşayacağı ömür kadar, uhrevî işlere de ahirette kalacağı müddet kadar kıymet verir ve günde birkaç defa kulluk ahd ü peymânını yenilerse dünya-ukba dengesini kurmuş olacaktır. Ayrıca böyle bir kul, her hâdisenin çehresinde İbrahim Hakkı Hazretlerine ait şu sözlerin doğruluğunu müşâhede edecektir:

Nâçâr kalacak yerde,
Nâgah açar ol perde,
Derman olur her derde,
Mevlâ görelim neyler,
Neylerse güzel eyler.

Milletimizin İhyası

Daha on-on beş yaşımdayken, babam iki şeyin hayranlığını ruhuma işledi: Biri, sahabe efendilerimiz; diğeri de Osmanlı. "Yıldırım… Yavuz" dediği zaman babamın gözleri dolar, bakışları buğu buğu olurdu. O günden bugüne, hiç hazmedemedim bu milleti ayaklar altına düşürenleri. Hiç hazmedemedim milletimizin büzüşüp, sıkışıp küçük, muhtaç, başkalarının eline bakan bir topluluk hâline gelmesini. Koskocaman, cihanlara sığmayan bir millet, nasıl oldu da böyle iki gölün arasına sıkıştı kaldı? Nasıl bu hâlle övünüyor insanlar? Küçüklüğü nasıl öyle allı pullu gösteriyorlar? Hiç hazmedemedim...

Evet, insanımızın dilenci durumuna düşmesi ve başkasının kapısında el açması; malî, içtimaî ve ahlâkî bir buhran yaşaması sinemde girdaplar meydana getiriyor. Ama ne yapabilirim ki, çaresizlikten dolayı iki büklüm, sabretmeye çalışıyorum. Fakat diğer taraftan da, gönüllerde üzüntü girdapları meydana getiren bütün hâdiselerin milleti ihya etme istikametinde bizde metafizik gerilim hâsıl etmesi gerektiğine inanıyorum. Yeis, atalet, bezginlik ve sürekli şikâyet değil; ümit, sa'y ve Allah'ın inayetine sarılmak lazım geldiğini düşünüyorum.

Üstad Hazretleri bir reçete veriyor: "Din hayatın hayatı, hem nuru, hem esası. İhya-yı dinle olur şu milletin ihyası."[19] Demek ki bizim dirilişimiz dine bağlılık içinde gerçekleşebilir. Diriliş destanları yazmakla değil; doğrudan doğruya halkın içinde olmak, onun nabzını tutmak, tıpkı bir çocuğu hayata taşıma, götürme, yükseltme gibi elinden tutup onun ayaklarıyla yürümek, yolun her dönemecine ait âdab u erkânı öğretmek ve yine aktif bir sabırla büyümesini beklemekle gerçekleşebilir.

Daha sözlerime başlarken şu hususu hatırlatmak isterim: Nazarlarını ahirete çevirmiş, hizmet diyarı olan bu dünyadan terhisini alıp sevgililer diyarına gitmeyi bekleyen bir insan olarak bütün samimiyetimle söylüyorum ki; insanımızın dirilmesi ve milletimizin ihyası derken, bazılarının Müslümanlara yakıştırdığı "Dine dayalı devlet kurma arzusu", parti ve hizipçilik gibi milleti birbirine düşüren bütün unsurlardan uzak, maddî-mânevî, dünyevî-uhrevî garazlardan sıyrılmış bir duyguyu ifade etmeye çalışıyor ve bu necip milletin

layık olduğu konuma yükselmesini kastediyorum. Milletçe çöküntü ve çözülmelerimizin gerçek sebep ve sâikleri sayılan ihtiras, tembellik, şöhret arzusu, makam sevgisi, bencillik ve dünyaperestlik gibi his ve duyguları atıp, mânevî hayatın özü ve hakikati olan istiğna, cesaret, mahviyet, diğergâmlık, ruhanilik, rabbânilik ruhu ve hak duygusuyla bir kere daha fert fert fazilet abideleri hâline gelmemizi kastediyorum.

Değişik vesilelerle ifade etmeye çalıştığım gibi, millet hayatına dair yaptığımız planlar ne kadar yararlı da olsa, bu uğurda millî ruh kat'iyen feda edilmemeli; aksine, millet modernize edildikçe o daha da hassasiyetle korunmalıdır. Tâ beşikten başlayarak, anneler, yavrularına, millî ruhu terennüm eden ninniler söylemeli; nineler masallarını ve masal kahramanlarını şanlı geçmişimizin destanlarında aramalı; irfan yuvalarımız her vesileyle, şu muhteşem fakat tâli'siz, şevketli fakat gadre uğramış milletimizin alabildiğine parlak ve fevvâreler gibi bulutlar arasında kendine yer aradığı dönemleri en heyecanlandırıcı üslûplarla dile getirmeli; edebiyatımız millî ruh ve millî düşünceyi işlemeli... Vaizler kürsülerde, hatipler minberlerde, konferansçılar geniş halk kitleleri karşısında bu millet gibi düşünmeli, bu millet gibi heyecanlanmalı, bu millet gibi konuşmalı, bu millet gibi sevinmeli ve bu millet gibi tasalanmalıdırlar. Tasalanmalıdırlar ki, bir zamanlar tabiî bilimlerden dinî ilimlere, tasavvuftan mantığa, şehircilikten estetiğe hemen her sahada varlığı didik didik eden dehâlarla; fıkıh ve hukuk üstatlarıyla; hayatlarını vicdan endeksli yaşamış, insanî normları aşan istidatlarla; muhakeme ve fetanet kahramanlarıyla ve sanat dâhileriyle her zaman çağının çok çok önünde yürümüş bu dünya, geçici bir aradan sonra yeniden bütün aydınlık ruh ve dimağlarını harekete geçirerek, bir ikinci veya üçüncü rönesans'ı gerçekleştirsin.

İşte millet olarak bu mânâda bir diriliş için gayret göstermek, dinimizin bize yüklediği bir sorumluluk ve vazifedir. "Emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker" (İyiliği emretmek, kötülükten menetmek) sözleriyle ifade ettiğimiz bir vazifedir. Lügat itibarıyla, "herkesçe bilinen, meşhur" mânâsına gelen "mâruf" kelimesi, Cenâb-ı Hakk'ın emrettiği, uygun bulduğu ve akl-ı selimin de hoş ve güzel gördüğü şey demektir. Reddedilen ve kabul görmeyen, nâhoş, sevimsiz, çirkin, insan tabiatına yabancı, tabiattaki dengeye muhalif ve teşriî emirler içerisinde kendisine açık kapı bulunmayan şeylere de "münker" denir.

"Emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker" vazifesi, varlığın yaratılış gayesine götüren bir yoldur. Zira, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), kâinat kendisi için yaratılan "İki Cihan Serveri"dir. Onun gönderiliş gayesi ise tebliğdir. Tebliğin özü de "emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker"dir. Demek ki,

bir mânâda varlık, bu iş için yaratılmıştır. Şüphesiz varlığın yaratılış gayesi olan bu iş, işlerin en önemlisidir ve her Müslümanın yapması gerekli olan bir vazifedir.

Bu büyük vazife, pek çok âyet ve hadisle teyit edilmiştir. Meselâ; *"Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun."*[20], *"Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder kötülükten men edersiniz ve Allah'a imanınız tamdır."*[21] âyetleriyle, *"Ya mârufu emredip münkerden nehyedersiniz ya da Allah sizin başınıza en şerlilerinizi musallat eder, sonra da ne büyüklerinize saygı gösterilir ne de küçüklerinize merhamet edilir. O zaman en hayırlılarınız dua eder de kabul edilmez; istiğfar edersiniz, mağfiret olunmazsınız; yardım istersiniz de yardım gelmez."*[22] ve *"Âdemoğlunun bütün sözleri lehine değil, aleyhinedir; ancak mârufu emir, münkeri nehiy ve Allah'ı zikir müstesna."*[23] hadisleri bunlardan sadece birkaçıdır.

Ayrıca, Kur'ân-ı Kerim'in her âyeti vecizdir; fakat İbn Mesud Hazretlerinin "Hayrı ve şerri bundan daha câmî (bir arada zikreden) bir âyet yoktur." diyerek işaret ettiği, Nahl sûresinin 90. âyeti, mâruf ve münkeri hulâsa eden, tek başına mücelletlere sığmayacak bir muhtevayı hâizdir. Bu âyet-i kerimenin meâli şöyledir: *"Muhakkak ki Allah, adaleti, ihsanı, muhtaç oldukları şeyleri yakınlara vermeyi emreder; hayâsızlığı, çirkin işleri, zulüm ve tecavüzü yasaklar. Düşünüp tutasınız diye size öğüt verir."*[24]

Bu âyet-i kerimede, umum maslahatları hâsıl edecek üç emir sayıldıktan sonra, negatif planda esas alınan şeylerden ilk olarak fuhşiyât zikredilmiş. İhtimal, hem ferdî planda hem de toplum planında bütün münkerâtın başlangıcını fuhşiyât teşkil ettiği için ona öncelik verilmiş. İnsanın hayvanî yanlarının öne çıkmasını, basın-yayın yoluyla, roman, hikâye ve şiir vasıtasıyla ortaya konan her türlü müstehcenliği ve bohemce hayatı da ihtiva eden fuhşiyâttan sonra mârufun karşılığı olan "münker"; yani, İslâm'ın ve selim aklın gayrimeşru, kötü saydığı şeyler yasaklanmış. Üçüncü olarak da "bağy"; yani, insanın kendine zulmetmesinden ana-babasına isyanına, devlete baş kaldırıp toplum huzurunu bozmadan Allah'ı (celle celâluhu) inkâra kadar geniş bir taalluk sahası olan azgınlık ve taşkınlık nehyedilmiş ve böylece, dinî hayatın ancak bu şekilde gerçekleşeceği, bir millet dirilecekse ancak bu esaslarla dirileceği anlatılmıştır.

Bir başka âyet-i kerimede *"Ey iman edenler, Peygamber sizi, din ve dünyanız itibarıyla dirileceğiniz şeylere davet ettiğinde, Allah ve Resûlü'nün bu çağrısına icabet ediniz!"*[25] buyurulmaktadır. Beşerin gerçek hayata

ulaşması, hayatı bütünüyle duyup tatması için Allah ve Resûlü'nden gelen çağrıya hemen uyulması emredilmiştir. Bu emir öyle hassas ve önemlidir ki; bir gün, sahabe efendilerimizden Ebû Said İbnü'l-Muallâ namaz kılıyorken Allah Resûlü onu çağırır. O da namaza başlamış olduğu için, devam etmesi gerektiğini ve namazı bitirdikten sonra Efendimiz'e "Lebbeyk Yâ Resûlallah!" diyebileceğini düşünür. Resûl-i Ekrem *"Seni çağırdım, niye koşup gelmedin?"* buyurunca sahabi efendimiz "Ya Resûlallah, namaz kılıyordum." der. Peygamber Efendimiz "Sen Cenâb-ı Allah'ın اِسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ *"Sizi çağırdığında Allah ve Resûlü'nün bu çağrısına hemen icabet ediniz!"*[26] emrini duymadın mı? Çağrıldığında namazı dahi kesip Peygambere icabet etmelisin."[27] der. İşte, mârufa sahip çıkmak ve nehye karşı cephe almak da peygamber çağrısına icabetin ifadesidir ve hem fert hem de cemiyet planında çok önemli bir mesele, farzlar ötesi bir farzdır.

Az önce de hatırlattığım âyette Allah, كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ *"Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz; iyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah'a inanırsınız."*[28] buyurmakta ve hayırlı bir toplum olmanın yolunu göstermektedir. Âyette كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ *"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz."*[29] denmiş ve bir sonraki cümle, mukadder suale cevap veren bir isti'nafî (başlı başına) cümle olarak söylenmiştir. İki cümle arasında tam bir münasebet (irtibat-ı kâmile) olduğu için cümleler arasına atıf edatı (bağlaç) konulmamış ve hemen âyetin *"İyiliği emreder, kötülükten menedersiniz ve Allah'a inanırsınız."* kısmı getirilmiştir.

Bu âyette kullanılan fiiller de süreklilik ve geniş zamana delalet eden bir kiple ifade edilmiştir. Yani, siz hem bugün hem de yarın kendinizi mârufu emretme ve münkerden nehyetmeye adamışsınız, onun için hayırlısınız, denilmiş ve bu şekilde hayırlı olmanın yolu da gösterilmiştir. İlmî keşifler, icatlar, sosyal ya da ekonomik sahadaki buluşlar çok önemli olabilir. Fakat hiçbir şey bu vazife kadar önemli değildir. Eğer onlar da bunun kadar önemli olsaydı, Allah ilim ve teknolojiyle alâkalı bazı peygamberler gönderir; "Teknoloji peygamberi, rönesans peygamberi, ilim peygamberi…" filan derdi. Oysaki, peygamberlerin vazife-i asliyesi, emri bi'l-mâruf, nehyi ani'l-münker olmuş; onlar, insanları tabiatlarında mündemiç bulunan duyguların tesirinden kurtarıp, ilâhî tesir alanına yükseltmeye ve kalblerle Allah arasındaki cismaniyete ait, cismaniyetten kaynaklanan mânia ve engelleri bertaraf ederek Allah ile insan buluşmasını sağlama gibi mukaddes bir gayeyi gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Şimdi gelin tekrar kendimize dönelim. Evet, hicran duyma, içimizde burukluklar yaşama, milletimizin şu anki muhtaç ve düşkün hâlini hazmedememe... Bütün bu mülâhazalar bizi, milletimizi doğrultup, onun ruhunun heykelini yeniden dikerek, onu tekrar özüne döndürmek için azim ve gayrete sevk ediyorsa kıymetlidir. Kur'ân'ın, emredilmesi gereken "mâruf" ve kaçınılması icap eden "münker" olarak anlattığı hususlara riayet etmek suretiyle evvela asıl profili ikame etmek, milletimizin ruh heykelini dikmek ve sonra da bu mukaddes vazife ne kadar zaman, ne kadar cehd ve ne kadar gayret istiyorsa onu ortaya koymak gereklidir. İçimizdeki hüzün girdabı bizi bu uğurda müçtehidâne ve müceddidâne bir gayretle, hatta bazen peygamberâne bir azimle milletimize hizmete sürüklüyorsa o hüznün bir kıymeti vardır.

Bir milletin ruhunun heykeli ikame edilirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus, o milletin özü, tabiatı ve millî karakterinin gözetilmesi ve korunmasıdır. O diğer bütün milletlerden farklı olabilir; fakat bu farklılığı, onun herkesle uyum içinde olmasına mâni değildir. Bir ferdin herkesle iyi geçinmesi, kendi olarak kaldığı zaman bir kıymet ifade eder. Eğer o, kendine ait değerler açısından asimile olmuş, başkalarına karışıp tamamen onlara benzemişse, o zaman o şahsın iyiliği ve kötülüğünden, hoşgörü ve başkasını kabulünden bahsedilemez. Neyi hoş görecek, neyi olduğu gibi kabul edecek ki? O zaten diğerlerine iltihak etmiş, erimiştir onlar arasında. İnsan ancak kendisi olarak kalır, kendine ait hususiyetlerin hiçbirinden taviz vermez, fakat herkese de sadrını sinesini açabildiği kadar açarsa, yeryüzünde diyaloğa geçemeyeceği hiçbir fert kalmayacak kadar insanlığa açık yaşarsa, işte o zaman hoşgörüden ve başkasını kendi konumunda kabulden bahsedilebilir. Fert için geçerli olan bu husus, millet için de geçerlidir. İşte gerçek ihya da budur. Ve Üstad, onu bir cümleyle ifade etmiştir: "Milletin ihyası ancak dinin ihyası ile olur."[30]

Evet, biz bütün himmet ve gayretimizi, negatif şeylerden rahatsızlık duyup ona buna kızma, insanlara kin besleme ve bağırıp çağırma; böylece azmimizi ve dolayısıyla kendimizi tüketme istikametinde değil, problemleri tüketme yönünde kullanmalıyız. Bir taraftan rahatsızlık duyduğumuz negatif şeylerden, bir taraftan da ümit emarelerini aldığımız bütün pozitif mülâhazalardan beslenerek, iki kanaldan azmimize su taşıyarak, bütün güç ve gayretimizi toparlayıp peygamberâne bir kararlılık içinde milleti ihyaya sarfetmeliyiz.

Bir hesabı olmalı milletimizin her ferdinin. Ülkesini ve milletini seven her şahıs "Ben şu kadar yatırım yaparsam, ortaya şu kadar enerji koyarsam, içinde bulunduğum çağda cereyan eden hâdiselerin rüzgârını şu kadar arkama alırsam, hızımı şu kadar artırırsam, bu yolu şu kadar bir zamanda katedebilirim." demeli ve bulunduğu konumda millî kalkınmanın bir yanını teşkil etmeli. Meselâ; bir

öğretmen, bir öğrenciyi yetiştirmek, yani potansiyel insanı realite planında insanlığa yükseltmek için ne kadar zamana ihtiyaç varsa onu düşünmeli. Sadece öğretim açısından düşünecek olursanız, ilk ve ortaokul, lise, üniversite ve günümüzde önemli görülen bir master, doktora eğitimi... Öğretmen bütün bu süreci düşünmeli ve bir hayat boyu talebesinin önüne çıkacak hâdiseleri daha en baştan hesap ederek onu hazırlamalı. Böylece milletinin istikbale yürümesinde onun da katkısı olmalı.

Bu meselede çok önemli bir husus da şudur: Milletimizin ihyası, diğer cankeş milletlerin de o hâlden sıyrılıp hayata yürümesi demektir.

Bazıları bunu kıskançlıktan ve hazımsızlıktan dolayı ret ve inkâr ediyor olabilir. Bazıları "Niye onlar, biz değiliz?" diyebilirler. Sahabe-i kiram efendilerimiz, Arap milleti olarak çok hızlı semere vermişlerdir. Fakat bildiğiniz gibi o ihtişamlı dönemin hepsi otuz senedir. Emevi ve Abbasî dönemlerini de işin içine kattığınız zaman bu sürenin tamamı üç asır olur. Ondan sonra da Türkler devreye giriyor. Bize şeref olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve O'nun mesajına mazhar olmamız da yeter. İçinden çıktığı millet olarak Araplar, "Biz dünyalara değer bir kıymete malik, şerefli bir milletiz." deseler; bu söz doğrudur. "İnsanlığın İftihar Tablosu" onların içinden çıkmıştır. Fakat bu millet de diyebilir ki, "Evet, o bizim Peygamberimiz, canlarımız O'na feda olsun; ama Cenâb-ı Hak bize de öyle mükemmel bir millet kökü vermiş ki, o tam dokuz asır Efendisinin bayrağını en yüksek burçlarda dalgalandırmış; İslâm dünyasının hâmîsi olmuş; sağdan-soldan, alttan-üstten, Çin'den-Maçin'den, Hind'den-Yemen'den gelen saldırılara karşı dini sıyanet etmiş." İşte bu, bugün olmuyorsa bile, gerçekleştiği dönemler itibarıyla şuuraltlarına inmiş, o milletlerin şuuraltı beslenme dönemlerinde zihinlerine âdeta kazınmıştır ve zaten insaflı olanlar da bunu kabul ediyorlar.

Evet, bir gün bu millet silkinir, son metamorfozunu yaşar, kendisi ve özü neyse ona göre şekillenir ve ona göre inkişaf ederse, göklerde uçmak hakkıysa şayet, bir tırtıl gibi ağaçların kabukları üzerinde gezme yerine kelebek olup uçarsa, işte o zaman, başkasına benzemede ve münkerde onu taklit eden diğer milletler, iyilikte ve mârufta da taklit edecek, bu milletin arkasına düşecektir. Dolayısıyla bu milletin dirilmesi, sadece bir milletin değil, aynı zamanda İslâm dünyasının dirilmesi ve sonra bütün dünyanın dengelenmesi olacaktır. Zira, şu anda problem bir tane değildir. Bu millet bugün hem kendi yetimliğinin hüznünü, hem İslâm dünyasının birbirine düşman olmasının ve dağınıklığının hâsıl ettiği yetimlik hicranını ve hem de dünyada dengelerin bozuk olması yetimliğinin hasretini yaşamaktadır. Bütün bu yetimliklerin hepsinden birden

sıyrılmayınca bu millet yetim kalmaya mahkumdur. Dolayısıyla bu milletin dirilmesi çok önemlidir.

Bazıları "Niçin meseleyi bu millete bağlıyorsun, bu ırkçılık değil mi?" diye itiraz edebilir. Oysa Anadolu, öyle bir ırka irca edilecek bir milletten mürekkep değildir. Anadolu insanının kimi Laz, kimi Gürcü, kimi Kürt'tür. Bazıları Asya'dan gelmiş, bazıları Mezopotamya'dan, bazıları da Balkanlardan ve bu farklı yerlerden gelen insanlar günümüzde aranılan millet evsafını hâiz bir mozaik meydana getirmiş. Bugün Türkiye birbirine kenetlenmiş insanların meydana getirdiği şanlı bir millete beşiklik etmektedir. Ve ben milletimiz derken ırkçılık mülâhazalarından bütün bütün uzak kalarak, Anadolu insanının tamamını kastediyorum.

Cenâb-ı Allah milletimizin her ferdinin katkıda bulunacağı böyle bir dirilişe bizleri muvaffak kılsın. Bu iş, bir takım işidir. Her fert kendi şahsı itibarıyla başarılı olamayabilir, bazıları düşüp dökülebilir. Fakat biz "Yâ Rabbi! Bizimkini imece usulü kabul buyur!" deriz. İçimizden biri cesurdur; diğeri zekidir, aklını iyi kullanıyordur; bir başkasında adanmışlık ruhu aşkındır; öbürünün görüntü ve temsili iyidir... Bir araya gelir, el ele verir, nefislerimizi katıp karıştırırız.

Nasıl ki, Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazen az bir yiyeceği topluyor, mübarek ellerini onun üzerinde gezdiriyor ve o azıcık yiyecek yüzleri binleri doyuracak bir keyfiyet alıyor; birkaç insana ancak yetebilecek kadarlık bir yemekle binlerce insan doyuyordu. Biz de elimizde neyimiz varsa onu samimiyetle ortaya koyar, milletçe el ele verir ve ellerin en güzelinin bizim üzerimizde de gezmesini bekleriz. Cenâb-ı Hak da murad buyurursa bizim o beraberliğimize bir kutbiyet, bir gavsiyet ihsan eder. Dolayısıyla, bizim dirilişimiz bir takım çalışmasına vâbestedir.

Müslümanlığı Üstad'ın Bakışıyla Yeniden Okumak

Meselenin bir diğer yanı da şudur. Şimdilerde "Müslümanlığı bir kere daha okuyalım" deniliyor. Kanaatimce, Müslümanlık mutlaka yeniden okunmalı ve anlaşılmaya, yaşanmaya çalışılmalıdır; fakat onu okurken kullanılacak üslup çok önemlidir. Bu okuma mutlaka Üstad'ın ortaya koyduğu şekilde yapılmalıdır. Onun okuma tarzında şu husus çok önemlidir: Kur'ân-ı Kerim'in, muhtevâsı, mânâsı ve derinlikleriyle anlaşılması nasıl zarurî ise; tekvînî emirler diyeceğimiz kâinat kitabının veya kâinat meşherinin (sergisinin), en azından onun yeryüzü salonunun okunup anlaşılması da zarurîdir. O kâinat ki,

Kur'ân-ı Kerim onların tercümesi, sözlü açıklayıcısı ve açık bir delili olmuştur. İşte Kur'ân ve kâinat iki kitaptır ve ikisi beraber okunmalıdır.[31]

Evet, bu iki kitabın okunması da birer vecibedir. Kur'ân-ı Kerim'in yanında, kâinatın ve tekvînî emirlerin de çok iyi tahlil edilmesi, hayatın bütün kanunları ve kurallarıyla bu Kur'ânî ve tekvînî emirlere göre şekillendirilmesi şarttır. Bununla beraber, teşriî emirlerin karşılığı büyük ölçüde ahirette verilir. Yani, Kur'ân-ı Kerim'le gelen emirlere uymanın ücreti öteye bırakılır, riayet etmemenin cezası da yine ahirette verilir. Tekvînî emirlerin cezası ise büyük ölçüde dünyada tatbik edilir, kısmen de ahirete bırakılır.

Tekvînî emirlere uymamanın ahirette de cezası olduğunu sürekli söylüyorum. Çünkü onları iyi okuma, değerlendirme ve uygulama; terakkiyat-ı hâzıranın, dünyadaki zenginliğin önemli yanlarından, esaslarından ve argümanlarından biridir. Size başkalarının bakışı, hakkınızdaki takdirleri ve sizi kabul etmeleri de çok önemlidir. Çünkü o bakış, takdir ve kabule göre sizi değerlendirir, size saygı duyar ya da duymaz, sizi dinler ya da dinlemezler. İşte, eğer sizin-bizim ihmalimizle yeryüzünde Müslümanlar sefaletin temsilcisi gibi görünürlerse ve bundan dolayı da kimse onları dinlemez, onlara değer vermezse, inananlar inandırıcı olamazlar. Bu sefalet, İslâm'a ve Kur'ân'a fatura edilir. Dine sıcak bakan, yakın duran birkaç insan varsa onlar da bizim hâlimize takılır. Bu açıdan da, tekvînî emirlerin çok iyi okunup değerlendirilmesi, onun yanında teşriî kurallara da hassasiyetle riayet edilmesi çok önemlidir.

Ayrıca biz, "takva" mülâhazamızı da, bu iki emrin ikisine birden riayet etmeye bağlıyoruz. Bize göre, Kur'ân-ı Kerim'den tam istifade etmek, hem tekvînî emirleri çok iyi okumaya hem de teşriî emirler karşısında çok hassas yaşamaya bağlıdır ki, zaten insan ancak bu hususa dikkat ederse hakikî muttakî olur.

Çok defa üzerinde durduğumuz gibi, "takva" kelimesi, "vikaye" kökünden gelir; vikaye de "gayet iyi korunma ve sakınma" demektir. Şer'î ıstılahta takva, Allah'ın emirlerini tutup, yasaklarından kaçınmak suretiyle O'nun azabından korunma cehdidir. Ayrıca , bazen korku, takva tabiriyle; bazen de takva, korku sözcüğüyle ifade edilmiştir.

Bir de az önce ifade ettiğimiz üzere, takvanın oldukça şümûllü ve umumî mânâsı vardır ki; o, dinî prensipleri tam bir hassasiyetle görüp gözetmeden şerîat-ı fitriye kanunlarına riayete; Cehennem ve Cehennem'i netice veren davranışlardan Cennet'i semere verecek hareketlere; sırrını, hafîsini, ahfâsını şirkten, şirki çağrıştıran şeylerden koruyup kollamaktan, düşünce ve hayat tarzında başkalarına benzemekten sakınmaya kadar geniş bir yer işgal eder. İşte

bu mânâda takva insan için biricik şeref ve değer kaynağıdır ki: *"Sizin Allah indinde en asil, en şerefliniz takvada en derin olanınızdır."*[32] âyet-i kerimesi de buna işaret etmektedir.

İşte, klasik tarifiyle takva, haramlardan kaçınma, farzları yerine getirme ve şüpheli şeylerden tevakkîde bulunma, hatta daha ilerisinde bazı mübahları "Şüphelidir" diye terk etme şeklinde yorumlanır; ahlâk ve tasavvuf kitaplarında bu şekilde anlatılır. Fakat eğer tekvînî emirlerin okunması, yorumlanması, değerlendirilmesi o kadar önemli ise, takvanın mutlaka onunla da irtibatlı olması lazımdır. Tekvînî emirlerin de takva adına riayet edilmesi gereken kurallar olarak kabul edilmesi gereklidir.

Tekvînî emirlere dair kurallar vardır ve insan, o kurallara riayet etmezse cezalandırılır. Meselâ, akrobasi yapan birisi, yerçekimini hesaba katmazsa tabiatın bağrına konan o kural affetmez o akrobatı. Allah'a karşı yaptığınız bir kusur ve kabahatı, ihtimal Tevvâb u Gaffâr affeder; cezalandırmaz sizi; fakat harikulâdeden bir şey olmazsa, sebepler planında o akrobat yerçekimine saygı göstermemesinin, ona hürmet etmemesinin cezasını görür. Öyleyse, kurallara riayet ederek Allah'a sığınma, O'nun vikayesine girme de takva demektir.

Kâmil mü'min, bu iki kitabı beraberce mütalaa edip emirlerine uyan mü'mindir. Bu hususta eksikleri olan insanın, mü'minliğinde de o derece eksikliği ve kusuru vardır. Bu kusur ötede sorulur mu, sorulmaz mı? Müslümanlığa getirdiği olumsuz yanları itibarıyla sorulabilir. Tekvînî emirler bile sorulabilir. Meselâ, hicrî üçüncü dördüncü asır, bir yönüyle belki bizim Rönesansımız sayılır; o tedvin dönemi çok göz alıcıdır. O dönemde, müthiş beyin fırtınaları yaşanmıştır. Allah (celle celâluhu) mü'minlere, "Neden bu meseleyi daha dördüncü asırda öldürdünüz, ileriye getiremediniz?" diye sorabilir. "Neden verici iken dilenci hâline geldiniz? Neden sizin bir yere kadar getirdiğiniz şeyleri Batı aldı değerlendirdi de, siz onlara karşı gâfilane yaşadınız?" diye sorabilir. Çünkü bu mevzudaki eksiğimizin gediğimizin hepsi İslâm'a fatura edilmiştir/edilmektedir.

Evet, biz tekvînî emirleri de tahlil etmeli ve sebeplerin hakkını da vermeliyiz. Bu mevzudaki ölçümüz de şu olmalı: Sebeplere öyle riayet edeceksin ki, dıştan bakanlar seni bir determinist sanacaklar. Fakat her işin sebeplerini yerine getirip neticeyi öylesine Allah'tan bekleyeceksin ki; öyle bir tevekkül, öyle bir teslim sergileyeceksin ki; hatta öyle bir tefviz ve öyle bir sikaya tutunacaksın ki; bu hâlini görenler "Bu adamın sebeplere saygısı hiç yok!" diyecekler. Yani, bu iki hususun bir yönüyle kesiştiği nokta mü'minin duracağı noktadır; sebeplere riayette hiç kusur etmemek ve her işin neticesini Allah'tan beklemek, O'na vermek.

Üstad Hazretleri, “Bizim düşmanımız cehalet, zaruret ve ihtilâftır. Bu üç düşmana karşı sanat, mârifet ve ittifak silâhıyla cihad edeceğiz. Ve bizi bir cihette teyakkuza ve terakkiye sevk eden hakikî kardeşlerimizle ve komşularımızla dost olup el ele vereceğiz. Zira, husumette fenalık var, husumete vaktimiz yoktur.”[33] diyor.

Bu sözü, Meşrutiyet yıllarında, daha Cumhuriyete gelinmemişken İstanbul’da söylüyor. “Üç düşman: Cehalet, fakirlik ve bir de iftirak (ayrılmak, bölünmek)!” diyor. Hiç değişmiş midir bunlar? Senelerdir düşman cephesi aynı cephedir ve bu, koskoca bir İslâm âleminin derdidir. Zamanında batılılar, bizi parça parça etmiş; Osmanlı’nın bir kasabası olan Ürdün’ü devlet yapmışlar. Bir eyalet olan, başında sadece vali bulunan Suriye’yi, bir valiyle idare edilen Irak’ı devlet yapmışlar. Böyle parçalanınca, istenildiği gibi idare etmenin de kolay olacağını düşünmüşler. “Onları zaman zaman birbirleriyle vuruştururuz; birini diğerinin aleyhine destekler, onu öbürünün üzerine süreriz.” demişler.

Bizi hem iftirakın pençesinde paramparça etmiş, birbirimizle boğuşturmuş hem de fakr u zaruret içinde âleme dilenci yapmışlar. Devlet-i Âliye bir taraftan iç ve dış hasımların baskılarıyla, balyozlarıyla parçalanmış; diğer bir yandan da duyûn-u umûmiye altında ezilmiş. Bazı yerleri harp tazminatı olarak verip oralardan çekilmiş. Edirne bu şekilde feda edilen yerlerden biriydi. Sonra istirdat yaşadı o güzelim şehir. Oranın yaşlılarından defaatle dinlemiştim, “Üç yüz küsur cami vardı.” derlerdi. Ben oradayken yirmi tane ibadete açık cami vardı. Hatta, bir zamanlar fakülte vazifesi görmüş, İkinci Murad tarafından yaptırılmış ve belki Fatih’in de orada eğitim gördüğü yerler maalesef harabe olmuştu.

Fakr u zaruret, ihtilaf ve cehalet marazlarımız bugün de değişmedi. Bugün de cehalet baş belamız. Fakirlik ve âleme karşı el açıp dilencilik yapma kaderimiz. O gün duyûn-u umumiye ile yıkılmışız, bugün de maalesef belimizi çatırdatan borçtur. Belki bir gün, belki şu anda da öyledir, borçlarımızın faizlerini ödemeye bile gücümüz yetmeyecek. Faiz terâkümüyle o borç daha da kabaracak ve şişecek. Bu açıdan da, her Müslüman’ın dünyayı iyi bilmesi lazımdır. Elden geldiğince hırsa girmemeli; ama milleti ve dini için zengin olmaya çalışmalı; “Ben çok zengin olmalıyım, Allah’ın izni ve inayetiyle bu sayede dinime hizmet etmeliyim, başkalarına da örnek olmalıyım.” demelidir.

İhtilafa gelince, maalesef o da hâlâ bize düşman. Yakın ve uzak komşularımız hâlâ eski anlaşmazlık ve kavgaları sürdürüyor ve onları günümüze taşıyorlar. Meselâ, Ürdün ve Suriye televizyonları, Cemal Paşa’nın zatında Türkleri karalayan filmi ısıtıp ısıtıp sürekli gösteriyor. Siz, “Devlet-i

Âliye'nin yıkılması, bölgede muvazenenin bozulması açısından tarihte işlenmiş en büyük cinayettir." diyorsunuz; bundan sorumlu olanlar ve onların torunları hatalarını anlasın, "Geçmişte hata ettik; ama şimdi ettiklerimize nadim olduk, ağlıyoruz." desin diye bekliyor ve gelecek adına ümit besliyorsunuz; fakat onlar geçmişte kin ve nefrete sebebiyet vermiş o hâdiseleri dipdiri günümüze taşıyorlar, yeniden o duyguları tahrik ediyorlar. Arkadan gelen nesillere "Aman, sakın birbirinizle dost olmayın, birleşmeyin; bakın, bunlar size neler yapmışlar." diyorlar.

Geçen akşam haberlere bakmak istemiştik, bir Ürdün televizyon kanalında aynı filmin değişik bir versiyonuna tevafuk ettik. Maalesef, filmde Osmanlı erleri gavur gibi ve tavırları da hile, hud'a, insanları istihkâr etme ve ahlâksızlık şeklinde gösteriliyordu. Kendi atalarını da sürekli "Allah" diyen, dillerinde hep "Lâ ilâhe illallah" bulunan insanlar olarak gösteriyorlardı. Ve maalesef, gelecekte de o birliği bozmak için lazım gelen her şeyi yapıyorlardı.

İhtilaf da hâlâ saldırma zemin ve zamanı arıyor bizim dünyamızda; boğuşmak, yaka paça olmak ve birbirini vurup kırmak için zemin yine hazır. Düşmanlık adına, gereğinin çok üstünde bir gerilim yaşanıyor dört bucakta. Belki halklar olarak birbirimize sempati duyuyoruz; ama idare edenler ve onları idare edenler, birbirimizi kabullenmemizi, konumlarımıza saygılı olmamızı istemiyorlar. Ve binlerce te essürle ifade etmeliyim ki, yeni senelere de yine o iftirak ve ihtilaf düşünceleriyle ve birbirimizi yemekle gireceğiz; yine fakr u zaruret içinde, borç altında ezileceğiz. Ve yine cehalet ağa, elinde asası, başımızın üzerinde dönüp duracak.

İşte, Bediüzzaman Hazretleri, bu tehlikeye karşı bir çare gösteriyor; sanat, mârifet ve ittifak silahlarıyla düşmana karşı koymayı teklif ediyor.[34] Müslümanların, bir taraftan kendi aralarında vahdeti tesis ederken, diğer taraftan sebepleri yerine getirmek suretiyle zengin olmayı düşünmeleri gerektiğini ve bir başka taraftan da eğitim seferberliği yaparak, seviyeli bir eğitim ortaya koyarak cehaleti yenmenin lüzumunu belirtiyor.

Kendisi yapamazdı bunu. Çünkü, o gün Üstad, ne bu derdi dinleyecek insanlar, ne fedakâr öğretmenler, ne okul yapma, açma imkânları ve ne de kitap basmak için para bulabilirdi. Ama günümüzde onun işaret ve iş'arları altında bütün bunlar yapılabilir. Bugün ülkemizde bir sıkışıklık ve maddî zorluk vardır; ama sıkışmadan da olmuyor ve hiçbir devirde sıkışmadan da olmamış. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurduğunda kalkanı bir Yahudide rehindi. Kalkanını rehin vermiş, üç beş kuruş para almıştı ve onu ödeyemeden gitmişti. Sonra kendi hakkına düşen şeylerden onu ödediler ve Efendimiz'in kalkanını istirdad ettiler. Fakat söylemek istediğim odur ki,

“Kâinatın İftihar Tablosu” bile çok zor günler geçirmiş, bazen pek çok meşakkate katlanması gerekmiştir. Bugün ise, ekonomik krize ve maddî sıkıntıya rağmen, ülkemiz finansman ve eğitilmiş insan açısından zannediyorum yeterli kadroya ve imkânlara sahiptir.

Öyleyse, bizim insanımız, ellerindeki bu imkânları iyi kullanmalı, eğitim seferberliğine destek olmalı; okullar açmalı, burslar vermeli ve istidatlı her talebenin okuyabilmesi için şartlar hazırlamalı; bunu yaparken bir birlik tesis etmeli ve bu birliği insanlık paydalarında buluşma şeklinde evrensel hâle getirmeli ve tekvînî kanunları gözeterek fakr u zaruretten de kurtulma yolları aramalı ve bulmalıdır.

Yıkılan İmajımız

Kırılmış bir imajın tamiri hususunda ve neşr-i hak için “Neyi nasıl yaparız, nasıl ifade ederiz?” derdi, sancısı olmayınca nasıl olacak ki?!... Dahası, gerçeklerle yitirdiğimiz İslâmiyet’i şakalarla düzeltemeyiz ki! Bırakalım yalanı... Doğru olalım... Doğru üzerine bir dünya kurmaya karar verelim… Hiç yalan söylemeyelim ve hiçbir yıkıcı harekette de bulunmamaya ahd edelim. Hak ve hakikat adına gerçekten samimi olmaya, doğru söylemeye bakalım; doğru hareketler içinde bulunalım.

Sofralara Tekrar Çeki Düzen

Bugün dünyanın çeşitli bölgelerinde fakr u zaruret içinde hayatlarını devam ettirmeye çalışan pek çok insan var. Hayatı, ağır bir yük gibi sırtlarında taşıyorlar. Böyle bir dünyada, soframızdaki çeşit fazlalığına karşı içimizde bir tepki olmalı. Ne kadar kalori ihtiyacımız var, onu alsak ve bunu aramızda bir içtimaî protokol hâline getirsek; artık, sofralarımıza bir çeki düzen versek. Yoksa, adaletsizlik üzerine kurulan cihanı Cenâb-ı Hak yıkar. Bu mevzu insanımızca unutuluyor, tekrar ber tekrar hatırlatmak lazım.

Keşke!...

Keşke!... Hiçbir zaman farklılık ve üstünlük mülâhazasına girmeden, düz bir insan gibi hizmet etsek. Keşke, dünyanın dört bir yanında dolaşsak; din, dil, ırk ve renk ayırımı yapmadan insanların yardımına koşsak; dinimizi, doğru bildiğimiz hakikatleri anlatsak; ama bunu yaparken tamamen beklentisiz olsak.

Keşke!... Dupduru duygu ve düşüncelerimizi makam, mansıp, şan ve şöhret gibi şeylerle hiç bulandırmadan kulluğumuzun gereğini eda etsek. Hayatımızı sadece dinimizi anlatmaya, Rabbimizi tanıtmaya bağlasak. Nerede yaşıyor ve

nerede duruyorsak duralım; bulunduğumuz yerde sadece ve sadece insanlığın muhtaç olduğu ilâhî mesajı daha bir gürül gürül anlatmak için bulunsak. Duruşumuzu kendi geleceğimize değil, insanlığın mutluluk ve huzuruna bağlasak. Ve sürekli Allah'ı düşünsek; O'nunla oturup kalksak. Gözlerimizin içine başka hayalin girmesine meydan vermesek. Keşke!…

Cenâb-ı Allah'ın rızasını aradığımız bu yolda, maddî menfaatler bir yana, mânevî füyuzât hislerini bile hesaba katmadan bir nefer olarak hizmet etmek hepimizin hedefi olmalıdır. Samimi bir kul olarak O'nun rızasını aramak hiçbir şeye değiştirilemeyecek bir nimettir. Mânevî makamlar, keramet, keşif, iç okuma ve bu şekilde insanlara müessir olma; bizim ardına düştüğümüz hedefler olamaz. Rabbimizin lütfu olarak bu türden bir nimete mazhar olursak, onu da derin bir şükür mülâhazasıyla karşılar; meseleyi yine her nimetin asıl Sahibine bağlar ve hatta bir istidraca maruz kaldığımız korkusuyla tir tir titreriz. Titreriz de ayağımızı kaydırmaması için yine O'nun engin rahmetine sığınırız.

İnsan her zaman bu çizgisini koruyamayabilir; fakat temelde böyle bir duyguya bağlı olursa asla kaybetmez. Evet, insan bazen hata edebilir. Hata etmemek değil, bağlandığı kapıya sıkıca yapışmak ve oradan ayrılmamak esastır. Zaten Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) de *"Her insan hata edebilir. Hata işleyenlerin en hayırlısı tevbe edenlerdir."*[35] buyurmuyor mu? Cenâb-ı Allah, günah işleyenleri kapısından kovmamış; tevbe etmeleri için onlara fırsatlar vermiştir. Bir anlık sürçmesine rağmen tekrar doğrulup kulluk yoluna râm olanlar, rahmet kapısının kendilerine daima açık olduğunu görmüşlerdir; fakat verilen bu fırsatları değerlendiremeyip hata ve günahta ısrar edenler, O'nun rahmet kapısından kopup gitmiştir.

Kopmamaya dikkat etmek lazım. Böyle kötü bir akıbetin çaresi yoktur. O'na kimse bir şey yapamaz. Aklınızdan olumsuz bir şey geçse hemen kalkar, başınızı yere koyar, secde eder, yalvarır ve affınızı ararsınız. Ama bu duygunuzu kaybetmişseniz, içinizde bir kopukluk başlamıştır O'na karşı. Tevbe arzusu gönlünüzde hâsıl olmuyor ve tekrar O'na dönme ihtiyacı duymuyorsanız, bir "dâu'l-udâl"e, yani çaresiz bir derde maruz kalmışsınız demektir.

Nabzıma el vurdu bir bir tabibân,
Dediler derman yok buna ne çare.

Doktorlar her sene, bir önceki senenin grip virüslerini tespit ediyor; sonra, bütün o virüslere karşı antikor üretebilecek bir aşı hazırlıyorlar. O aşıyı bir kere yapınca, bir sene gribal virüslere karşı etkili oluyor. Sonra zamanla o virüslerde, hazırlanan ilaca karşı bir muafiyet (bağışıklık) hâsıl oluyor veya onlar mutasyon geçiriyorlar. Mikroorganizmalarda mutasyonlar oluyor, farklılaşıyorlar. Dolayısıyla artık ilaç tesir etmemeye başlıyor. Bu sebeple,

ertesi sene grip aşısının yeni virüsler de göz önünde bulundurularak yeni bir terkiple hazırlanması gerekiyor.

Bunun gibi insan da, her gün yeni bir kısım şüphe, tereddüt, yanlışlık ve hatalarla iç içe yaşıyor. Bunlara karşı antivirüs olacak en kavî imanı bugün elde etse, Şah-ı Geylânî'ninki gibi bir imana sahip olsa da, ertesi gün başka mânevî virüslere maruz kalıyor. Onlara yenilmemek için her gün imanını ve kalb hayatını gözden geçirmesi, her gün bir kere daha aynı kıvamı elde etmesi gerekiyor. Bugün zirveye çıkması yarınlar adına çok fazla bir şey ifade etmiyor. Bu durum ancak bir basamak vazifesi görüyor. Yani, bir basamak çıkmış oluyor insan. Yarını yarın için hazırlaması veya yarın için yarına hazırlıklı olması gerekiyor. Her yeni gün, yeniden bir donanıma; iman, Kur'ân, ihsan adına yeni şeyler keşfederek onları taze taze içte duymaya ihtiyacı oluyor. Yoksa bayatlama ve eskimeden kaçmak mümkün değildir.

Yeni bir güne bayatlamış duygularla girilmemelidir. Her gün yeni bir mü'min, yepyeni bir mü'min... İşte, *"İki günü birbirine müsâvî (eşit) olan mağbûndur (aldanmıştır.)"*[36] hadis-i şerifini de bu mânâda anlayabiliriz.

Bir Rüya ve Tabiri

Rüyamda, Bursa Ulucami'de hutbe okuyacakmışım. Hiç âdetim olmadığı ve şimdiye kadar hiç yazılı hutbe okumadığım hâlde, cebime yazılı bir hutbe koymuşum. Hutbeyi açıp az bakıyorum ve kendi kendime "Ben böyle bir şey hiç yapmadım, yazıya bağlı kalırsam ayağımda zincir varmış gibi hissederim, ben serbest konuşmalıyım." diyorum. Sonra giriyorum camiden içeriye. Camide ciddî bir tamirat varmış. Cuma mı, bayram mı bilemiyorum. Zemin toprak imiş. "Burada nasıl namaz kılarız? Bir başka yerde kılalım." deyip cemaati dışarı çıkarmak isteyenler oluyor. Ben de çok kızıyorum, "Burada, bu şartlarda hutbe okumam ben!" diyorum. Hutbe metnini oradaki bir arkadaşa veriyorum. "Bu hutbeyi götür falan adama ver. Ben gidiyorum, başlarının çaresine baksınlar!" diyorum. Sonra caminin önünde sağa sola gidip geliyor, dolaşıyorum. Caminin etrafındaki iskeleleri görüyorum, duvarları tamir ediyorlar. Konuşmalarından öyle anlıyorum ki; "Bunu konuştursak kalabalık cemaat gelir, yapacağımız bu işi daha rahat yaparız." diyorlar. Orada figüre edilip kullanılmaya çalışıldığımı anlıyorum. Hutbeyi okumadan cuma namazını kılmak için başka bir yere gidiyorum.

Uyanınca da şöyle bir tabir aklıma geldi: Bazı insanlar bir yerlerde bir kısım oluşumlar için bizi kullanmak istiyor. Beni de orada figüran olarak kullanmayı arzu ediyorlar. Herhâlde, onlara alet olmamamız işaret ediliyor.

Evet, tehlikeli hususlardan biri de, iyi zannettiğimiz bazı şeylere farkına varmadan alet olmaktır. Veya başkalarının, bazı tavırlarımızı kendi çıkarlarına göre değerlendirip, bizi alet etmesidir. Meselâ, biz sürekli "hoşgörü" deriz ve ona göre davranırız, çünkü onun faziletine inanmışızdır. Ama başkaları, bizim bu iyi niyetimizi bir yerde değerlendirir, aleyhimize kullanırlar. Bazen de biz çizgiyi tutturamaz, haddi aşar ve görüşüp tanıştığımız insanlar hatırına dinin hiç hoş görmediği şeyleri bile normal kabul etmeye başlarız. Oysa, hoşgörüde esas olan, insanın kendi değerlerine bağlı kalması; fakat başkalarını da kendi konumlarında kabul etmesidir. Yoksa hoşgörü, insanın kendi değerlerinden taviz vermesi; başkalarını, başkalaşıp onlar gibi olarak kabul etmesi değildir.

Büyüme

Bir insan için yaş, makam ve mansıp açısından, bir topluluk için de adet ve çap bakımından büyüme bazı değer, kıymet ve faydalarla beraber riskler de getiriyor. Hani bazen biyolojik yapıda hormon bozukluğundan kaynaklanan anormal büyümeler olur ya, aynen onun gibi kalbî hayata uygun olmayan büyümeler de oluyor. Kalb büyümüyor, sır büyümüyor, hafî inkişaf etmiyor, ahfâ tanınmıyor ve Allah (celle celâluhu) gereğince bilinmiyor; fakat fertlerin konumlarında bir büyüme oluyor. Dolayısıyla bu, topluma ve cemiyete de aksediyor. Zaten mantıkçıların ifadesiyle toplum arazdır. Arazı teşkil eden şey, fert cevherleridir. Eskilerin fert cevheri dediğine isterseniz siz molekül diyebilirsiniz. Arazın sağlam ve sağlıklı olması için "savab cüz"lerden mürekkep olması lazımdır. Savab, düşünce, duygu, his ve harekette isabetli olan demektir. Bir toplumun faziletli olabilmesi için cüzlerinin de faziletli fertler olması icap etmektedir.

Seneler önce tanıdığım, Kestanepazarı ya da bir başka camiin avlusunda sarmaş dolaş olmuş, tam bir vahdet içinde gördüğüm insanlar vardı. Sûrî bir birlik sergiliyorlardı. Fakat bir imtihandan geçmeden gönüllerde hakikî vahdetin olup olmadığı bilinmiyor. O zamanlar sadece sohbet dinleme, incelme ve sonra gözyaşlarıyla birbirine sarılıp sevinci kederi paylaşma vardı. İnsanlar, durumları itibarıyla kendilerini küçük kabul ediyorlardı. O günlerde birlik ve kardeşlik biraz daha kolaydı.

Fakat bir yerlere gelip, bir şey sahibi olan insanların bu büyümeleri; kalb, ruh, sır ve Allah mârifetiyle beraber bir büyüme olmamışsa o mütevazi hâllerini korumalarını çok zor, hatta imkânsız kılıyor. Makam, mansıp, mal mülk sahibi olunca insanın gerçek insanlığı ortaya çıkıyor. Hani, masum, kendi hâlinde bir çocuğun oyuncağını elinden alırsanız çoğu zaman o masumiyetin altında bir hırçınlık görürsünüz. İşte öyle, duygu ve düşüncede çocuk

masumiyetiyle kalmak çok güzeldir; fakat o masumiyeti korumak da oldukça zordur.

Bir arkadaş, "Dâhi ve çalışkan insanlar her zaman bulunabilir; ama en büyük sıkıntı, ölçülü insan bulabilmektir." demişti. Çok doğru kabul ettiğim bu sözü az değiştirerek "ölçülü"nün yerine "istişareye açık insan" demenin daha uygun olacağını zannediyorum. Çok zeki ve akıllı, bilge insanlar bulunabilir; çalışkan insanlar bulunabilir; ama en önemlisi meşverete açık insanın bulunmasıdır. Şahsî işinin, meselâ, yatakta nasıl uzanması gerektiğinin bile istişaresini yapan, onu da danışan insan, hiçbir zaman kaybetmez.

Evet, en masum şeyler dahi danışılmalıdır. Diyelim ki bir yazı yazdınız, Cibril'in dudağının suyu var üzerinde... Onu bile vermelisiniz bir arkadaşınıza "Bir bakar mısın bu yazıya, bütün kelimelerini değiştirmeye kadar tasarrufta serbestsin." demelisiniz. Böyle yaparsanız hiç kaybetmezsiniz. Zaten Cenâb-ı Hak da şöyle buyurmuyor mu: *"Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen biri bulunur."*[37]

1 Bediüzzaman, Hutbe-i Şâmiye; *Sözler* s.775 (Lemeât); *Mektubat* s.532 (Hakikat Çekirdekleri).

2 Tevbe sûresi, 9/118.

3 Tevbe sûresi, 9/119.

4 Tevbe sûresi, 9/119.

5 Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

6 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.169 (On Yedinci Lem'a, On Dördüncü Nota, Üçüncü Remiz)

7 İbrahim sûresi, 14/22.

8 Mutaffifîn sûresi, 83/14.

9 Bakara sûresi, 2/40.

10 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.75.

11 Fetih sûresi, 48/10.

12 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/278; el-Bezzâr, *el-Müsned* 8/226.

13 İbn Mâce, *fiten* 8; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s.367.

14 Hûd sûresi, 11/117.

15 Bediüzzaman, *Emirdağ Lâhikası-2* s.75.

16 Kasas sûresi, 28/77.

17 Tâhâ sûresi, 20/12.

18 Buhârî, *vudû* 75, *daavât* 7, 9, *tevhîd* 34; Müslim, *zikr* 56-58.

19 Bediüzzaman, *Sözler* s.781 (Lemeât).

20 Âl-i İmrân sûresi, 3/104.

21 Âl-i İmrân sûresi, 3/110.

22 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/390; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/460, 530.

23 Tirmizî, *zühd* 63, İbn Mâce, *fiten* 12.

24 Nahl sûresi, 16/90.

25 Enfâl sûresi, 8/24.

26 Enfâl sûresi, 8/24.

27 Buhârî, *tefsîru sûre* (1) 1, (8) 2, (15) 3, *fezâilü'l-Kur'ân* 9; Tirmizî, *fezâilü'l-Kur'ân* 1.

28 Âl-i İmrân sûresi, 3/110.

29 Âl-i İmrân sûresi, 3/110.

30 Bediüzzaman, *Sözler* s.781 (Lemeât, Din ile Hayat Kabil-i Tefrik Olduğunu Zannedenler Felakate Sebeptirler).

31 Bediüzzaman, *Sözler* s.392 (Yirmi Beşinci Söz, Mukaddime, Birinci Cüz).

32 Hucurât sûresi, 49/13.

33 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.61 (İlk Hayatı).

34 Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat* s.61 (İlk Hayatı).

35 Tirmizî, *kıyâmet* 49; İbn Mâce, *zühd* 30; Dârimî, *rikak* 18.

36 ed-Deylemî, *el-Müsned* 3/611; es-Sehâvî, *el-Makâsıdü'l-hasene* s.631.

37 Yûsuf sûresi, 12/76.

Nefis ve Vicdan Mekanizması

Nefis Zamanla Kuvvet Kazanabilir mi?

Soru: *Yıllar geçtikçe insanın nefsi daha da kuvvetleniyor mu?*

Cevap: Nefis zamanla kuvvet kazanabilir. Zira, seneler geçtikçe insanda bazı arzular, cismaniyete ait bir kısım istekler belirir; tûl-i emel, bedenî istekler, servet düşüncesi ve mal mülk hırsı baş gösterir. Bütün bunlar bir de ülfetle kuvvetlenir ve desteklenirse insan yenilebilir, kayıp düşebilir.

Bu hisler belirdikçe, insan, bir yönüyle yerinde daha sıkı durmaya çalışmalı; dine ve millete hizmet gayesine daha bir bağlanmalı. Cenâb-ı Hak, insanı hususî mahiyette nerede sıyanet edecekse, kul o noktayı aramalı. Kur'ân-ı Kerim'de "*Siz Beni anın, Ben de sizi anayım.*"[1], "*Allah'a yardım eder, dinine arka çıkarsanız; O da size yardım eder.*"[2] buyuruluyor ve bir mânâda sıyanet-i ilâhiyeye mazhar olma yolu gösteriliyor.

O zaman insan, duracağı tabyaları çok iyi belirlemelidir. Yani, bu ilâhî ahdi görmeli ve "Demek ki, ben onu anlatma konumunda olmalıyım. O konumun hakkını vermeliyim. Duruşumu sık sık gözden geçirmeli, kendimi sağlama almalıyım." demelidir.

Bir taraftan insan benliğinde bazı hisler gelişirken ve düşmanın taarruz yollarını çoğaltması söz konusu iken, o olduğu yerde kalırsa elbette yenik düşer. İnsanın da o istikamette gelişmesi lazımdır. İmanı, sırf delillere dayalı zihnî bir mefhum olarak algıladığı dönemlerde insana sadece "İnandım" demesi yetebilir. Fakat daha sonra bu itirafı ve bilgiyi kalbe mâl etme, tabiatının bir yanı hâline getirme, yani yeme içme, yatma ve istirahat etme gibi tabiatının bir buudu hâline getirme şarttır. İnsan, yemek yemediğinde rahatsızlandığı gibi ibadet etmediğinde de huzursuzluk duyacak kadar bunları tabiat hâline getirmezse, daha sonraki "ülfet dönemi"nde ayakta duramaz, devrilir.

Bu açıdan her fırsatta arz ediyorum, dünkü inancımız Şah-ı Geylânî'nin imanı seviyesinde olsa da, o bugün yetmeyebilir. Bugün yeni baştan, bir kere daha ilim, idrak ve anlayış ufkumuza göre Allah'a olan imanımızı yenilememiz gerekir. Âyât-ı tekvîniye ve teşrîiyeyi her gün bir kere daha, değişik bir yönüyle gözden geçirerek imanımızı yenileme mecburiyetindeyiz. Sürekli

araştırmalı, aklımızın ermediği şeyler üzerinde "Burada bir hikmet vardır" mülâhazasıyla ısrarla durmalıyız.

Hz. Bediüzzaman diyor ki: "Rahîm-i Zülcemâl'in bağistan-ı kereminden, mucizâtının salkımlarından bir tanecik hükmünde gördüğüm, iki parmak kalınlığında bir üzüm asmasına asılmış olan salkımları saydım. Yüz elli beş çıktı. Bir salkımın danesini saydım, yüz yirmi kadar oldu. Düşündüm, dedim: Eğer bu asma çubuğu, ballı su musluğu olsa, daim su verse, şu hararete karşı o yüzer rahmetin şurup tulumbacıklarını emziren salkımlara ancak kifayet edecek. Hâlbuki, bazen az bir rutubet ancak eline geçer. İşte, bu işi yapanın, her şeye kâdir olması lazım gelir."[3]

Bu düşünceler, ilme'l-yakînin bir mertebesidir ve belli bir yere kadar benzeri duygu ve düşünceler bizi ayakta tutar. Fakat bir noktadan sonra bu bize yetmeyebilir. Daha ileriye götürürüz bu tefekkürü, ilmî tahlillerin yapıldığı ortamda onu tekrar gözden geçiririz; bir de oradan yürürüz; orayı da bir pist yapar, bir de oradan yükseliriz. İlme'l-yakînin âlî mertebesinde yeni bir açılım daha yaparız. Sonra bir fırsatını bulunca bir kere daha... Bir kere daha... Sürekli yeniler dururuz kendimizi. Yoksa içinde bulunduğumuz çevrede yenilenmeler yaşanıyor, düşünceler değişiyor, ilim mantığı ve ilim felsefesi başkalaşıyorsa ve biz buna rağmen olduğumuz yerde kalıyorsak, şeytan o yeni malzemeyi kullanır ve biz yenik düşeriz, Allah muhafaza, devriliriz.

Sürekli kendimizi yenileme, bu yenilemeyi yaparken de kalbimizle beraber yürüme mecburiyetindeyiz. Kalbimizin, aklımızdan bir adım geri kalmaması, hayatiyetini koruması lazım. Unutmamak icap eder ki; mantığı çok ileriye gitmiş, muğalata ve diyalektik adamı olmuş bir insanın, kalbi o ölçüde inkişaf etmemişse onun kuru mantık ve diyalektiği kalbini yutmuş, demektir; kalbî hayatını öldürmüş ve onu latîfe-i Rabbâniyeden mahrum etmiş, demektir.

Evet, insan düşünce ufku ne seviyede olursa olsun, kalbini nazardan dûr etmemeli... Başını yere koyup sabahlara kadar dua dua yalvarmalı. Çünkü ebedî mutlu olacağı bir âlem için ayağına zincir vursalar ve deseler ki, "Başını yerden kaldırmadan ömür boyu secde edeceksin; ama neticede ebedî mutlu olacağın bir dünyayı kazanacaksın." Aklı varsa insan secde eder. Eder, zira, önünde bir ebedî saadet vardır. Altmış-yetmiş sene, altı yüz-yedi yüz sene veya altı milyon-yedi milyon sene değil; sonsuz bir hayat... İşte bizim önümüzde de o ebedî hayat var. Onun için ne verilse değer. Bundan dolayı akıllı mü'minler anlatılırken *"Mallarını, canlarını, her şeylerini Allah'a satarlar, verirler."*[4] denilmektedir.

Biz de ebedî saadeti yakalamak için kulluk vazifemizi kusursuz olarak

yapmaya çalışmalı ve Allah'ın merhametine sığınmalıyız. Sürekli onun karşısında el açıp bel bükmeli ve çok dua etmeliyiz. Meselâ, mümkün olduğu kadar çok رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً *"Ey bizim Kerim Rabbimiz, bize hidayet verdikten sonra kalblerimizi saptırma ve katından bize bir rahmet bağışla!"*[5] demeliyiz. اَللّٰهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ *"Ey kalbleri evirip çeviren Allahım! Kalblerimizi dinin üzere sabit eyle!"*[6] imanla perçinle ki sökülmesin, kurşunla çivile oraya, diye yakarmalıyız. Hemen ardından صَرِّفْ قُلُوبَنَا إِلَى طَاعَتِكَ *"Kalbimizi Sana itaate çevir, Sana kulluğa meylettir!"*[7] ifadesini eklemeliyiz. Bunları on defa değil, bin defa söylesek, yine de az demiş oluruz.

Kaldı ki, Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunları sabah ve akşam dualarında üçer kere söylüyor ve bizlere de tavsiye buyuruyor. O bir Nebi'dir, hem mâsum hem de masûndur ve teminat altındadır. Bize gelince, bizim ne mâsumiyetimiz, ne masûniyetimiz var. Yani ne günahsızız ne de Allah (celle celâluhu) tarafından korunma ve sıyanet altına alınmışız; yok öyle bir teminatımız. O bile böyle diyorsa, bizim titrememiz, çırpınmamız lazım değil mi?

Hiç kimse demesin, "İçime şu geliyor, bu geliyor... Şöyle bir kalbî problemim var." İçine o geliyor da sen üst üste kırk gece kalkıp o iş için ağladın mı? Başını yere koydun, alnını yaşlar içinde buldun mu? Neden mazeret beyan ediyorsun? Yüreğinle Allah'a teveccüh et, yalvar yakar! "Tut elimden Allahım, tut ki edemem sensiz!" de.

Alvar İmamı ne güzel söyler:

Sen Mevlâ'yı sevende
Mevlâ seni sevmez mi?
Rızasına ivende
Hak rızasın vermez mi?

Sen Hakk'ın kapısında
Canlar feda eylesen
Emrince hizmet etsen
Allah ecrin vermez mi?

Sular gibi çağlasan
Eyyub gibi ağlasan
Ciğergâhı dağlasan
Ahvalini sormaz mı?

Rica ederim, O'nun uğrunda yüreğinizi parçalamadan yüreği parçalanmış

insanlara lütfedilen şeyleri beklemeyin. O bazen ekstradan da lütfedebilir; ama umumiyetle aldığınız risk kadar, gösterdiğiniz gayret ve cehd kadar mükâfat vardır. Hele siz bir gecenize gündüz boyası çalın, O da sizin gecenizi gündüz yapsın. Siz dünya gecelerinizi gündüz yapın, O da ahiret karanlıklarını aydınlığa tebdîl eylesin.

Allah, eşiğine baş koyan yüzleri çiğnetmez ve mahcup etmez; yeter ki siz yürekten O'na yönelin ve "... Edemem, sensiz asla edemem!" deyin.

Şeytanın Tuzakları

Bazı tasavvuf kitaplarında mekâid-i şeytan ve desâis-i şeytanın iki türlü olduğu kaydedilir: Birincisi, herkesin başına gelebilen, fena bir şeye teşvik etmesi, çirkinliği güzel gösterip onu irtikap ettirmesidir. İkincisi ise, bazıları için mezelle-i akdâm (ayakların kaydığı nokta) olan, zahiren hayırlı gibi görünen işlerdeki desiseleridir. Meselâ; bir insan, güzel rüyalar görür, bir şeyler hisseder, hatta insanların kalbini okuyabilir; fakat bunlardan kendine pay çıkarır, üstün bir kul olduğu zehabına kapılır ve bunları başkalarına hâkimiyet kurma hususunda kullanır; tevazu sergilemesi gerekirken enaniyetle köpürür.

İşte, ehlullah, bu şekildeki insanın amelini beğenmesi ve onunla büyüklenmesine, kebîre (büyük günah) demişlerdir. Böyle bir günahın neticesinde ise, Allah korusun, mahvolma muhtemeldir. Ve kim bilir, şeytan bazı insanları bu tuzağa düşürmek için rüyalarına girer, güzel görünür ve onlara nefislerinin hoşuna gidecek şeyler söyler. Keşf u keramet nev'inden şeyler ve insanların içini okumak gibi işler, eğer Ehl-i Sünnet çizgisi tutturulamamışsa belki de şeytanın ilhamıdır.

Zaaflarla Savaş

Bizim pek çok zaaflarımız var. Bunların farkına varma ve kusurlarımızı itiraf etme, onları iradeyle zapturapt altına alma ve zaaflarımıza, kusurlarımıza rağmen iffetle yaşama bizi evc-i kemalâta (kâmil insan zirvesine) yükseltir.

Günah Hayra Vesile Olur mu?

Günah, çok kötü bir şeydir; ancak bir yerde iyi sayılabilir. O da, kulun bir günaha girdikten sonra bir ömür boyu onun için âh u vah etmesi halidir. Meselâ, bir harama im'ân-ı nazar ile (dikkatlice) bakan, fakat yıllar sonra bile onu hatırladıkça iki büklüm olup "Rahmet Kapısı"na yönelen bir kul için o günah pek çok hayırlara da gebe olabilir.

Farklılık Mülâhazası Şeytandandır

Farklılık ortaya koyma gayreti hep şeytandandır. Kendini farklı düşünme, kıdem farklılığına girme, gelecek adına pay sahibi olma arzusu vb. şeytanî tuzaklardır. "Hele bana bir fırsat verilse, bak ben nasıl konuşurum!... Kalemimi nasıl konuştururum!" gibi mülâhazalar insanı Odetta'nın akıbetine sürükler. Ruhunun taşlaşacağı bir son onu bekler.

En büyük belalardan birisi, insanın kendini farklı görmesidir. İnsanlığın başına büyük felaketler bundan dolayı gelmedi mi? Kendini üstün soy, ari ırk sayanlar dünya savaşlarına sebebiyet vermediler mi?

"Kul peygamber ol!" Allah'ın, Nebi'sine telkini budur.[8] Biz, bütün insanlığı Cennet'e götürecek bir yol bulsak, yine de farklı insanlar değil; kabul buyururlarsa "insanlar içinden bir insan" olduğumuz mülâhazasını sürekli muhafaza etmeliyiz. Biraz mürekkep yalayanlar farklılık sendromundan kurtulamıyorlar. Sanki mürekkepte bir virüs var, ondan hastalık kapıyorlar.

Hasta Ruhlar

Bir insan, devamlı kendini anlatma, kendini beğendirme lüzumunu duyuyorsa, o Allah'ın hasis bir kulu demektir. Her fırsatı kendisi için değerlendirmeye kalkanlar, hem aklen hem ruhen hem de itikadî açıdan noksan ve marazlı zavallılardır. Millet sana teveccüh ediyorsa, sana bir alâka gösteriyorsa, bu krediyi ancak dinin için, Allah'ın ismini yüceltmek için kullanabilirsin.

Zaaflarıyla İnsan

Biz kendimize takılıyoruz. Takıntı nefsimizde. Hücumât-ı Sitte'deki virüslere müptelayız. İnsan, namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetlerle yükselebilir; fakat onu çileden çıkaracak bir şey karşısında gayzını tutabilmesi, bir şehvet karşısında bedenindeki o güce karşı koyabilmesi, onun ibadetlerle elde ettiği yüksekliklerden daha da yukarılara çıkmasına vesile olabilir.

Dişini sıkmasını becerebilirsen, sendeki negatiflikleri pozitif güce çevirebilirsen, elde edeceğin güçle, füze hızından daha aşkın bir hızla evc-i kemale vâsıl olabilirsin. Senin aklın çok ileri bir diyalektiğe, cerbezeye sahipse; o aklını arkadaşlarına karşı kullanmayarak hak ve hakikat adına onun cerbezesini dizginleyebilirsen, hak rızası için kullanabilirsen, iradenle o aklı, senin için bir şerr-i cüz'i iken hayr-ı küllîye çevirebilirsin.

Cenâb-ı Hak, beni hiçbir hâdise karşısında zaaf göstermeyen melekler ve ruhanî varlıklar gibi olmakla insan olmak arasında muhayyer bıraksaydı,

"Rabbim, beni şu anda yarattığın gibi yarat!" derdim. "Alabildiğine taşkınlıklarım olsun; ama bana neticede Sana râm olan, Senin rızana koşan öyle bir irade ver ki, ben o iradenin kemendi ile Sana yükseleyim. Evet, Senin zaaftan ârî mahlûkun da var; ama ben insan olmak istiyorum." derdim. İçimde çok taşkınlıklar olabilir. Belki bunlar beni harap da ediyordur. Ama ben bu harâbiyet içinde iradenin gücüyle Allah'ın muradına varabileceksem, Cenâb-ı Hak bu gücü bana vermişse, ben de bu fırsatı en güzel şekilde değerlendirmeliyim.

Allah'ın sana verdiği her şeyi memnuniyetle karşılamanın yanında, sana düşen, bütün negatifliklerini, zaaflarını, günahlarını aşarak, yanlış tavırların esaretinden kurtularak Cenâb-ı Hakk'a tam mânâsıyla râm olabilmektir. Allah (celle celâluhu) seninle farklı bir espri ortaya koymuştur. Seninle bir şey yapmak istiyordur. Yeter ki sen zaaflarının, boşluklarının zebûnu olma; onları aşmasını bil.

Ne bahtiyarız ki, Nebi-yi Server'imiz var, aleyhissalâtu vesselâm. Kur'ân'ımız var. Hiçbir şeyimiz olmasa, Kur'ân'ımız bize yeter.

Paranoyak Ruhlar

Ona buna eksiklik veya bozukluk atfedenler, kendilerini ifade etmek için herkesi hor görürler. Bunlar, gönüllerine göre kendilerini ifade edemedikleri için hep âlemin kusurları ile meşgul olurlar. Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz, "O bozuk, bu bozuk, şu da bozuk" diyene "Bozuk olan asıl kendisidir." mânâsına şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar helâk oldu, diyen asıl kendisi helâk olmuştur."*[9] Kişinin vicdanı ve kalbi duru olsa, her şeyi duru görür. Mizaç bakımından herkeste kusur arayanları, birkaç hafta Cebrail aleyhisselâmla buluştursanız onda da kusur bulur ve "Ayağını nasıl kaydırabilirim?" düşüncesiyle şer yolları araştırır.

Aslında, bozukluk bu tip insanların karakterlerindedir. Bunların ahlâk anlayışı geçimsizliktir. Bu tip, hiç kimse ile geçinemeyenlerin bütün derdi, kendini ifade etmek ve her fırsatta nefsini öne çıkarmaktır. Bunlar sürekli kendilerinden bahsedilmesini, hep kendilerine değer verilmesini ve her zaman önde görülmeyi isterler.

Bir işi üstün bir başarıyla tamamladığın zaman şöyle diyebiliyor musun: "Eğer şu arkadaş veya benden başka birisi yapsaydı, bu iş neticeleri itibarıyla daha çok hayırlara vesile olacak ve dolayısıyla daha fazla başarı elde edilecekti." İşte bu anlayış, Kur'ân ruhunun ve Peygamber ahlâkının ifadesidir. Aksine hep beklenti içinde olup kendini her zaman öne sürmeye kalkanlar,

hezeyanlarını bir ruh hastalığı şeklinde yaşayanlardır.

Cezaların Tehiri

İnsanda bazı latîfeler vardır ki, bir kirpiğin ağırlığını bile taşıyamaz, bir anda kaybolur, batar gider. İşlenen günah ve hatalar karşısında cezaların bu dünyada verilmemesinden insan hep endişe duymalıdır.

Eğer hiçbir ikaz almıyor, hiç sürçüp düşmüyor, hastalığa veya herhangi bir sıkıntıya maruz kalmıyorsak; hiçbir menfî durum bize isabet etmiyorsa; oturup düşünmemiz ve bu durumundan dolayı da kendimizden endişe etmemiz gerekir. Hafizanallah, bizim için en büyük tehlikelerden biri, cezaların sonraya bırakılmış olmasıdır.

Tavır ve hareketlerimizde, hatta ifadelerimizde, içimiz duru değilse; adımlarımızı ihlâsla atmamış, her yaptığımızı O'nun rızası istikametinde yapmamışsak ve Cenâb-ı Hak bunları tehir edip ahirete bırakıyorsa; işimiz bitik demektir. Bundan dolayı tir tir titremeliyiz. Bir de, Rabbimizle aramızdaki münasebet hangi çizgide seyrediyor, bizim irfanımız bu mevzuda nerededir, vicdanımızla tartar ve böylece konumumuzu tayin etmiş oluruz. Bazıları için yatakta gâfilane ayağını uzatması, şurada burada ulu orta açılması bile Rabb'iyle arasındaki münasebet açısından risklidir. Böyle ölçüler umumî değil, kişi ile Rabbi arasındaki münasebete göredir. Herkes için geçerli olmayabilir, şahıstan şahsa bu ölçüler değişebilir.

Sabır, Hele İstenilen Şey Çok Büyükse!...

Çekilen sıkıntılar ve başa gelen musibetler, varılmak istenen hedefe bakıldığında çok küçük kalır. Bizler perişan Keloğlan'ın, padişahın kızına talip olması gibi Cennet'e talibiz. Bu, Kerem'in Aslı'ya talip olmasına benzemez. Perişan halimize bakınca, benim gülesim geliyor. Zira, biz çok küçüğüz, talip olduğumuz şey ise pek değerli. Üstadımızın ifadeleriyle, bin sene mesûdâne dünya hayatı onun bir saatine mukabil gelmeyen bir Cennet'e talibiz.[10] Onun da ötesinde, Cenâb-ı Hakk'ın Cemâl'ini müşâhede arzusundayız. İşte bu hedefe ulaşmak adına her şeye tahammül etmek, her sıkıntıya göğüs germek, her musibete katlanmak gerekir.

İrade

Mucize ve kerâmet haktır ve Allah (celle celâluhu) dilerse âdiyâtı (alışılmış sebepleri) paramparça eder, fevkalâde şeyler ortaya koyar. Fakat hiçbir nebî, planlarını bu fevkalâdeliklere göre yapmaz. Hepsi işlerini sebeplere göre

planlar. Uhud'da Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerindeki zırhının üstüne bir zırh daha giymesi, gereken tedbiri alması söyleniyor. Zira, yapılması gerekenleri yapmadan her şeyi Cenâb-ı Hakk'a havale etmek cebrîlik (cüz'i iradeyi kabul etmemek, insanın hareketlerinin kendi elinde olmadığına inanmak) olur.

Üstad Hazretleri, Kur'ân-ı Kerim'de insana verildiği söylenen emaneti "ene" (benlik) olarak yorumluyor. Ene'nin en önemli rüknü iradedir ve insanın davranışları ona bağlanmıştır.[11] Bir mânâda insan, iradesiyle insandır. Bize düşen de hayatımızı fevkalâde, harikulâde türünden beklentilere bağlamak değil; iradelerimizin hakkını vererek yapılması gerekenleri yapıp, neticeyi Yüce Rabbimizin muradına bırakmaktır.

Takvânın İki Yönü

Allah Teâlâ'ya göre her şey çok kolaydır. Biz, esbab planında düşünmeye kalkınca her şeyi zor ve çetin görüyoruz. Bizim, özellikle de bu devirde, kalb ve ruhun derece-i hayatına çıkmamız da ulaşılması imkânsız bir hedef gibi görünüyor. Fakat kalbler Allah'ın elinde. O murad buyurursa, bizi de salih kulları arasına dâhil eder. Ne var ki, bu yol çok fedakârlık istiyor, bu uğurda sabırla çalışıp çabalamak gerekiyor. Rezzâk-ı Hakikî'nin bize verdiği bütün nimetleri yine O'nun rızası istikametinde sarf etmek iktiza ediyor.

Bir de bu yolun yolcusu, her zaman takvayı esas almalıdır. Tekvînî emirlere bakmada da takvadan sapmamalıdır. Takvânın bu iki yönü de ihmale gelmez. Evet, takvanın iki yönü vardır:

1. Teşriî emir ve nehiylere riayet; yani, dinin "yap" veya "yapma" dediği hususlarda emre imtisal etmek.
2. Tekvînî emirlere riayet; yani, Allah'ın kâinatta cari sünnetine (kanunlarına) uygun hareket etmek.

Efendimiz aleyhissalâtü vesselâmın hayat-ı seniyyelerine baktığımızda, O'nun sebepleri göz ardı etmeden, âyât-ı tekvîniyeyi çok iyi okuyarak, hep takva yörüngeli yaşadığını görürüz. Meselâ; O, ashabına *"Gece yatarken, evinizde yanan ateşi söndürünüz!"*[12] buyurmuşlardır. İşte, burada ve benzeri sözlerinde, sebeplere riayet edilmesini ve ateşten dolayı evde herhangi bir kazaya sebebiyet verilmemesini ifade etmişlerdir.

Allah için yeme içme, Allah için çoluk çocuk sahibi olma, Allah için işleme, Allah için başlama... Bunları ardı ardına sıralayın ve çoğaltın çoğaltabildiğiniz kadar. İşte bunların hepsini Allah için yaptığınız, Allah adına hareket ettiğiniz zaman takva dairesine girmiş ve her yaptığınız amelde ibadet sevabı kazanmış

olursunuz. Fakat “Hele bir namaz kılayım da görsünler!” “Hele bir konuşayım da nasıl konuşulurmuş öğrensinler!” “Herkesten daha çok vereyim de vermek, civanmertlik nasıl oluyormuş bilsinler!” dediğiniz an pek çok şeyi kaybedersiniz.

İç-Dış Ahengi ve Günah Karşısındaki Tavır

İnsan, dış görünüşüne önem verdiği gibi kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla da dikkatli yaşamasını bilmelidir. Meselâ, insanın bir yerinde göze batacak bir şey varsa, dikkat çeker diye onu gizler. Yakası kıvrık kalmıştır, pantolonun paçası bozulmuştur; farkına varınca hemen onu düzeltir. Bunun gibi, kalbde bir inhiraf olduğunda, ruhta hedefinden sapma meydana geldiğinde de hemen harekete geçmesi lazımdır. Harekete geçip onun çaresine bakması, onu yoluna koyması gerekir.

Meselâ, göz yoluyla kalbe bir şey gelebilir; kulak veya ağız vesilesiyle kalbe bir şey bulaşabilir. İnsan, görünüşündeki dağınıklık kadar, belki ondan daha fazla, gönül hayatındaki bu tür dağınıklıklara dikkat etmeli ve devamlı hassas yaşamalıdır. Hiç olmayacak şekilde, meselâ konuşurken, ağzından kaçırıverirsin: “Filanca, yüzüme bakarken biraz aval aval baktı.” O şahıs kendisine söylenince bundan rahatsızlık duyacaktır. Hemen arkasından koşup ona yetişerek “Ağzımdan bilmeyerek böyle bir şey çıktı, hakkını helal et.” demek icap eder. Aynen bunun gibi, “Niye hava soğuk?” diye aklından geçti. Hemen arkasından “Estağfirullah ya Rabbi; Senin soğuğuna, sıcağına karışamam!” demelidir.

İnsan, üstüne başına, yakasına paçasına dikkat ettiği gibi kalbî ve ruhî hayatı itibarıyla Allah’ın ölçüleri içinde O’nun sevimsiz kabul ettiği şeylere karşı da teyakkuz hâlinde yaşamalıdır. Bazı hassas tipler vardır. Giysisiyle, oturduğu yattığı yeriyle, düzen arayışı içindedirler. Ama ruhî hayatları konusunda o kadar duyarlı değildirler. Bazı insanlar da düzensizdirler; çevreleri, eşyaları karışıktır. Fakat ruhî hayatları itibarıyla fevkalâde bir insandırlar. Bunlar birbirine uymayabilir. Ama bazıları da vardır ki, hem dış görünüşleri itibarıyla hem de iç hayatları, ruhî ve kalbî yönleriyle her zaman hassastırlar, duyarlıdırlar. Herhâlde en iyi insan tipi de odur: İç-dış ahengi mevzuunda fevkalâde hassas ve duyarlı yaşayan, eğri büğrü şey görmek istemeyen insan... Bu çok önemlidir.

İnsana bazen bazı şeyler ağır gelebilir. Fakat aklımızdan geçen şeylerden dolayı bile, marz-ı ilâhîye (Allah’ın rızasına) muvafik değildir korkusuyla, günah işlemiş gibi davranılmalı. Günah dediğimiz şeyin sürekli kendisini hissettirmesi mü’minin kalbinin cilasındandır. Çok parlak bir kalbe bir kere

bile kir düşmüşse, aradan elli sene geçse dahi, o kalbin sahibi, o günahı sanki o gün işlemiş gibi duyar. Günaha karşı koymanın en güçlü yolu da budur. Bir kere yapmışsa bir masiyet, onu yeni yapmış gibi vicdanını incitici olarak bulur. "Keşke!" der, "Keşke!…" Bu önemlidir. Siz günahınızı unutursanız, o, öbür tarafta başınıza gâile (dert, felaket) olur. Allah'ın rahmeti unutulmamalı; ama günah da unutulmamalı. O'nun affediciliği unutulmamalı; ama günahın çirkinliği de unutulmamalı. Mü'min, bir kere hata etse, bir ömür boyu onun için gözyaşı döker.

Başkalarını Değil, Kendimizi Sorgulama

Maalesef, insanlarda hâlâ kusur arıyor ve onları kusurlarından dolayı sorguluyoruz. Aslında sorgulanması gereken bizim kendi kusurlarımızdır. Biri gırtlağına kadar çamura batsa; fakat çamur senin sadece topuğuna bulaşsa, karşındakine "Bu kadar çamur da ne?" demeye hakkın yoktur; "Neden ben topuğumu kirlettim?" deyip kendini sorgulaman esastır. Başkasının gırtlağına kadar çamura gömülmesi seni alâkadar etmez. Sadece suizanna girmeden ve gıybet edip çekiştirmeden Allah'ın onu halas eylemesi için dua edebilirsin. Eğer biz, bütün beklentilerden sıyrılıp muradımızı Hakk'ın muradı hâline getirememişsek, daha yapacak çok işimiz var demektir. Öyleyse, kendimizin onca eksiği varken nasıl başkalarının kusuruyla uğraşıp onları sorgulayabiliriz.

Tasavvufta mürîd, bir noktadan sonra murad olur. Yani, ömür boyu hep onu diler, hep onu ister. Onun mürîdidir. Kendi güç ve kuvvetinden teberri edip "Kudreti Sonsuz"un iradesine râm olur. Belli bir noktaya ulaşınca murad hâline gelir. Yani, Hak arzusuyla dopdolu olur, mâsivâya, Allah'tan (cellû celâluhu) başkasına bütün bütün kapanır da onun hoşnutluğundan başka hiçbir isteği kalmaz. Bu hâliyle de Hakk'ın murad ve matmah-ı nazarı, "gözde"si, bahtiyar bir ruh olur. İşte, biz Allah'ın muradı değilsek, o emanetini niçin bize versin ki?

Evet, bu hususta korkmalı, tir tir titremeli; her başarı ve muvaffakiyetten sonra o işe lâyık olup olmadığımız hususunu (liyakatimizi) masaya yatırmalı; çok büyüten bir mercekle tavır ve davranışlarımıza bakmalıyız. "Acaba biz böyle bir ihsân-ı ilâhî ve nimet karşısında şükür ve vefa vazifemizi yerine getirebiliyor muyuz?" duygusuyla kendi eksik ve kusurlarımızı sorgulamalıyız. Muhâsibî, muvakkaten aklından geçenleri, meselâ bir anlık "Şu adam şu kadar iyi olsa." şeklinde başkalarını kritiğe tâbi tutmayı dahi büyük günah sayıyor ve onun ızdırabıyla yaşıyor; davranış, fiil ya da tavır değil, aklına gelip uğrayan sevimsiz şeyler hakkında bile "Benim aklım temiz olsaydı o kirin ne işi vardı onda!" diyor ve her an kendi muhasebesiyle uğraşıyor. Bizim şiarımız da bu

olmalı ve biz sadece, masiva düşüncesinden sıyrılamayan kendi nefsimizi kınayıp onu sorgulamalıyız.

Hatalara Hayat Hakkı Tanımama

Cenâb-ı Hak, bizleri dinine hizmette dâim kılsın. Şu hayat yolunun neresinde bariyerler açılıp "Haydi yolun dışına!" denilecek belli değil. Bir iki dakika içinde, "Sizi dışarıya alıyoruz!" diyebilirler. Allah'a giderken, insanın kalbi O'nunla irtibat içinde, hizmet düşüncesiyle dopdolu olmalı ve hayırlı bir işle meşgulken gitmeli insan. Evet, hayatın bazı anları nuranî geçmemiş, kirli dakikalar da yaşanmış olabilir; fakat daha önce de ifade ettiğimiz gibi netice çok önemlidir.

Hani bazen, şimdilerde de çok konuşulan pişmanlık yasasını değerlendiriyorlar; zindanlık bir insan, "Pişman oldum, iyi bir insan olmaya azm ü cezm ü kast eyledim." deyince onu pişmanlık yasasına tâbi kılıyorlar. Ahiretle alâkalı mevzularda da böyle bir pişmanlık, affa vesile olabilir; fakat insan elinden geldiği kadar hayatında kirli bir sayfa bulunmamasına dikkat etmelidir. Bunu umumî mânâda kullanıyorum; insan, zihnî, ruhî veya hissî bir kirlenmeye fırsat vermemelidir. Ferdin hayatında, yaşama hakkı en az olan şeyler, hatalar ve günahlar olmalıdır. Kul, tabiatı gereği bazen sürçse ve düşse de hemen kalkıp doğrulmasını bilmeli; sürçme ve düşme sürelerini en aza indirmelidir.

Kul kayıyorsa, bir inhiraf yaşıyorsa o mevzuda yapılması gerekli olan şey, hemen Allah'a yönelme; tevbe-inabe-evbe kulvarına girmedir. Kendisini affedebilecek bir Rabb'i olduğunu bilme, "Yine düştüm, yine sütü devirdim, bir daha yaramazlık yaptım; ama pişmanım ve hacâlet içindeyim!" deme, içine düşülen kötü durumdan hemen uzaklaşmaya çalışma çok önemlidir.

Bu meseleyi çok tekrar etmemi garipsemeyin. Kendi akıbetim hakkında olduğu gibi, kardeşlerimin akıbeti hakkında da korkuyor, ürperiyor ve en hayatî mesele olan ebedî saadeti yakalama mevzuunda birbirimizi teyakkuza davet etmenin gereğine inanıyorum. Hafizanallah, hiç kimsenin, meselâ, birine bağırıp çağırırken, kin duyarken, kalben biraz kirlenmişken ölüme yürümesini arzu etmiyorum.

Belki Allah'ın hususî bir iltifatı vardır O'nun yolunda başkalarından farklı gayret gösterenlere. Bunu da Üstad, Kur'ân talebelerinin imanla kabre girecekleri şeklinde müjdeliyor. Diyor ki, herkes birbiri hakkında duacı olduğundan dua külliyet kesbediyor. Kur'ân dairesindekiler sadece tek bir şahıs olarak dua etmiyor, milyonlar ağızlar şeklinde duaya duruyorlar.[13]

إِخْوَانَنَا وَأَخَوَاتِنَا “Kardeşlerimiz, bacılarımız...” deyince, ne seviyede olursa olsun, işin tam altına girmişlerin yanında, Kur’ân hizmetinin kenarından köşesinden tutmuş, “Sadece duayla bile olsa benim de payım bulunsun.” diyen her insan, o sözün içine girer.

Bir ikinci mesele de, asrın Kur’ân tefsirinin verdiği ders-i mârifetle iman-ı billah, insanın latîfelerine öyle siniyor ve işliyor ki; inşaallah o eserlerle meşgul olanlara şeytanın eli ulaşamaz. Fakat o noktada mıyız, orada duruyor muyuz, duruşumuzun hakkını verebiliyor muyuz? İşte bunlar endişe verici şeyler. Bu iş samimiyet ister, vefa ister, sadâkat ister ve ihlâs, illâ ihlâs ister.

Hastalıklı hâlinde insan bunları daha derinden hissediyor. Hissetmeli de aslında. Paniğe, ölüm endişesine kapılacağına, nasıl olsa yolculuk bir vak’a ve önü alınmıyor o daracık hayat koridorunu veya hendeğini atlarken o atlama işini çok iyi değerlendirmeli. Bütün benliği ile Allah’a bağlanmalı ve böylece öbür tarafta temiz bir yere düşmeli.

Dışarının Dejenerasyonuna Karşı

Toplu ve beraber olmada rahmet, firkatte (ayrılıkta) ise nikmet (bela ve afet) vardır. Öyleyse, ayrı ve yalnız kalmamak lazımdır. Ayrı durma, öldürücü ve tehlikelidir. Her huzurun bir insibağı olduğu gibi, bir araya gelme de bir insibağ hâsıl eder. Ayrıca, bir yerde kalırken ya da bir yere gidilirken elden geldiğince bizi kontrol edecek birisiyle beraber olmak; yalnız kalmamak, yalnız gitmemek, yalnız dolaşmamak gerekir.

Peygamber Efendimiz’in (sallallâhu aleyhi ve sellem) *“Yalnız, şeytandır.”*[14] sözünü dar anlamamalı. “Tek başına bir yerde yatıp kalkmadan yalnız dolaşmaya kadar, hemen her hâlükarda o teklik içinde bir şeytanlık vardır.” şeklinde geniş yorumlamalı. Evet, yalnızlık içinde bir şeytanlık vardır. Allah Resûlü, bunu bir mânâda iki kişi için de söylüyor. Çünkü ihtimal hesaplarına göre iki kişi bazı şerleri işleme hususunda mutabakat sağlayabilir. Mümkünse hep üç kişi olmak gerekir. Üç kişinin şer üzere birleşmesi ve birdenbire dejenerasyona maruz kalması çok düşük bir ihtimaldir.

Zihin ve düşünce dağarcığımızda sürekli bir şeyler bulundurmak lazım. Meselâ, bir yere gidiliyorken, evvela, yapılacak bir iş için oraya gidiliyor olmalı. Yol boyunca yapılacak o vazife düşünülmeli. Yola çıkmadan önce de Rabbimize teveccüh ederek iç donanımımızı gözden geçirmeli, çok dua ve istiğfar etmeli. “Ya Rabbi, bin defa kaymaya istihkak kesbetsem de Sen beni kaydırma! Eskilerin dediği gibi ‘Elimden ayağımdan, gözümden kulağımdan, dilimden dudağımdan kötü bir şeyin sâdır olmasına meydan verme!’ ” deyip

O'nun sıyanetine sığınmalı.

Kontrollü durmak, günahlar karşısında kendini salmamak ve lâubalîliklere karşı kapalı kalmak lazım. Hatta içimizdeki inşirahları bile zevk-i ruhânî havası içinde karşılayarak onlarla sevinme yerine, "Ya Rabbi! Ben Sana karşı hakkıyla kulluk yapamadım ki içimde böyle bir esinti olsun. Yoksa bu hâl şeytandan mı?" diyerek ondan dolayı dahi istiğfar etmeli.

Bize ait hiçbir güzelliğe güvenmemek esastır. Dünyada havf (korku) içinde yaşayanlar, ahirette emniyet içinde olurlar. Cenâb-ı Allah, bir kutsî hadiste *"Havf ve emniyeti cemetmem, bir arada vermem."*[15] buyuruyor. Yani, bura da ahireti hesabına korku içinde yaşayanlar, orada emniyet içinde olacak. Dünyada ahiretinden endişe etmeyen ve öteler için hazırlık yapmayanlar ise orada korku yaşayacaklar. Şâzilî'den İmam Gazzâlî'ye, ondan Üstad Bediüzzaman'a kadar pek çok Hak dostu "hayatta iken havf kapısını ardına kadar açık bırakmak ve ölüm zamanı da recâya yapışmak" gerektiğini söylerler. Kat'iyen emniyet duymamak, ahiret adına güvende olduğu zannına kapılmamak lazım.

Her ne kadar Kur'ân talebeleri, birbirleri hakkında küllî dua etmelerinden, iman-ı tahkikî açısından latîfelerini nûrefşân hâle getirmelerinden ve şeytanın elinin ulaşamayacağı yerlere kadar kalblerine imanın sirayetinden ötürü inşaallah kabre imanla gireceklerine dair bir müjde alsalar bile, bir Kur'ân talebesi asla akıbetinden emin yaşamamalıdır. Bu hususla alâkalı terhîb ve tergîb (sakındırma ve teşvik etme) makamlarında söylenen sözleri, sırat-ı müstakîm adına söylenmiş genel ifadelerle karıştırmamak gerekir. Meselâ, Allah Resûlü'nün terhîb için *"Konuştuğunda yalan söyleyen, verdiği sözde durmayan ve emanete ihanet eden halis münafıktır."*[16] buyurmasıyla, tergîb ifade eden *"La ilâhe illallah, diyen Cennet'e girer!"*[17] müjdesini, sebeb-i vürûdlarını dikkate alarak değerlendirmek, bunları umumî kaidelerle karıştırmamak icap eder.

Şeytan

Allah Teâlâ, şeytanın şerrinden hepimizi muhafaza buyursun. Günde bin defa رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ *"Ya Rabbi, şeytanların vesveselerinden, onların başıma üşüşmelerinden Sana sığınırım!"*[18] desek yine de az söylemiş oluruz. Çünkü şeytan çok hile ve oyun biliyor. Hiç kimse onun oynadığı satrançta onunla başa çıkamaz; fakat Allah'ın inayeti olursa şeytanın eli kolu bağlanır. Zira, o sadece, insanların gönlüne vesvese tohumları atar; şerre sebebiyet verir. Ama işin hâlıkı, yaratıcısı o değildir. Hayrı da şerri de, nuru da karanlığı da yaratan Allah'tır.

Şeytana bir iş izafe etmek, onun hakkında "…yaptı, …etti" demek, onun bir şeyler becerdiğini söylemek ve ondan bahsedip üzerinde durmak tehlikeli olabilir. Bu durumda şeytan, bir hadis-i şerifte işaret buyrulduğu gibi şişer, kabarır. Esas olan, Allah'a itimat ve güvenimizin ifadesi olarak, Allah'ın sonsuz havl ve kuvveti karşısında şeytanın tesirsizliğini; salih kullara hiçbir zarar veremeyeceğini düşünmek ve ona karşı sağlam durmaktır. Yani, bir bizim tavrımız açısından, bir de onun yaratılış hikmeti, misyonu açısından meseleye bakmak lazımdır.

Bir zamanlar *Sızıntı* dergisinde bir acûze-i şemtâ (elden ayaktan kesilmiş yaşlı kadın) resmi yayınlanmıştı. O resimdeki, bir insandan daha çok kurgu filmlerdeki gulyabânilere benziyordu. Resmin üzerinde şu ifadeler vardı: "O şimdiye kadar hiçbir zaman asıl hüviyetiyle kimsenin karşısına çıkmadı. İnsanlık onu hep değişik maskelerle ve başka başka şekillerde gördü. Şimdi ise çeşitli doktrinleri kullanarak bütün beşeri içine alabilecek en korkunç oyununu oynamak istiyor. İnsanla başlayan Mefisto-Faust oyunu henüz bitmiş değildir."

Evet, Goethe de *Faust*'un sonunda "Bu hikâye bitmemiş; Faust mu galip, Mefisto mu galip belli değil?" der. Faust toy bir delikanlıdır. Kendi ömrünü yaşayan bir varlık... Şeytan ise bütün insanlığın ömrünü yaşayan bir ucûbe… Siz o resmi ya da benzerlerini görmüşseniz, şeytan denince zihninizde o şekil canlanabilir; fakat şeytan zihninizdeki şekilden çok farklıdır.

O, farklı farklı fettânlar (gönül alıcılar, fitneciler) şeklinde insanların karşısına çıkar. Kimi zaman bohemliği kullanır, beşerin hayvanî hislerini gıdıklar. Bazen insanları yutan bir canavar gibi: bazen de onların beyinlerini okuyan, değişik elektrik şerareleri göndererek muvazenelerinde olumsuz tesirler icra etmeye çalışan, gelip beyin guddelerine oturarak vesvese veren, orada –psikiyatristlerin dediği gibi– değişik hormonlar üreten ve böylece hasımlarına korkulu rüyalar gösteren bir büyücü gibi olur.

Beşer hayatından metafiziğe ait mülâhazalar silinince her şeyi fizikle açıklama hastalığı zuhur etti. Dolayısıyla da günümüz insanı bir düalizme girdi. Dine, dinî esaslara inanan, bütün fizikî dünyaya metafiziğin hâkim olduğunu kabul edenlerin zihinlerinde bile her şeyi fizikle açıklama hastalığı baş gösterdi. Günümüzdeki korkunç pozitivist mülâhazanın, insanların kafalarındaki akide intizamını şöyle böyle bozan bir kısım tesirleri oldu. Oldu ve hemen herkesin kalbine metafiziğe dair şüpheler attı. Bugün neredeyse herkesin şüphesi vardır. O şüphe de ancak kendini ibadete vermekle çözülebilir. Çünkü din, "tasdîkun bi'l-kalb, ikrarun bi'l-lisan ve a'mâlün bi'l-erkân"dan, yani; doğruluğunu kalb ile kabul etme, bu kabulü dil ile açıkça söyleme ve sonra da bu kabul ve itirafı davranışlarla bütünleştirmeden ibarettir.

İnsan çokça ibadet etmeli, ibadet onun tabiatının bir yanı hâline gelmelidir. Kant, “Nazarî akılla Allah bilinemez.” diyor; Yaratıcı’nın ancak amelî akılla bilinebileceğini söylüyor. Bergson da, kendine göre, vicdanı ve entüisyonu (sezgiyi) ön plana çıkarıyor. Bir mânâda, her şeyin vicdanla, sezgiyle bilineceğini ifade ediyor. Evet, insan delillerle kafasına yerleştirmeye çalıştığı bir ulûhiyet telakkisiyle, hiçbir zaman imana ilişen problemlerden kurtulamaz. İmanın, akıldan ziyade kalbe oturması lazımdır. O da daha işin başında gönlü şeytana değil, Allah’a satmakla olacaktır. Gönlünü Allah’a satarak; “Al bunu, bu Senin otağın, tahtını kur oraya.” diyerek.

“Dil beyt-i Hüdâ’dır, ânı pak eyle sivâdan/Kasrına nüzûl eyleye Rahman gecelerde.” diyen İbrahim Hakkı Hazretlerine kulak vererek alnı seccadeye koyup, “Kalbimi Senden başka her şeyden temizle, beni daire-i ulûhiyetine iltisaka (kavuşmaya) muvaffak eyle!” demeli; yirmi sene, otuz sene bu şekilde yalvarmalıyız. İnsan ancak böyle bir cehd neticesinde hakka’l-yakîne ulaşır ki, o yaşana yaşana duyulup erilecek bir hedeftir ve o hedefe ulaşanların karşısına bin tane şeytan bin çeşit hile ve oyunla çıksa da Allah’ın izniyle onlara bir zarar veremez.

Pozitivizm, nazarî bilginin fendini bozabilir; fakat amelî bilgiye ilişemez. Onun için avam, bir şeyler bilenlere göre daha avantajlıdır; onlar sâfiyâne inanırlar. Ekseriyetle, okuyan, kitap karıştıranların kafalarında bin türlü delik açılmıştır. Eğer onlar, aklî meselelerle meşgul oldukları gibi gönüllerini de ihmal etmez ve kalblerini işletirlerse o deliklerden dökülmezler. Yoksa fennin, felsefenin açtığı yırtıklardan düşüverirler.

İşte bu sebeple, çok eski yıllardan bu yana içimde besleyip büyüttüğüm ve şahit olduğum hâdiselerle doğruluğuna iyice inandığım bir mülâhazam vardır: Eğer felsefe okutulacaksa, onun yanında mutlaka tasavvuf da okutulmalıdır ve o tasavvuf dersini, o alanda iyi yetişmiş, meseleleri bildiği gibi aynı zamanda mâlumatıyla amel eden, anlattıklarını yaşayan bir hoca vermelidir. En az akıl kadar kalbin de işletilmesi, ileriye götürülmesi ve neticede kalb ve kafa izdivacının sağlanması şarttır. Yoksa, insanların imanı, zayıf bir lehimle tutturulmuş olur. O da, nâmüsait şartlar altında birdenbire eriyiverir, kırılır gider.

“Neden bu iş bu kadar ince?” sorusu akla gelebilir. Çünkü “sırr-ı teklif”in olduğu bir imtihan dünyasındayız. Sa’y ve gayret olmadan bu imtihan verilemez. Küfür ile iman arasında ince bir perde vardır. Sıkı durulmazsa, yanlış bir fikrî hareketle perdenin öbür tarafına düşme tâli’sizliği her zaman muhtemeldir.

Öyleyse kulluk vazifesine sıkı sıkı yapışmak ve Allah'a sığınmak lazımdır. Gönlümüzde zaman zaman hâsıl olan vesveselere karşı sürekli tetikte olmak, bazı meseleler karşısında kendi idrak ve anlayış yetersizliğimizi kabullenmek ve bazen de şöyle düşünmek gereklidir: "Allah karşısında el bağlayıp Kâbe'ye doğru durdum. Ben bir halkaya dahilim. Benim önümde halka şeklinde bir saf daha var. Onun önünde bir başka halka, onun önünde de binlerce halka... Kâbe'de namaz kılıyor gibi, milyonlarca insan Kâbe'ye teveccüh etmiş namaz kılıyor. Bunların içinde ne dâhiler, ne dimağ ve gönül insanları vardır. Allah'a tereddütsüz teveccüh ediyorlar. A be ahmak, sadece sen misin akıldan, delilden, ilim ve fenden anlayan!"

Gıybet

Bir insan hakkında söylenen, "Aval aval yüzüme baktı" demek kadar da olsa, duyduğu zaman muhatabının hoşuna gitmeyecek her söz gıybettir ve haramdır. Yalan söylemek, zina etmek, hırsızlık yapmak ve namazı terk etmek gibi haramdır. Fakat ne tuhaf ve acıdır ki, bazı insanlar "...dine ve millete hizmet" diyor; "...Burada bulunayım, bu arkadaşlarla oturup kalkayım da sevap kazanayım" diye düşünüyor; ama böyle çirkin bir günaha girmekten kendini korumuyor. Aslında bu tavır, dinin bir yanını kabul edip gereğini yapma; diğer bir yanını ise arkaya atma demektir. Kur'ân-ı Kerim, iman kalbinde oturaklaşmamış bazı insanlardan bahsederken *"Bazısına inanıyor, bazısına inanmıyorlar."*[19] demekte; onların dinin bir kısım emirlerini uygulayıp, diğer bir kısmını görmezlikten gelmelerini tenkit etmektedir.

Diğer taraftan, bizzat bizim vazifemiz değilse, başkalarının eksik ve hatalarını görmeye, onları dile dolayıp vazgeçirme tembihlerine girmeye hakkımız yoktur. Meselâ, arkadaşlardan bazıları hasır ve kilimleri evlerinden toplayıp yerine lüks halılar sermiş olabilirler. Bazıları tahta kanepelerini atıp lüks koltuklar almış olabilirler. Aslında, bizim seviyemizde bir hayat sürenler için bunların hiçbiri haram değildir. Yani, halı sermek de, koltuk koymak da haram değildir. Hasırın üzerinde yatıp kalkma, başını bir tahtaya koyup uyuma, bir çeşit zühd olabilir. Hatta o insanın tabiatından kaynaklanmıyorsa, el âleme caka yapmaya ve riyaya sebep oluyorsa, o şahıs hakkında çok tehlikeli bir şey de olabilir. Şimdi hiç kimse kalkıp da "Ooo hocam! Sizin dediğiniz o insanlar eskide kaldı, o çamlar çoktan bardak oldu. Eskiden millet hasırlarda oturuyordu; şimdi kanepelerde, halılarda oturuyor!" falan diyemez. Hasırı, kanepeyi halı ve koltukla değiştiren adamın yaptığı iş haram değildir; fakat diğerinin yaptığı bu tenkit ve gıybet kat'î haramdır. Bu mesele karşısında "Artık halılarda oturuyor, kanepeleri de değiştirdi; o tefessüh etti!" demek gıybettir ve

kat'iyen haramdır.

Bir insanın iki üç kat elbisesi olabilir. İhtiyaç harici eşya bir yönüyle israftır, bir yönüyle de değildir. Biz o insanın niyetini bilemeyiz ki; maslahatı icabı, her dışarı çıkışında farklı bir elbise giymeyi düşünüyordur belki. Belki "Benim şahsımda din-i mübîn-i İslâm'ı görüyorlar; dinimi iyi temsil etmem için bugünün anlayışına göre şık olmam da gerekli." diyordur. Yani, belli mülâhazaları vardır eda ettiği vazife adına. İşte gardırobu kat kat elbiseyle dolu olan insanın o hâli haram değildir; belki, küçük bir israftır. İsraf bile kendi içinde aynı seviyede değildir, farklı farklıdır. Onun bu hâline kat'î olarak "Haramdır" diyemeyiz; fakat başka birinin "gırtlağına kadar israf içinde yaşayan adam" şeklinde onu kınamasının kat'î haram olduğunda şüphe yoktur.

Müttakîler dairesi saydığımız hizmet insanlarının her zaman içtikleri kevser, kokladıkları kâfur olması lazım gelirken, onlar da bazen çok çirkin düşünceler içine girebiliyorlar ve kevser içeceklerine zakkum yiyorlar hiç farkına varmadan. Oysaki, oturup kalkıp kâfur koklamalı, kevser yudumlamalı ve Cennetlikler gibi yaşamalı... Kimseyi; ama hiç kimseyi çekiştirmemeli. Biri bize elli defa kötülük yapsa, onun kötülük yapması, bizim de kötülükle mukabelede bulunmamızı meşrû kılmaz. Kötülük, zatında kötüdür. Biz maruz kalsak da kötüdür, kalmasak da. Bediüzzaman, "mukâbele-i bi'l-misil" için "kâide-i zalimâne" demiştir;[20] kötülüğe kötülükle karşılık vermek, zalimce bir tavır sergilemektir.

Dinin mehâsin-i ahlâk ile mütehallik olma ve mesâvî-i ahlâktan ictinab etme ile ilgili emirleri tatbik edilse; kötülüğe iyilikle mukabelede bulunma, en kötü insanlarla bile iyi geçinmesini bilme, kobralara insanca yaşama âdâb ve erkânını öğretme, akreplere insanları ısırma usulünü unutturma yolu bulunmuş olacak ve vifak ve ittifak tam sağlanacaktır. Bugün insan en vahşî hayvanları dahi terbiye edebilmektedir. Oysa terbiyeye en müsait varlık âdemoğludur. Problemler karşısında her fert, kendini gözden geçirse ve başkasından hatasını anlayıp dönmesini bekleyeceğine kendisi örnek bir davranış sergileyip meselenin halline çalışsa, problem yarı yarıya azalmış hatta çözülmüş olacaktır.

Hakikî Müslümanlık anlaşılıp ciddiyetle yaşandığı zaman, herhangi bir problem olacağına inanmıyorum. Müslümanlar fert fert, ağızlarına, göz ve kulaklarına giren her şeye parola sorduğu zaman, hiçbir içtimaî problem kalmayacaktır. Allah (celle celâluhu) vifak ve ittifakı nasip edecektir, yeter ki her bir mü'min "Cennet'e girmek istersen incitme cânı!" sözüne uygun yaşasın.

Gizli Şirk

Ebû'l-Leys Semerkandî Hazretlerinin *Tenbîhü'l-Gafilîn*'in ihlâs bahsinde naklettiği, Ahmed İbn Hanbel Hazretlerinin *Müsned*'inde geçen bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır: "Allah Resûlü, *'Sizin hakkınızda en çok korktuğum şey küçük şirktir. (اَلشِّرْكُ الْأَصْغَرُ)'* deyince sahabe efendilerimiz 'Küçük şirk nedir?' dediler. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) de *'Riya'* karşılığını verdiler."[21] Bir rivayette de اَلشِّرْكُ الْأَصْغَرُ yerine اَلشِّرْكُ الْخَفِيُّ (gizli şirk) ifadesi vardır. Nedir Allah'a gizli gizli eş-ortak koşmak? Küçük dahi olsa, gösteriş yapmaktır. Kendini ihsas etme, iradî olarak kendini sergilemedir.

Eğer namazda bazı duygular iradeyi aşkın gelirse ve insan bu sebeple değişik sesler çıkarırsa mazur olabilir. Meselâ, bir kul namaza öyle konsantre olmuştur ki, Allah'ın dizlerine başını koyuyormuş gibi hisseder kendini. Cenâb-ı Hak diz, baş ve ayaktan münezzeh ve mukaddestir; ama Recaizâde'nin dediği gibi "Allahım nerede ayakların!" ifadesi bir duyuşun ve sezişin seslendirilmesidir. İşte kul, o derece yoğun his ve ihsasların içindeyken boğazı yırtılacak kadar yüksek sesle "Allah!" dese de mazurdur. Zira, o durumdaki bir insan ne yaptığının, ne dediğinin farkında değildir. Ona yaptığını haber verseniz, "Ben öyle bir şeyin farkında değilim, hatırlamıyorum!" diyecektir. Meselenin temeli de budur. Böyle bir durumda değilken, ibadete dıştan, iradî bir şey karıştırmaya kimsenin hakkı yoktur. O, telvis etme, saf ve dupduru bir işi bulandırma olur.

Fakat önemli bir nokta daha vardır ki; o da, biz bir başkasında ne görürsek görelim onun hakkında "Riya yapıyor." diyemeyiz. Elimizde riya yapıp yapmadığını ortaya çıkarabilecek belli bir mihenk taşı yoktur. "Allah'la irtibatlı mı söylüyor; iradî mi, gayr-i iradî mi? Aşk ve heyecanını mı seslendiriyor; yoksa kendisini ifade etmek, etrafa duyurmak için mi bağırıyor? Kur'ân okuyor; ama acaba kendini ihsas maksadına matuf mu okuyor, Allah rızası için mi?" şeklinde başkalarını sorgulamaya hakkımız yoktur. El âlem etrafımızda değişik değişik sesler çıkarabilir, bu bizi rahatsız da edebilir; fakat onlar hakkında suizanna hakkımız yoktur. O kapı kapalıdır bizim için. İhtimal biz anlamasak da o insan çok farklı şeyler anlıyor ve dolayısıyla da bu sesler onun vicdanından kopup geliyor, gırtlağına çarpıyor, ses tellerine dokunuyor ve ses tellerine dokununca da bir udun, bir kemanın ses verdiği gibi ses veriyordur. Başkaları hakkında böyle düşünürüz. Kendimize ise sert ve katı davranır; çok küçük bir kaçamak, bir sızıntı bile olsa affetmeyiz onu.

Evet, bu iki şeyi birbirine karıştırmamalı, yanlış anlamaya girmemeli. Zikirde, fikirde öyle olduğu gibi, diğer tavır ve davranışlarda da başkaları için hep olumlu ve müspet düşünmek, hüsnüzan etmek; kendimiz hakkında ise

mülâhaza dairesini daima açık bırakmak, “Acaba yine bir tuzak mı var nefsimde?” demek...

Hastalığıma ve halsizliğime rağmen, Cenâb-ı Hakk’ı anma gibi önemli bir mevzu hatırına, zorla da olsa bu kadarcık bir şey söyledim. Evet, zikir, Cenâb-ı Hakk’ın gizli açık nimetleri karşısında O’nu ins-cin herkese ilan etmenin unvanıdır ve inananlar için havadan, sudan daha önemlidir. Hem o kadar önemlidir ki, bu ilan kesildiği an, yeryüzü ve ondaki varlıkların da hikmet-i vücudu kalmaz. Bundan dolayı, Allah Resûlü (aleyhi ekmelüttehâyâ) yeryüzünde “Allah! Allah!” diyenlerin kalmayışını kıyametin kopmasının bir habercisi saymıştır.

Müspetin Peşinde Olma

Mü’minler alabildiğine derin olmalı, yoksa hayat-ı içtimâiyenin içinde zedelenebilir, yara alabilirler; düşüncelerinde, duygularında çatlamalar ve kırılmalar yaşayabilirler. Dinî duygular açısından çok sağlam olmalıyız. İşlediğimiz küçük-büyük günahlardan dolayı odamıza çekilip gözyaşı dökmüyorsak, kalb hayatımız adına çok şey kaybetmişiz; hatalarımızın ezikliğini günler, aylar ve hatta yıllarca yaşamıyorsak, ruhumuz mukavemetini yitirmiş demektir.

Vücudun sıhhat emarelerinden bir tanesi, değişik virüsler, mikroplar karşısında hararetinin yükselmesidir. Vücudun böyle bir mukavemet göstergesi yoksa, durumu çok vahimdir. Bu, artık onda bir çırpınma, bir helecan kuvvetinin dahi kalmadığını gösterir. Aynen öyle de, şayet yapılan mâsiyetlere karşı bir iç tepki yoksa, vicdan, günaha “Hayır!” demiyorsa ruh ölmüş demektir. Onun için bir taraftan ruhumuzu öldürmeden olumsuzluklara karşı tepki gösterecek kadar kararlılık sergilemeli, diğer taraftan da gözlerimizi daha ötelere çevirerek devamlı terakkî peşinde olmalıyız.

1 Bakara sûresi, 2/152.

2 Muhammed sûresi, 47/7.

3 Bediüzzaman, *Sözler* s.320 (Yirmi İkinci Söz, İkinci Makam, Altıncı Lem’a).

4 Bakara sûresi, 2/207; Tevbe sûresi, 9/111.

5 Âl-i İmrân sûresi, 3/8.

6 Tirmizî, *kader* 7, *daavât* 89, 124; İbn Mâce, *dua* 2.

7 Müslim, *kader* 17; Abd İbn Humeyd, *el-Müsned* s.137

8 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/231; en-Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* 4/171.

9 Müslim, *birr* 139; Ebû Dâvûd; *edeb* 77; Muvatta, *kelâm* 2.

10 Bediüzzaman, *Sözler* s.709 (Otuz İkinci Söz, Üçüncü Mevkıf, İkinci Mebhas, Dokuzuncu İşaret); *Mektubat* s.260 (Yirminci Mektup, Birinci Makam, Onbirinci Kelime).

11 Bediüzzaman, *Sözler* s.584 (Otuzuncu Söz, Birinci Maksat).

12 Buhârî, *isti'zân* 49; Müslim, *eşribe* 100.

13 Bediüzzaman, *Kastamonu Lâhikası* s.68, 69.

14 Tirmizî, *cihâd* 4; Ebû Dâvûd, *cihâd* 86.

15 İbn Hibbân, *es-Sahîh* 2/406; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/270, 5/189, 6/98.

16 Buhârî, *îmân* 24, *şehâdât* 28, *vesâyâ* 8, *libâs* 69; Müslim, *îmân* 107-110.

17 Tirmizî, *îmân* 17

18 Mü'minûn sûresi, 23/97-98.

19 Nisa sûresi, 4/150.

20 Bediüzzaman, *Şualar* s.283 (On İkinci Şua, Bu Defaki Küçük Müdafaatımda Demiştim).

21 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/428, 429; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 4/253.

Kalbî ve Ruhî Hayat

Tevazu

İnsan kendini “sifir” kabul etmeli; “sıfır” bile değil, Arapçadaki hâliyle “sifir” bilmeli. Çünkü “ı”larda kendini hissettiren bir sertlik vardır. Samimi mü’min, o kadarcık dahi olsa, nefsini nazara vermemeli.

Kendinde bir şey vehmeden kaybetmiştir. İkram ve imtihan-ı ilâhî olarak bazı şeyler kendisine gösterilse veya güzel rüyalar görse, bunu dahi anlatıp kendine pay çıkaran hasta ruhlar vardır. Bu çok tehlikeli bir yoldur. Daha tehlikelisi de “Aczimize binâen Allah zaman zaman lütfediyor böyle!” denmesi ve bu şekilde tevazu paketine sarılmış enaniyet ve riyakârlığa meyledilmesidir. Bir adam uçsa, gitse ağacın tepesine konsa, sonra da bunu sağda solda anlatsa, biliriz ki bu adam boştur. Ben nezaketim icabı böyle diyorum, yoksa o adam bomboştur. Çünkü Hak dostları, Cenâb-ı Hakk’ın sırlarını ifşa etmez. Bu türlü lütuflar, ulûhiyete ait sırlardır; ifşa edilmez. Allah da (celle celâluhu) zaten sırrını açığa vuran kimselere onları daha fazla bildirmez. Bir kısım lütuflar ve o sırlar imtihan vesilesidir; tehlikeli ve ses çıkarılmaması gereken bir yerde cepteki bozuk paralar gibidir, hissettirilmemesi gerekir. Bozuk paraları şıkırdatırsan avcılar seni duyar, bu avcılar yaman olur, endişe et ki seni vurur.

Allah’ın has kulları kendisini bir şey kabul etmez. Kutup, önünü hep sisli dumanlı görür. Ufku açık değildir. Herkes onu ulaşılmaz zirvelerde müşâhede eder; ama o kendisinin çukurlar içinde olduğunu zanneder.

Ayakların hep yere bassın ki, düştüğün zaman canın yanmasın; bir tarafın kırılmasın. Kendi vehimlerinle oluşturduğun dünyada bulunduğunu zannettiğin yüksek yerlerden düşersen, düştüğün yer en derin çukurlar olur ve hiçbir yerin sağlam kalmaz. Dikkat et, makamın, olduğunu zannettiğin yer değilse, düşmen de kaçınılmazdır.

Emniyet

İnsan bu dünyada emniyetle yaşamamalı. Hiçbir zaman kendine güvenip kendinden emin olmamalı. Kul dünyada hep havf ile yaşamalı. Akıbeti hususunda sürekli tir tir titremeli. Havf ve recâ dengesinde bir ömür sürüp neticeyi Allah’a vermeli. “Ben kâfirim, ben münafığım...” demek caiz değildir;

ancak insanın içinde hep bir endişe olmalı, “Bende münafıklık alâmeti var mı?!” diye. Bu endişeyi koca Hz. Ömer bile taşıyor ki, biz neden taşımayalım! Hz. Osman mezarlığa uğradığı zaman nefes alamayacak hâle gelinceye kadar ağlardı. Namazını kıldığı zaman, makbul olduğuna inanmalı; ancak “Bunda bir eksiklik var mı, yüzüme çarpılır mı?” diye endişe etmeli.

İmam Gazzâlî dâhil pek çok muhakkikîne göre, insan yaşarken hep havf yörüngeli olmalı; ölüm anında ise recâya yapışmalı. Yani, ötelere açılacağı o dakikalarda, Cenâb-ı Allah hakkında hüsnüzan etmeli, O’nun rahmetine sığınmalı ve recâ duyguları içinde, “Artık yapabileceğim bir şey kalmadı. Şu an kendimi tamamen Senin rahmetine teslim ediyorum.” demeli. İmam Şâfiî Hazretleri de vefat ederken şöyle diyordu: جَعَلْتُ الرَّجَا لِعَفْوِكَ سُلَّمًا *“Allahım! Recayı affına merdiven yaptım.”*[1]

Kalb İstikameti

İnsan, Cenâb-ı Allah’a her zaman muhtaçtır. O’nun nimetlerine muhtaç olmasından daha çok, inayet (yardım, ihsan) ve riayetine (koruyup gözetmesine) muhtaçtır. Hava, su ve yiyecek gibi şeylere muhtaç olan insanoğlunun bu maddî nimetlerden daha fazla kalb ve ruh istikametinde beslenmeye ihtiyacı vardır. Samimi bir kul, Rabb’inden sürekli kalb ve ruh istikameti istemelidir.

Bir kulun “Nasıl olsa çizgiyi bir kere tutturdum.” düşüncesi ve tavrı içine girmesi, sanki bir yerden sonra Allah Teâlâ’ya ihtiyacı yokmuş mânâsına gelir. Bu tavır, hiçbir zaman içine düşülmemesi gereken bir yanlışlıktır ve neticesi de ilhaddır (inanç bozukluğudur). Oysa her şey, her zaman O’na muhtaçtır. İnsan, senelerce ibadet ü taat yapsa da bunlar onun ruhunda istikamet sağlayıcı bir hâle bürünmeyebilir. Her şeye rağmen ona düşen yine söz, tavır ve davranışlarıyla Cenâb-ı Hakk’a sığınmak, O’ndan ihlâs ve istikamet istemektir.

Bu konuda çok samimi ve yürekten olmak gerekir. İnsan altmış yetmiş yaşında olsa ve o zamana kadar imrenilecek bir hayat ortaya koymuş bulunsa bile, yine de yanlışlıklara düşebilir, hata yapabilir. Öyleyse inanan bir insan, canını ortaya koyarcasına, gönülden Cenâb-ı Hakk’a teveccüh etmeli, “Ya Rab, beni hidayetinden bir lâhza ayırma!... Sözüm, davranışım, konuşmam, el ayak hareketlerim ve hatta mimiklerimle küçük de olsa bir yanlışlığın içine düşürme. Bir dakikalık inhirafa düşeceksem emanetini hemen al!” diyecek kadar candan olmalı.

Meselâ, sesli Kur’ân-ı Kerim okuyor, samimi ve riyasız başladı; fakat bir aralık “Dışardakiler de duysalar iyi olur!” düşüncesi aklından geçti... Yüreği varsa sesini hemen kesmeli, “münafık” demeli kendi kendine, başını yere

koymalı ve istiğfar etmeli. Küllî bir ibadetin içine ufak bir kırıklık ve azıcık bir yön değişikliği dahi sokmamalı. Çünkü ibadet ü taat sadece Allah (celle celâluhu) için eda edilir. Ve elden geldiğince, hususiyle farzlar dışındaki ibadetler, hiç kimseye gösterilmez; hiç kimseye duyurulmaz. Tabiî hâlde yaparken bazıları duyarsa, bu durum o kulu alâkadar etmez; fakat o yine "Keşke duymasalardı" der.

İstikamet üzere yaşama ve yanlışlıklara düşmeme hususunda bir muztar (bütün bütün çaresiz kalmış bir insan) gibi dua etmeli ve Allah'a sığınmalıdır. İbadet ederken de muztar edasıyla ibadet etmek gerekir. Hani, *Lem'alar'*da okuyoruz; Hz. Yunus (aleyhisselâm) denize atılıp büyük bir balık onu yutunca, fırtınalı bir deniz ortasında, karanlık ve her taraftan ümit kesik bir vaziyette kalıyor. Esbab tamamen sükût ediyor. Gece, deniz ve balık onun aleyhine ittifak edince bu üçünü birden emrine musahhar edip, kendisini sahil-i selâmete çıkarabilecek yegâne Zât'a sesleniyor. Müsebbibü'l-esbâb'dan başka bir melce' olmadığını ayne'l-yakîn gördüğü ve O'na sığındığı an, nur-u tevhîd içinde sırr-ı ehadiyet inkişaf ediyor.

İşte, aynen öyle de, samimi bir kul, etrafındaki hiçbir şeyin kendisinin derdine derman olamayacağı ve imdadına koşamayacağı duygusuyla "Allah" demeli ve O'na yönelmelidir. O hâl üzereyken "Allah" demede başka hiçbir garaz yoktur. Her şeyden ümit kesen insanın, açık bulacağını ümit ettiği o tek kapıya yönelmesiyle nur-u tevhid içinde ehadiyet sırrı onun için de açılacaktır.

Zaten Kur'ân-ı Kerim, bütün haşmetiyle bu hakikati ilan ediyor; *"Muztar dua ettiği zaman, duasına icabet eden kimdir? O duayı kabul eden onun arzusunu is'af eden (yerine getiren) kimdir? Belâya dûçar olduğu zaman, o belâyı bertaraf eden kimdir?"*[2] diyor. Kendi hatıralarınıza dönüp bakar, darda kaldığınız pek çok defa "Rabbim!" dediğinizde imdadınıza koşulduğunu hatırlarsanız bu soruya bütün gönlünüzle siz cevap verecek ve "Allah" diyeceksiniz.

Evet, insan kendini sürekli kontrol etmeli, eksik ve hatalarını görüp onları düzeltme hususunda kendi niyet, azim ve gayretinden öte Allah'a güvenmeli, ona itimat etmeli ve kat'iyen unutmamalı ki; bir işin içine ne kadar başkalarının mülâhazası girerse, o kadar Allah rızası düşüncesi delinmiş ve yırtılmış olur.

Temkinli yaşamalı insan. Ayaklarının sağlam bir zemin üzerinde olduğu, kulluk yolunda rahat yürüyebildiği, şeytanın ona tesir edemeyeceği şeklindeki bütün düşünceleri "Hayır, bunlar öyle görünüyor olabilir; fakat her an o zemin çökebilir; her lâhza ayaklarım beni yolda koyabilir; şeytan bir yerden yolunu bulup duygularımı kirletebilir." türünden temkin ifadeleriyle tadil etmeli. Meselâ, az önce de ifade ettiğim gibi, gece karanlığında, bir binada tek başına

“Ya Rabbi!” deyip ağladığı anda bile “Belki birazdan birisi kapıdan içeri girer de beni duyar ve ‘Şu adamın ihlâsına bak!’ der” gibi bir duyguya kapılmışsa insan, o an duasını, ağlamasını kesmeli; riya ile o temiz sayfayı kirleteceğine, onun bir kısmını eksik bırakmalı.

Nitekim, seleflerimizin hayatına bakarsanız bu ölçüyü gösteren pek çok misal görürsünüz. Meselâ, İbrahim b. Yezid En-Nehaî, Kur’ân okuduğu bir sırada kapısı çalınınca önce Kur’ân-ı Kerim’i rafa kaldırıyor, sonra kapıyı açıyor. Ev halkı neden öyle yaptığını sorunca da “Beni o hâlde görürlerse her zaman Kur’ân okuyorum zannederler.” diyor ve öyle bir görüntüyü riya kabul ediyor.

Bu kadar hassasiyetin bir vehim ve vesvese olabileceği de akla gelebilir; fakat halis bir mü’mine yakışan, sadece Allah’ın rızasını gözeterek amel etmeyi namus meselesi bilmesidir. Allah’a ve ahirete inanan bir insan, ibadet ü taati Allah’a tahsis etme hususunda vesvese derecesinde hassas davranmalı, bunu bir namus meselesi olarak telâkki etmelidir. En iyi söz söylediği zaman bile, eğer içine riya ve dolayısıyla şirk ifade eden söz ve davranışlar bulaşıyorsa, konuşmasını hemen kesmesini bilmelidir. Kaleminden Hz. Davud’un mezâmiri gibi enfes mısralar döküldüğü bir sırada dahi, eğer niyetinde bir kirlenme görüyorsa kalemini anında kırmalıdır. Kırmalıdır, çünkü o ebediyete talip olmuştur. Ebedî bir hayata talip olanın da bu hedef uğruna duygu ve düşüncelerini ömür boyu temiz tutmaya çalışması gerekir.

İnsan Aynası

İnsanın ruha kendi gücünü kazandırması mutlaka Allah’ın rızasını kazanması demek değildir. Ruha gücünün kazandırılması mârifet-i ilâhî noktasından bir şey ifade eder; yoksa yogilerin yaptığı şekil esas değildir. Atmosfer de, küre-i arz da hepsi birer aynadır. Aynalıklarıyla bütün tecellî-yi ilâhîyeyi aksettirirler. İnsan ise, kâinatta şuurlu tek aynadır. Zât-ı Ulûhiyetin bilinmesi ancak insan gibi şuurlu bir ayna ile olur. Onu gösterme hususunda insan çok iyi bir ayna olmuştur. Ama bir mîrî (anonim) sözde “Mir’at-ı Muhammed’den Allah görünür dâim.” denildiği gibi Server-i Enbiya (aleyhissalâtu vesselâm) bütün tecellîler için aynaların aynasıdır. Eğer o aynada tecellîler aksetmeseydi, her yer ve her mevcûdât zifiri karanlık içinde kalırdı. Allah (celle celâluhu) bizleri hoşnutluğuna tâlip muktedilerden eylesin. Hidayetiyle birlikte istikamet nasip etsin.

Kabz u Bast ile Havf u Recâ

Kalbin Zümrüt Tepeleri’nde ifade edildiği gibi, havf u recâ (korku-ümit),

iradî birer tavır, Hak yolunun salikleri için bir ilk menzil ve ilk nokta olmasına karşılık; kabz u bast, bir kısım iradî sebeplerin dışında hakikat yolcusunun yolunu kesen veya onu şahlandırıp kanatlandıran nihaî sınırda sırlı bir alışveriştir. Havf u recâ, istikbale ait sevilip sevilmeyen şeylere karşı bir endişe hissi ve bir ümitlenme neşvesi ise; kabz u bast, hâlihazır itibarıyla kalbe gelen değişik boy ve renkteki dalgaların tesirinde kalbin kasvetle kasılması veya neşeyle atması şeklinde yorumlanabilir. Havf u recâ ile kabz u bast birbirine karıştırılmamalıdır. Birisi, insanın beklentileri ve inancı neticesidir. Diğeri, haldir ve hemen her mertebede, her makam ve pâyede kulun başına gelebilecek bir durum; yolcuyu sürekli alâkadar eden bir husustur.

Kabzda Bile Kapıdan Ayrılmama

Kabz (iç darlığı) hâlindeki zaman dilimleri uzun ya da kısa sürebilir. Bu, bazen Allah'tan uzaklaşma ile gelmiş bir küsuftur. Günah ile gelmişse, tevbe ve istiğfar ile süresi kısaltılabilir. Bazen çok uzun kabzlar ümitsizlik vesilesi olur, insan bu durumlarda âdeta hiç ışık görmez. Her ne kadar uzun ya da kısa sürse ve şart-ı adî planında insan iradesi, insanın günahları ve teveccühsüzlüğü onda rol oynasa da bir gerçek vardır: وَاللّٰهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ *"Kabzı veren de, onu basta çeviren de Allah'tır."*[3] hakikatince, kabzın gelişi, süresi ve basta inkılâbı Allah'ın kudret elinde olan bir hâldir.

İnsan, her şeye rağmen vefa ve sadakatle sürekli "Rahmet Kapısı"na yönelmelidir. Kabzı da, bastı da Allah'tan gelen bir imtihan gibi bilmeli ve yöneldiği o kapının tokmağını çalmaya ve o eşikte beklemeye, iç daralmalara ve kalbî tıkanıklıklara maruz kaldığı dönemlerde de devam etmelidir.

"Bast"ta Teyakkuz

Bazen, kabzın pençesine düştüğünüzde, ne kadar gözünüz hakikate açılsa, ne kadar ulvî âlemleri müşâhede etseniz de bunlardan hiçbiri aklınızda kalmaz. Önünüzü, arkanızı hep karanlık görebilirsiniz. Bütün güzel ve inşirah veren kareler silinir gider zihninizden. Vefa ile bunu basta (iç rahatlığı) ve huzura çevirmek için o eşikten ayrılmamak gerekir.

Gözünü kapıdan ayırmadan beklemek lazım. İnsan sürekli böyle bir imtihan içindedir. Zaten bu yolda olmayan, bu türlü meseleleri birbirinden tefrik edecek kadar duyarlı olmayan, hayatın hercümerci içinde ömrünü geçiren insanların Allah'la bu türlü bir alışverişi anlaması da mümkün değildir.

Ayrıca, sürekli bast tehlikeli olabilir. Bazen içte inşirah (gönül ferahlığı) hâsıl olur, insanın oynayası gelir. Sebebi belli olmadan insan maiyyet hissiyle

dolar da yerinde duramaz hâle gelir. Arkadaşlarda bu türlü hâller olunca, ben tevbe ve istiğfar tavsiye ediyorum. Çünkü, öyle bir gaflette insan yanlışlığa düşebilir, her şeyi kendinden bilebilir, inşirahların kaynağının kendisi olduğunu zannedebilir. Oysa kul, başarılarında dahi tevbe etmeli, başarılı olduğunda da günah işlemiş gibi Allah'a yönelmeli; yönelmeli ki, bu başarıları kendisinden bilmesin ve Cenâb-ı Hak onları hezimetlere çevirmesin.

Kabzdan kurtulma yollarından en evvel zikredilmesi gereken husus, âyet ve hadislerde ifade buyrulan husustur: İşlenen günahın, kötülük ve seyyienin hemen arkasından bir sevabın, iyilik ve hayrın yapılmasıdır. İnşaallah, yapılan bu hayır o kötülüğü silip götürecektir.

Kabz u Bast ve İnsan Karakteri

İnsan karakteri ile kabz u bast arasında bir alâka olabilir. Bazı ruhlar kabza daha yakındırlar. Bazı hassas insanlar, mazhar oldukları bast karşısında bile "Ben ne yaptım ki böyle bir mükâfat verildi?" derler; bast bile onlar için bayağı bir sıkıntı kaynağı olur. Böyleleri, değişik hâdiseler karşısında da derin bir duyarlılığa sahiptirler. Daha önce bencil ruhların mülâhazasına bağlayarak arz etmiştim: Benciller derler ki, "Ateş düştüğü yeri yakar." Bu söz, hodbîn ve egoist ruhların sözüdür. "Ateş çevresini de yakar." ifadesi ise bir parça diğergam ruhların sözü. "Ateş nereye düşerse düşsün beni de yakar." sözüne gelince, bu, kâmil ruhların vicdanlarının sesidir.

İşte, ihsasları bu derece derin, dünyanın herhangi bir yerinde bir hâdise olduğu zaman kendine göre mânâ çıkaracak bir ruh, çok defa kabzın demir pençesine düşer; ızdırap çeker. Dışta cereyan eden hâdiseler, onda fırtınalara sebep olur. Hatta onun fizikî yapısına tesir eder. Bir kısım ruhî problemlerin, bir kısım psikosomatik (ruhî sebeplerle meydana gelen bedenî) rahatsızlıklara sebebiyet verdiği gibi, dünyanın değişik yerlerinde cereyan eden hâdiseler, aynen psikosomatik hastalıklar gibi, onun bedeninde kendini hissettirir. Bacağı ağrır, boynu ağrır, dişi ağrır… O şahsın bu tür rahatsızlıklarına "dünyasomatik" hastalık diyebilirsiniz veya cihannüma ruhların "cihansomatik rahatsızlıkları"...

"Kabz" ve "Bast"ın Sınırları

Kabz ve bast, birbirlerine sınırı olan komşulardır. Birisinin bittiği yerde diğeri başlar; birisinin başladığı yer, diğerinin bitiş noktasıdır. Kabz kısa da sürebilir, çok uzun da olabilir. Bazen Nebi'yi bile pek mahzun edecek şekilde kabzlar yaşanabilir. Allah'ın Elçisi, muhatapları inanmıyor diye o derece sıkıntıya girer ki, vadi vadi dolaşır. Nebi'nin kabzı da budur. Bazıları da vardır

ki, dünya tutuşsa onun bir tutam otu yanmaz. Günümüzde, dünyanın neresine ateş düşerse düşsün, kendi bağırları da yanacak duyarlılıktaki insanlara ihtiyaç vardır. Bilmem nerede, hangi vadide, hangi dağın arkasında, hangi mazlum çocuğun hali, içine bir kıvılcım gibi düşecek insanlara...

Birkaç İnci

Teveccüh, teveccühü doğurur. Bakarsan bakılırsın. Çiçeğin güneşe bakışı gibi Allah'a (celle celâluhu) bakmayı becerebilirsen, O'na yönelebilirsen, O'nun tecellîlerine muhatap olursun. Burada esas olan gönülden müteveccih olabilmendir. Eğer gönlünün sesini seslendiremiyorsan o tecellîlere muhatap olman mümkün değildir. Gönülden müteveccih olmak, çok samimi olmak esastır. Anlamak için pare pare olmuş ciğer gerek, yoksa beyhûde...

***

Meşru zevklerden istifadeyi de yanlış anlamamak lazım. Her meşrunun talibi olmak, insanı nereye götürür bilinmez. İnsan, akıbetinin kötüye gideceğinden endişe etmelidir. Her meşru olan, herkes için uygun olmayabilir. Her günahtan küfre giden bir yol olduğu gibi, meşru zevklerden de günaha giden yollar olabilir. Temkinli ve dikkatli olmak lazım.

***

Her gün Allah'a ve "Kitab"a hakaret edilir, Peygamber'e gizli açık küfürler savrulur; ama bazılarının kılı bile kıpırdamaz. Ne zaman biri onun gururuna az dokunsa, biraz onu rencide etse, gece yarılarına kadar uykuları kaçar ve günlerce rahatsız olur. İşte, Allah'la olan münasebetimizin bir göstergesi de bu şekildeki rahatsızlıklarımızın kaynağıdır.

***

Firdevsî gibi uzun ve yaldızlı bir destan keseceğinize Yunus gibi gönülden bir iki mısra ile seslenmeniz, içinizin sesini ifade edebilmeniz, benim nazarımda daha kıymetlidir. Mü'minler için küfürden daha tehlikeli şey, şâibe-i şirktir (riya). Bir söz gönlünden, tâ kalbinin derinliklerinden gelmiyorsa, rica ederim söyleme, sus. Başkaları görsün diye, başkaları bilsin diye, içinden gelmeyen duygularla yalancılık yapma ve yalancı durumuna düşme. Farzlar dışındaki ibadetleri, nafileleri yerine getirirken, birazcık görünme duygusuna girdiğin zaman selâm ver; namazı terk et, evlâdır. Şirk işmam eden tavırlardan, ifadelerden şeytandan kaçar gibi kaçmak gerekir. Çok samimi olmak lazım...

Meşîet-i İlâhî ve Adem Âlemleri

"Meşîet" kelimesi Arapça'dır. شَاءَ fiilinin mastarı olan bu kelime

“dilemek” mânâsına gelir. Ve Kur’ân’da en çok geçen kelimelerden biridir. Meşîet, Cenâb-ı Hakk’ın dilemesi bakımından kader mevzuu ile alâkalıdır. Bu alâka sebebiyle de kaderin ayrı bir buudunu meydana getirmektedir.

Bizim hayatımızın müspet veya menfî kareleri, bizim leh veya aleyhimize olan yönleriyle, tamamen Allah’ın dileme ve meşîetine bağlıdır. Allah (celle celâluhu) neyi murad buyurursa onu yapar. O yaptığını ve yapacağını hiç kimseye sorma ihtiyacında değildir. Zaten *“Allah ne dilerse o olur. O’nun olmamasını dilediği ise asla olmaz.”*[4] hadisi bir kaide-i mukarreredir.

Allah neyi dilerse o keynûnet kazanır, oluverir. Neyin olmamasını dilerse o da olmaz. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. O da, Cenâb-ı Hakk’ın meşîetinin adem ve “yok”a da taalluk etmesi meselesidir. Durum böyle olunca, Allah neyin olmasını murad eder ve dilerse o olur. Neyin de olmamasını dilerse o da olmaz. Evet meşîet-i ilâhî “yok”a da “var”a da taalluk eder.

Yoksa, bazılarının dediği gibi, “Meşîet-i ilâhî taalluk ederse o şey olur, taalluk etmezse olmaz.” gibi bir düşünce doğru değildir. Yani, meşî et-i ilâhînin taalluk etmemesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Çünkü yokluk da aynen varlık gibi meşîetin elinde yoğrulmaktadır.

Mutezile ve Cebriye, Allah Resûlü’nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadesindeki bu inceliği kavrasalardı, düştükleri vartaya düşmeyeceklerdi. Zira, her iki durumu da, Efendimiz meşîet-i “keynûnet” ile anlatmaktadır.

İman ve hidayet hususunda da meşîet her şeydir. Meseleyi bu zaviyeden ele alanlar, imanı tarif ederken şöyle derler: “İman, insanın iradesini kullanmasıyla, Allah’ın onun içinde yaktığı bir ışıktır.” Sen çalışacaksın, Allah (celle celâluhu) da onu yaratacak. Evet, o ışığı sen yakamaz ve kalbinde sonsuza dek tutamazsın. O ışık ancak Allah dilerse yanar ve içteki aydınlık da ancak Allah dilerse hâsıl olur. Başkalarının hidayetine vesile olmak isteyenler, bu hususu iyi düşünmeli ve kendi vazifelerini yapıp neticeyi, yani, muhataplarının gönlünde iman nurunun yanması sonucunu Allah’tan beklemelidir. Bu sonuç hâsıl olursa da, her şeyi asıl sahibine vermeli ve şirke düşmemelidir.

Evet, bir kere daha hatırlatmalıyım ki, “Allah dilemeyince olmaz.” demektense “Allah’ın olmamasını dilediği olmaz.” demek daha doğrudur. Böyle söylenirse, meşîet-i ilâhînin adem âlemlerine de taalluk ettiği ifade edilmiş olur. Acaba yok olan şeyler, kudret ve iradenin taalluk etmemesi sonucu mu yoktur; onlara yok diyoruz? Öyle değilse, yokluğuna kudret ve iradenin taalluku açısından mı yok diyoruz? İşte burada o farkı ortaya koymak

için hadis-i şerifi iyi anlamak ve *"Allah'ın dilediği olur, olmamasını dilediği olmaz."* şeklinde tercüme etmek gerekir.

Üstad Hazretleri de, "adem âlemleri" tabirini kullanıyor. Cenâb-ı Hakk'ın ilmi muhittir. İlmi, "vacib"e taalluk eder, "mümkin"e de taalluk eder ve aynı zamanda "madum"a da taalluk eder.[5] Cenâb-ı Hakk'ın kudreti ve iradesi ise mümkine taalluk eder. Haddizatında, ademin vücuda gelmesi de mümkündür. Öyleyse, adem âlemleri de Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve iradesinin taalluk sahası sayılır.

Cenâb-ı Hakk'ın ilmi ezelîdir. Aynı zamanda da ebedîdir. Ezel aynı zamanda ebed demektir. Zamansızlık, mekânsızlık demektir. Cenâb-ı Hakk'ın ilmi ezelden ebede kadar her şeye belli bir noktadan bakar, her şeyi ihata eder, her şeyi belli tutar. Hiçbir şey yokken, Cenâb-ı Hakk'ın ilmi, yine o yokları biliyordu. Bir kısım şeyler vardı ki, onlar sonradan meydana gelecekti, olacaktı; mümkinü'l-vücuddu. Onun karşılığında zaten Vacibu'l-vücud vardır. Demek ki, bugün meydana gelen şeyler kudret ve iradenin taalluk alanına girdiği gibi; şu anda yok olan şeyler de, ileride var olabilirler; dolayısıyla, onlar da yine "kudret", "irade" ve "meşîet"in taalluk alanına girebilir.

Akılla çok şeyi kavrayamıyoruz. Bazı meselelerde farazî olarak bir fikir yürütüyoruz. Ama zatında bu husus doğru olabilir. Zât-ı Ulûhiyetle alâkalı zatında doğru olabilir. Belki meseleyi tam sağlam bir çerçeveyle ortaya koyamıyoruz. Yani, "kudret" ve "irade", "yok"a nasıl taalluk ediyor, onu kavrayamıyoruz. Ama tamamen mümtenî de görmüyoruz.

Soru: *"Kudret" ve "irade"nin taallukuyla varlık sahasına çıkan şeylerin, o taallukun kesilmesiyle yok olması söz konusu mudur?*

Cevap: Meşîet-i ilâhîyle ilgili konuşurken çok dikkatli olmak lazım. Bazen sözlerimizin nerelere vardığını bilemiyoruz. "Yok olanların yok olması taallukun kesilmesiyle söz konusu mu?" gibi bir soruda, yok olan şey, sanki sebeplerin fikdanıyla yok oluyor, gibi bir mânâya gelir ki yanlıştır. Her şeyde olduğu gibi yoklukta da illet-i tâmme, meşîet-i ilâhinin taallukudur.

İnsanın davranışlarıyla alâkalı meselelerde illet-i tâmme, irade-i külliyenin yanında irade-i cüz'iyenin taallukudur. Yaratma meselesi Allah'a (celle celâluhu) mahsustur. Maturidîlerin ortaya koyduğu farklılık odur; yani bir meseleyi Allah diliyor, onun olmasını murad buyuruyor. Sonra insan iradesi ona taalluk ediyor ve o oluyor. Oluyor derken de "cebren oluyor" şeklinde anlamamak lazım; Allah yaratıyor. Orada da meşîet-i ilâhî esastır. Allah'ın "ol" dediği oluyor. Esbab bi'l-külliye bir araya gelse, illet-i tâmme tecellî etse, yine de meşîet-i ilâhi olmayınca, Allah'ın dilemesi olmayınca, o şey meydana

gelmez.

Meseleyi Cebrîlerin veya Cebrî mutavassıtların ele aldıkları gibi ele alırsanız, “Allah’ın dilediğinden başkasını dileyemezsiniz.” derseniz, bu temelde doğrudur. İtikadımız açısından öyledir. Fakat bir âdet-i ilâhî vardır ki, bazen sizin dediğiniz, dilediğiniz ve kendisinin de dilediği şeyleri yapar; ama istese yapmaz. Size meselâ birisi bir kötülük murad eder, Allah o kötülüğü infaz etmelerine meydan vermez. Oysaki illet-i tâmmesi vardır onun; ama Allah o işi yaratmaz. Yani, “Sebepler olursa mutlaka o iş meydana gelir.” deyip Cenâb-ı Hakk’ı muztar gibi göstermek yanlış olur. İnsanı muztar gibi gösterirken hiç farkına varmadan, bir taraftan da Zât-ı Ulûhiyeti öyle mecbur gibi göstermiş oluruz.

İllet-i tâmme; malulün vücudunu bizzarure iktiza eden, yani malulün kendisiyle meydana geldiği şey demektir. Fakat “Bir şeyin illeti, Allah’ı o işi yaratmaya mecbur kılar; bir şeyin illeti varsa, Cenâb-ı Hak onu yaratmaya mecburdur.” demek Mutezile’nin hatalı düşüncesidir. “Siz sebepleri tamamıyla yerine getirirseniz, Allah, hâşâ, neticeyi yaratmaya mecburdur.” inancı çok büyük bir Mutezilî yanlışlıktır. “İnsanın, dileme gibi bir seçeneği yoktur; o yapmaya sevk edildiği şeyi yapacaktır; rüzgârın önündeki bir yaprak gibidir insan.” sözü de Cebriye’nin çarpıklığıdır. Biri ifrat, diğeri de tefrittir.

Rabbimiz Hakkında Hüsnüzan

Rabbimizin her şeyi bizim hesabımıza planladığını; hep bizi kurtarmaya matuf, bizi hep bir yere celbetmeye, cezbetmeye matuf olarak yarattığını görmek lazım. Namazı, orucu, haccı, zekâtı; bela ve musibetler karşısında tavır değiştirmeden sağlam bir duruşu; ahirete gitme isteğine rağmen onun emrine inkıyaden biraz daha burada kalmaya tahammül etme zorluğunu; evet, hepsini bizim lehimize planladığını görmek ve hatta kendisine mülâkî olma (kavuşma) hususunda bile durumumuzu bu çizgide ayarlamak lazım. Mülâkatımızın (buluşma, görüşme) daha derince olması için “Benim burada kalmamı murat buyuruyorsan ben sana firaka da katlanacağım. Vuslata da ‘Bir miktar daha dur’ diyeceğim.” deyip dünyanın boğucu atmosferini nimet bilmek lazım. Evet, bütün bunları, bizim lehimize şeyler olarak görmeli. Bu, Rabb-i Rahîm hakkında hüsnüzandır.

“Kulum Beni nasıl zannederse, Ben öyleyim.”[6] hadis-i şerifini dar çerçevede anlamamalı; yani, “Beni affeden bir Rabbim var, mağfiret eden bir Rabbim var, iyi yola sevk eden bir Rabbim var.” bunlar hüsnüzandır; fakat bir de hayatımız adına takdir buyrulan her şeyde, her hesapta biz esas alınmışız.

Profil gibi her şey bizim üzerimize işlenmiş ve biz nazara verilmişiz. Sürekli bu yönüyle Rabbimize bakmak, Rabbimiz hakkındaki hüsnüzannın ifadesidir. Sizi sürgün eder, bir başkasını zindana atar, bir başkasını başka bir imtihana tâbi kılar; hep hüsnüzan etmek lazım. O gaddar (zulüm ve haksızlık yapan) değildir. Hâşâ, "gaddar" diye bir ismi yoktur O'nun. "Hattar" diye bir ismi yoktur.

"Kahhâr" ismi, bazı şeyleri tedmir etmek (mahvetmek, perişan etmek) içindir. Meselâ, küfrün ve küfür düşüncesinin hakkından gelme "Kahhâr" isminin tecellîsiyle olur. Yoksa, genelde Allah (celle celâluhu) kullarına Rahman ve Rahîm'dir. Rahman ve Rahîm... Tesbihat yaparken ne diyorsunuz: "Ya Cemîlu Ya Allah, Ya Karîbu Ya Allah, Ya Mucîbu Ya Allah…" Bir yerde "Ya Kahhâru Ya Allah" diyorsunuz; ama hemen arkadan son isim geliyor: Gönül kapılarını açan, insanları fetheden "Ya Fettâhu Ya Allah"...

Bazılarınca seyr u sülûkun son mertebesinde de "Kahhâr" zikrediliyor. Masivayla alâkalı duygunun, düşüncenin, dünya bağlarının yok olup gitmesi adına öyle bir duada bulunuluyor. Tabir-i diğer ile, kalble Allah arasındaki engellerin, manialarin yakılması, kavrulması, parçalanması adına bu isim zikrediliyor. Bu ismin gölgesinde bir fırtına esiyor; ama o fırtına tohumları taşıyor, onların yeşermelerine fırsat veriyor.

Evet, her şeyin bizim için yaratıldığını fark edip Rabbimiz hakkında hüsnüzanlı olma çok önemlidir. Onu çok sevmek lazım. İnsan ona delice âşık olsa, hayatında en isabetli işi yapmış olur. Müslümanlar hakkında ne *"dallîn"* denilmiş ne de *"magdûbîn"*; onlar, صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ehli olarak vasıflandırılmışlar.[7] Bunu hem dua ve talep olarak söylememiz istenmiş, hem de bize bununla bir hedef gösterilmiş: "Aman, sakın hidayet yolundan sapmayın. Semtine uğranılmaması lazım gelen şeylerin semtine yaklaşmayın! اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ[8] fırsatını da kaçırmayın."

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ile başlıyor bizim kitabımız. Bazı dinlerde çok sert, kıran geçiren, öfkeli bir tanrı imajı çiziliyor. Hâdiseler sadece dış görünüşleriyle değerlendirildiğinden ya da olaylara yalnızca bir açıdan bakıldığından dolayı yanlış yorumlamalar oluyor. Meselenin tek bir yönüyle Allah'ın icraatını değerlendiremezsiniz ki. Onlar neden öyle olmuş, orada adalet-i ilâhî nasıl tecellî ediyor, murad-ı ilâhî nedir, onu anlamaya çalışmak, hepsini birden değerlendirmek lazım.

Hüsnüzan ve Rahmete İlticâ

Soru: *Efendim, belki bir insan esfel-i sâfilindedir; fakat başkaları onu â'lâ-yı illiyyînde görüyorlar. Bu hususta, Cenâb-ı Hakk'ın muamelesi insanların hüsnüzanlarına göre midir?*

Cevap: Cenâb-ı Hak, insanların hüsnüzanlarını bir dua kabul edebilir. Nitekim, Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), cenazesinde kırk salih adam (bir rivayette üç saf[9]) bulunan bir insanın Cennet'e gideceğini müjdelemiş; o insanların iyi şehadette bulunmalarının o kişi için şefaatçi olacağını beyan buyurmuşlardır.[10]

Bununla beraber, Allah'ın rahmetine sığınma, "Sadece senin kapın var!" deme çok önemlidir. Hani bir menkıbe anlatılır: Bir zat pek çok talebe yetiştiriyor. Talebeler, bir zaman sonra ufukları açılınca bakıyorlar ki, efendi hazretleri şekavet kutbunda duruyor. Yavaş yavaş ayrılıyorlar onun yanından, birer birer gidiyorlar. Tek bir mürid kalıyor vefa ile dopdolu. "Dine muhalif bir yanı var mı üstadın?" diye düşünüyor; kılı kırk yararcasına dini yaşayan, mişkât-ı nübüvvet altında hareketlerini götüren bu zatta dine ters hiçbir şey görmüyor. Herkes gitse de o kalıyor hocasının yanında. Bir gün hak dost diyor ki, "Arkadaşların neden gitti ve sen neden kaldın?" Sorusunda ısrar edince vefalı talebe cevaplıyor: "Efendim, onlar, hakkınızdaki müşâhedeleri ve berzahî mahiyetiniz itibarıyla sizi şakî gördüklerinden yanınızdan ayrılmayı uygun buldular. Bana gelince, gözüm sizde hakikate açıldı. Size vefasızlık edemezdim." Şeyh efendi, "Evladım, ben o yazıyı kırk senedir öyle görüyorum; ama bana başka kapı gösterebilir misin ki ona gideyim?" diyor. Bu sözünden sonra o "şakî" yazısı silinip "saîd"e inkılâp ediyor.

Onun için meselenin imtihan yönünü de ihmal etmemek lazım. Siz başınızı eşiğe kor beklersiniz de, kırk sene hiç kabul edilmeyebilirsiniz. Bir fert namaz kılsa, oruç tutsa, binlerce ibadet ü taat yerine getirse de, ancak Allah'ın rahmetiyle Cennet'e gidebilir. O murad buyurursa, bütün insanlığı Cehennem'e koyar ve buna kimse bir şey diyemez; mülk O'nundur; istediği gibi tasarruf eder. O zat, bu mülâhazalarla başını bu eşikten hiç kaldırmıyor, hep vefalı davranıyor. Allah (celle celâluhu) bu şahsın zatında örnek alınacak bir yüksek karakteri ortaya koyuyor. Kırk sene Rabbine el açmış, o kapıdan başka kapı bilmemiş ve neticede bir vefa kahramanı olmuş.

İşte, bu vefa çok önemlidir. Bazen bir söz, bir tavır, bir davranış Hak katında pek hora geçer. Bilemeyiz, Erzurumluların ifadesiyle "bahane tanrısı"nın, kimi ne ile affedeceğini bilemeyiz. Bize düşen şey, kemâl-i sadâkatle O'na bağlı yaşamaktır. O'nsuz yapamayacağımızı hem vicdanımızda duymak, hem de bunu her fırsatta ifade etmektir.

Geçenlerde *On İkinci Nota* münasebetiyle söylemiştim, Üstad da aynı şeyi ifade ediyor: “Senden başka kapı yok ki ona gidilsin!”[11] Bu genel bir mülâhazadır. İbrahim Ethem de aynı nağmeyi seslendiriyor:

هَجَرْتُ الْخَلْقَ طُرًّا فِي هَوَاكَا
وَأَيْتَمْتُ الْعِيَالَ لِكَيْ أَرَاكَا
وَلَوْ قَطَّعْتَنِي فِي الْحُبِّ إِرْبًا
لَمَا حَنَّ الْفُؤَادُ إِلَى سِوَاكَا

تَجَاوَزْ عَنْ ضَعِيفٍ قَدْ أَتَاكَا
وَجَاءَ رَاجِيًا يَرْجُو نِدَاكَا
وَإِنْ يَكُ يَا مُهَيْمِنُ قَدْ عَصَاكَا
فَلَمْ يَسْجُدْ لِمَعْبُودٍ سِوَاكَا

إِلٰهِي عَبْدُكَ الْعَاصِي أَتَاكَا
مُقِرًّا بِالذُّنُوبِ وَقَدْ دَعَاكَا
فَإِنْ تَغْفِرْ فَأَنْتَ أَهْلٌ لِذَاكَا
فَإِنْ تَطْرُدْ فَمَنْ يَرْحَمْ سِوَاكَا

Allahım, senin uğruna her şeyi terk ettim,
Cemâlini görmek için çoluk çocuğu yetim bıraktım,
Aşkınla beni parça parça etsen de,
Şu kalbim senden başkasına meyl etmeyecektir.

Eşiğine gelmiş bu dilenciyi hoş gör.
Hoş gör ki, o senin davetinden ümitlenip sana koşmuştur.
Ey her şeyi bilen, her şeyden haberi olan Müheymin,
Kulun günahlara batmıştır, batmıştır; ama Senden başkasına da secde etmemiştir.

İşte, asi kulun kapına geldi,
Günahlarını itiraf edip yalnız Sana iltica ediyor.
Onu affedecek sadece Sensin;
Affetmez de kapından kovarsan, Senden başka kim var ki ona merhamet etsin.[12]

Evet, “Her ne kadar hayatım Sana isyanla geçmişse de Senden başka mabuda secde etmedim.” diyor. İşte bu duygu, nezd-i ulûhiyette hora geçen bir duygudur. Bu duyguda bir mahviyet vardır, mâsiyeti kabul vardır. Şahsı adına yaptığı en küçük inhirafları çok büyük ve mahvedici olarak görme vardır; fakat aynı zamanda, Allah’ın rahmetinin enginliğine sığınma da vardır.

Seviye

Kur'ân-ı Kerim'de buyrulan *"Ey insanlar, siz içinizdeki şeyleri açığa vursanız da, gizleseniz de, Allah sizi onlardan dolayı hesaba çeker."*[13] âyetinin nesholunduğuna ve hükmünün kaldırıldığına dair rivayetler var.[14] Genel olarak düşündüğümüzde görürüz ki, bu bir seviye meselesidir. Bazı insanlar vardır ki, içlerinden bir şey geçmekle sorumlu olmayabilirler; fakat belli bir seviyeye göre Rabbimizle münasebet içinde bulunan birisi, gözlerinin içine yabancı bir hayal girmemesine azmetmiş bir insan, o türlü fena şeyler tahayyül ederse (hayalinden geçirirse) zihnini, aklını kirlettiğinden dolayı muâheze olabilir (hesaba çekilebilir). Muhâsibî *er-Riâye li Hukûkillah* adlı eserinde bu mevzuu sekiz mertebeye ayırıyor. İmam Gazzâlî'de de benzer şeyler var. Hâsılı, bu bir seviye meselesidir.

Hangi seviyede Rabbimizle münasebet kurabilmişsek, hâl, tavır, fiil ve hatta fikirlerimiz de o seviyeye göre muameleye tâbi tutulacaktır. Bazı has kulların akıllarından geçen nâhoş şeyler bile, Allah'a karşı saygısızlık sayılır. Hatta ileri bir seviyenin erlerinden bazıları, affedersiniz, tuvalette açılıp saçılmayı bile hayâya muhalif görmüşlerdir. Ebû Musa el-Eş'arî (radıyallâhu anh) diyor ki, "Gece karanlığında yıkanırken belimi doğrultmaktan hayâ ediyor, bir yerim açılacak diye yerin dibine giriyorum."[15]

Evet, bunlar seviye meselesidir. Şimdi bir kul belli bir seviyede böyle davranmak gereği duyuyorsa, Rabbimizle bu ölçüde münasebet içindeyse, kendi tavırları itibarıyla aşağı seviyeye inemez. Birisini çavuş yapsalar; o da "Ben çavuşluk yapmam, nefer olacağım." dese, onu neferliğin de altına atarlar. Cenâb-ı Allah, bir kulunu nereye çıkarmışsa, o kulun ona göre davranması gerekir. Bundan dolayı, Üstad da bir yerde diyor ki; "Bu ihlâs kulesinden düşerseniz derin bir çukura düşmek ihtimali var."[16] Yer seviyesinde kalamazsınız. "Bi hasebi'l-mağrem el-mağnem." *"Elde edilen ganimet, altına girilen risk ölçüsünde artar veya azalır."* Yani kişi, Allah'ın lütufları ve ihsanları ile belli bir noktaya ulaştırılmışsa, o noktanın hakkını vermediği zaman düz insanlar seviyesinde kalmaz, çok daha derin bir kuyuya düşer.

Meselâ, birisi vardır, "Şu âna kadar 'Vatana millete hizmet…' dedim, koşturdum; çok sıkıntı çektim; acaba bıraksam…" düşüncesi aklına gelse ve yel gibi geçse, bunu telaffuz etmek bir yana hayalinden bile geçirse onun için ciddî bir sukuttur. Tavrını buna göre ayarlaması lazım. Ama birisi de var ki kapıda, koridorda dolaşıyor. "Vatan uğrunda çalışmak, millete faydalı olmak için koşturmak, kendisi için değil insanlar için yaşamak" sözlerinin mânâsını bile anlamaz; dolayısıyla bu türlü düşüncelerden sorumlu olmaz. Mazhariyetin

ölçüsünde kapının önünde değilsin, koridorda değilsin, salonda değilsin; harem odasındasın, yatağın ucundasın. Sultan sana muamele yaparken ona göre yapar. “Kurbu sultan âteş-i sûzan buved.” (Sultana yakınlık yakıcı bir ateştir.) Akla şu da gelebilir: “Rabbimle ileri seviyede bir münasebet tehlikeli. Kendimi öyle geri seviyede bir münasebete ayarlayayım.” Bu, insanın elinde değildir. Kalb mârifetle besleniyorsa, okuyor düşünüyorsa, ilim ve irfan ufkunu artırıyorsa, derinleşiyorsa, Rabbini çok iyi biliyorsa, bu onun elinde değildir. Bu durumda birisinin öyle inmesine çıkmasına müsaade etmezler.

Hâsılı, Muhâsibî’nin kitabından mülhem şöyle diyebiliriz: “Er-Riâye li hukûkillah alâ seviyeti’n-nâs.” Yani, Allah’ın haklarına riayet, insanların seviyelerine göredir.

Rummân Arzusu

Mev’izelerde bir menkıbe anlatılır: Bir çilehanede dervişler günlerini ibadetle geçiriyorlar. Bir erbaîn, iki erbaîn, üç erbaîn... Ancak ölmeyecek kadar yiyip içmek, sadece ibadet ü taatte bulunup elden geldiğince dışarıya çıkmamak orada bir prensiptir. El ayak, göz kulak, dil dudak, tamamen ibadetle meşgul edilir. Uyku da azaltılır, bir günde sadece bir saat kadar başlar bir yere konarak geçiştirilir, ihtiyaç defedilecek kadar uyunur. Zaten çok yeyip içmeyince de az uyumaya alışılır.

İşte böyle bir çilehane ehlinden birisinin içine rummân (nar) arzusu düşüyor. Bunu bir türlü kafasından atamıyor. Aslında nar, Allah öbür nârdan (Cehennem’den) muhafaza buyursun, sevilecek bir meyvedir; fakat öyle, gönül bağlanan haneyi terk ettirecek kadar olmasa gerek. Nar isteği yerine başka şeyler de düşünülebilir elbette. Tam kapıyı açıp dışarı çıkıyor, bir de bakıyor ki kapının önünde yara bere içinde yatan birisi var. Yara bere içinde ama hâlinden çok memnun, çok müteşekkir, yüzünden behcet akıyor. “Elhamdülillah Yâ Rabbi!” diyor yatan adam. Bizimki “Yâhu bu hâlinle böyle içten hamd ü senâ da ne?” deyince “Allah’a hamdolsun.” diyor, “Hiçbir zaman rummân arzusuyla Rahmân’ı terk edip O’nun huzurundan ayrılmadım.” Derviş bunu duyunca kendine geliyor ve tekrar çilehaneye dönüyor.

Kaç defa rummân arzusu bizi arkasından koşturmuştur. Kâmil olmak kolay değil. Allah (celle celâluhu) potansiyel insan yaratmıştır ve hakikî insan olmayı kulun iradesine, cehdine, gayretine ve azmine bağlamıştır. Azimsiz insanlar, sabırsız kullar o hedefe ulaşamazlar.

Dünyayı Kalben Terk Etmeli, Kesben Değil

Zühdün tarifi, “dünyayı kesben değil, kalben terk etmek”; bunun ölçüsü de, dünya umurundan kaybettiğine üzülmemek, kazandığına sevinmemek şeklinde olmalıdır.

Rızık Allah’ın Elindedir

Bir menkıbede şöyle anlatılır: Hz. Süleyman, bir karıncanın bir sene boyunca ne yiyeceğini sormuş. “Bir buğday” demişler. O da denemek için bir karıncayı bir kutuya koymuş ve içine de bir tane buğday atmış. Bir sene sonra kutuyu açıp baktığında, karıncanın, buğdayın sadece yarısını yediğini görmüş. Ona “Sen senede bir buğday yemez miydin?” diye sorunca karınca, “Ya Süleyman! O, rızkımı Rezzâk u Kerîm verirken öyle idi; ama rızık senin vasıtanla gelince, senin ileride ne yapacağını bilemedim. ‘Ya beni unutursa?’ diye düşündüm; ki sen unutabilirsin; ama Rabbim, mahlûkatından hiç kimseyi asla unutmaz. İşte onun için ihtiyatlı davrandım.” demiş.

Kırık Testi

Mevlâna Celaleddin-i Rûmî Hazretleri bir menkıbe anlatır: Bir zamanlar bir sultan yaşar. Dönemin insanları, sadece toprağa değil kalblere de hükmetmesini bilen sultanlarını çok severler. Kendileri de bu hayırlı insan tarafından tanınmak ve sevilmek arzu ederler. Bu sebeple bazı günlerde Bağdat’a gider, sultanın huzuruna çıkar, ona hediyeler verirler. Zenginlerin ve imkânı olanların kıymetli hediyeler takdim ettiği bir gün, bir fakir de, sultana yaraşır bir hediye arar. Değerli hiçbir şey bulamayınca evindeki bir tarafı kırık testi aklına gelir. Köyün buz gibi suyundan testiyi doldurur ve yola revan olur.

Az sonra karşılaştığı birisi, ne yaptığını, nereye gittiğini sorup öğrenince alaylı bir şekilde, “Bilmiyor musun, sultan suyun kaynağında oturuyor? Hem sizin çeşmenin suyu da onun!” der. Fakir adam kızarır, yutkunur, kelimeler boğazında düğümlenir ve “Olsun!” der, “Sultana sultanlık, gedaya da gedalık yaraşır. Sultana has hediyem yoksa da onun suyunu ona takdim etmeye müştak ve onun sevgisiyle dolu bir gönlüm var.” Kırık testisiyle sultanın huzuruna çıkar. Sultan, sultanlığına uygun muamele eder; ona da ikramda bulunur ve geriye dönerken de, “Bize ne ile gelirse gelsin onu boş çevirmeyin, testisini altınla doldurun!” der.

Mevlâna bu türlü meseleleri çok güzel değerlendirir. Bu menkıbeyi anlatır ve “Değersiz bir sermayeyle gelsek de teveccüh ettiğimiz kapı Allah’ın kapısıdır.” der. Bizim arkadaşlar da bu mülâhazayla internetteki sayfalarına *Kırık Testi* ismini vermişler.

Üstad Hazretleri de *Yirmi Dördüncü Söz'*de, "küllî bir niyet"i anlatırken şöyle diyor: "Meselâ, nasıl ki bir adam, beş kuruş kıymetinde bir hediye ile bir padişahın huzuruna girer. Ve görür ki, her biri milyonlara değer hediyeler, makbul adamlardan gelmiş, orada dizilmiş. Onun kalbine gelir: 'Benim hediyem hiçtir, ne yapayım?' Birden der: 'Ey seyyidim! Bütün şu kıymettar hediyeleri kendi namıma sana takdim ediyorum. Çünkü sen onlara lâyıksın. Eğer benim iktidarım olsaydı, bunların bir mislini sana hediye ederdim.' Yani, 'Ey padişahlar padişahı! Ey sultanlar sultanı! Bu insanlar sana şu kıymetli hediyeleri veriyorlar, benim elimde ise ancak bu var. Eğer elimden gelseydi, mümkün olsaydı, bütün o hediyeler kadar bir hediye sana takdim ederdim.' der."[17]

İşte bu hususta niyet çok önemlidir. Çünkü niyet, ibadet ü taatin gerçek derinliğini teşkil eder. İbadet ü taat bir fiil, bir davranış ve bir aksiyondur. Onun gerçek derinliği de insanın niyetinde, onu hâlisane ortaya koymasındadır. Bununla beraber, yaptığı şeyi çok görmeme, yeterli kabul etme gafletine düşmeme, eda ettiklerini az görme ve daha fazlasının arkasına düşme esastır. Evet, kimseye "Bin rekât namaz kıl!" demiyoruz; fakat birisi kalksa ve dese ki "Bin rekât namaz kılıyorum, ne dersiniz?"; ben derim ki ona, "Elinden geliyorsa bin rekât daha ilave et. İki bin rekât kıl!"

Bunu demezsem belki şundan dolayı demem: Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Din tamamen kolaylık üzerine bina edilmiştir. Onu zorlaştırır, yaşanmaz hâle getirirseniz mağlup olur, dinin gereğini yapan kimseye de onu terk ettirirsiniz."*[18] buyurmuştur. Ben de böyle bir zorlaştırma hatasına düşmemek için "daha fazlası" demem. Ama Rabbimizin üzerimizdeki hukuku açısından bana sorarsa, bin değil üç bin rekât bile kılsa "daha fazlası" demem gerekir.

Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) her gün on iki bin defa *"Sübhânallah"* diyor; sebebi sorulunca da *"Günahlarım kadar söylüyorum, fazla değil."*[19] cevabını veriyordu. "Günahı neydi ki?" diye sorabilirsiniz. "Acaba ne işliyordu?" diye aklınızdan geçirebilirsiniz; ama ben onun bir şey işlediğine kâni değilim. Kendisini Suffe'de, Allah Resûlü'ne adamış; üç sene zarfında, yirmi senede alınamayacak bilgiyi almış; sahabenin âlimleri arasına girmiş; arkadaşlarının şahitlik ettiği gibi, Rabbinden gelecek lütuf ve ihsanlardan başka dünya nimeti adına her şeye kapanmış bir insanın kötü bir şey işleyeceğine ihtimal vermiyorum. İhtimal, biraz evvel bahsettiğim gibi Allah'ın lütuflarını görüp de O'na şükürle mukabele edememe; her sâlise, râbia, hâmise ve âşire O'nun nimetlerine mazhar olduğu hâlde şükrünü tam olarak yerine getirememe duygusuyla iki büklüm oluyor ve "Sübhânallah" ile mukabelede bulunuyor.

İhtimal, kendi muhasebesini yapıyor; "O'ndan ayrı bir anım geçti." diyor ve o ana istiğfar ediyor.

Muhasebe ve Hüsnüzan

Bir diğer önemli husus da şudur: Ben kendi hakkımda düşünürken demeliyim ki, "Her namazdan sonra uzun uzun tesbihat yapmam, her gün *Mecmûatü'l-Ahzâb*'dan bir bölüm okumam, bir iki saatimi zikre, fikre vermem kat'iyen benim durumumda olan bir insanın şükür mukabelesi sayılamaz. Bu kadarcık bir evrâd u ezkârla bana dense dense 'tembel' denir, 'miskin, uyuşuk' denir" Ama bu hizmet-i imaniye ve Kur'âniye'deki arkadaşlarımı düşünürken, onlar namazlarının sonunda ister herkesin bildiği "Sübhânallah, Elhamdülillah, Allahu ekber" şeklindeki malum tesbihatı yapsınlar, isterse de "Yâ Cemîl Yâ Allah…" diyerek Esmâ-i İlâhiyeyi uzun uzun saysınlar, "İnşaallah vazife-i ubûdiyetlerini, genel durumun ve şartların müsaadesi ölçüsünde yerine getiriyorlardır." demeliyim. Onlar hakkında hüsnüzan etmeliyim. Kendim hakkında ise hüsnüzanna zerre kadar yer vermemeliyim.

Yoksa, biraz evvel bahsettiğim şekilde, insanlar hakkında "Hiç kimse sorumluluğu ölçüsünde Allah'ı anmıyor." diye bir mülâhazaya girersem suizan etmiş olurum. "Bunlar ne zikir, ne fikir ne de şükür vazifelerini hakkıyla eda ediyorlar." dersem suizanna saplanmış olurum. O da tehlikelidir ve kaybettirir. Her zaman tekrar ettiğim bir mülâhazayla bağlayayım bunu: Kendimize karşı sürekli suç arayan, suç derleyen, tevsî-i tahkîkatta bulunan bir savcı gibi davranmalıyız; ama başkaları bahis mevzuu olunca, onların fahrî avukatı gibi olmalı, hep onları müdafaa etmeliyiz. Başkaları hakkında hüsnüzan, kendi hakkımızda da sürekli muhasebe esasına bağlanmalıyız.

Buraya bir küçük haşiye daha koymak istiyorum: Ben ölçü olmasam da bazen canımı sıkan şeyler oluyor. Meselâ, namazda, imam arkasında ses çıkarmalar oluyor. Birisi durup dururken boğazı sıkılıyor gibi sesli sesli "Allaaahu ekber!" diyor; "Ettehiyyaaaaatü lillaaaahi vessalavaaaatü!" diyor. Dinde böyle bir sorumluluk yoktur. İnsan kendi kendisi duyacak, anlayacak kadar söylemelidir. Şimdi bu harekete bir zaviyeden bakınca "Bu bir riyadır!" dersiniz. Vâkıa, duyurmaya matuf olan şeylere riya değil "süm'a" denir. Göstermeye yönelik hareketlere, kendini ihsas etmelere ise "riya" denir.

İşte birinin böyle bir hareketi karşısında aklımıza o şahsın süm'a yaptığı gelebilir. Meselâ, gece erkenden kalkıyor, kapıları sertçe açıp kapatıyor, su sesini duyuruyor bize. İçimize "Acaba daha sessiz yapamaz mı bunu? Allah'a doğru yaptığı bu yolculuğu sessizlik içinde götüremez mi? Çok inceyse şayet,

inceliğini ortaya kalınlık şeklinde koymak suretiyle hakkında suizan ettirmemeli değil mi?" gibi duygular gelebilir. Bu meselenin bir yanı. Fakat bu türlü meselelerde biz, neden o adam hakkında böyle düşünürüz? Çünkü bir insan, ibadet ü taate, o ibadet ü taat teşri kılınırken söz konusu olmayan meseleleri iradî olarak katarsa Allah'a ibadete başka şeyleri karıştırmış olur. Dinde, imamın arkasında boğaz sıkılıyor gibi ses çıkarmak diye bir şey yoktur. İbadet ü taat yaparken ses çıkarılacak diye bir şey yoktur. Bunların hepsi süm'adır dinimize göre. Ve dolayısıyla bu tür hareketlere riya ve süm'a nazarıyla bakılır.

İnsanın kalbinde öyle kendini harap edecek kadar bir incelik yoksa, içinde bulunduğu mânevî hava itibarıyla gerçekten boğazı sıkılır gibi olmamışsa, "Allah" dendiği zaman hâlinde bir değişiklik olmuyor, aynı kararında devam ediyorsa çok iyi bir kul hâli sergilemek onun hakkı değildir. O, o seviyenin insanı değildir ki halkın içinde "Allah!" diye seslensin. Onu iradesiyle ve düşünerek söylediyse, mâni olabileceği hâlde olmayıp söylediyse, riya ve süm'a yaptı demektir.

Bu, temelde ibadetin içinde olmayan bir şeyi ibadete karıştırma demektir. Onun için Allah Resûlü riya hakkında "debîbü'n-neml" buyuruyor.[20] Yani, karanlık bir zeminde bir karıncanın yürürken bıraktığı izler gibi bir şeydir riya. Farkına varamazsınız, ibadetinizin içine girer de fark edemezsiniz.

Kenz-i Mahfî

Hakikatü'l-hakâik'i (Hakikatlerin Hakikati) İnsan Bilip, Duyabilir mi?

İnsanın duyması, bilmesi, görmesi gerekli olan birçok şey var. Ama onların en önemlisi hiç şüphesiz hakikat ve hakikatü'l-hakâiktir. İster hakikat ve hakikatü'l-hakâik isterse bunun aşağısındaki şeylerin, insan tarafından duyulması, bilinmesi, hissedilmesi ve keşfedilmesi mümkündür; ama buna mâni birçok sebep vardır. Bir başka tabirle insan potansiyel olarak bunları duyacak mahiyette yaratılmıştır; fakat mahiyetinde var olan zıt şeyler buna engel olabilir. Meselâ, insanın içte ve dışta şeytan ve şeytanî düşüncenin temsilcileri ile kavgası veya nefis-kalb zıtlaşması. Daha genel anlamda vicdan ve nefis mekanizmaları içinde yer alan zıt duyguların birbiri ile çatışması. Ancak Efendimiz (aleyhissalâtü vesselâm) hakikate ulaşmaya mâni bu türlü engelleri aşmıştır. O kendisi adına *"Benim nefsim bana teslim oldu."*[21] derken kalbinin zaferini söylüyor ve bizlere nefsinin pes ettiğini hatırlatıyor; ama herkesin buna mazhar olması o kadar kolay değil.

Bizim Nefislerimizle Efendimiz'in Nefsi Birbirinden Farklı Özelliklere mi Sahip?

Belki… O'nun kendine mahsus bir nefsi, nefs-i zâkiyesi (her zaman temiz kalan), nefs-i zekiyyesi (tam anlamıyla saf, duru ve tertemiz) vardı, tamamıyla O'na ait, O'na özel... Şöyle de yorumlanabilir: Belki O'nun nefsi de nefse ait hususiyetleri ihtiva ediyordu; ama onlar Efendimiz'in iradesi karşısında çok fazla dayanamamışlardı.

Zerdüşizm, Brahmanizm veya Hermetizm'deki nur-zulmet anlayışını kabullenmesek de, ortada bir gerçek var ki onu ifade etmek durumundayız; ortada şeytanî ve melekî yanları ile bir insan var. Nefs-i emmare de (insana devamlı kötülüğü emreden nefis) işte bu insanın içinde şeytanın ajanı gibi çalışır. O, nefs-i emmare olarak kaldığı sürece insanın mahiyetinde şeytan hesabına casusluk yapan bir varlıktır. Sürekli onun direktiflerini yerine getirir ve insan ondan kurtulacağı âna kadar şeytanın kendisine olan yakınlığını bertaraf edemez. Şeytana yakın olduğu sürece de, –Allah insana şah damarından daha yakın olsa bile–insan, Allah'tan uzak olur.

Bu Badire Aşılabilir mi?

Bu çetin bir badiredir ve insan bu badireyi tek bir şartla aşabilir. Bu şart da; ciddî bir ruh terbiyesi diyebileceğimiz seyr u sülûk-i ruhanî, cezb ü incizap ve Allah karşısındaki acz ü fakrını kavrayıp O'na yönelmektir. Aksi hâlde o insan, Allah'a hep uzak kalır. Biraz önce ifade ettiğim gibi, Allah insana şah damarından daha yakındır, ama böylesi bir insan Allah'tan fersah fersah uzaktır; uzaktır çünkü şeytan ona Kur'ân'ın tabiriyle "karîn" (yakın bir dost) olmuştur. *"Kim Rahman'ın (hikmetlerle dolu ders olarak gönderdiği) Kur'ân'ı göz ardı ederse (veya o Rahman'ı zikretmekten uzaklaşırsa), Biz de ona bir şeytan sardırırız; artık o, ona arkadaş olur."*[22] Bu açıdan insanın kendisini Rabbinden uzaklaştıran ya da yakınlaştıran şeyleri çok iyi bilmesi lazım.

Aslında insan, kalbine ait hususiyetleriyle; latîfe-i Rabbaniyesiyle, fuadıyla, sırrıyla, hafâsıyla; genişliğin temsilcisidir, timsalidir. İnsana bu yönüyle bakanlar, onu meleklerden daha üstün görürler. Mülkle beraber melekûta da açık bir varlık çünkü o. Kâinat kitabının bir parçası; hatta enmuzeci, fihristi. Dolayısıyla onu okuyan, koca kâinatı hallaç etmiş olur. Tabir-i diğerle, kâinat kitabını okumak isteyen onun fihristi olan insana bakınca, o koskoca kitabın muhtevasını birdenbire gözden geçirmiş olur. İşte insan, bu mahiyete sahip bir varlık. Fakat aynı zamanda kâinatla da sınırlı değil insan, onu da aşıyor. "Mahiyeti meleklerden de ulvî, avalim (âlemler) kendisinde pinhan (gizli),

cihanlar onda matvî (dercedilmiş)" hatta ilavesiyle onu da aşan bir varlık. Âdeta gökler ve yer, mânâ, muhteva ve bütün derinlikleriyle dürülmüş, bir kitap hâline getirilmiş ve sonra da bir nüsha-i kübra hâlinde insan olarak görünmüş.

İnsanın Mahiyeti Meleklerden Ulvîdir

İnsanın zikredilen özellikleri ile meleklerden daha üstün olduğunu söylemiştik. Evet, melaike-i kiram, konumları veya içinde bulundukları buud itibarıyla, bizim bildiğimiz fizikî âlemin dışındadırlar. Fizikî dünyaya müdahaleleri olabilir, oraya bir akisleri olabilir, bir ayna gibi yansıyabilirler; fakat onlar bu âlemin dışındadırlar. Siz fizik kurallarınızla onları tespit edemez, değerlendiremez, mânâlandıramaz, çözemez ve tahlil edemezsiniz. Melekler gibi, ruhanîler de böyledir. İşte böyle melekler ve ruhanîler gibi bilemediğimiz şekilde, Allah'ın nâmütenâhi cünûdu (askerleri) vardır kâinatta ve kâinatın zerratı adedincedir onlar. İnsana gelince, o, fizik âlem içinde yaşamaktadır. Dolayısıyla fizik âlemine müdahalede bulunabilir. Ayrıca o, çok yönlü olması itibarıyla, bu fizik âlemini de aşarak daha başka âlemler ile temas içinde de olabilir.

Meselâ bir Esmâ (Cenâb-ı Hakk'ın isimleri) âlemi var; o âlemin, bu kâinatla, yani fizikî âlemle irtibatı var ve şuurlu varlıklar arasında bu fizikî âlemle temas içinde olan sadece insan. Cenâb-ı Hakk'ın sıfât-ı sübhaniyesi, esmâ-i ilâhiyesi var ve bunlardan bizim bilebildiklerimiz bilemediklerimize nazaran çok çok az. Bunlar arasında hiç kimseye bildirilmeyen ve hadisin ifadesiyle nezd-i ulûhiyette isti'sar edilen (Cenâb-ı Hakk'ın kendisine has kıldığı) isim ve sıfatlar da var. İşte bazı insanlar, "esmâ" ve "sıfât" âlemine irtibatla, Cenâb-ı Hakk'ın herkese malum olmayan isim ve sıfatlarına ulaşabilirler. Böylece insan bu fizik âlemini de aşmış, onun ötesine geçmiş olur.

Bu durum esmâ ve sıfât haricinde de söz konusudur. Meselâ insan fuâd (kalb) ufkundan varlığa ve varlık ötesine baktığı zaman ceberût âlemini temaşa eder. Bütün sıfatların hakikatlerini görür, görür ve sır ufkuna vasıl olur. Bu defa Cenâb-ı Hakk'ı müşâhede imkânına ulaşır ve Cenâb-ı Hak'la arasında bir tür muamele cereyan eder. Bu, Allah'ın bir çeşit taltifidir, ihsanıdır. Meselâ, Cenâb-ı Hak sübühat-ı vechiyle onun çehresini aydınlatabilir. Öte yandan Allah, varlığa sübühât-ı vechi ile temasta bulununca salikin hissinde her şey yanıp kül olur, müzmahil olur, çözülür gider. Geride sadece "O" kalır. İşte bu seviyedeki birisi, Muhyiddin İbn Arabî gibi "Lâ mevcude illâ Hû" *(Ondan başka mevcut yok)* diyebilir ki, bu sübjektif bir mülâhazadır.

“Lâ Mevcûde İllâ Hû”

Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri, İmam Gazzâlî Hazretlerinden mülhemen, “Lâ ilâhe illâ Hû, avamın tevhididir. Lâ mevcûde illâ Hû, havâssın”[23] der. Bir zevk, bir hâl meselesidir bu. Bir müşâhedenin neticesidir ve o durduğu yer ve konumu itibarıyla bunu görüyor, duyuyorsa, gördüğünü ve duyduğunu konuşur. Kendisiyle çelişki yaşamak istemez. Öyle görecek, öyle duyacak, fakat farklı konuşacak... Muhyiddin İbn Arabî gibi kişiler için mümkün değildir bu.

Allah Kalbde mi Biliniyor?

Potansiyel olarak bu mahiyete sahip insan, bahsi geçen seviyeleri idrak ederse, kâinatı içine alacak vicdan genişliğini yakalayabilirse Allah’ı “kenzen” kalbinde duyabilir. İbrahim Hakkı Hazretleri *Mârifetname*’sinde bunu şöyle ifade eder:

Sığmam dedi Hak arz u semaya
Kenzen bilindi dil madeninden.

Aslında bu beyit, kutsî hadis olarak nakledilen şu rivayetin farklı bir dille ifadesinden ibarettir: *“Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, kâinatı yarattım.”*[24] İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri de *Kenz-i Mahfî* adlı eserinde izah getiriyor bu duruma.

Kenz-i Mahfî

Allah her zaman kendini ilmiyle biliyordu. Kudretiyle belli tasarrufları vardı. Fakat o âlemler, başka âlemlerdi. Allah bir kere de bizim fizik âlemi diyebileceğimiz, maddeden mürekkep bir âlemde kendini ifade etmek ve tanıtmak istedi. Dolayısıyla “Kenz-i mahfî”yi Allah’ın fizik âlemindeki tecellîlerinden önceki durum için kullanılan bir ifade şekli olarak değerlendirebiliriz. Ayrıca şunu da baştan bilmek gerekir ki, bizler dîk-i elfazdan (sözlerin yetersizliğinden) dolayı “önce” veya “sonra” diyoruz. Yoksa zamandan ve mekândan münezzeh olan Allah (celle celâluhu) için öncelik ve sonralık bahis mevzuu değildir.

İşte bu kenz-i mahfî, belli bir fasıldır. Cenâb-ı Hak berzahta da kendini ifade edecek. Orada da varlığı hem gözüyle görecek, hem de gören gözlerin gözüyle. Ardından mahşer âlemini yaratacak, orada görecek ve gösterecek. Mahşer âlemi de içinde yaşadığımız bu âleme hiç benzemeyen ayrı bir âlemdir, ne kadar sürer belli değil. Meselâ biz burada atomlar, protonlar, nötronlar diyoruz; belki orada antiatomlar, antinötronlar, antiprotonlar, antipartiküller olacaktır da Allah onlardan bir âlem yaratacaktır ve orada Zât’ına, sıfat-ı sübhaniyesine ait hususiyetleri sergileyecektir; sergileyecektir, zira her

hünerber zat kendi sanatını teşhir etmek ister. O'nun teşhiri Cennet'te de devam edecek.

Cenâb-ı Hakk'ın böyle değişik âlemlerde kendini değişik şekillerde tanıtması, tebeddül veya tagayyür (O'nun değişiyor olması) anlamına gelmez. Cenâb-ı Hak'ta tebeddül, tagayyür, elvân u eşkâl (renkler ve şekiller) yoktur. Cennet'te mazhar olunacak nimetlerde ise tebeddül, tagayyür, elvân u eşkâl olacak ve her zaman bambaşka, farklı şeylerle karşılaşacaksınız.

Bu Dünyada "Hikmet" "Kudret"in Önündedir

Bizler bu dünyada da bu türlü değişmeler yaşayıp duruyoruz: Âlem-i ervahta (ruhlar âlemi) idik, rahm-i mâdere (ana rahmi) düştük, bir sperm ile bir yumurtanın buluşmasıyla "ben" dediğimiz bir varlık olduk Allah'ın (celle celâluhu) nihayetsiz kudretiyle. Bu dünyada cereyan eden işler, kudret ile ortaya çıkıyor; fakat hikmet, iki adım kudretin önünde. Zira bütün bunların bir mânâya, sabit kurallara bağlanması lazım. Âdet-i sübhaniye dediğimiz şeyler vaz'edilmesi lazım ki, hilafet unvanıyla yaratılan insan, bunlara müdahale ettiği zaman şaşırmasın, elleri birbirine dolaşmasın. Çünkü, meselâ, bugün iki element yan yana gelince şu olur, ertesi gün başka bir şey olursa siz ilim adına hiçbir şey ortaya koyamazsınız. Dolayısıyla bu dünyada hikmet, kudretin iki adım önünde duruyor. Bir başka tabirle, her şey kudretle yaratılıyor; ama her şey hikmetle cereyan ediyor, tabiri caizse hikmet "Burada söz bende" diyor.

Ahirette "Kudret" Önde Olacak

Ahirette tamamen kudret hâkim olacak. Çünkü imtihan yok orada. Dolayısıyla insanlar orada hep sürprizlerle karşılaşacak; canlı-cansız her şey, her an değişebilecek. وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا *"Cennet nimetleri) onlara (dünyadaki rızıklarına) benzer şekilde verilir."*[25] âyeti Cennet'te birbirine benzeyen, ayniyet ölçüsünde bir misliyetle her şeyin deveran edeceğini, tebeddül ve tagayyüre uğrayacağını ve farklı elvân u eşkâlle insanların karşısına çıkacağını gösteriyor.

Allah Kâinatı Bilinmek İçin Yaratmıştır

Biz Allah'ı yarattığı mahlûkatıyla biliyoruz, tanıyoruz. Öte yandan göremediğimiz şeyler, gördüklerimizin milyonda birini bile teşkil etmiyor. Evet, siz bu dünyayı çok önemli görmeyin, gözünüzde çok büyütmeyin. "Galaksiler varmış, on trilyon senelik ömürleri varmış. Dev cüsseli güneşler varmış, bunlardan bazıları kendi enerjilerini tüketmişler. En başta her şeyin mahiyeti bir hidrojenmiş, sonra helyuma dönmüş, hâlâ da bu dönüşüm devam ediyormuş. Sönen, enkazı üzere çöken bir kısım dev cüsseler, bazılarının

kehanetlerine göre, öbür âlemin kapıları gibi kara delikler hâline gelmiş.” Bütün bunlar doğrudur ve değişme, tebeddül, tagayyür dediğimiz şeylerdir. Ama bunlar, meselâ galaksiler, değil trilyon, isterse trilyon defa trilyon sene ömürleri olsun, ezel ve ebed karşısında bir sıfır ifade ederler sadece. Demek Cenâb-ı Hak sıfır değerli bir zaman içinde bir çeşit kendini göstermek istemiş ve kâinatı yaratmış ve onu mütalaa etmesi için de insanı yaratmıştır.

Bize kalırsa, bunlar çok büyük bir projedir. Ama asıl önemli olan, bu projenin insanı netice vermesidir. *Hakikî kâinatın hikmeti / Dünyaya gele şu mükerrem insan hazreti.* Ama sonuç olarak hem bu muazzam kâinatın hem de onun fihristesi olan insanın fâni olmaları itibarıyla “Sonsuz” karşısında değerleri ancak sıfır nispetindedir.

Evet, biz ancak fizik âlemi içindeki şeylere muttali olabiliyoruz. Hatta onların çoğundan haberdar bile değiliz bunca ilmî gelişmelere rağmen. Kara deliği de bilmiyoruz, ak deliği de. Geleceğin astrofizikçileri daha çok şeyler söyleyecekler; ama ihtimal, kâinatın ömrü bile onları bütünüyle öğrenmeye yetmeyecek. Yıkılıp gideceğiz ve insanoğlunun merakı kursağında kalacak. Sonuçta da bunların hepsi o “Sonsuz Kudret”, “Sonsuz Kuvvet”, “Sonsuz İlim” karşısında bir zerre değerinde bile değildir. Zerre derseniz onun büyüklüğü karşısında bunlara bir yer vermiş olursunuz. Daha küçük bir şey bilemediğimiz için zerre diyoruz. Zerre, malumunuz olduğu üzere, atom demektir veya partikül…

Öte yandan Allah’ın yarattığı âlem, fizikî âlemden ibaret değildir. Meselâ bir ruhanîler âlemi var ve melekler var orada. Bunları, sayısını, mahiyetini, vazifelerini tam mânâsıyla bilmiyoruz. Cebrail’in ömrünü bilemiyoruz meselâ; kâinatların ömrünü aşacak bir ömre sahipse o Cebrail... O “lâhut burcuna çıkmış, Allah’tan merhaba görmüş” varlık... Bütün bunlar bizi aşar. Demek Cenâb-ı Hak her zaman bu türlü tebeddülleri, tagayyürler içinde yuvarlanıp giden varlıklar arasında keyfiyeti bizce meçhul kendisini temaşâ ediyor. Yaratıyor, temâşâ ediyor.

İnsan esfel-i safilin ile âlâ-yı illiyyin arasında seyahat eden bir varlık olduğu hâlde nasıl “mükerrem bir hazret” olabilir?

İnsan çelişkili bir varlık. Bir yanı Allah’a bakıyor, bir yanı da sürekli şeytana. O şeytanı aşıp Allah’a ulaşması gerekiyor. Aşamazsa Allah’a ulaşamıyor. Allah’a ulaşmayınca da şeytanın kucağına düşüyor. Aşma-ulaşma veya takılma-düşme söz konusu burada –Allah düşmeden muhafaza buyursun, ulaşmayla şereflendirsin–. İşte insan, gerek mahiyet-i insan gerekse Allah’a (celle celâluhu) ulaşanlar adına kendisine hazret denilmesini hak ediyor.

İnsanı şeytanın kucağına düşüren; küfür, dalalet ve nifaka iten birçok sebep var. Kibir gibi, gurur ve ucub (insanın kendisini beğenmesi) gibi. Bunlar insanın inanmasına mânidir. İnhiraf, yani yanlış inanma, yanlış görme, yanlış değerlendirme, yanlış bakma, yanlış yorumlama; öte yandan haddini bilmeme, başkalarına zulmetme inanmaya mânidir. Çünkü bunlar insanın vicdanındaki o genişliği daraltıyor. Hâlbuki o vicdan mekanizması içinde Üstad'ın dediği gibi fuâd (latîfe-i Rabbaniye) var. Aynı zamanda his var, zihin var.[26] Ama bu dediğimiz şeyler insanın vicdanıyla daralmasını netice veriyor. O zayıflayınca, nefis mekanizması, vicdan mekanizmasının yerine geçiyor. Böylece insana gerçek derinlik kazandıracak münasebetler kopuyor.

Bu türlü insanların inanması zordur. İnansalar bile, büyüme istidadı olmayan bodur bir ağaç gibi kalırlar. Onları ne kadar dindar olmaya zorlasanız, ne kadar terbiyeye tâbi tutsanız da; kibrini aşamazsa, haksızlıklardan sıyrılmazsa, zulmü terk etmezse, haddini bilmezse, Allah'a ait sınırların içine girerse, inanması zordur.

İmana mâni saydığımız hususlar içinde zulmün ayrı bir yeri var. Kur'ân, şirke (Allah'a ortak koşma) zulüm demiş. Çünkü zulüm, bir nevi ulûhiyet iddiasında bulunma demektir. İnsanlığın İftihar Tablosu *"İman edip imanlarına zulüm bulaştırmayanlar..."*[27] âyetini okuyunca, sahabe-i kiram efendilerimiz "Hangimiz var ki nefsine zulmetmemiş olsun?" diye sorarlar. Efendimiz de Hz. Lokman aleyhisselâmın oğluna nasihatinin anlatıldığı *"...Evlâdım! Sakın Allah'a eş, ortak uydurma. Çünkü şirk pek büyük bir zulümdür."*[28] âyetini hatırlatarak meseleyi tavzih buyurmuştur.[29]

Yukarıda saydığımız menfî hususlara bir de taklit ruhunu ekleyebiliriz. Yani atalarından aldığı şeyi hayatına geçirme ve yaşama meselesi. Atalarından körü körüne tevarüs ettiği şeyler kötüyse, insanı bütün bütün dalalete sürükler. Saydığımız bu menfî vasıflar varsa bir insanda, nefis bunları birer tezgâh gibi kullanır. Daha önce de işaret ettiğimiz gibi, vicdan mekanizması yenik düşmüş, nefis mekanizması öne çıkmıştır çünkü. Meydan ona kalmıştır ve şeytan, vicdanı kapanmış, enginliklere açılamamış bu insan üzerinde tasarrufta bulunur.

Aslında şeytanı helâk eden de budur. Allah'a karşı haddini bilmemiş, küstahlık yapmıştır. Bakış zaviyesini ayarlayamamıştır o da. "Âdem topraktan, ben ateşten... Ateş, toprak önünde eğilmez." demiş, demiş ve baş aşağı devrilip gitmiş.

Kalbin Zümrüt Tepeleri'nde Kısa Bir Seyahat

Kalbin Zümrüt Tepeleri kalb ve ruhun hayat seviyesine çıkmak için bir ufuk

ve bir hedef göstermektedir. Sadece biz Müslümanların dükkânında bulunan kıymetli mücevherleri sergilemekte; kalp (sahte, taklit) akçe ile kalb servetini birbirinden ayırmakta; yanlış teviller, hatalı anlayışlar ve çarpık yorumlarla yaralanan pek çok tasavvufî gerçeğin asıllarını ve sıhhatli hallerini ortaya koymaktadır.

Okuyanın gönlünde o ulvî hakikatlere karşı merak uyarmakta, hiç olmazsa onları kendi seviyesinde ve ıstılahlar çerçevesinde anlama gayretine teşvik etmektedir. Diğer taraftan da, onları anlama ve daha sonra hayatın vazgeçilmez bir yanı hâline getirme adına bazı temel esaslar vermektedir. Evrâd ü ezkâr, kâmilen eda edilen namaz ve derin bir tefekkür gibi, zümrüt tepelere tırmanırken mutlaka lazım olan vasıtalara dikkat çekmektedir.

Hâsılı, *Kalbin Zümrüt Tepeleri*, maddeperestlik ve cismaniyetin dar kalıplarından sıyrılıp kalb ve ruh ufkuna yürüme, mânevî ve madde ötesi âlemlerin engin atmosferine açılan kapıyı aralama yolları öğretmektedir.

Soru: *Efendim, Kalbin Zümrüt Tepeleri'nde öyle şeyler var ki, onlarla alâkalı iki duygu arasında bocalıyoruz. Hem öğrenmek istiyor, hem de tatmadığımız şeyler olduğu için onlar hakkında soru sormanın haddimiz olmadığı hissini taşıyoruz...*

Cevap: Estağfirullah, ben sizlerin anladığınız ve çok şeyler hissettiğiniz kanaatini taşıyorum. Kanaatimce, orada anlatılanları, şiirler hakkındaki mülâhazamıza bağlamak uygun olur. Yani , bir şiiri yorumlayan ve onu şerh eden insan o şiirden pek çok şey anlar; bu, biraz ufuk ve gönlün zevk etmesi meselesidir. Herkes kendi gönül ve idrak enginliğine göre değişik mânâlar çıkarabilir. Dikkat edilmesi icap eden husus, meseleleri sadece epistomolojik bazı şeyler gibi değerlendirmemek gerektiğidir.

İnsan, önce ıstılahları öğrenmekle başlamalı. Zira, inkişaf adına en önemli unsurlardan biri, ıstılahların bilinmesidir. Daha sonra da çok meşgul olmak, anlatılan hususları sürekli kurcalamak gerekir. En önemlisi de, Allah'a güvenmek, O'na itimat etmek ve sığınmaktır. Biz talibi olur ve arkasında koşarsak, Cenâb-ı Hak, en ulvî hakikatleri de kalbimize koyabilir.

Kelimelerin ötesine işlenmiş, cümlelerin arasına içirilmiş pek çok hakikat olabilir. İnsan bu olabilirliği kabul edip derince bakmalı meselelere. İfadelere takılmamalı. Hani, bir müftü efendi, *Haşir Risalesi*'ni eline alınca, diyor ki, "Bu, Allah'a inanmış insanlar için Esmâ-i İlâhîye'ye dayalı haşri ispat ediyor. Yani, Allah'a inanmayan birisine bu kitabın vereceği bir şey yoktur." Abdülmecid Efendi, o müftüye cevap veriyor ve Haşir Risalesi'nin başında Zât-ı Ulûhiyetin varlığının da ispat edildiğini söylüyor. Üstad Hazretleri

meseleyi tavzih ediyor ve diyor ki, "Abdülmecid ona cevap vermiş; ama cevabı eksik. Aslında, o işaret ve hakikatlerin içinde bir taraftan haşir anlatılırken, diğer taraftan da tevhid-i ulûhiyet ve tevhid-i rubûbiyete göndermeler yapılıyor, onlar da anlatılıyor."[30] İşte mesele, bir bakış zaviyesi yakalama ve görme meselesidir. Yoksa, epistemolojinin sisli havası içinde insan hiçbir şey anlayamaz.

*Kalbin Zümrüt Tepeleri'*nde, kavramları tarif ve tavsiften, yani ıstılâhî kelimeleri açıklamaktan, duymaya ve hissetmeye doğru bir yürüyüş, bir geçiş; basitten mürekkebe doğru bir yürüyüş ve geçiş vardır. Aslında, tasavvufî ahlâkı, onun terminolojisini, tasavvuf ve ahlâk kurallarını vaaz u nasihatlerle kürsüde, sohbette, konferansta arz etmeyi düşünüyordum. Ama nasip bu şekilde yapmakmış.

İltica Buudlu Haşyet

Soru: *Efendim, bir yazınızda "iltica buudlu haşyet" ifadesini kullanıyorsunuz. Bunu bir misalle açıklayabilir misiniz?*

Cevap: Müsaade ederseniz, önce "haşyet"in ne olduğu mevzuuyla başlayalım. Sıkça kullandığımız kelimelerden birisi "havf"tır ki, "korkma, ürperme, irkilme" mânâlarına gelir. Tasavvuf erbabınca, haram olmasa bile dinimizde kerih görülen bir şeyi işlemekten sakınmak olarak tarif edilen havf, "recâ" duygusuna karşı bir denge unsurudur.

Bazıları havfi, "heybet" ve "haşyet" olarak kendi içinde ikiye ayırmışlardır. Her ikisi de korku ve saygı düşüncesinden kaynaklansa da, heybet daha ziyade "firar", haşyet ise "iltica" yörüngelidir. Seyr u sülûkte heybet sahibi, sürekli firar (kaçma) düşüncesi içindedir; haşyet sahibi ise, her lâhza ayrı bir mülâhaza ile Allah'a iltica etme (sığınma) vesileleri araştırır ve O'na sığınma fırsatları kollar.

Peygamber Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurur: *"Ben sizin görmediğinizi görüyor, duymadığınızı duyuyorum; bir bilebilseniz, gök öyle bir gıcırdayışla gıcırdayıp inledi ki!... Zaten öyle olması gerekirdi; zira, göklerde meleklerin secdegâhı olmayan dört parmak kadar bile boş yer yoktur. Allah'a yemin ederim ki, eğer azamet-i ilâhî adına benim bildiğimi bilseydiniz, az güler çok ağlardınız, hatta zevcelerinizle bir arada bulunmaktan kaçınır, dağ ve sahralarda çığlık çığlık Allah'a yalvarırdınız."*[31]

İşte bu hadis-i şerif "iltica buudlu haşyet"e misal olarak verilebilir. Çünkü bu hadis de göstermektedir ki, Allah Resûlü (aleyhi ekmelüttehâyâ), bilinebilecek her şeyi bildiği hâlde firarı tercih etmemiş, bulunduğu konumdan

kaçmayı ve bir hâl değişikliğini istememiş, bilakis yine Cenâb Hakk'a sığınmayı seçmiştir.

Ebû Zerr Hazretlerinin "Keşke, kökünden sökülen ve kesilip biçilen bir ağaç olsaydım!" ifadesi de, kendi hesabına "firar buudlu heybet"e güzel bir misaldir.

Nefs-i Levvâme

Soru: *Cenâb-ı Hakk'ın, yedi nefis mertebesinden ikinci mertebe olan "levvâme"ye yemin etmesinin hikmeti nedir?*

Cevap: Sizin de soruda ifade ettiğiniz gibi Cenâb-ı Hakk'ın, üzerine yemin ettiği şeylerden biri de nefs-i levvâmedir. Allah Teâlâ, Kıyâmet Sûresi'nin ikinci âyetinde *"Hayır hayır, kasem ederim sürekli kendini kınayan o nefse!"*[32] buyurmaktadır. Bu âyetten dolayı, biz de bir yazıda nefs-i levvâme için "bu saflardan saf rûh" ifadesini kullanmıştık.[33]

"Hayvanî nefis" de diyebileceğimiz insan benliği, terakkiye her zaman açıktır. O, terbiye ve tezkiye ile nefs-i emmâreden levvâmeye, oradan mulheme, mutmainne, râdıyye, merdıyye ve sâfiye diyegeldiğimiz nefis mertebelerinde seyahat edip zirvelere yürüyebilir. Levvâme, yedi nefis mertebesinden ikincisidir. Daima kötülüğü emreden, çirkinlik ve günah karşısında rahatsız olmayan nefis, nefs-i emmâredir. Onun bir basamak üstü diyebileceğimiz nefs-i levvâme ise yer yer sürçse, günaha girse de, kendini bir muhasebeye tâbi tutar ve günahtan rahatsızlık duyar. Günah, nefs-i levvâme sahibinin gönlünde ızdırap, nedamet ve vazgeçme duygusu hâsıl eder ki bu da seyr ü sülûk adına bir mertebedir.

İşte, Kur'ân-ı Kerim'de asr, güneş, fecr, gece, gündüz gibi zaman, mekân ve farklı eşyâ üzerine yemin edilmiştir. Edilen bu yeminlerle, o şeylerin bazı yönleri itibarıyla önemli olduğu vurgulanmıştır. Nefs-i levvâme de bir yönüyle çok önemlidir. O, günaha karşı bir ilk tepkinin, isyandan kaçışın, tevbeye meylin ve tekrar rotaya girmenin ifadesidir. Tıpkı freni patlamış bir araba yokuş aşağı giderken ve şarampole yuvarlanması kat'î görülürken şoförün bir anda virajı alması ve arabayı devrilmekten kurtarması gibi, nefsin levvâme mertebesindeki bir mü'min de düşüp baş aşağı yuvarlanmak muhtemelken anî bir hamleyle günaha karşı ilk tavır belirleme ve çırpınma tavrı sergiler. Nefs-i levvâme bu yönüyle bir mertebe ve derece kabul edilmiştir.

"Hz. Cem" İfadesi

Soru: *Bir iki yerde Hazreti Cem' gibi ifadeler kullanıyorsunuz?...*

Cevap: Hazreti Zat'la alâkalı olan yerlerde, yani sıfat üstü bir mülâhaza olduğunda o şekilde kullandığım oldu. "Hz. İlim", "Hz. Kudret" dediğim yerde

de, sıfat üstü mülâhazadan dolayı öyle diyorum. Rabbimizle alâkalı konuşurken çok dikkat etmek lazım. Herhangi birinden bahsetmiyoruz ki rahat konuşalım. Ben de yazarken, konuşurken çok korkuyor, en uygun kelime ve ifadeleri bulmaya çalışıyorum.

Sebepler Âlemi ve Vicdan Ufku

Soru: *Hocam, "Hikmet" ve "Tevhid" yazılarında olduğu gibi iki üç yerde "esbâb âleminde kaldığınız sürece" deniliyor. Yer yer esbâb âleminin üstüne çıkıldığı da oluyor mu?*

Cevap: Hâl, zevk, duygu ve ufkun açılması olarak insan esbâb âleminden sıyrılabilir; artık sebepleri görmeyebilir ve doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'ın [34]فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ olduğunu vicdanî bir seziyle sezebilir. Hatta, vicdan ufkuyla bakınca aksini kabulde zorlanabilir.

Bazen de Cenâb-ı Hak fiillerimiz içinde kendini bize hatırlatır. Yani, bir meselede cehd ve gayretimizi ortaya koyarız, neticede tevfikât-ı sübhâniye o fiilimize yâr olur ve muvaffakiyet elde ederiz. Aslında o işteki planımızla, o plana göre meselelerin sıralanıp meydana gelmesi bizim niyet, gayret ve cehdimizin çok ötesindedir; bizi çok aşkındır. Böyle bir noktada döner, bütün eşyaya kendimizle beraber bakar ve her şeyin bir "Kudret" tarafından yaratıldığını görürüz. Bizim niyet, gayret ve fiillerimizin bir çekirdeğin içindeki nümüv (büyüme, gelişme) kabiliyeti ya da toprağın bağrına düşen ve orada kendisine hayat hakkı tanınan bir tohum gibi bir şey olduğunu müşâhede ederiz.

Fakat insanın ufku o noktaya ulaşmamışsa bunları kavrayamayabilir, esbâb âleminin ötesini vicdanında hissedemeyebilir. Zaten bu hissetme onun için fikrî bir teklif-i mâlâ yutak olur. Meseleye kalb ufkundan bakmayan, o ufku bir mercek gibi meselelerin önüne tutmayan bir kimse de bakar; bakar, ama "Ben bir şey göremiyorum." der.

Allah (celle celâluhu) âdiyât içinde fiilleri ve hareketleri öyle muttarid (muntazam, düzenli) yaratır ki, sizi bir yönüyle meseleleri esbaba bağlı yorumlamaya mecbur eder. Ama bazen de olan biteni sebeplere bağlamada zorlanırsınız. Sebeple neticenin kat'iyen birbirine münasip olmadığını görürsünüz. İnsan kendini çok sık dinlese, biraz da kalb gözünü kullansa, ruhuyla baksa, –isterseniz buna "müteâl (yüce, aşkın) bakış" deyin– o zaman her şeyi çok farklı duyar; tenâsüb-ü illiyet (sebep-sonuç ilişkisi) gibi şeylerin hepsinin altüst olup gittiğini görür ve fiilleri gerçek sahibine verir.

Evet, ehlullahın bu mevzudaki ihsaslarına ve değerlendirmelerine saygılı olmak lazım. Bazen sizler de kendinizi çok iyi dinlemeye alırsanız, benzer

şeyler duyup görebilirsiniz. Her vicdan belli ölçüde o daire içine girebilir.

İşaret ve İşaretçilerin Mukayyetleşmesi

Soru: *Hocam, bir yerde "işaret ve işaretçiler mukayyetleşir" kaydı var. Öbüründe "bir mânâda nazardan matlaşırlar" deniyor ve "bir mânâda" kaydı getiriliyor. Bunlarla kastedilen nedir?*

Cevap: O da, bir his, bir ihsas, bir hâl ve bir zevk meselesidir. İşaretçilerin tamamen silinip gitmesi, belli bir noktaya hastır; bir bakıma vicdanî bir şuhûda ermeyle alâkalıdır. İmam-ı Rabbânî'nin şuhûd anlayışını değil; kalbî, hissî ve ruhî şuhûda erme gibi bir hâli kastediyorum. İnsan öyle bir hâli yaşarken kendi gözüyle görüyormuş gibi olur ve artık kendi gözüyle, kalbinin gözüyle gördüğü bir şeyde şahit araması doğru değildir, en azından saygısızlıktır. Orası شَهِدَ اللّٰهُ[35] makamıdır. [36]وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ makamının önü olan شَهِدَ اللّٰهُ makamı. Dolayısıyla orada Hz. Meşhud'a saygısızlık olur.

Tevhid-i Sükûtî

Soru: *Tevhid-i Sükûtî bundan sonra mı geliyor?*

Cevap: Bahsettiğim bu durum, Hazreti Vacibü'l-Vücûd'un zâtına tahsis buyurduğu tevhiddir; o, evvelâ enbiyâ, sonra da asfiyâya mahsus bir mazhariyettir. *"Allah'tan başka ilâh bulunmadığına şahit bizzat Allah'tır."*[37] âyeti gibi âyetlerle ifade buyrulan "tevhid-i tâmm"ı Cenâb-ı Hak, erbâbının dupduru gönüllerine ifâza eder ve onlara gönül dilleriyle bunu seslendirme imkânını bahşedip hususî bir tevhidle şereflendirir; şereflendirip o engin ihsanlarını, onların aczlerinin çehresinde daha bir derinleştirir; sonra da bu incelerden ince hususu, "Seni hakkıyla bilemedik ey Mâruf!" gibi sözlerle bir mârifet mülâhazası, bir ibadet şuuru, bir acz u fakr tavrı, bir şevk u şükür iştiyakıyla ifade ettirir; işte bu çok büyük bir mazhariyet ve hususî bir mevhibedir.

Hazreti Vâhid u Ehad'in, kendinin kendine olan şehadetini tazammun eden bu derin tevhidi, O kime duyurmuşsa o duyar; kime hissettirmişse o hisseder; duyup hissedenlerin de ya dilleri tutulur ya da O'nun müsaadesi ölçüsünde çevrelerine ifade edebilirler bunu. Bu mertebedeki tevhidi duyan birinin nazarında bütün delil ve işaretler renk atar; bütün varlık itibarîliğe bürünür ve edeb, insana artık "Sus" der; sus der, zira bu makam sükût makamıdır ve işte bu tevhid de tevhîd-i sükûtîdir.

İnsan, bunların hepsini vicdanında duyabilir. Evet, vicdan hissedebilir; onun hakemliğinde, kul çok farklı şeylere erer. Ama bunun için biraz mâverâîleşmek, metafizik mülâhazalarda biraz derinleşmek gerekir.

Tevekkülde Haricî Sebep Aramama

Soru: *"Deliller, burhanlar, insanın hâli nin dilini kullanma inkişafına erince, bir mânâda o da artık ne delil der; ne tevekkülde hâricî sebep arar ne de başka vesileler arkasında koşar; aksine, her şeyi onunla bilmeye, onunla görmeye, onunla tanıyıp onunla sevmeye başlar." deniliyor. "Tevekkülde haricî sebep aramama"yı açıklayabilir misiniz?*

Cevap: Deliller, hakikî tevhide ulaşmada bir sebeptir. Biz, medlulden delile dönmeyi esas alırız; Üstad'ın yaklaşımıyla, bizim gördüğümüz deliller Rabb'in kayyumu olamaz. Belki o deliller bize ait arızalardan ötürü, bir kısım duygularımızı tam işletememeden dolayı müracaat ettiğimiz vasıtalardır.[38] Belli bir noktaya geldikten sonra da, halî ve zevkî tam bir vahdet tecellî eder. Delili nazar-ı itibara alma ihtiyacı duyulmaz. Çünkü artık vicdan konuşur ve o bir şahid-i sadık olur. Belki Cenâb-ı Hakk'ın gönüllere attığı bir tevhid mülâhazası kendisini hissettirir. Artık sağda solda delil aramaya hiç ihtiyaç hissedilmez. Herhangi bir sebebe, bir vasıtaya ihtiyaç hissetmeden, tamamen her şeyi Cenâb-ı Hak'tan bilme, her meselede Cenâb-ı Hakk'a itimat etme ve güvenme, sebepleri tamamen aradan çıkarma, delilleri bütün bütün azletme de yine bir haldir; belki bir mânâda zevk meselesidir.

Kitap Okuma Hususunda Bir İki Ölçü

Soru: *Hocam, çok kitap okumak mı esas olmalı, yoksa belli kitapları çokça okumak mı?*

Cevap: Bazı kitaplar vardır ki, onlar temel ve esastır. Onları sürekli okumak lazım. Bu seneki anlayış ve idrakinizle bir şey anlarsınız; iki sene sonra o günkü seviyenizle okursanız, o kitaplarda çok daha derin mânâlar görürsünüz. Meselâ, Kur'ân-ı Kerim'i böyle bir okuma hususunda diğer kitaplarla beraber değerlendiremeyiz; ama malûmunuz, onu ayda bir hatmetmeyene seleflerimiz Kur'ân'ı terk eden adam nazarıyla bakmışlardır. Ayrıca, *Risaleler* sürekli ve çok okunmalıdır. *İhlas Risalesi* gibi on beş günde bir okunması çok faydalı olacak bölümler de vardır.

Bazen çok farklı kitaplar okuma insanı ukalalaştırır. O insan farklı davranmaya başlar, malûmatfüruşluk yapar, bilgiçlik taslar. Bir başkası da önüne gelen her kitabı vize sormadan okur; çoğu zaman mâlâyânî şeylerle vaktini tüketir, zihnini dağıtır. Önemli olan, çok okumadan ziyade, kayda değer kitapları okumaktır.

Diğer taraftan, okurken, im'ân-ı nazar; yani, mevzulara derinlemesine bakma, okuduğu mesele üzerine odaklanma ve yoğunlaşma çok önemlidir. Kitapta anlatılan şeyler üzerinde ısrarla durma; ele alınan konular arasındaki

münasebetlere, o kitaptaki belli bahislerin başka yerlerdeki işleniş tarzına da bakma; yapılan ima ve göndermeleri, seçilen kelimelerdeki incelikleri yakalamaya çalışma da çok istifadeli olur.

Bir başka husus da özet çıkarmaktır. Üstad Hazretleri, okunan risaleleri talebelerine özetletirmiş. Zaten bu özetleme gayretlerini *Lâhikalar'*da açıkça görebilirsiniz. Meselâ, Hulûsî Efendi ve Hoca Sabri Efendi gibi insanların özetlemeleri öyle hoştur ki, pek beğenirsiniz. Eserlere çok vâkıftırlar, dilleri de çok güzeldir. Fakat sadece onlar değil; Üstad âdet edinmiş, bu yolla pek çok talebe yetiştirmiş. Onlar, okudukları yerlerden ne anladıklarını çok iyi kompoze etmişler. Bu sayede hem kendileri öğrenmişler hem de başkalarına risaleleri okutup öğretmişler. Evet, okunan kitapların özetlenmesi, en azından okunan her bahisten sonra insanın kendi kendine "Ben buradan ne anladım?" deyip zihnen özetlemesi azamî derecede istifadeyi sağlar.

İstidat Seviyesi ve İnkişaf

Soru: *Efendim, herkesin kendi istidadı seviyesinde inkişaf edebileceğini zannediyorduk. Zat-ı âlîniz, bir yazınızda, "Allahım, bize bizi aşan istidatlar ve o istidatlarda inkişaflar ver!" diyorsunuz. Bunu nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Evet, ben Allah'ın izin ve inâyetiyle istidatların aşılabileceğine, yetenek ve kabiliyetlerin geliştirilebileceğine inanıyorum. Hani bir dervişe sormuşlar, "Cenâb-ı Hak iğnenin deliğini büyültmeden, deveyi de küçültmeden deveyi oradan geçirebilir mi?" Derviş "Vallahi, benim öyle ince işlere aklım ermez; fakat ben kendimi bildim bileli hep O'nun dediği oluyor." demiş. İşte, ben de O'nun güç ve kuvvetine, şefkat ve merhametine itimat ediyorum. Dilerse bize istidadlarımızın üstünde inkişaflar nasip edeceğine inanıyorum.

Cenâb-ı Hak, her birimize bir istidat takdir buyurmuş. Biz iradelerimizin hakkını verirsek, kulluğumuzu bir aşkınlık içinde götürürsek, O'nun rahmetinden ümit ediyorum, bizim istidatlarımızı da değiştirir, genişletir ve geliştirir; sonra da mahiyetlerimizi yeniden onların üzerine örgüler.

Diğer taraftan, aslında ilm-i kıyâfetin (insanın şekil ve şemâiline bakarak onun karakteriyle ilgili bazı ipuçları elde etme ilmi) de bir yeri vardır: Allah (celle celâluhu) insanlara ruhlarına göre elbise giydirmiştir. Yani, sizin cismaniyet numaranız ve drobunuz ruhunuza göredir. Eliniz, yüzünüz, ayağınız, diliniz, dudağınız birer mânâ ifade eder bakmasını bilen için. Allah olmuş ve olacağa birden baktığından ve O'nun için zaman söz konusu olmadığından, siz nasıl bir irade ortaya koyuyorsanız onu ilm-i ezelisiyle bilmiş ve ruhunuzu o şekilde bir kalıplaşmaya tâbi tutmuştur; ruhunuza göre bir elbise giydirmiştir size. Fakat eğer siz iradenizin hakkını verirseniz, ruhunuzda ciddî bir

değişikliğe girerseniz, öyle inanıyorum ki, ilm-i kıyafet sahasıyla alâkalı konularda da ciddî değişiklikler olur. Allah Teâlâ şeklinizi-şemâilinizi, mahiyetinizi de ruhunuza uygun olarak değiştirir.

Fikir Çilesi

Soru: *Efendim, çileyi anlatırken fikir çilesini zirveye koyuyor ve en büyük çilenin o olduğunu ifade ediyorsunuz. Fikir çilesini nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Evet, davâ-yı nübüvvetin vârisleri için çile, halk içinde Hak'la beraber olma; İslâmî duygu, düşünce ve tavırlarıyla çevresinde ibadet iştiyakı uyarma; açıktan açığa dini en iyi şekilde temsil ederek, başkalarında da dinî hisleri harekete geçirme ve herkeste inanma duygularını geliştirme gayretinde bulunmaktır. Böyle bir yol, aynı zamanda sahabi mesleğidir.

Bize göre çile, ömrümüzü başkalarının elem ve lezzetlerine bağlayıp, tamamen onlar için yaşamanın adı ve ulülazmâne diğergâmlığın da başka bir unvanıdır ki, biz ancak bu şekilde Cenâb-ı Hakk'ın rızasına erebileceğimizi düşünürüz. Evet, çile, hakikat erinin, alâkadar olduğu daire içinde nereye ateş düşerse düşsün, yangını kendi sinesinde hissetmesi; maddî-mânevî her muztaribin ızdırabını ruhunda duyması; "Izdırabı çekmeyen bilmez." şeklindeki bencilce mülâhazaya karşılık, uzak ve yakın çevrede yaşanan elem ve acıların hepsini kendi yaşıyormuşçasına hissetmesi demektir.

Mürekkebi ve muk'abıyla değişik çilelerden bahsedilebilir. Fakat çile ve ızdırabın en büyüğü fikir çilesi ve ızdırabıdır. Fikir çilesi; düşünmek, düşündürmek ve varlık bilmecesinin sırrını çözmeye çalışmak, en zor meseleler karşısında dahi pes etmeden sürekli uğraşmak demektir. Fikir çilesinin en engin yönünü ise düşünceyi vahyin semeresiyle buluşturmaya çalışmak, sonra da bu büyük terkibi, aç ve susuz gönüllerin hazmedebilecekleri şekilde onlara da duyurup tattırmak ve bıkıp usanmadan bunu tekrar edip durmaktır.

Evet, fikir çilesinin yiğitleri, ızdırap süvarileri, sürekli vahyin semeresiyle insan aklının ürünlerini buluşturma gayretindedirler.

Akıl Nedir?

Soru: *Efendim, Mısır'ın en çok satan gazetesi olan bir milyon tirajlı Ehram'ın başyazarı Ahmed Behçet, zât-ı âlinizin bir iki kitabını okumuş, sizi araştırmış; köşesinde üst üste yazılar yazdı ve hayranlığını ifade etti. O yazılarının birinde, bir münasebetle diyordu ki, "Bir sofîye sormuşlar: 'Akıl nedir?' O da demiş: 'Dabbetün tahmilüke ile's-sultan..." Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?*

Cevap: Çok güzel bir cevap. "Akıl, seni 'Sultan'a taşıyan bir binit hayvanı,

seni ona götüren bir araçtır." Doğrusu da böyle düşünmektir. Aklın sürekli gemlenmesi, nerede duracağının belirlenmesi lazımdır. İnsan bir taraftan onu koşturmalı, zorlamalı, o zorlamayla şakakları zonklamalı; fakat diğer taraftan da onu gemlemesini ve frenlemesini bilmelidir. Bazen nefse rağmen olmalıdır bu frenleme.

Ben o meydanın eri değilim; fakat bir hissimi paylaşmak istiyorum. Zât-ı Ulûhiyetle alâkalı bir makale yazmıştım. Belki birkaç gün zorlayarak ulûhiyet hakikatlerine dair bir iki meseleyi şerh etmeye çalışmıştım. Duyduğum ve başkalarının hayatında gördüğüm, kendi hayatım itibarıyla işin içinde olmadığımı düşündüğüm bazı mülâhazaları açarken kullandığım kelime ve tabirlerden dolayı o kadar çok vicdan azabı çektim ki, ifadeden âcizim. "Bu kelime Cenâb-ı Hak için kullanılır mı, bunlar olur mu, yakışık alır mı?" gibi arayış ve hislerle yanlış yapmaktan korkarak iki büklüm oldum. Sonra çok ağladım odamda. "Ya Rabbi! Yoksa, ulûhiyet hakikatlerini çok hırpalıyor ve nefsimi mi konuşturuyorum?" dedim. Ve sonra o bir tomar kâğıdı, üç beş günlük emeği yakmaya karar verdim. O kâğıtlar elimde ateş almaya giderken önüme çıkan bir iki arkadaşın da hâl ve tavırlarından aldığım cesaretle "Bir kere daha okuyayım!" dedim. Bir daha okuyunca baktım ki, bazı yerlerine ilişip onu masum hâle getirmek mümkün.

Evet, aklı edille-i şer'iyeden biri sayan zavallıların mülâhazalarına düşme durumu söz konusuyken, hemen Peygamberin vesâyetine sığınmamız lazım. Yani, aklımızı sonuna kadar kullanırız; muhakememizi işletiriz; tasavvufun, mantığın, tasavvurî mantığın kurallarını çok önemli bir malzeme olarak kullanırız; dilin hususiyetlerine müracaat ederiz; Arap dilinin özelliklerini, Türkçe kelimelerin kullanılış inceliklerini göz önünde bulundurmaya dikkat ederiz ve bir meselede hâlâ ifade zorluğu çekiyorsak işin asıl kaynağına yürürüz; söz kesen olarak Kur'ân'a sığınırız, "Sünnet-i Sahiha"ya sığınırız. İşte, öyle bir sancısı olmayan, ucuzcu bir insan, bazı şeyleri çok rahat yazıp döktürebilir. Fakat ulûhiyet hakikati gibi konularla alâkalı bir şey yazan ciddî insanlar, namus-u ilâhîyle oynama korkusuyla tir tir titremeli ve tek bir uygun kelimeyi bulabilmek için dahi ızdırapla kıvranmalıdır ki, işte bu, "fikir çilesi"dir.

Üstad Hazretleri de, felsefenin vahyin vesayetinde olduğu zaman kabul edilebileceğini söylüyor. Vahy-i semâvîye baş kaldırmış felsefeden taşkınlık, hezeyan ve tuğyan doğar.[39]

İşte, doğruya, hakka ve mâkule ulaşmak için yapılan beyin fırtınası; fikir çilesidir. Söylenilen şeyler her zaman Kur'ân'la, Sünnetle ve akl-ı selimle telif edilecek. Sahabe-i kiramın anlayışı, selef-i salihînin ifadeleri göz önünde

bulundurulacak ve her hüküm ancak böyle bir küllî değerlendirmeden sonra ortaya konacak. Evet, böyle bir beyin fırtınası, çile ve ızdırapların en mukaddesidir.

Tefekkür-Zikir Münasebeti

Soru: *Efendim, bir yazınızda, tefekkürdeki tıkanıklıkların zikirle açılabileceğini söylüyorsunuz. Bu konuyu biraz açar mısınız?*

Cevap: Evet, hakikî bir mü'min, şükür-nimet, nimet-şükür daireleri içinde dolaşır ve ömrünü bir tefekkür üveyki gibi geçirir. Şayet bir tümseğe ayağı takılsa, fikir dünyasını zikirle buudlaştırır; tedbirden teslime, temkinden tefvîze geçer; âlemin mesafelere esir düştüğü yerlerde o, göklerde tayerân ederek hedefine ulaşır...

Orada da bir mevhibe-i ilâhî söz konusudur. Biz aklımızı son sınırına kadar kullanırız. Aklın da bir serhaddi vardır, oraya kadar gideriz. Eğer problemler hâlâ çözülmüyor ve karşımıza bir sürü çözüm bekleyen problem çıkıyorsa, Cenâb-ı Hakk'a daha bir ciddî yönelir, O'nun katından bir çıkış yolu bekleriz. Allah Teâlâ, akla hayale hiç gelmedik tarzda bir kısım çözümler ihsan edebilir. O ihsan kapısıdır ve o kapının anahtarı zikirdir, her çeşidiyle Cenâb-ı Hakk'ı anmaktır. Yani, kalbimizle O'nu anmak, düşünce dünyamızla O'na yönelmek, dilimizle O'nun isim ve sıfatlarını tekrar etmek ve Rahmân u Rahîm'e tam teveccüh etmek... Evet, teveccüh teveccühü netice verir; siz teveccüh eder, yüzünüzü güneşe çevirirseniz, gözbebeğinizde güneş belirir. Çiçekler güneşe bakmakla açıldıkları gibi siz de Allah'a yönelirseniz, gönlünüz, sırrınız, hafîniz ve ahfânız açılır. Latîfe-i Rabbâniyeniz inkişaf eder, ilhama davetiyeler çıkarmış olursunuz. Sadece aklın kaba kurallarının elinden alacağınız sadakacıklara bağlı kalmazsınız; aynı zamanda ilham hazinelerinden gelen esintilerle de beslenirsiniz. Akla hayale gelmedik şekilde bir kısım sünûhat ve tulûat, kalbe gelen ilhamlar, derin duyuşlar ve sezişler olur. İşte zikir, böyle bir neticeye götüren bir müracaat yolu; bir açılma isteğini ortaya koyma tarzı ve üslubudur. İnsanın, gücünün yetmediği, kendi tâkatiyle başa çıkamadığı hâdiseler karşısında "Kudreti Sonsuz"un rahmet ve inâyetine sığınma koridorudur. "Allah'tan başka hakikî güç ve kuvvet sahibi yoktur, sadece O vardır." hazinesini kullanma, o hazineden alacağı ilham adındaki altın anahtarlarla problemlerin kilidini açma yoludur.

Bir taraftan zikir, daha sağlıklı düşünmeyi ve meseleleri halletmeyi, fikrî tıkanıklıkları aşmayı netice verirken, diğer taraftan da, fikirden zikre geçilir; fikir de zikri doğurur. Bazen derin bir tefekkür, aşk derecesinde bir zikretme lüzumu doldurur insanın gönlüne. Kâinat kitabının birkaç sayfasını çevirip,

mütalaa edince gönül coşar da Rabbini anmak, onun isimleriyle susuzluğunu gidermek ister. Fikir, elinizden tutup sizi ubûdiyete götürür.

Ve böylece salih bir daire meydana gelir. Zikir, sizi fikirde yeni ufuklara ulaştırır; daha evvel dar aklınızla, kevnî veya tekvînî mantığınızla düşünüyorken, zikir sayesinde letâif-i Rabbâniyeniz devreye girer ve artık onlar da düşüncenize yardımcı olur. Daha farklı bir derinlikte tefekkür etmeye başlarsınız. Tefekkür öyle bir eşiğe gelir ki, başınızı secdede bulur ve tekrar O'nu anmaya durursunuz. Fikir ve zikir, birbirini sürekli besler; destekler. Birinin kolunun kanadının kırıldığı yerde, diğeri arkadaşına kol kanat olur; elinden tutup uçurur onu.

Akılla vahiy arasında da aynı münasebeti düşünebiliriz. Onun için dedim ki, akıl, vahyin vesayeti altına girdiği zaman gerçek değerine yükselir. Yoksa belli bir noktadan sonra akıl karanlık görmeye başlar, karanlıklara teslim olur. Fakat o idrak edemediği ve kavrayamadığı meseleler karşısında vahyin rahlesi önünde diz çökse, doğrudan doğruya Cenâb-ı Hak'tan gelen esintilerle yeniden önü aydınlanır; karşısında bambaşka ufuklar açılır. Dolayısıyla, o da hiç hız kesmeden yürür.

Akıl, kâinatı ve tabiatı düşünmeyi esas alan natüralist bir mülâhazayla veya kozmos düşüncesine bağlı olarak bazı şeyler ortaya koyabilir; fakat bu sadece Allah'a (celle celâluhu) inanmayanlar için böyledir ve yalnızca onlar için bir ölçüde yeterli olabilir. Çünkü onlar, ötesini zaten görememektedirler. Ne var ki, Allah'a inanan insanların sadece aklın ürünleriyle tatmin olmaları mümkün değildir. Düşünce ufuklarını mutlaka genişletmeleri, derinleştirmeleri lazımdır. O da ancak vahiyle mümkün olur.

Soru: *Hocam, Âl-i İmran Sûresi'nin son âyetlerinde de tefekkür ve zikir beraber anılıyor...*

Cevap: Evet, bu âyet-i kerimelerde meâlen şöyle buyruluyor: *"Muhakkak göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde, düşünen insanlar için elbette âyetler vardır. Onlar ki Allah'ı kâh ayakta divan durarak, kâh oturarak, zaman zaman da yanları üzere uzanmış olarak zikreder; göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve derler ki: 'Ey büyük Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bu gibi noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru!'"*[40]

"Ulü'l-elbâb" ifadesi kullanılıyor; sadece "akıl sahipleri" nin o âyetleri görüp, üzerlerinde düşünecekleri belirtiliyor. Bu ifadeyi, öncesi ve sonrasıyla değerlendirecek olursak, "akıl sahipleri" sözünün "Latîfe-i Rabbaniye sahibi, akıl ve kalb izdivacına muvaffak olmuş insanlar." demek olduğunu anlarız.

Yani, hem aklın ayağını kullananlar, hem de vahyin kanadıyla uçanlar... Onlar, hayatlarını zikre bağlamış kimselerdir; hayatlarını zikirle süslerler; hiç hız kesmeden, sürekli zikrederler. Ayaktayken, oturuyorken ve uzanmışlarken Allah'ı zikrederler. Uzanmış hâldeyken bile O'nu zikretmeleri bir iç anıştır. Âyette bu üç pozisyon da kaydedilerek, zikrin sürekliliğine dikkat çekilmektedir. Evet, onlar hayatlarının her safhasını, hemen her faslını zikirle derinleştiren, zikirle süsleyen insanlardır.

Âyet-i kerimede *"...zikrederler"* sözünden sonra yine *"tefekkür ederler"* denmektedir. Görüldüğü gibi tefekkürle başlanmış, zikre geçilmiştir. Daha sonra zikir, tefekkür adına yeni ufuklar açmış ve bu defa da zikirle açılan o ufka göre düşünceler hâsıl olmuştur. Âyetteki zikir ve fikir kelimeleri mastar ya da mazi olarak değil, muzari fiil kipinde kullanılmıştır. Muzari, geniş zaman kipidir. Öyleyse onlar, dün düşündüler, bugün hâlâ düşünüp tefekkür ediyorlar ve yarın da ayrı bir tefekkür deryasına yelken açacaklar... Onlar, hayatlarını sürekli zikir-fikir arası seyahatlerle mânâlandırırlar. Devamlı okur, peşi peşine yeni yorumlar ortaya korlar; yeni yorum ve okumalar onlara yeni ufuklar açar; o yeni ufuklara göre de daha farklı şeyler düşünürler. Ve hayatlarını hep böyle düşünce ve zikir arası bir dantela gibi örerler.

Âyette daha sonra, *"Ey Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın."* denmekte ve düşünceye son nokta konmaktadır. Evet, o kadar düşünüp öyle zikreden bir insan, kâinattaki hiçbir şeyi bâtıl, abes ve değersiz görmez; her şeyde bir hikmet tecellîsi müşâhede eder.

Soru: *Efendim, biraz önce tefekkürün zikirle buud kazanması ve derinleşmesini anlatırken zannediyorum o âyet aklınızda değildi. Fakat aynen Kur'ân'daki sisteme göre değerlendirme yaptınız. Bu melekeyi kazanmak için Kur'ân'la çok meşgul olmak mı gerekiyor?*

Cevap: Kur'ân-ı Kerim'le çok meşgul olmak, Kur'ân'ı çok iyi bilmek, onun bütününü bir harita gibi göz önünde tutabilmek oldukça önemlidir. Fakat daha da önemlisi, Kur'ân'a itimat etmek, güvenmek ve gönlü ona vermektir. Zannediyorum, bir insan samimâne, sâfiyâne gönlünü Cenâb-ı Hakk'a verir ve Kur'ân'a bir çırak olarak teslim olursa, bütün tenkit mülâhazalarından uzak kalır ve ona teveccüh ederse, aklına hayaline hiç gelmedik şekilde ufuklar açılır önünde.

Zikirle fikir yolu açılır, zikir size yeni düşünme ufukları açarsa, oradaki çok küçük esintilerle bile, sizin onca beyin cehdi ortaya koymanıza rağmen elde edemediğiniz şeylere mazhar olabilirsiniz. Bu, Kur'ân'a tam teslimiyetinizin, onu tam kabullenmenizin, nefsinize rağmen aklınızın ermediği noktalarda bile

baştan tam teslim olmanızın bir semeresidir. Zaten, bizler için kapalı gibi görünen hususlar da ancak böyle bir teveccüh ve teslimiyet sayesinde açılabilir.

O sayede, dil kaidelerine, sarf ve nahive, gramere takılan insanların takıldığı yerlerde siz ne mucizeler ne beliğ ifadeler görürsünüz. Başkalarının kendi kıt idraklerinden dolayı "Şu âyet orada değil de şurada olacaktı!" demesine mukabil siz "Aman Allahım, ne müthiş bir münasebet var burada!" dersiniz. Onlar akıllarına takılır yolda kalırlar; fakat siz, Cenâb-ı Hakk'ın yolunuzu açmasıyla saygı ve hürmet kanatlı atınızı mahmuzlar daha ileriye sürersiniz.

1 İmam eş-Şâfiî, *Dîvânü'l-İmam eş-Şâfiî* s.100; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 50/331, 51/430.

2 Neml sûresi, 27/62.

3 Bakara sûresi, 2/245.

4 Ebû Dâvûd, *sünnet* 6, edeb 100.

5 Bediüzzaman, *Mektubat* s.61 (On Beşinci Mektup, Altıncı Sual).

6 Buhârî, *tevhid* 15, 35; Müslim, *zikir* 2, 19, *tevbe* 1.

7 Fâtiha sûresi, 1/7.

8 Fâtiha sûresi, 1/6-7.

9 Tirmizî, *cenâiz* 40; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 38.

10 Müslim, *cenâiz* 59; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 40; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/277.

11 Bediüzzaman, *Lem'alar* s.162 (On Yedinci Lem'a, On İkinci Nota).

12 Bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 6/306; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 14/48

13 Bakara sûresi, 2/284.

14 Abdurrezzak, *Tefsîru's-San'ânî* 1/111; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 3/146.

15 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 1/100; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/260.

16 Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar* s.204 (Yirmi Birinci Lem'a, Dördüncü Düstur).

17 Bediüzzaman, *Sözler* s.385 (Yirmi Dördüncü Söz, Beşinci Dal, İkinci Meyve).

18 Buhârî, *îmân* 29; Nesâî, *îmân* 28.

19 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 5/345; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 8/79.

20 Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 4/403; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/70

21 Müslim, *sıfâtü'l-münâfıkîn* 69; Tirmizî, *radâ* 17; Dârimî, *rikak* 66.

22 Zuhruf sûresi, 43/36.

23 Bkz.: Fahruddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* 1/128.

24 el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât* s.218; es-Suyûtî, *ed-Düreru'l-müntesira* s.15.

25 Bakara sûresi, 2/25.

26 Bediüzzaman, *Hutbe-i Şâmiye.*

27 En'âm sûresi, 6/82.

28 Lokman sûresi, 31/13.

29 Bkz.: Buhârî, *enbiyâ* 8, 41, *tefsîru sûre* (31) 1, *istitâbe* 1, 8; Müslim, *îmân* 197.

30 Bkz.: Bediüzzaman, *Barla Lâhikası* s.305.

31 Buhârî, *küsûf* 2, *rikak* 27, *kader* 16, *eymân* 3; Müslim, *küsûf* 1.

32 Kıyâmet sûresi, 75/2.

33 Bkz.: Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri* 1/66 (“Muhâsebe” makalesi)

34 Hûd sûresi, 11/107; Bürûc sûresi, 85/16.

35 Âl-i İmrân sûresi, 3/18.

36 Âl-i İmrân sûresi, 3/18.

37 Âl-i İmrân sûresi, 3/18.

38 Bediüzzaman, *Mesnevi-i Nuriye* s.183 (Şemme).

39 Bkz.: Bediüzzaman, *Sözler* s.587-595 (Otuzuncu Söz, Birinci Maksad).

40 Âl-i İmrân sûresi, 3/190-191.

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abd İbn Humeyd, İbn Nasr Ebû Muhammed (v. 249 h.); *el-Müsned, [Tahkik: Subhî el-Bedrî es-Sâmerrâî, Mahmud Muhammed Halil es-Saîdî],* Mektebetü's-sünne, Kahire, 1408/1988.

Abdürrezzak, Ebû Bekir Abdürrezzak b. Hemmam (v. 211 h.); *el-Musannef,* I-XI, *[Tahkik: Habiburrahman el-Âzamî],* el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1403 h.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); *el-Müsned,* I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

Alûsî, Ebu's-Senâ, Şehâbeddin Mahmud İbn Abdillah (v. 1270 /1854); *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'-u'l-mesânî,* I-XXX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

Bediüzzaman, Said Nursî; *Barla Lâhikası,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Emirdağ Lâhikası 1-2,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Hutbe-i Şâmiye,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Kastamonu Lâhikası,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Lem'alar,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Mektubat,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Mesnevî-i Nuriye,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Sözler,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Şuâlar,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

___________, *Tarihçe-i Hayat,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin (v. 458 h.); *es-Sünenü'l-kübrâ,* I-X, *[Tahkik: Muhammed Abdulkâdir Atâ],* Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.

el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık (215-292 h.); *el-Müsned,* I-IX, *[Tahkik: Mahfûzurrahman Zeynullah],* Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân/Müessesetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Beyrut/Medine, 1409 h.

Buhârî, Ebû Abdillah, Muhammed İbn İsmail (v. 256 h.); *Sahîhu'l-Buhârî,* I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.

el-Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (v. 816-1413); *et-Târifât,* baskı yeri yok, ts.

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.); *es-Sünen,* I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

ed-Deylemî, Ebû Şucâ Şireveyh İbn Şehredâr (445-509 h.); *el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb, [Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyûnî es-Zağlûl],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1986.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); *es-Sünen,* Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul (1413/1992).

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah el-İsbehânî (v. 430 h.); *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ,* I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ el-Mevsılî et-Temîmî (v. 307 h.); *el-Müsned,* I-XIII, *[Tahkik: Hüseyin Selim Esed],* Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

Gülen, M. Fethullah, *Kalbin Zümrüt Tepeleri 1,* Nil Yayınları, İstanbul, 2010.

___________, *Kulûbu'd-dâria,* Nil Yayınları, İstanbul, 2010.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.); *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,* I-V, *[Tahkik: Mustafa Abdülkadir Atâ],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990..

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf İbn Abdillah en-Nemirî (368-463 h.); *Câmiu beyâni'l-ilm,* Dâru'n-neşr/Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1398 h.

___________, *et-Temhîd,* I-XXIV, Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şuûni'l-islamiyye, Mağrib, 1387 h.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Sikatüddin Ali b. Hasan b. Hibetillâh, *Târîhu Medineti Dımaşk,* I-LXXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1421–2001.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed (v. 235 h.); *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,* I-VII, *[Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut],* Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409 h.

İbn Hacer, Ahmed İbn Ali İbn Cafer el-Askalânî, (773-852 h.); *Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahihi'l-Buhârî,* I-XIII, *[Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbakî-Muhibbuddin el-Hatîb],* Dâru'l-mârife, Beyrut, 1379.

İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibban İbn Ahmed et-Temîmî el-Bustî (v. 354 h.); *Sahîhu İbn Hibban,* I-XVIII, *[Tahkik: Şuayb el-Arnavut],* Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1414/1993.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); *es-Sünen,* I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (v. 597 h.); *Keşfu'l-Müşkil min Hadisi's-Sahîhayn, [Tahkik: Ali Hüseyn el-Bevvâb],* Dârun-neşr, Dâru'l-vatan, Riyad 1997/1418.

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (v. 630/1233); *Üsdü'l-gâbe,* VIII, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1417-1996.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Esbahî (93-179 h.); *el-Muvatta,* I-II, Dâru'l-hadis, Kahire, 1993.

el-Münâvî, Muhammed el-Med'uv bi Abdirraûf (v. 1031/1622); *Feyzu'l-Kadîr şerhu Câmii's-sağîr,* I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); *Sahîhu Müslim,* I-V, *[Tahkik: Muhammed Fuad Abdulbakî],* Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); *es-Sünenü'l-Kübrâ,* I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1991.

en-Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya İbn Şeref (631-676 h.); *Şerhu Sahîhi Müslim,* I-XVIII, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392.

er-Râzî, Ebû Abdillah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin (v. 606/1210); *Mefâtîhu'l-gayb,* I-XXXII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1981/1401.

es-Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman (v. 902/1497); *el-Makâsıdü'l-hasene; Daru'l-kütübi'l-ilmiyye,* Beyrut, 1399 h.

es-Süyûtî, Abdurrahman b. el-Kemal Celâleddîn (849-911 h.); *ed-Dürru'l-mensûr,* I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1993 h.

___________, *el-İtkan fî ulûmi'l-Kur'ân,* I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1991.

eş-Şafiî, Ebû Abdillah Muhammed İbn İdris (v. 204 h.); *el-Ümm,* Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1393 h.

et-Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (v. 360 h.); *el-Mu'cemü'l-evsat,* I-X, *[Tahkik: Tarık b. Ivazullah b. Muhammed-Abdülmuhsin b. İbrahim el-Huseynî],* Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415.

___________, *el-Mu'cemü'l-kebîr,* I-XX, *[Tahkik: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî],* Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd (v. 204 h.); *el-Müsned,* Dâru'l-mârife, Beyrut, tsz.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsa b. Sevre (209-279 h.); *el-Câmiu's-Sahih,* I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).